

לוח
 הלכות מנהגים והנהגות
לחודש תשרי

www.rabbinatlouvavitch.com

◆ HORAIRES ◆

	Entrée	Sortie
Rosh hashana 29-30/09/2019	19:16	
Rosh hashana 30/09-01/10/2019	20:17	20:17
Shabbat Shouvah 04-05/10/2019	19:06	20:09
Yom Kippour 08-09/10/2019	18:57	20:01
Shabbat Haazinou 11-12/10/2019	18:51	19:55
Soucot 13-14/10/2019	18:47	
Soucot 14-15/10/2019	19:48	19:49
Shabbat 'Hol Hamoèd 18-19/10/2019	18:37	19:42
Shémini Atsérèt 20-21/10/2019	18:34	
Sim'hat Torah 21-22/10/2019	19:35	19:36
Shabbat Béréshit 25-26/10/2019	18:24	19:30

◆ ברכה לראש משביר ◆

ידידנו הנעלה ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, אשר לבו פתוח לסייע לכל דבר שבקדושה ר' דוב עייש שליט"א.

לזכות הוריו היקרים ר' צמח בן משה, ואמו אסתר שרה בת ג'מילה עייש, ישלח להם הקב"ה אריכות ימים, בבריאות נכונה, ונחת חסידי מכל יוצאי חלציהם, אמן.

לעילוי נשמת

יניב יהודה פרץ ז"ל בן אוולין ורחל פרץ ע"ה בת שרה
נלב"ע ביוש"ק כ"א אלול ה'תשע"ה
ת.נ.צ.ב..ה.

לזכות ר' גד עייש שיחי' ומשפחתו,
ברכה והצלחה לכל משפחתו.

לזכות ר' אשר בן שמעון ומשפחתו.

מוקדש על ידי ר' חיים למברוזו,

לזכות האחים חיים ומנדי למברוזו ומשפחתם. (Boucherie du Lac)

לזכות הרה"ח הרב מנחם מענדל אטל, שליח הרבי במרבלה ספרד, ומשפחתו.
ישלח להם הקב"ה הצלחה גדולה בעבודת השליחות, ונחת חסידי מכל יוצאי חלציהם.

מוקדש על ידי ר' שמואל טואטי
לזכות רפואתה השלימה והמהירה של לوسی טואטי.

מוקדש על ידי ר' אליהו בן סעיד
לעילוי נשמת יהושע בן יהודה, ושמחה בת יהודית.

מוקדש על ידי ר' שארלי נקש
לעילוי נשמת שמשון בן אברהם ורינה נלב"ע כ"ד אייר התשע"ט.

מוקדש על ידי ר' שמעון אלבז
לעילוי נשמת אביו גבריאל בן סוקרא נלב"ע ו' אב התשנ"ג.

לעילוי נשמת הרה"ח ר' ברוך שלום ב"ר ר' משה אואקי
מוקדש ע"י משפחתו

ברכות ואיחולים מאת רבני ודייני 'ועד רבני ליובאוויטש' לקראת השנה החדשה, והוצאת הלוח *הברכות מופיעות על פי סדר הא"ב*

ערב יום הבהיר שנתלו בו המאורות
ח"י אלול ה'תשע"ט

לקראת השנה החדשה הבעל"ט שנת תש"פ שנת פדות מגלותנו הגשמית והרוחנית, כאחד מדייני 'ועד רבני ליובאוויטש', הנני לברך את כל בית ישראל בכל מקום שהם, וקהילת אנ"ש צרפת במיוחד, בלשון רבי שמעון בן אלעזר: 'תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה' (מגי' לז, לא). בכתובה וחתמיה טובה בספר החיים, ספרן של צדיקים, ותבורכו מפי עליון בתלת מיילי דברכתא, בטוב הנראה והנגלה.

וכאן המקום לומר יישר חיילי לאורייתא, ל'ועד רבני ליובאוויטש' על פועלו החשוב לטובת קהילת צרפת, ובפרט לידידנו הרב חיים אלטן שי' המוסר את עצמו לכל ענייני יהדות צרפת, ברוח ישראל סבא.

וכן יישר חיילי, לידידי חביבי הרב נתנאל לייב שי', על ביצוע פרוייקט הוועד, הוצאת לוח של הלכות ומנהגים של הימים הנוראים (וועד חזון למועד להמשך הסדרה). נודע לתהילה בשערים איכות עבודתו ב'עט סופר מהיר', וזכיתי לעבור בחפזי על חיבור זה, וראיתי שסודר בטוב טעם ודעת בלשון צח, דבר דבור על אופניו עם מוצא מקורי וטעמי ההלכות והמנהגים, והערות מחכימות ומאירות. ודייק להביא את פרטי המנהגים, וידועה החשיבות הרבה למנהגי ישראל, וכדברי התוספות (מנחות, כ, ב, ונפסק בשו"ע אדה"ז בכמה מקומות, קפ, תלב, תצד), ש'מנהג ישראל תורה היא', ובפרט מנהגי רבותינו הקדושים נשיאי חב"ד זצוקלל"ה נבג"מ זי"ע, ובטח יביא ותעלת לדורשי דבר ה' לדעת את המעשה אשר יעשון, ויזכה המחבר להמשיך תמיד בליבון ובירור הלכות ומנהגים, לזכות בהם את הרבים, ונזכה כולנו לראות את מקדשנו על תילו ונחוג את החגים הבעל"ט בירושלים עיה"ק עם משיח צדקנו אכ"ר

מיכאל שלמה אבישיד

ברוב שמחה ונחת, אברך את חתני הרב נתנאל לייב שיחי', על פועלו המבורך ב'לוח ההלכות' שערך. משוכנע הנני, ש'לוח' זה יתקבל בהערכה בקרב הציבור, ובמיוחד ציבור דוברי הצרפתית, אשר יהנו מהתרגום המוצלח והמדויק מעשה ידי תלמידי ר' שמעון אלבו שיחי', שעשה עבודה ראויה לשבח.

'ספר' זה הוא פרי של עבודה מאומצת של מחקר ועיון, הנצרך כדי להגיע למסקנות ברורות ומדויקות, וכנדרש מיצירה הלכתית.

כמו כן, אחזק את ידי 'ועד רבני ליובאוויטש', על היוזמה המבורכת, וידידי הרב חיים אטלן שלקח את הפרוייקט על עצמו, והביאו לגמר טוב.

ולכל קהילת יהודי צרפת, אחל ברכת כתיבה וחתמיה טובה, לשנה טובה ומתוקה

הרב יעקב זרביב

לכל קהילת אנ"ש היקרים, הנני לברכם, בכתובה וחתימה טובה, בכל מיילי דמיטב בגשמיות ורוחניות.

כמו כן, ברצוני לחזק ידי ידידי ב'ועד רבני ליובאוויטש', על עבודתם הנפלאה, ובפרט העורך היקר ידידי הרב נתנאל לייב שיחי, ור' שמעון אלבז שיחי על התרגום, בהכנת לוח נפלא זה. וכן את ידי ידידי היקר הרב חיים אלטן ראש משביר (משלי, יא כו) אשר פועל ללא לאות למען רווחת הקהילה.

בוודאי יהיה לוח זה לתועלת רבה להקילתנו. חזקו ואמצו על פועלכם, בהבאת כל פרטי הפי-רטים, בבהירות רבה וצבירוף מראי מקומו. עבודה יצאת דופן, בליקוט ובירור ההלכה למעשה ומנהגי חב"ד.

בעמדתנו בפתח השנה החדשה, יהי רצון שנזכה לשנת שגשוג, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ולא נזוז מד' אמות של הלכה, ונגרום בכך בוודאי נחת רוח למשלח. בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגו"ה.

מנחם מענדל הלל חיים ללום

לקראת השנה החדשה שנת ה'תש"פ הבאה עלינו לטובה, ברצוני לאחל לקהילת יהודי צרפת, ולקהילת אנ"ש בפרט, לשנה טובה תכתבו ותחתמו.

ולעורכי הלוח, ישר כחכם על העבודה הנפלאה בהכנת לוח הלכות לימים הנוראים. מחזק אני את ידיכם בזה, ובטח יביא תועלת לדורשי דבר ה' החפצים לדעת את 'המעשה אשר יעשון'. ויהי רצון, שנזכה לחוג בביהמ"ק השלישי, בביאת משיח צדקנו.

לוי יצחק הכהן, קאהן

פתח דבר

בשבח והודי' להשם יתברך, שהחיינו וקיימנו והגענו לזמן הזה.

לפני כעשרים ושבע שנים, נוסד בהוראתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש: 'ועד רבני ליובאוויטש', צרפת.

מאז היווסדו ובכל שלבי התפתחותו, נטל על עצמו ה'ועד' את התפקיד - תפקידם של רבי-נים בישראל - לשמש 'עיני העדה' (במדבר, טו, כד), להראות ולהודיע להם: 'את הדרך ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשו' (שמות, יח, כ), לענות לכל דורש את דבר ה', לחזק, ולהאיר.

מאז ימיו הראשונים, בהנהלת הרבנים הגאונים, הרה"ג הרב הלל פוונר ע"ה, והרה"ג הרב מרדכי בלינוב ע"ה, עמלים חבריו בתפקיד זה, על אף התרחבות ניכרת של הקהילה, ושינויים גדולים במבנה.

"והיה ראשיתך מצער - ואחריתך ישגה מאוד" (איוב, ח, ז): אומרים חכמינו ז"ל במכילתא: "כל ההתחלות קשות", ואכן, גם אם בראשית דרכו לא יכל תמיד הוועד, לעמוד בכל הדרישות והצרכים הרבים של הקהילה. הרי שברכת הרבי דרך שליחיו למוסד זה, יצקו את היסודות וזרעו את הגרעין, ולא נשאר לנו אלא, לשקוד במרץ, כדי להביא לפועל בעה"י, את הדברים.

בהכוונתו ועידודו של הרב יוסף האוזי ע"ה, ולצידו אבלח"ט - עבדכם הנאמן, הוציא לאור 'ועד רבני ליובאוויטש', חוברות שונות על חגי ישראל, הלכות פסח, פורים וחנוכה, את המגזין 'קשר', ולאחרונה מדריך כשרות: 'המדריך'.

נוסף לכך, שמחים אנו לבשר, על הפעלתו של אתר האינטרנט של הועד, שיתחיל לעבוד בע"ה, לפני ראש השנה הקרב ובא (ה'תש"פ). www.rabbinatloubavitch.com.

אמנם זו רק התחלה, ויודעים אנו היטב, שתפקידנו לשרת את הקהילה בכל היבטיה וצרכיה היום יומיים.

אשר על כן, ננקטו הפעולות הבאות:

- נוספו שלשה רבנים חדשים.
- נוסד 'בית דין קבוע', שיושב לדון, באופן רציף.
- הוקם ועד שיטפל בענייני 'שלום בית'.
- הוקם 'מכון הוצאה לאור' של לוחות וחברות הלכה.
- יסוד ארגון 'חברה קדישא'.

זאת בנוסף לשורה ארוכה של שירותים לקהילה, אשר נמצאים עדיין בשלבי התפתחות, ויחלו לפעול בקרוב, בע"ה.

'לוח' זה, הינו 'שופרו' של הועד, הנאתכם ושימושכם בו, יהיה אות, לאמון שאתם רוכשים למוסדנו.

את פרויקט עריכת ה'לוח' (והבאים אחריו, אי"ה) הטלנו על הרב נתנאל לייב (Rav Nethanel Loeb) ור' שמעון אלבו, שידם רב להם בעריכת וכתובת קובצי הלכה, דבר דבור על אופניו, וראויים הם לשבח, על השקעתם הרבה בפרוייקט זה.

כולנו תקווה ותפילה לה' יתברך, שאבן נוספת זו, תהווה נדבך חשוב, בבנין שאנו בונים, ותהיה מקור לשפע וברכות, בבחינת 'אבן הפינה' שעליה מושתתים שאר הפעולות לשרות הקהילה, ותורז את בנין בין המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו אמן !

בברכת שנה טובה ומתוקה, וכתובה וחתימה טובה

הרב חיים אטלן

מנכ"ל ועד רבני ליובאוויטש, צרפת

טז אלול ה'תשע"ט

רבני ודייני ועד רבני ליובאוויטש, צרפת. על פי סדר הא"ב

הרב מיכאל אבישיד

הרב יעקב זרביב

הרב נתנאל לייב

הרב מנחם מענדל ללום

הרב לוי יצחק קאהן

דבר העורך

'פותרים בכבוד אכסניא' (ברכות סג, ב), בואו ונוקיר תודה וברכה, ל'ועד רבני ליובאוויטש - צרפת', אשר מלבד פעולותיו הברוכות לטובת הקהילה היהודית בצרפת מזה שנים רבות, נטל על שכמו פרויקט חשוב - להנגיש את ההלכה לכל דורש.

על החשיבות הרבה שראה הרבי ב'לוחות' אלו אפשר ללמוד מדבריו, יום ב' דר"ה תשנ"ב: "דבר נכון ביותר הוא, שכל אחד ואחד יעיין בלוחות הנ"ל [דהיינו, הלוחות שמלקטים את ההלכות הנצרכות], באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה, נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו - לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

אקדמת מילין:

כאשר הצטרפתי ל'ועד רבני ליובאוויטש', לפני כשנתיים, התוודעתי להיקף הפעולות של הוועד בתוככי הקהילה, בכל גווי קשת הנושאים והשאלות, המתעוררות חדשים לבקרים, בקהילה גדולה כקהילת יהודי צרפת. ובעקבות פתיחת קבוצות 'ואטסאפ' של הלכה, עלה וצף שוב ושוב לנגד עינינו, באופן בולט, הרצון הגובר והולך של רבים, לדעת את 'הלכה בטעמה', עם מקורות הדברים, כדי שתהיה אפשרות לעיין בתשובות, ולהבין את טעמי הדינים, ומקורי המנהגים.

דבר נוסף המייחד את הקהילה הוא, מגוון השאלות איתם נתקל כל אחד מידי יום. הכמות המבורכת של 'שלוחים', וה'קאך' הגדול ב'מבצעים', הם כנראה הסיבה, לשפע המבורך, ומגוון השאלות.

אלא שאף ש'ישראל קדושים' (חולין, ז, ב), וחפצים לדעת את המעשה אשר יעשון' (שמות, יח, כ), בכל פרט ופרט. הנה, 'מה שהלב חושק - הזמן עושק', ואין לכל אחד את הפנאי לחפש ולחקור, ולברר 'הלכה למעשה', כיצד יש לנהוג, בפועל, ואין את האפשרות לשאול כל דבר, ולעתים רבות עומד האדם נבוך, נוכח השאלות הרבות שצריך להכריע בהם, אם זה בביתו למשפחתו, אם זה בתור 'שליח' בקהילתו וכו'. וכדברי הרבי דלעיל.

ונכון הדבר שבעתיים אצל אנ"ש, אשר עומדים לפעמים נבוכים מחמת ריבוי ושפע המקורות העומדים לפניהם:

שלחן ערוך אדמו"ר הזקן מחד, ופסקיו ב'סידור' מאידך, לזה נוספו פסקי רבינו ה'צמח צדק', הגר"ח נאה בקצות השלחן, 'שער הכולל', ספר המנהגים חב"ד, 'לוח כולל חב"ד', מכתביו של הרבי בעשרות כרכי אגרות קודש שלוקטו ב'שערי הלכה ומנהג' ו'שלחן מנחם', הנהגות רבותינו נשיאנו ששמענו או ראינו בעינינו, ומובאים בספרים, כ'אוצר מנהגי חב"ד', 'שבח המועדים' ועוד, הנהגת זקני החסידים של דורות קודמים, שמועות, ועוד כהנה וכהנה. [זאת מלבד השאלות בעניינים שונים, המתעוררים עם חידושי הטכנולוגיה, ועם צורת החיים השונה בין מקום למקום, ולא תמיד

נדונו בספרים הנ"ל, וזקוקים לשם כך לעיין בספרי הלכה שיצאו לאור בזמננו].

לכן עלה הרעיון, ב'ועד רבני ליובאוויטש', של עריכת 'לוח' של הלכות ומנהגים מפורט, בו יובאו הדנים באופן מסודר, ובלשון קלה, ומתורגם ללשון המדינה, כדרכם של ה'לוחות', אך בתוספת המקורות של כל דין, וטעמו. כולל הרחבות ליסודי הדברים, למעוניינים בעיון במקורי הדברים, מה שמוסיף בהירות ותענוג, בלימוד ההלכות.

המעלות שבלוח זה:

- (א) השתדלנו שבכל דין יהיה גם טעם הדין, ומקורו. לדוגמא: ידוע שבילל יום הכיפורים נוהגים להתפלל עם הטלית גדול. אך מה הטעם לכך? אמנם הטעם מפורש בשו"ע אדמו"ר הזקן, אלא שאינו בהלכות יו"כ, אלא בהלכות ציצית!
- (ב) השתדלנו במידת האפשר להתאים את הדברים למדינתנו, ולדוגמא, על איזה פרי אפשר לברך 'שהחיינו' בראש השנה, בצרפת?
- (ג) למרות אהבת הקיצור, הרי שבמקומות מסויימים, חרגנו קצת ממסגרת של 'לוח' גרידא, והארכנו בהסברת הדברים ביסודם, כיון שבהבנת הדברים היטב, נתפסת ההלכה בבירוה, ואינה רק שינון על פה של הנהגות. (ראה: 'התרת נדרים', 'שהחיינו', כתיבת פ"נ ועוד) יש לציין שהדברים הובאו בעיקר ב'הערות' שבשולי הדף, ולא תורגמו לשפת המדינה.
- (ד) כל ההלכות, טעמיהן ומקורותיהן, תורגמו לשפת המדינה, לתועלת המתמצאים יותר בשפה זו, בשימת דגש על דיוק מירבי, של ההלכה, וטעמה. וכאן המקום להודות לידידי ורעי ר' שמעון אלבו שיחי' על עבודתו הנפלאה, בתרגום הדברים בדייקנות נפלאה, ועל עשרות הערותיו המחכימות.

בעריכת הלוח נעזרנו בספרי הלכה כפסקי תשובות, ונטעי גבריאל, ובספרים המלקטים את מנהגי חב"ד, כ'ספר המנהגים - חב"ד', 'אוצר מנהגי חב"ד', 'הלכות ומנהגי חב"ד' של הרב גינזבורג, ספר 'הלכה למעשה' של מכון הלכה, הלוח של הרב בריון, התייעצות עם 'משפיעים' ויודעי דבר, וכמובן ספרי הלכה רבים.

וזאת למודעי: מפאת קוצר הזמן ובעיות טכניות, לא התאפשר בפעם הזו, להכניס את הלכות סוכה וד' מיינים, וכן הלכות יום כיפור הובאו בקצרה בלבד, ולא הובאו כל דיני החולה וכו', ודינים חשובים אחרים, ואי"ה בפעמים הבאות, תורחב היריעה.

ביקורת והגהה: ההלכות שבלוח היו למראה עיני כמה מרבני חב"ד, שהעירו את הערותיהם והם שולבו בתוך הדברים. אך 'שגיאות מי יבין', ויתכן שהשתרבבו אי דיוקים וכו', על כן בקשתנו שטוחה, בפני הקוראים, להביא לידיעתנו, כל הערה והארה, או אפשרות של חוסר הבנה וכדומה, ונשתדל לתקן במהירות הבאות. הכתובת לשליחת הערות: louahvaad@gmail.com

טו אלול ה'תשע"ט, יום התייסדות ישיבת תומכי תמימים
הרב נתנאל לייב Netanel Loeb

ראש השנה ערב ראש השנה

פרק א – סליחות 24

- א. **ברכות השחר:** האם לפני הסליחות.
- ב. **זמן אמירת הסליחות:** האם בעלות השחר
- ג. **טלית לשליח ציבור:** האם חובה - האם צריך לברך
- ד. **תחנון:** בסליחות - בתפילות היום
- ה. **יג מדות:** אמירתם ביחיד - אמירתם ביחיד בטעמים - חובת אמירתם עם הציבור כשאינו אוחד עמם - אמירתם אחרי הציבור - האם נחשב אמירה ביחיד או בציבור.
- ו. **דיוקים בסליחות:** בנוסח הסליחות - הקטעים בארמית - אמירתם ביחיד
- ז. **'אבל' ב'שבעה':** לצאת מביתו לאמירת סליחות.
- ח. **קדיש אחרי הסליחות:** כאשר מתפללים מיד אחרי הסליחות.
- ט. **רחמנא דעני**

פרק ב – התרת נדרים..... 29

- א. **עניינה של 'סדר התרת נדרים':** ביטול נדרי העבר, או אלו שעתיד לנדור.
- ב. **סיבת ההקפדה להתיר את הנדרים**
- ג. **אופן עשיית ההתרה:** זמנה - מנין - עמידה - הדיינים בישיבה - אמירתה כמה אנשים יחד - האם הדיינים צריכים להאזין לכל מילה
- ד. **להבין מה שאומרים:** האם זה מעכב - האם אפשר לומר בשפה אחרת - עצה טובה לראשי קהילות.
- ה. **לאילו נדרים מועילה 'התרת הנדרים':** לגבי נדרי העבר - לגבי נדרי העתיד - לגבי הנהגות טובות
- ו. **עשייתה לפני התפילה - מי שלא הספיק - לעשותה אחרי ר"ה.**
- ז. **נשים:** איך עושות התרת נדרים.

פרק ג – כתיבת פ"נ..... 37

- א. **מנהג החסידים:** פדיון נפש אצל רבותינו ה'ראשונים' - חשיבותו אצל החסידים - עיקר

מפתח ותוכן

ה'פדיון' בצדקה - נענים מיד כששולחים - ועוד

ב. **הוראות סדר כתיבת פ"נ:** על איזה דף - מה כותבים ומה לא כותבים - לקרא אחרי הכתיבה - ועוד.

פרק ד - דינים המיוחדים לערב ראש השנה.....41

א. **קברי צדיקים**

ב. **תקיעות שופר:** מדוע לא תוקעים - האם אפשר לתקוע בשביל להתאמן.

ג. **הכנת המאכלים:** תפוח, דבש, רימון, ראש דג, פרי חדש - דין מאכלים חמוצים - מרים - חריפים - אגוזים - בטנים - שקדים - אבקת שקדים בעוגה, ועוד

ד. **מה נחשב 'פרי חדש':** בצרפת שרוב הפירות מצויים במשך השנה

ה. **הכנת האדם לחג:** להסתפר - להתרחץ - בגדים חשובים - וכו'

ו. **הידור נוסף**

ז. **שלום בית**

פרק ה - תפילת מנחה.....46

א. **תהילים:** טעם חשיבות אמירת תהילים בראש השנה

ב. **תפילה אחרונה של השנה:** חשיבות תפילה זו - פרטי ההתבוננות בתפילה זו - אדמו"ר הריי"ץ

פרק ו - הדלקת נרות.....47

א. **צדקה** לפני הדלקת נרות - לתת בעד שני הימים.

ב. **הדלקה - וברכה:** חשיבות ההדלקה: בכחה של האשה 'להכניס' את החג - מדוע ההדלקה לפני הברכה גם ביו"ט

ג. **נוסח הברכות:** למנהג חב"ד - האם אפשר לעשות 'תנאי' שלא לקבל את החג בהדלקה.

ד. **טעות בברכות:** בירכה בטעות 'של יום טוב' - שכחה לברך 'שהחיינו'.

ה. **שהחיינו בהדלקה או בקידוש:** באלו מקרים לא מברכים שהחיינו בהדלקה.

ו. **זמן ההדלקה:** כמו בכל שבת - או סמוך לסעודה.

ליל א' דראש השנה

פרק א - הנהגה כללית בראש השנה.....42

- א. עבודת היום – קבלת עול
- ב. שקידה באמירת תהילים - והימנעות מדיבורי חול
- ג. הימנעות מעישון

פרק ב - תפילת ערבית.....50

- א. **שליח ציבור:** עם או בלי קיטל ומדוע - נשוי - גיל - 'אבל' - חזרה על פירוש המילות - מה יותר חשוב: רצוי לקהל, או גדול בתורה ומעשים טובים - ש"ץ שהרג את הנפש - ש"ץ בלי זקן - ש"ץ עילג - ש"ץ בשכר, או בנדבה.
- ב. **לפני התפילה:** אמירת תהילים - ניגון 'אבינו מלכנו' - מאיזה טעם.
- ג. **תפילה בכוונה:** התפילה ראשונה של השנה - האריכות של רבותינו נשיאנו, האם שייך לכל אחד.
- ד. **שינויים בנוסח התפילה:** המלך הקדוש, זכרנו לחיים, מי כמוך, וכתוב לחיים, ובספר חיים, עושה השלום. מדוע אומרים 'השלום' - והאם גם בקדיש.
- ה. **לדוד מזמור:** אופן אמירתו - פסוק בפסוק או יחד - הכוונה באמירתו - כלי להשפעות גשמיות.
- ו. **איחול אחרי התפילה:** לשנה טובה תכתב ותחתם - איך אומרים לאשה - איך לאדם חשוב - איך לכמה אנשים.

פרק ג - סעודת ליל ראש השנה.....55

- א. **סדר הקידוש**
- ב. **ברכת שהחיינו - בקידוש:** האם שהחיינו שבקידוש הוא גם על הרימון - מתי מביאים את הרימון, לפני או אחרי הקידוש, ומדוע - האם נשים עונות 'אמן' על שהחיינו שבקידוש.
- ג. **טבילה 'המוציא בדבש':** טבילה ג' פעמים - האם צריך גם מלח.
- ד. **אכילת התפוח בדבש:** טבילה, כמה פעמים - ברכה על תפוח שלם או חתוך - טעם אכילת תפוח. הרימון לפניו, בשעת ברכת העץ על התפוח - כוונה בברכה, בשעת הברכה על התפוח - לכיין על הרימון, ועל הפירות שבסוף הסעודה.
- ה. **אמירת ה'יהי רצון':** לפני או אחרי האכילה - מדוע.
- ו. **אכילת הרימון:** מדוע רימון - האם צריך לאכול כזית - מדוע אחרי התפוח - האם אומרים יהי רצון, ומדוע.

ראשי השנה לליל א' דראש השנה

מפתח ותוכן

- ז. **אכילת 'ראש'**: מה המעלה בראש של איל - מתי לוקחים ראש של דג - זהירות מתולעים.
- ח. **סעודת חג - וברכת המזון**: ההנהגה בסעודה - שלש הוספות - עושה שלום או השלום. **שאלה**: מדוע אכילת ה'תפוח בדבש' - והרימון - היא בתוך הסעודה - אחרי המוציא - ולא לפני הסעודה - אחרי הקידוש? העדיפות לאכול בתוך הסעודה - העדיפות לאכול לפני הסעודה - הנהוג למעשה בנוגע לאכילת ה'סימנים'.

יום א' דראש השנה

פרק א - תפילת שחרית.....67

- א. **טבילה במקוה**: הקפדת אדמו"ר הרש"ב בטבילה זו.
- ב. **אכילה לפני התפילה והתקיעות**: מן הדין, 'טעימה' מותרת - מה נחשב 'טעימה' - הבריאים: לא טועמים כלום, מדוע - דין החולים וחלשים - דין הנשים.
- ג. **הבאת ילדים לתפילה ולתקיעות**: דברי הרבי בחשיבות הדבר.
- ד. **כוונה ב'אדון עולם'**: דברי אדמו"ר הריי"ץ על הסגולה שבזה.
- ה. **ניגון 'אבינו מלכנו'**
- ו. **'המלך'**: מדוע אומרים 'היושב' - מדוע מגבירים את הקול ב'המלך' - מדוע בכה ר' אהרן מקרלין - האם למנהג חב"ד אומרים גם הקהל 'המלך' בקול רם
- ז. **שיר המעלות**
- ח. **חזרת הש"ץ**: מתי אפשר לחזור למקום - האם הקהל אומרים 'זכרנו', 'מי כמוך', 'וכתוב', 'ובספר', מה הטעם - עד מתי עומדים אחרי 'קדושה'.
- ט. **אבינו מלכנו**: להיזהר לומר 'רוע גזר' מחוברים.

פרק ב - קריאת התורה.....70

- א. **פתיחת הארון**: כמה ספרי תורה - יג מדות כל הקהל יחד.
- ב. **מי שברך**: נוסח ה'מי שברך'.
- ג. **מנגינת הקריאה**: ויעזור, מי שברך, ברכות התורה, והקדיש, במנגינת הטעמים של הימים הנוראים - מפטיר בטעמים רגילים - המקור.
- ד. **כיבודים בעליה לתורה**: את מי נוהגים לכבד בעליה לתורה - האם צריך לכבד גם כשהש"ץ מקבל שכר.
- ה. **הגבהה**

פרק ג - סדר תקיעת שופר.....72

- א. הכנה לתקיעות: מה היא ההכנה
- ב. הכנה מיוחדת ל'בעל תוקע': לימוד מאמר דא"ח
- ג. בעל תוקע 'אבל': אם יכול להיות 'בעל תוקע'.
- ד. אמירת ה'פסוקים' לפני התקיעות
- ה. נשים בתקיעת שופר: האם נשים חייבות - כמה 'קולות' צריכות לשמוע - האם יכולות לדבר אחרי התקיעות הראשונות - האם מי שכבר יצא, יכול לתקוע לנשים - והאם יכול לברך בשבילן.
- ו. אופן עשיית התקיעות: מדוע שלשים קולות - שברים תרועה בנשימה אחת או שתיים - האם צריך נשימה בין כל קול - מהו אורך התקיעות בתשר"ת ותר"ת - איך עושים 'שברים' למנהג חב"ד - כמה 'תרועות' צריך לעשות.
- ז. הוראות לבעל תוקע: עמידה - ליד הבימה - יהי רצון - ברכות - כוונה להוציא - השופר מכוסה וידיו בלחש: מדוע בלחש, ומהו עניינו של הוידוי - מנהג חב"ד ב'מקריא', והאם מקפידים שיהיה הש"ץ של שחרית.
- ח. הוראות לשומעים: האם צריכים לעמוד - מתי מקיימים את המצוה, בתקיעות אלו או במוסף - אמירת 'יהי רצון' - עניית אמן, וברוך הוא וברוך שמו - כוונה לצאת - האם חשוב לשים לב היכן אוחזים בתקיעות.
- ט. האיסור לדבר: ממתני עד מתי - מדוע אין לדבר - האם מותר לומר תהילים - האם נשים יכולות לדבר.
- י. אחרי התקיעות: אופן אמירת הפסוקים.

פרק ד - תפילת מוסף.....79

- א. לפני התפילה: האם הקהל אומר 'הנני העני' - האם מותר לומר אז תהילים.
- ב. תקיעות דמעומד: אלו תקיעות תוקעים - מדוע תוקעים שוב - האם מי שלא סיים צריך להפסיק ולהאזין, או להמשיך בתפילתו - איך עושים תשר"ת בתקיעות אלו - האם יש 'מקריא' בתקיעות אלו.
- ג. ההנהגה בכמה קטעים בחזרת הש"ץ: עמידה ב'ונתנה תוקף' - האם רוקקים ב'עלינו לשבח' - מתי צריך להניח 'הפסק' על הריצפה כדי להשתחוות - אופן עשיית 'כריעה' - אופן עשיית השתחוואה - כריעה לנשים - זהירות לש"ץ באמירת 'אתה הראת'.
- ד. ברכת כהנים: טעם תפילת 'ריבונו של עולם' - האם הש"ץ אומר - האם מי שמפנה גבו לכהנים יצא - אמירת 'אדיר במרום' תחת הטלית - מדוע הכהנים נשארים על הדוכן עד אחרי הקדיש.
- ה. מאה קולות: מדוע תוקעים עוד 10 קולות.
- ו. שלשים תקיעות בסיום התפילה: טעם תקיעות נוספות אלו - איך עושים תשר"ת.

ראשי שורות והחזרות תהיה מנוחה

מפתח ותוכן

פרק ה - סעודת יום טוב.....83

א. קידוש

ב. ברכת המזון: שכח 'יעלה ויבא' האם חוזר

ג. שינה ביום: מדוע לא לישון - שינה אחר חצות - שינה אחרי עלות השחר

פרק ו - תשליך.....85

א. מנהג תשליך: מתי - איפה - בדיעבד אחרי מנחה - האם צריך דגים - האם צריך לראות את הדגים.

ב. טעם המנהג: מדוע מים - מדוע דגים.

ג. נוסח התשליך - הכוונות: ניעור הטלית בסוף התשליך וטעמו

ד. כשאין מים: אם ניתן לראות מרחוק - בור שאין בו מים - מקוה כלים - כלי עם מים - לדחות לעשרת ימי תשובה.

איסור הכנה - מיום טוב ראשון - ליו"ט שני.....88

נספח:

דיני תקיעת שופר בקצרה - בשימת דגש על הדינים הנצרכים ל'מבצעים'

פרק א - הברכה.....89

א. מי מברך: התוקע או השומע - ברכת שהחיינו ביום השני

ב. נשים: לאשכנזים וספרדים - מקורות שגם אשה מבנות ספרד יכולה לברך - מי שיצא כבר, האם יכול לברך לאשה.

פרק ב - התקיעות.....90

א. מספר התקיעות: מדוע תוקעים 30 קולות

ב. מספר התקיעות בשעת הדחק: האם אפשר להסתפק ב10 קולות

ג. כוונה: להוציא, וכוונה לצאת

ד. לדעת באיזה תקיעה אוחזים: טעות יכולה לגרום שלא יוצא

ה. החלפת תוקע: האם אפשר להחליף בעל תוקע באמצע התקיעות, והאם צריך לברך שוב

ו. נשימה אחת: איך עושים תשר"ת ב'מבצעים'

ז. נשימה בין הקולות: טעות נפוצה בגלל הרצון למהר

ח. אורך התקיעה: תקיעה של תש"ת ותר"ת 2 שניות, ושל תשר"ת 4

מפתח ותוכן

- ט. **אורך ואופן עשיית 'שברים':** שלא יהיה אחד מהם קצר - החצי שבר הנוסף לא קצר מידי
 - י. **הזהירות בעשיית 'שברים' למנהג חב"ד:** איך עושים למעשה
 - יא. **אורך ואופן עשיית 'תרועה':** כמה תרועות לפחות - זהירות לא להאריך בסוף התרועות
- פרק ג - עד מתי אפשר לקיים את המצוה..... 94
- פרק ד - תחום..... 94
- פרק ה - גרימת איסור..... 94

ליל ב' דראש השנה

- פרק א - הדלקת נרות..... 95
- א. **זמן ההדלקה:** האם בכל יום טוב, אפשר להדליק לפני הלילה - האם בראש השנה, צריך להדליק סמוך לקידוש, ומדוע
 - ב. **מאש דלוקה**
 - ג. **הדלקה - וברכה:** הסיבה שההדלקה לפני הברכה גם ביום טוב
 - ד. **נוסח הברכות**
 - ה. **שהחיינו - פרי חדש:** הקדמה, מדוע צריך פרי חדש ביו"ט שני של ר"ה ולא בשאר יו"ט שני - האם צריך פרי חדש בהדלקת נרות - האם מברכים שהחיינו בהדלקה אם אין לנו פרי חדש
- פרק ב - סעודת החג..... 98
- א. **האיחול:** גוט יום טוב, או לשנה טובה תכתב ותחתם
 - ב. **פרי חדש - בקידוש:** האם הפרי החדש צריך להיות לפנינו בשעת הקידוש, ומדוע - אם אין פרי חדש, האם מברכים שהחיינו בקידוש - כשמברך שהחיינו בקידוש מכוין על היום של ר"ה, או על הפרי החדש, או על שניהם
 - ג. **אחרי הקידוש - אכילת הפרי חדש:** מדוע אכילת הפרי החדש מיד אחרי הקידוש - האם צריך לאכול כזית מהפרי החדש - האם צריך לברך ברכה אחרונה על הפרי החדש - האם השומעים מברכים גם כן שהחיינו או שיוצאים בשמיעת הברכה מהמקדש - האם השומעים עונים 'אמן' על ברכת שהחיינו של המקדש
 - ד. **סימנים:** האם אוכלים תפוח בדבש או דברים אחרים לסימן טוב?
 - ה. **המוציא:** האם טובלים את הלחם בדבש

יום ב' דראש השנה

- א. שהחיינו בתקיעות - בגד חדש: האם מברך שהחיינו על השופר כשאינו לו בגד חדש - האם צריך לחפש בגד שלא לבש אף פעם - למנהג הספרדים, מברכים שהחיינו על התקיעות של היום השני
- ב. שינה: האם אפשר להקל לישון אחרי חצות
- ג. לקראת סיום ראש השנה: לימוד חסידות - סעודה והתנועות
- ד. המלך המשפט: לא לשכוח להוסיף 'המלך המשפט'
- ה. האיחול: מה מאחלים במוצאי ראש השנה

ערב יום הכיפורים

פרקא - כפרות.....102

- א. מנהג הכפרות: מקור המנהג, ההתנגדות אליו, וההכרעה להלכה
- ב. טעמי המנהג: 1. כפרה, כשעיר המשתלח - 2. שיחשוב, שהיה ראוי לעשות לו - 3. הכפרה היא הצדקה - 4. תרנגול/גבר: המתקת הגבורות - 5. - תרנגול לבן: חטאים. . כשלג ילבינו.
- ג. זמן עשיית הכפרות: הזמן המובחר בערב כיפור, הטעם - האם אפשר בזמן אחר
- ד. על מה עושים כפרות: 1. המובחר, תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה - 2. בדיעבד דגים - 3. על כסף - 4. על ידי שליח.
- ה. כמה תרנגולים: אחד לכל אחד - זכר לזכרים ונקבה לנקבות - מה דעת אדמו"ר הזקן ומנהג חב"ד
- ו. כמה תרנגולים למעוברת: מאימתי נחשבת 'מעוברת' - תאומים - כאשר יודעים את מין העובר.
- ז. נוסח הכפרות
- ח. הנוסח במקרים אחרים: על כסף - לאשה - בשביל אחר שנמצא לפניו - בשביל אחר שאינו כאן.
- ט. השחיטה: השחיטה היא חלק חשוב בכפרות - מה הדין אם העוף נמצא נבילה
- י. מצות כיסוי הדם: האם מקיימים מצוה מן התורה - המצוה על השוחט או על המתכפר
- יא. אופן הכיסוי: דברים שצריך להיזהר בהם, כדי לברך ולקיים את המצוה כתיקונה
- יב. פדיון כפרות: האם בכל מקרה, צריך לתת לצדקה סכום כסף, כפי ערך התרנגול

מפתח ותוכן

פרק ב - דינים והנהגות המיוחדות ליום זה.....109

- א. **טבילה במקוה:** כמה פעמים
- ב. **שינויים בשחרית:** לא אומרים 'מומור לתודה', מדוע - האם אומרים 'תחנון' במנחה של ח' בתשרי, והאם אומרים תחנון בק"ש שעל המיטה של ליל ט' תשרי
- ג. **חלוקת לקעח:** טעם חלוקת לקעח בערב יו"כ
- ד. **מצות אכילה:** מקור וחשיבות המצוה - טעם המצוה - שיעור האכילה - האם נשים וחולים שאינם מתענים, חייבים במצוה זו
- ה. **פיוס חברו:** כמה טעמים מדוע צריך לפייס את חברו דווקא ביום זה
- ו. **מאכלים שאוכלים ביום זה:** אלו מאכלים לא אוכלים ביום זה
- ז. **בגד שבת:** האם ומתי נוהגים ללבוש בגדי שבת
- ח. **גלולות להקלת הצום:** האם מותר לעשות פעולות להקלת הצום, או שצריך דווקא להרגיש 'עינוי'
- ט. **עבודת היום:** חרטה על העבר, או קבלה על העתיד

פרק ג - סעודה ראשונה.....114

- א. **המוציא בדבש:** מדוע טובלים היום את המוציא בדבש
- ב. **סוגי המאכלים:** עופות ודגים - סיפור החייט והדגים - שום וביצים - קרעפלאך

פרק ד - סדר תפילת מנחה.....115

- א. **סדר הדברים:** סדר הדברים מלקות, טבילה, צדקה, מנחה וכו' - מדוע סדר הדברים כך
- ב. **מלקות:** הטעם - הרצועה - אופן ההלקאה - האם בן יכול להלקות את אביו
- ג. **טבילה:** טעם המנהג: טומאת קרי, תשובה - האם יוצאים בדיעבד ב'מים שאובים' או ב'מקלחת', כמה פעמים צריך לטבול במים, האם צריך להקפיד על 'חציצה'
- ד. **צדקה:** מדוע מקפידים על צדקה לפני מנחה - מה אמר הבעל שם טוב על כך
- ה. **מנחה:** דברי כ"ק אדמו"ר הריי"ץ באופן תפילה זו
- ו. **אמירת וידוי:** הקדמה, המצוה להתוודות - מדיני הוידוי, בעמידה, הכאה, פירוט החטא - היכן מכים - וידוי במנחה: מדוע אומרים וידוי במנחה של ערב יו"כ

פרק ה - סעודה המפסקת.....120

- א. **עריכת סעודה:** האם עושים נט"י, והמוציא בדבש

מפתח ותוכן

- ב. ההנהגה בסעודה: בסעודה זו, אפשר לתקן את כל האכילות של השנה
- ג. סוגי המאכלים: אלו מאכלים אין לאכול בסעודה זו, ומדוע
- ד. סיום הסעודה - ואכילה לאחריה: מתי צריך לסיים את הסעודה - איך מקיימים את מצות 'תוספת שבת' ביום כיפור
- ה. טבילה אחרי הסעודה: מדוע טובלים שוב

פרק ו - הכנות לפני כניסת היום הקדוש.....123

- א. ברכת הבנים: איך מברכים - נוסח הברכה - האם אין איסור של ברכת כהנים בזר
- ב. נר חיים ונר נשמה: מי מדליק 'נר חיים', ומדוע - מה כתוב על מי שנכבה ה'נר חיים' שלו, ומה העצה לזה - איפה מדליקים את נר החיים ואיפה את נר הנשמה
- ג. נר להבדלה: צריך להדליק נר מיוחד בשביל ה'הבדלה' במוצאי היום, מדוע
- ד. הדלקת נרות: הברכות - קדושת היום בהדלקה, האם אשה יכולה להדליק את הנרות בנעלי עור - תנאי, האם יכולה לעשות תנאי שאינה מקבלת את קדושת היום - הנאה מהנרות, איזה הנאה יש מהנרות 117
- ה. נר (אור) בחדר השינה: האם חייבים שיהיה אור בחדר השינה
- ו. מפה יפה: האם זה חובה
- ז. קיטל: מדוע לובשים קיטל ביום כיפור - מדוע חתן בשנה הראשונה לא לובש קיטל
- ח. טלית: מדוע מתפללים ערבית של יום הכיפורים עם טלית - עד מתי אפשר לברך על הטלית - מי שלא הספיק ללבוש, האם לובש את הטלית אחרי השקיעה
- ט. וידוי - לפני השקיעה: האם חובה לעשות עוד וידוי לפני השקיעה - מה הטעם של וידוי נוסף זה

יום הכיפורים ליל יום הכיפורים

הקדמה: התשובה והכפרה של יום הכיפורים

פרק א - כל נדרי.....130

- א. עניינו של 'כל נדרי': מדוע עכשיו - הזהירות לומר בקול קצת - גם נשים צריכות לאמרו בקול קצת - הסבר הצמח צדק, לאמירת כל נדרי וסליחת הקב"ה

מפתח ותוכן

- ב. זמן 'כל נדרי':** האם אומרים גם בלילה
- ג. הכנה ל'כל נדרי':** תהילים, וניגון
- ד. סדר אמירת 'כל נדרי':** פתיחת הארון, קניית והחזקת הספר הראשון - מדוע עומדים ליד החזן - מדוע אומרים 'על דעת המקום' - ג' פעמים והגברת הקול, מדוע - אופן אמירת ונסלח . סלחתי .
- ה. ברכת שהחיינו:** מדוע עכשיו - הכוונה בברכה - הכרזה לנשים - מי מברך - החזרת הספר לארון
- פרק ב - תפילת ערבית.....135**
- א. ברוך שם - בקול רם:** מדוע אומרים בקול רם - מה נחשב 'קול רם'
- ב. תהילים אחרי ערבית:** ד' מזמורים ראשונים - כל התהילים בציבור - תהילים לפני השינה
- ג. מה מאחלים**
- פרק ג - תענית לילדים - ודיני האוכל.....136**
- א. תענית לילדים:** מאיזה גיל מחנכים לצום כמה שעות - האם ילדים מגיל 11 חייבים לצום את כל הצום - האם ילדים מגיל 12 חייבים לצום את כל הצום
- ב. דיני האוכל ביום הכיפורים:** האם עושים קידוש, ולחם משנה - האם אומרים 'עלה ויבא' בברכת המזון - האם מזכירים את היום ב'מעין שלש' - בנטילת ידיים לסעודה נוטלים את כל היד או רק עד סוף פרקי האצבעות
- פרק ד - דיני נטילת ידיים ביום כיפור.....137**
- א. הקדמה - איסור רחיצה:** האסור והמותר מן התורה
- ב. דין 'רחיצה' ב'נטילת ידיים':** האם בנטילת ידיים יש איסור רחיצה
- ג. נטילה עד סוף 'קשרי האצבעות':** נט"י של הבוקר - הנוגע במקומות מכוסים - שירותים בליל כיפור אחרי התפילה - שירותים במשך היום
- ד. נטילה רגילה (כל כף היד):** נט"י לכהנים לברכת כהנים - נט"י לאכילת לחם
- ה. נטילת ידיים - אחרי יום הכיפורים:** מדוע נוטלים ידיים אחרי בצאת יום הכיפורים

יום הכיפורים

פרק א - כמה דינים הנצרכים - מהקימה עד מוסף.....141

- א. נטילת ידיים - שטיפת הפה והפנים: האם מותר להעביר מגבת רטובה, על העיניים
- ב. ברכות השחר: מדוע לא מברכים 'שעשה לי כל צרכי' - האם מברכים בלילה כשלוברים את הנעליים מעור
- ג. מאה ברכות: אלו פתרונות יש כדי להגיע ל'מאה ברכות' ביום כיפור
- ד. תענין או מנין: מי שההליכה לבית הכנסת, יכולה לגרום שלא יצליח לצום, מה יעשה
- ה. קריאת התורה: בפתיחת הארון, זהירות באמירת ה'יג מדות' כולם יחד
- ו. הזכרת נשמות: הטעם שעושים הזכרת נשמות ביום זה - מי נשאר ומי יוצא - שם האב או שם האם - הזכרת שם הרבי - הנהגת 'אבל' בשנה הראשונה - החזקה ב'עץ חיים' - אמירת 'אב הרחמים' על ידי כל הקהל

פרק ב - תפילת מוסף.....143

- א. ונתנה תוקף
- ב. נטילת ידיים לכהנים: כל היד או עד סוף פרקי הזרוע - איך נוטלים הלויים את ידיהם
- ג. ברכת כהנים
- ד. אופן הכריעות
- ה. תהילים
- ו. הפסקה

פרק ג - תפילת מנחה.....143

- א. ברכת הטלית: האם מברכים שוב על הטלית כשלוברים אותו במנחה
- ב. קריאת התורה: טעם מיוחד או טעמים רגילים
- ג. מפטיר יונה: מה מיוחד ב'מפטיר יונה'
- ד. 'יג מדות' - בחזרת הש"ץ: להיזהר לאמרם יחד

פרק ד - תפילת נעילה.....144

- א. תפילה בכוונה: היחודיות והזהירות המיוחדת בתפילת נעילה

מפתח ותוכן

- ב. שינויים והערות - בנוסח התפילה ב'נעילה':** לעילא ולעילא - חתמנו - מדוע אומרים 'מכל ברכתא' בקדיש ולא 'מן כל ברכתא' - אמירת 'היום יפנה', כשכבר פנה היום - יג מדות, בציבור
- ג. ברכת כהנים:** האם עושים ברכת כהנים אם עדיין לפני השקיעה
- ד. תקיעת שופר:** מתי תוקעים - מתי ומדוע שרים - האם אפשר לתקוע בבין השמשות - המנהג לפועל

פרק ה - מוצאי יום הכיפורים.....146

- א. ערבית ב'קטל' - טלית וכובע:** מה ההסבר שנוהגים כך
- ב. טעות בתפילה:** מה הדין כשטעה ואמר 'המלך הקדוש'
- ג. האיחול:** מדוע חשוב לומר בקול רם 'גוט יום טוב' במוצאי יום כיפור
- ד. הבדלה:** נטילת ידיים לפני הבדלה, הטעם - בקיטל וטלית, מדוע - סדר ההבדלה - ברכת הנר, על 'נר ששבת' - החובה לחפש אחר נר כדי לברך עליו - אם אין לו 'נר ששבת' - האם אפשר לעשות הבדלה לאשה כאשר כבר יצא יד"ח הבדלה - האם אשה יכולה להבדיל לאשה אחרת
- ה. קידוש לבנה:** האם אפשר לקדש את הלבנה לפני יום כיפור - מדוע עושים קידוש לבנה במוצאי יום כיפור - האם צריך ללבוש קיטל וטלית - ביאור הנהגת הרבי בזה, ב'דרך אפשר' - האם חייבים לרחוץ את הפנים ולהחליף נעליים לפני קידוש לבנה
- ו. סעודה חשובה:** מדוע צריך לעשות סעודה חשובה במוצאי יום כיפור - איך נהגו רבותינו נשיאנו - האם טובלים את המוציא בדבש
- ז. התעסקות בסוכה:** מדוע חשוב להתחיל בבניית הסוכה - איך נהג הרבי עצמו, ומה המנהג בפועל
- ח. ה'תשובה' שאחרי יום הכיפורים:** דברי כ"ק אדמו"ר הרש"ב לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, והסברו של הרבי

נפסח:

ביאור 'על חטא' 144

מפתח ותוכן

לוח הלכות מנהגים וזמנות לחודש תשרי

א. סליחות

א. ברכות השחר: יש להיזהר לומר את 'ברכות השחר', ולפחות את 'ברכת התורה', לפני אמירת הסליחות. (שו"ע אדה"ז, מו, ח, כי אסור לומר פסוקים לפני ברכת התורה).²

ב. זמן אמירת הסליחות: המנהג בפועל - קמים מוקדם מהרגיל, ואומרים את הסליחות לפני התפילה.³

1) מנהג חב"ד לומר את 'ברכות השחר' בבית, לפני היציאה לבית הכנסת, ובפשטות הטעם הוא בגלל 'ברכת התורה', וכדברי הרבי (אגרות קודש יט, עמ' שצ): "ידוע מנהגנו לאומרם בבית, ובפרט בתקופתנו שכמה זמן בין הקימה לביאה לבית הכנסת, ובינתיים אי אפשר שלא יבטא דבר תורה וכו'". (וראה ספר השיחות תש"ד עמ' 20 איך שמתבטא אדמו"ר הריי"ץ על המאחרים את ברכות השחר).

אמנם מן הדין, צריך להיזהר לומר את ברכות השחר לפני התפילה, כי ישנן ברכות שספק אם אפשר לברך אותם אחרי התפילה, לאחר שכבר הזכיר את ההודאה הזו בתפילה עצמה (ראה הס' פרים שציין בפסקי תשובות סימן מו, ז), אבל למעשה, אם לא בירך אותם קודם התפילה, יאמר את כל הברכות אחרי התפילה. (כמדויק בלשון אדמו"ר הזקן נב, א. שחוששים לשיטות אלו רק 'לכתחילה', משמע שבדיעבד - שכבר התפלל - יאמר את כל הברכות. וכן דיין הרב אלאשווילי בספרו (על שו"ע אדה"ז - עדיין לא יצא לאור) מלשון אדמו"ר הזקן).

2) מבואר בשלחן ערוך (מו, א) שאסור לומר פסוקים לפני ברכת התורה: "ברכת התורה צריך להיזהר בה מאוד". ומוסיף אדמו"ר הזקן שם (על פי הגמרא בנדרים, פא, א): "שלא חרבה הארץ אלא מפני שלא ברכו בתורה תחילה". ומעיקר הדין, מותר לומר פסוקים לא ב'דרך לימוד' אלא ב'דרך תפילה ותחנונים'. אלא שלכתחילה חוששים לדעות המחמירים, שאין לומר שום פסוק וכו', לפני ברכת התורה, גם שלא ב'דרך לימוד'. (שלחן ערוך אדמו"ר הזקן מו, ח. וכותב שם בפירוש לגבי סליחות, שצריך לברך ברכת התורה לפני אמירת הסליחות. וציין לדברים ב'לוח כולל חב"ד').

3) בספר המנהגים חב"ד - מנהגי ר"ה: "אומרים סליחות ב'אשמורת הבוקר". אבל המנהג בפ"ו על, אינו כך. במנין הרבי, אמירת הסליחות 7:00 בבוקר. וראה שיחת ליל ערב ר"ה (תו"מ תשמ"ה עמ' 3063): "כפי שהונהג פה, אומרים סליחות ב'אשמורת הבוקר', מאוחר קצת ... אמנם העובדה שחסיד חב"ד"י מתנהג ככה, אינה מעוררת תמיהה אצל אף אחד ... חסיד חב"ד הלומד הכתוב: 'ישכם אברהם בבוקר', מתרגם אמנם התיבות כפשוטן שאברהם השכים באשמורת הבוקר ('פא' רטאג') - וביחד עם זה מונח אצלו, שאין בזה סתירה למה שבפועל בעת השכמתו כבר עברו כמה שעות ביום ... כי העיקר הוא לא הזמן המדויק על השעון, כי אם, שהשכים בזמן מוקדם שלא לפי הרגילות שלו, כי דוקא בזה (שינוי הרגילות) הוא עיקר המעלה".

ראשי השנה וזמני התפילה והאמירת הסליחות

ג. טלית לש"ץ: ה'שליח ציבור' לסליחות, מתעטף בטלית⁵, ומברך עליה אם יתפלל שחרית באותה טלית, אחרי הסליחות⁶. בחור ש"ץ: מדברי הרבי בכמה מקומות יוצא, שגם בחורים יתעטפו בטלית, כשהם משמשים 'שליח ציבור' לסליחות⁷.

4) חשיבות הטלית לשליח ציבור בסליחות - קטע מתוך ספר 'אליהו זוטא' (מדרש המיוחס לאליהו הנביא, שהביא הרבי בסוף הסליחות): "היה דוד יודע שעתידי בית המקדש להיות חרב, והקרבות יהיו בטלין . . והיה דוד מצטער על ישראל במה יהיה כפרה לעונותיהן. ואמר הקב"ה לדוד: 'בשעה שהצרות באות על ישראל בעונותיהן, יעמדו לפני יחד באגודה אחת, ויתוודו על עונותיהם לפני, ויאמרו לפני 'סדר סליחה', ואני אענה אותם. ובמה גילה אותן הקב"ה זאת? אמר ר' יוחנן, הקב"ה גילה זאת בפסוק 'ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו', מלמד שירד הקב"ה מן ערפל שלו, כשליח ציבור שמתעטף בטליתו, ועובר לפני התיבה, וגילה לו למשה סדר סליחה". וכבר הובאו דברי ר' יוחנן בגמ' ר"ה יז, ב.

5) כך כותב הרבי (אג"ק טז, צח), במענה למנהג שהש"ץ לובש טלית במנחה וערבית, שאין כך מנהג ליובאוויטש (וכמובא גם ב'היום יום' יט כסליו), אבל בנוגע לסליחות כותב: "האמור מתייחס אך ורק למנחה ומעריב, אבל לא לסליחות, שלסליחות נוהגים בכל מקום, שהש"ץ אומר סליחות לפני העמוד כשהוא מעוטף בטלית".

6) מכיון שיש ספק אם מברכים על טלית שלובשים רק מפני 'כבוד הציבור'. [ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן יד סעיף ח. ובקונטרס אחרון שם. וברשימות היומן (עמ' ריז) מסופר, שאדמו"ר הרי"ץ כשהיה סנדק, לבש את טליתו, לאחר הפסק של כמה שעות, ולא בירך עליה. וכותב הרבי שם: 'צריך עיון מהמבואר מסידור סוף הלכות ציצית'. וכוונתו למבואר שם: "אם בא ללבושה אחר כמה שעות משפשטה, צריך לחזור ולברך", ואם כן מדוע לא בירך? הרי שמצד זה שלבישת הס' נדק הוא רק מפני 'כבוד הציבור', היה פשוט לרבי שצריך לברך! וראה ביאור הלכה (סימן יד ד"ה שאלה). ובמשנה ברורה (יח, ו), בשם ה'לחם חמודות' שהלובש מפני כבוד הציבור לא מברך, וראה ספר ציצית הלכה למעשה, להרב גוראריה (פרק ג' הערה 5), וסידור רבינו הזקן להגרלוי"י רסקין (עמ' תרסז), ואין כאן המקום להאריך]. אבל אם יתפלל סמוך אחר כך עם אותה טלית, יכול לברך, כי טלית זו תשמש אותו גם לתפילה.

7) הרב פרידמן (בירור מנהגים - מועדים עמ' 106), והרב ברוך אבערלאנדער (הערות וביאורים אהלי תורה, תנא עמ' 50), שאף שמנהגו שאין מתעטפים בטלית לפני הנישואין [אג"ק ט, עמ' ריד: "כשהש"ץ הוא בחור אם צריך ללבוש טלית . . אין מקפידין כאן בהישיבה, וכן כמדומה לי שלא הקפידו על זה ברוסטוב, באטוואצק וכו', וכיון שאין מקפידים, הרי למה ללבוש טלית ונכנס בגדר שאלה על הברכה". ובאג"ק יט עמ' רמט: "למנהג כמה מאנ"ש שבחורים היורדים לפני התיבה מסרבים לעטוף טלית . . מיוסד האמור על הוראת כ"ק אבותינו נשיאנו . . אין הש"ץ מתעטף בטלית למעריב . . שמזה מובן שאין בזה פגיעה כלל וכלל בכבוד הציבור"].

אך, כל זה הוא בנוגע ללבישת טלית שהוא רק מפני כבוד הציבור (שלא חוששים שיש בזה פגיעה בכבוד הציבור), אבל בנוגע ל'סליחות', שהתעטפות בטלית היא מפני ב' סיבות: א) מפני 'כבוד הציבור' (כמבואר בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן יח, ד: "כל העובר לפני התיבה, אפילו לומר סליחות, צריך להתעטף בטלית גדול מפני כבוד הציבור"). ב) וגם מסיבה נוספת, וכמבואר בגמ' (ר"ה יז, א - ששם הוא המקור לאמירת 'סליחות') "מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור". ומשם לומדים שכך הוא דרך אמירת הסליחות, שהש"ץ מתעטף בטלית. ולכן מתעטפים בטלית גם בס' ליחות בלילה (בסליחות הראשון שעושים בלילה), למרות שלמנהגו אין מתעטפים בטלית בלילה.

(אדה"ז. אג"ק)

ד. תחנון: אומרים 'תחנון' בסליחות [ויאמר דוד אל גד וגו'], למרות שהוא כבר 'יום', אבל בשחרית ושאר היום, אין אומרים 'תחנון'. (שו"ע תקפא, ג. טעם הדין: 'תחנון' בסליחות' הוא חלק מנוסח הסליחות, ובדרך כלל (היו) מסיימים לפני עלות השחר, ולא חילקו בזה, שגם אם סיים אחרי עלות השחר, אומר תחנון. אבל בשאר היום אין אומרים תחנון, כמו בכל ערב יום טוב. (טור, לבוש, משנה ברורה⁶).

ה. יג מדות: בכדי לומר את ה'יג מדות' צריך עשרה שאומרים יחד⁹ (שו"ע, תקסה, ה. כי דינו כ'דבר שבקדושה' - קדיש, ברכו וכו' - שצריך עשרה).

יש בדין זה כמה מצבים:

- סליחות ביחיד: האומר סליחות ביחיד, לא יאמר את ה'יג מדות' (שו"ע). וידלג מהמילים 'ויעבור' (רמ"א, ב"ח). [יש אומרים¹⁰, שלא יאמר גם - 'זכור לנו היום ברית שלש עשרה' (ט"ז, כי אין להזכיר ביחיד את שלש עשרה המדות)].

הרי שטלית בסליחות הוא ענין מיוחד. ועל דרך, בחור כהן, שמתעטף בטלית כשנושא את כפיו. ולכן מסתבר שגם בחור ש"ץ, צריך להתעטף בטלית לסליחות.

8) אמנם בשאר ימים טובים, לא אומרים תחנון בגלל סיבות אחרות, בערב פסח - חודש ניסן, בערב שבועות - לא אומרים תחנון כבר מר"ח סיון, בערב סוכות מערב כיפור, וערב כיפור הוא חג בפני עצמו. אלא הכוונה היא, שלא רצו לעשות חילוק בין ה'ערבי יום טוב'. (ראה דרישה תקפא, ב).

9) בגמ' ברכות (כא, ב) מבואר שלומדים מהפסוק 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', שלכל 'דבר שבקדושה' צריך עשרה. ובמסכת ר"ה (יז, ב), לומדים מהפסוק 'ויעבור ה' על פני וגו', שהתעטף הקב"ה כשליח ציבור ואמר למשה רבינו, כשישראל עושים לפני כסדר הזה. . אני מוחל להם. וכותב הרשב"א (תשובה ריא), שמגמרא זו בר"ה שהקב"ה התעטף כש"ץ, רואים שזה נקרא 'דבר שבקדושה'. ואולי כוונתו שרואים שצריך 'ציבור'. וכן בביאור הגר"א: "אין היחיד וכו', כמו שכתוב בר"ה, מלמד שהקב"ה נתעטף כש"ץ, אלמא בציבור הוא". [וראה שבט הלוי (ט, כד) שדוחה דברי האומר, שמספיק זה שיש שם ציבור, שהרי הוא ככל 'דבר שבקדושה', שלא מהני זה שיש עשרה אנשים יחד, אלא צריך שיאמרו יחד, ופשוט].

10) הרמ"א (תקסה, ג) כותב: "וכן אין ליחיד לומר סליחות". ושואל הט"ז: "לא ידענא טעמא, שהרי אין בהם רק תחניות לחוד, וכי אסור ליחיד לומר תחניות מה שירצה? ומסביר: "ונראה לי, דאיסורא הוא משום שמזכיר בסליחות 'זכור לנו היום ברית שלש עשרה', וכן בהרבה סליחות נמצא שמזכיר זכות שלש עשרה מדות, ואותן אין לאומרים". והעתיקו את דעתו ה'מטה אפרים' (תקפא, כא), 'חסד לאלפים' (קלא, ט), ו'קיצור שלחן ערוך' (קכח, ט). אבל הרבה פוסקים חלקו על דבריו. הבי"ח מסביר שכוונת הרמ"א למילים 'ויעבור ה' על פני ויקרא', בלבד. וכן הסכימו הרבה פוסקים, החיד"א (ברכ"י, קלא), 'אליה רבה', וכן הכריע ה'משנה ברורה' בסימן תקסה.

לוח הלכות מנהגים והתנהגות לחודש תשרי

ערב ראש השנה

- אמירה בטעמים: נראה שאין לאמרם ביחיד גם ב'טעמים' (טעמי המקרא, ויש אומרים שאמירה בטעמים נחשב כ'קריאה' בעלמא ולכן אפשר לומר בטעמים), אלא ידלג את כל הקטע, מ'ויעבור ה' על פניו ... עד 'ונקה'¹¹. (כפ החיים ועוד, על פי קבלה).
- אמירתם עם הציבור: אם אומר את הסליחות בציבור, אבל אינו אוחז עמהם, כאשר שומע את אמירת ה'יג מדות', יעצור, ויאמר עמהם¹². (אגרות משה, שכך המנהג הפשוט, וכשאר 'דבר שבקדושה' (קדיש, קדושה, ברכו וכו'), שהשומע צריך לענות).
- אחרי הציבור: כל עוד הציבור לא סיים לאמרם (לא אמרו 'ונקה'), יכול להתחיל לאמרם (ה' ה' וכו'), ונחשב 'אמירה בציבור'. (בן איש חי, פרשת תשא, ובספרו שו"ת תורה לשמה סימן צה וראה נתיבים בשדה השליחות עמ' לו, דיון בהנהגת הרבי בזה)

11) בשלחן ערוך (תקסה, ה) נפסק, שהבא לאמרם 'דרך קריאה בעלמא' אומרם. כלומר: שאומרים כקורא בתורה, ולא דרך תחנונים. ומפרש המגן אברהם על פי 'תרומת הדשן', שהכ' וונה, שאומרם כקורא בתורה ב'טעמים'. וכן כתב בפשטות במשנה ברורה. וכן הגר"ח נאה, בקצות השלחן הערות למעשה, עמ' סח. אבל הרבה פוסקים הביאו בשם האריז"ל, שאין לאמרם כלל, גם בטעמים. (כפ החיים סימן קלא, בשם החיד"א, בשם מהר"מ זכותא מגורי האריז"ל. וכן מסקנת המנחת אלעזר ד, כב) וכך נהג בפועל כמובא בספרו דרכי חיים ושלום.

ואכן בדפוסים מסויימים של סידור 'תהלת ה' הוסיפו שהיחיד יכול לאמרם בטעמים, ואחר כך השמיטו זאת! וראה בהיכל מנחם (ג' עמ' רסה): "שמעתי שפעם שאלו את כ"ק אדמו"ר שליט"א שאלה זו, האם מותר לומר ביחיד את ה'יג מדות כאשר אומרים אותו בניגון וטעמים וענה על זה: "לא שמעתי מזה". (מרשימות הרב לוי גאלדשטיין). וכן כותב הרב יוסף שמחה גינזבורג (התקש-רות גליון ס, עמ' 20), ששמע בעצמו מהרה"ח רצ"ה גינזבורג שהרבי אמר לו: "איך האב פון דעם ניט גיעהערט [התוכן, בתרגום חפשי: לא שמעתי ממנהג זה - לומר בטעמים]. והתפרסם גם בכפר חב"ד גיליון 585 עמ' 54. ושאלתי שוב כעת, ואישר את הדברים.

12) נחלקו הפוסקים אם דין 'יג מדות' הם כשאר 'דבר שבקדושה' (קדיש, קדושה, ברכו, וכו') שהשומע צריך לענות. ראה שו"ת 'האלף לך שלמה' (מד), 'תהלה לדוד' (סו, ז), שו"ת 'אגרות משה' (ג, פט) ושו"ת 'יביע אומר' (ה' ז). ולמעשה האגרות משה שם כותב, שהמנהג מאז ומקדם, לענות כששומעים את הציבור אומר את ה'יג מדות', ואין לשנות. והוסיף בשו"ת 'יביע אומר (ד, ח), שאפילו לפני ברכת התורה, מותר לענות. וכן כתב בשבט הלוי (ז, יב): "אשר שאלת, בזמן שהציבור אומרים יג מדות, ואתה אוחז באמצע 'אשמנו וכו'... פשוט דצריך להפסיק, ולהגיד עם הציבור, דבאמצע אמירת הוידוי מותר להפסיק לצורך מצוה". [אבל בהמשך, אוסר להפסיק בוידוי כדי לומר 'ויהי בנסוע', שרק ל'יג מדות' שהם 'דבר שבקדושה', מותר להפסיק באמצע הוידוי. הרי שפשוט לו שזה נחשב 'דבר שבקדושה' שצריך לאמרו עם הציבור. עד כדי כך, שמתיר לאמרו אפילו כשאוחז באמצע הוידוי].

1. דיוקים בסליחות:

- את הקטע 'אל תבא במשפט עמנו', אומרים חזן וקהל, פסוק בפסוק. את שני הפסוקים הראשונים שבקטע זה: 'אל תבא במשפט', 'והוא ישפוט', נהוג (משום מה) לומר בפעם אחת, כפסוק אחד (הלכות ומנהגי חב"ד, הרב יוסף שמחה גינזבורג).
- האומר 'סליחות' ביחיד, אין לומר את הקטעים בארמית – 'מחי ומסי', 'מרן דבשמיא', וכו'¹³. (לוח כולל חב"ד, על פי דברי אדמו"ר הזקן (קא, ה), שאין לומר תפילות בארמית ביחיד, כי היחיד צריך 'מליץ', והמלאכים לא מבינים ארמית, וכן כתבו המטה אפרים, ומקורו בשל"ה)

13) השו"ע (קא, ד), מביא את דברי הגמרא (סוטה לג), שאין ליחיד להתפלל בלשון אחרת שאינה לשון הקודש. וראה בשו"ע אדמו"ר הזקן (קא, ה), שהיחיד צריך 'מלאך מליץ' שתתקבל תפילתו, ומלאכי השרת לא מבינים לשונות אחרים (אבל ציבור אינם צריכים 'מליץ', שנאמר 'הן אל כביר לא ימאס' - את תפילתם של רבים). אלא שלפועל נהגו הנשים להתפלל בלע"ז, ולימדו עליהן זכות: א. הבעיה היא רק בתפילה לחולה וכדומה, אבל בתפילה קבועה לציבור (שחרית, מנחה וכו'), אין בעיה. ב. הבעיה היא רק בלשון 'ארמית', כי היא לשון מגונה בעיני המלאכים, ולכן הם לא מליצי יושר, אבל בשאר לשונות אין בעיה. ולכן כתב הגר"ח נאה ב'לוח כולל חב"ד', שאין ליחיד לומר את הקטעים בסליחות שהם בארמית, וכן כתב במטה אפרים (תקפא, ה). ויש שפקקו בזה (הלכות ומנהגי חב"ד – הרב יוסף שמחה גינזבורג), מכך שאדמו"ר הזקן כותב בסידורו, שהמתפלל ביחיד אין צריך לומר את 'יקום פורקן' השני (לפני מוסף בשבת), יוצא אם כן, שאין מניעה לומר את ה'יקום פורקן' הראשון, והרי הוא בארמית? וצריכים לומר, שאדמו"ר הזקן סומך על ההסבר הראשון הנ"ל, וכיון ש'יקום פורקן' הוא 'תפילה קבועה לציבור', לכן אפשר לומר אותה גם ביחיד, למרות שהיא בארמית. ולפי זה יוצא לכאורה, שאין מניעה לומר את אותם קטעים בארמית שבסליחות, שהרי הם 'תפילות קבועות לציבור'.

וכן הקשה הרלו"י רסקין ('סידור רבינו הזקן', עמ' שח), מדוע כותב ה'מטה אפרים', שאין לומר את הקטעים בארמית שבסליחות, כאשר הוא עצמו כותב בספרו 'שערי אפרים', שאפשר לומר יקום פורקן ביחיד? וכן קשה על הגר"ח נאה, שב'לוח כולל חב"ד' מביא את דברי ה'מטה אפרים' שאין לומר את אותם קטעים בסליחות ביחיד, ומדברי אדמו"ר הזקן כאן, משמע שאין בעיה? ולהעיר גם: שהפוסקים בסימן תקסה, הדנים בענין הסליחות (בתענית), העירו שהיחיד לא יאמר 'ג' מדות', ולא העירו כלום לגבי הקטעים בארמית, ומשמע שאין בעיה. אבל אפשר לדחות, שס' מכו על הנאמר בסימן קא, שאין ליחיד לומר תפילות בארמית.

ויש שרצו לחלק בין 'תפילה' ל'ברכה', ואינו נכון, כמו שהעיר הרב גינזבורג בהערות התמימים צפת (ל' עמ' 39), והביא בשם הרב אברהם ברוך פוונזר שבגמ' עצמה - שהיא המקור לאיסור זה (שבת, יב, ב), מדובר ב'ברכות'! (שצריך לומר: 'המקום יפקדך לשלום', ולא 'רחמנא ידכרינך לשלם'), הרי שגם בברכות יש איסור.

למעשה: כתבנו שאין לומר, כי כך כתבו הפוסקים, השל"ה, 'מטה אפרים', והגר"ח נאה ב'לוח כולל חב"ד', ואין הוכחה ברורה מדברי אדמו"ר הזקן שאפשר לומר, ואדרבה מסתבר שישנו איזה חילוק, שהרי שאלה זו לא הפריעה לאותם פוסקים שכתבו שלא לומר בסליחות.

ערב ראש השנה

- כאשר אומרים 'ויקרא בשם ה', אין לומר ויקרא - בשם ה', אלא צריך לעשות הפסק אחרי 'בשם', ולומר כך: ויקרא בשם - ה'¹⁴. (מגן אברהם תקסה, ה. על פי האבודרהם. 'שערי אפרים', 'משנה ברורה' תקפא, ד. כי הפירוש בפסוק הוא, שהקב"ה קרא בשם ה' (ויקרא בשם, ומי קרא ? ה'), ואין לפרש שמשם רבינו קרא בשם ה' (ויקרא (משה) בשם ה').

ז. 'אבל' ב'שבעה': אף על פי שאין לאבל בתוך שבעה, לצאת מביתו, אפילו לתפילה או לאמירת סליחות. בכל זאת, ביום זה, שמרבים בו באמירת סליחות, נחשב הדבר לצורך (אמירת ה'יג מדות', שלא אומרים ביחיד, וכו'), ומותר ל'אבל' בתוך ה'שבעה', ללכת לבית הכנסת, כדי לומר את הסליחות של יום זה. (לוח כולל חב"ד, על פי הרמ"א תקפא, א. וכביאור ה'מחצית השקל'). ויכול גם להישאר בבית הכנסת, כדי להתפלל שחרית עם הציבור ('מטה אפרים', תקפא, כב). ובכל זאת, עדיף לאסוף מנין בביתו, לאמירת סליחות ולתפילה. (מטה אפרים).

ח. קדיש אחרי הסליחות: אומרים קדיש תתקבל אחרי הסליחות, גם אם מתפללים שחרית מיד אחר כך. (הרבי, ב'ליקוטי טעמים', שבסוף הסליחות. ומבאר, שאחרי כל תפילה צריך לומר קדיש 'תתקבל' (שתתקבל אותה תפילה). וכמו שרואים, שגם בימים שיש בהם כמה תפילות ברציפות (יום כיפור, שבת אחרי שחרית), אומרים 'קדיש תתקבל' לאחר כל תפילה).

ט. 'רחמנא דעני': נוהגים אנ"ש, לשיר בסיום הסליחות את הניגון שלימד הרבי, על המילים 'רחמנא דעני', וכן נוהג בבית מדרשו של הרבי, והיה מעודד את השירה כדרכו בקודש ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' כט).

ב. התרת נדרים

א. עניינה של 'סדר התרת נדרים': ב'סדר התרת נדרים' שנוהגים לומר בערב ראש

14) ה'אבודרהם' כותב, שצריך להפסיק בין 'בשם' לה', כי בפסוק יש את טעם 'טפחא', תחת המילה 'בשם', וזה מוכיח שיש הפסק אחרי המילה 'בשם', ולא אחרי המילה ויקרא. אבל מעיר ה'מחצית השקל', שלפי 'תרגום אונקלוס' הפירוש הוא אחרת, שהרי הוא תרגם: "וקרא בשמא דה'", והביאו גם רש"י שם. ולפי זה הפירוש הוא שמשם רבינו קרא בשם ה'. ואם כן צריך לומר ויקרא - בשם ה'. אבל למעשה, הביאו הפוסקים, את דעת ה'אבודרהם', וכך יש לעשות.

השנה כלולים שני עניינים: א) ביטול נדרי העבר: ונקרא - 'התרת נדרים', שבהם מבטלים את הנדרים שנדרו בשנה החולפת. ב) ביטול נדרי העתיד: ונקרא - 'מסירת מודעא', כלומר: הודעה על כך, שמבטל מעכשיו, את כל הנדרים שידור בשנה הבאה.

ב. סיבת ההקפדה להתיר את הנדרים: מקפידים להתיר את נדרי העבר: כי עוון נדרים חמור מאוד, כמובא במסכת שבת (לכ ב), ורוצים להיות נקיים מעוון זה (חיי אדם), והביא לכך ה'שפתי כהן' רמז מהפסוק הדין בדיני נדרים: 'לא יחל דברו, ככל' - סופי תיבות 'אלול'. (ש"ך על התורה, מטות. הביאווה ה'ברכי יוסף', 'שערי תשובה', 'קיצור שלחן ערוך', כ"ף החיים'). ומקפידים לבטל את נדרי העתיד: על פי הגמרא בנדרים (כג, א): "הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה, יעמוד בראש השנה, ויאמר: 'כל נדרים שאני עתיד לידור בשנה זו, יהיו בטלים' (של"ה יומא, הביאו ה'שערי תשובה', סי' תקפא). ומוסיף אדמו"ר הזקן (תריט, ג), שנוהגים כך, מכיון שאנשים לא נזהרים שלא לעבור על נדריהם, ועוברים על האיסור של 'לא יחל דברו'¹⁵.

ג. אופן עשיית ההתרה: אחרי שחרית, ולכתחילה לפני חצות¹⁶, אומרים את 'סדר התרת נדרים', וטוב שיהיו עשרה מתירים (חוץ מ'מבקש ההתרה'), אך מן הדין די בשלשה 'דיינים' (סידור אדמו"ר הזקן)¹⁷. נהוג שה'דיינים' יושבים, ו'מבקש ההתרה'

15) על פי דברי גמרא זו, התפשט המנהג לומר 'כל נדרי' בערב יום כיפור, וכפי שהביאו הטור ושלחן ערוך בסימן תריט בשם רבינו תם. ומדוע אם כן, עושים 'התרת נדרים' בערב ר"ה? אלא ש'זריזים מקדימים', ועושים זאת ממש בתחילת השנה, בערב ראש השנה. (של"ה, שם). ומסביר המנחת יצחק (ט, ס), שכוונת השל"ה היא, שחוששים לכך שביום כיפור, ישמעו מהחזן בלי לומר בעצמם בפה, או שיאמרו בלחש, והרי מבואר בשלחן ערוך (יו"ד ריא, א), שצריך לומר בקול קצת, כדי שלא יהיה נחשב 'דברים שבלב': "האומר נדר שאני רוצה לידור, לא יהיה נדר, ונדר - אינו נדר. במה דברים אומרים, שהוציא תחילה בשפתיו. . . ויש אומרים, דאפילו אומר כן בלחש, הוי כדברים שבלב". ולדעת הש"ך שם, לא מספיק שאמר בקול כזה ש'משמיע לאזניו', אלא צריך 'בקול רם', כלומר: שחבירו שלידו יוכל לשמוע. והביא זאת אדמו"ר הזקן להלכה (בסוגריים), בסימן תריט, ג.

16) לפני חצות: כך כותב אדמו"ר הזקן בסידורו. [אמנם פרט זה לא מובא בפרי עץ חיים, ובשל"ה - ממנו נלקח הנוסח של 'סדר התרת נדרים' - ויש שהציעו הסברים שונים לדברי אדמו"ר הזקן ('זריזין מקדימין למצוה', ועוד, ראה ב'סידור רבינו הזקן' להרלו"י רסקין)].

17) עשרה: מעיקר הדין, די בשלשה אנשים להתרת נדרים (שו"ע יו"ד רכח, א), אבל כותב אדמו"ר הזקן בסידורו: "וטוב שיהיה עדה שלמה" [עדה הם עשרה אנשים]. הסיבה לכך, מבאר ב'דעת תורה' (סי' תריט) בשם 'ספר יהושע' [להג"ר יהושע העשיל באב"ד - סבו של המנחת חינוך], שנהגה כך מפני שחששו לאותן שיטות שזקוקים לעשרה, כדי להתיר נדר שנדר בחלום, כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד, רי, ב). וכן כתב ב'מטה אפרים' (תקפא, מט) שנוהגים אנשי מעשה לע-

לוח הלכות מנהגים והנהגות להורש תשרי

עומד¹⁶. [הרבי נהג לאמרה כשהוא מעוטר בטלית ובתפילין דרש"י]. לכתחילה

שות התרת נדרים בעשרה. וגם השל"ה (תחילת מסכת יומא) כותב שכך המנהג בארץ ישראל. וכן הביא למעשה הגרש"ז אויערבאך שיש הידור לעשות התרת נדרים של ערב ר"ה בעשרה, משום נדרי חלום. [ואע"פ שאדמו"ר הזקן השמיט מ'סדר התרת נדרים' את התרת הנדרים שנדר בחלום, בכל זאת, נשאר המנהג שהיהו עשרה, כדי שיועיל גם לנדרים אלו, אף שלא מזכירים אותם בפירוש (הרב גינזבורג - הלכות ומנהגי חב"ד. אבל הרב רסקין בספר 'סידור רבינו הזקן', נשאר בתמיה. ולהעיר מאג"ק ה, עמ' רלד. ודו"ק)].

וישנו כנראה גם טעם על פי קבלה לנוהג זה, וכפי שהובא ב'פרי עץ חיים' (שכך נהג האריז"ל), ובשל"ה. וראה ליקוטי שיחות (ד, עמ' 1332 הערה 3), שמבאר את הטעם הפנימי לכך שצריכים עשרה. שהתרת נדרים הוא תיקון כללות העולם, וזה אפשרי על ידי עשרה מישראל דוקא. [ולפי טעם זה, יספיקו אולי עשרה יחד עם 'מבקש ההתרה' (הרב רסקין, שם, ומדייק בלשון אדמו"ר הזקן שכתב: 'שהיה עדה שלמה', משמע סך הכל - 'עדה'. אבל יש להעיר מדברי הרבי בברכה אחרי התרת נדרים ערב ר"ה תשנ"ב (ספר השיחות תשנ"ב עמ' 1 בהערה): "יישר כח" (ובהערה): "לעדה שלמה דהמתירין". הרי שדייק שיש עשרה מתירין].

18) מבקש ההתרה עומד, והדיינים יושבים: כך המנהג, וכפי שכותב הש"ך (יו"ד, רכח, ט) בנוגע להתרת נדרים בכלל: "ועכשיו נהגו שהמתירין יושבין, והמודר (מבקש ההתרה), עומד". הטעם שמבקש ההתרה עומד, מבואר ברדב"ז (שו"ת, א, לא), כדי שיתבייש על מה שנדר, ויהיה לו בכך כעין עונש על נדרו, או משום שהתרת נדרים היא כעין 'יודוי' שמתודה שחטא בכך שנדר או נשבע, ומצות וידוי נעשית בעמידה. [אמנם אינו מעכב, וגם אם ישב, הותר לו הנדר. (רעק"א, שם על הש"ך)]. הטעם לכך ש'המתירים' יושבים, הוא על פי המבואר בשלחן ערוך (יו"ד רכח, ד), שכאשר הדיינים צריכים למצוא 'פתח', כדי להתיר נדר, יעשו זאת בישיבה, כי צריך לכך ישוב הדעת. ולכ" מה דעות, 'התרת נדרים' שבערב ר"ה מועילה מדין 'פתח', ולכן המתירים צריכים לשבת. *להבנת הנאמר לעיל, ולתועלת הענין, מובא להלן ביאור קצור של אופן התרת נדרים בכלל, ובערב ר"ה בפרט:

ישנם שני דרכים להתיר נדר: א) 'חרטה'. ב) 'פתח'. 'חרטה' פירושה: שמתחרט על כך שנדר (וטו"ע ען שעשה זאת מתוך כעס, או בלי ישוב הדעת, וכדומה), אבל אינו מוצא סיבה, שיכול להצביע עליה ולומר, שאם היה יודע בשעת הנדר את הסיבה הזו, לא היה נודר. 'פתח' פירושו: שהנודר מוצא סיבה, שאילו היה יודע את אותה סיבה, לא היה נודר מלכתחילה. אמנם מובא בהלכה (יו"ד רכח, ז) שנוהגים להתיר רק בשניהם יחד - חרטה ופתח. הטעם לכך: 'חרטה' מועילה רק אם היא 'חרטה מעיקרא', שמתחרט שנדר מלכתחילה, ולא שמתחרט רק עכ"ש. ומכיון שקשה לדעת אם היא באמת 'חרטה מעיקרא', לא מסתמכים על ה'חרטה' בלבד כדי להתיר את הנדר, אלא מחפשים גם 'פתח'. אך גם על 'פתח' בלבד לא מסתמכים, מכיון שיש הרבה פרטים בדיני 'פתח', ולא כל 'פתח' מועיל [ולדוגמא: 'אין פותחין בנולד' (יו"ד רכח, יב) - כלומר, דבר שלא מצוי בדיני 'פתח', לא נחשב 'פתח' - כי במקרה כזה, לא יכול לומר, שאילו היה חושב שיקרה כך וכך לא היה נודר, כי גם אם היה מעלה זאת על ליבו, היה נודר, כי לא היה חושב לדבר זה שלא מצוי]. וכך עושים (רמ"א שם): שואלים אותו אם מתחרט מעיקרא, ואחר כך עושים מה'חרטה', 'פתח', ושואלים אותו: 'אילו היית יודע שתתחרט, האם היית נודר?' וכך נעשית החרטה עצמה 'פתח' להתיר את הנדר.

ולגבי 'התרת נדרים' שעושים בערב ר"ה, יש אומרים שהוא מדין 'חרטה' (הגר"ש קלוגר, הובא בליקוטי מהרי"ח ערב ר"ה. ומבאר שם, שלמרות שלא סומכים על חרטה בלבד כנ"ל, בערב ר"ה

יאמר כל אחד את סדר ההתרה בנפרד, ובשעת הדחק יכולים כמה אנשים לומר יחד (מטה אפרים)¹⁹. לכתחילה ה'דיינים' צריכים להאזין לדברי מבקש ההתרה, אבל בדיעבד, גם אם לא שמעו חלק מנוסח ההתרה, יכולים להתיר לו את הנדר, ודי בכך שיודעים שמבקש להתיר את נדריו (הגר"א נבנצל)²⁰.

ז. להבין מה שאומרים: צריך להבין מה שאומר ב'התרת נדרים' (וב'מסירת המודעא'), ולכן מי שאינו מבין, יאמר בשפה שמבין (גם אם ה'דיינים' לא מבינים

סומכים על כך, כי הייתה ה'מסירת מודעא' שנה שעברה, שמבטלת את כל הנדרים שידור, וזה מוכיח שהיא 'חרטה מעיקרא'). ויש אומרים שהוא מדין 'פתח' (מחנה אפרים, נדרים, טז), ואע"פ שהלשון הוא: 'רק אני מתחרט על שלא אמרתי שיהיה בלי נדר', הכוונה היא, שאילו היה יודע שיתחרט, לא היה נודר, אלא היה עושה את המצוה, אבל לא בתור נדר. [וראה 'ערוך השלחן' (יו"ד רכח, יט), שבאופן זה מרוויחים גם שלא יחשב כאדם שמתחרט על מצוה שעשה, ויפסיד שכר המצוה. אלא רק שמתחרט על כך שעשה אותה באופן של נדר].

19) ה'מטה אפרים' התיר זאת רק בשעת הדחק, ולא ביאר מדוע. ולכאורה אינו מובן, שהרי בשלחן ערוך (יו"ד רכח, מו), מבואר בפירושו, שאפשר להתיר לכמה אנשים יחד? ואולי חששו של המטה אפרים הוא, כיון שהדיינים צריכים לשמוע את דברי מבקש ההתרה, וכאשר יאמרו כמה יחד, לא ישמעו. ורק בשעת הדחק, סומכים על הדעות שאפשר להתיר על ידי שליח, וכל שכן שאין צורך לשמוע, ולכן מועיל גם כשאומרים כמה יחד. ולפי זה, צריך לומר, שמה שכתוב בשו"ע שאפשר להתיר לכמה אנשים יחד, הכוונה שיכולים 'להתיר' להם ביחד, ולומר להם מותר לכם, מותר לכם, מותר לכם. (וראה בקובץ 'נזר התורה', ז, וח). או שבשעת הדחק, סומכים על כך שישמעו הדיינים את כולם, ולמרות ש'תרי קולי לא משתמע', בכל זאת בדבר שהוא 'חביב' 'היב דעתיה ושמע' (כמבואר בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן תפח, ד לגבי הלל, ובשלחן ערוך תרצ, בל גבי מגילה).

20) נחלקו הראשונים אם אפשר לעשות התרת נדרים על ידי שליח. לדעת הרמב"ם (שבועות, ו, ד), ותוס' (נדרים, ח, ב) ועוד, חייב להתיר בעצמו. וכן פסק השלחן ערוך (יו"ד, רכח, טז), ולא הזכיר אפילו שיש חולקים על זה. אבל לדעת הרבה ראשונים, אפשר להתיר גם על ידי שליח, הרא"ש (נדרים, ח, ב), תוס' ישנים, ר"ן, רשב"א, מרדכי (שם), ועוד. ולכן כתבו כמה אחרונים, שבדיעבד אפשר להתיר גם כשהנודר לא נמצא שם (שערי דעה, שפת אמת), ויש שצירפו ראשונים אלו להקל באופנים מסויימים (שו"ת זרע אמת, ג, קכה. שו"ת חתם סופר, יו"ד רכ). ולפי זה יש שה' תירו לעשות 'התרת נדרים' בטלפון (שו"ת שבט הקהתי, ד, רלט), וכן דעת הגרי"ש אלישיב, לצרף שיטות אלו כדי להתיר דרך טלפון, תרומות ומעשרות שהפריש משגיח כשרות, בטעות (משפטי ארץ, תרו"מ יח, הע' 48). ולפי זה - שאפשר לצרף את הדעות, שמועילה התרת נדרים גם כשהנודר לא כאן - כל שכן כאשר ה'דיינים' לא שמעו היטב. ועל פי זה כתב הגר"א נבנצל (ירושלים במוע' דיה, ר"ה עמ' קסד), שבשעת הדחק מועילה התרת הנדרים בעבר ר"ה, גם אם לא היו המתירים מרוכזים, וחשבו על דברים אחרים וכדומה, ולא שמעו את כל בקשת ההתרה, ובלבד שיודעים שהם מתירים נדרים, ושהמבקש אמר את הנוסח שנהגו לומר בבקשת ההתרה, שהרי יודעים את כוונתו, גם אם לא שמעו את כל דבריו.

לוח הלכות מנהגים והתנהגות לחודש תשרי

ערב ראש השנה

שפה זו²¹), ונראה שמועיל לומר בלשון הקודש, אם מבין את הענין בכללותו [שמתחרט על כל הנדרים והשבועות שנדר על עצמו, ושאפשר להתיר אותם] גם אם לא מבין כל מילה (חיי אדם, אלף המגן, כף החיים. ועל פי הגר"ש קלוגר)²². ולכן עיצה טובה: שהרב, או ה'שליח' וכיו"ב, יבארו לציבור בקצרה, ובאופן שכולם יבינו, את הענין של 'התרת נדרים', שעומדים לומר.

ה. לאלו נדרים מועילה 'התרת הנדרים':

- לגבי נדרי העבר: הבא להתיר נדר, צריך לפרט ולומר, על איזה נדר מדובר, ומכיון שב'נוסח התרת הנדרים', אין פירוט של הנדרים, אלא מבטלים באופן כללי את כל הנדרים, לא מועילה 'התרה' זו אלא, לאותם נדרים שנשכחו ממנו כעת. אבל על הנדרים שזוכר, צריך לעשות 'התרת נדרים' כדן, ולפרט את הנדר ('דרך החיים', 'אלף המגן', 'אבני נזר').

אבל יש אומרים, שבהתרת נדרים של ערב ר"ה, לא צריך לפרט, ולכן מועילה 'סדר התרת הנדרים', גם לנדרים שזוכר כעת (מהר"ש קלוגר, מהרא"ל צינץ, אשל אברהם בטשאטש, והגר"ש ז"א אייערבאך על פי הרא"ש)²³.

(21) על פי המבואר בהערה הקודמת.

(22) ה'חיי אדם' (קלח, ח), ו'אלף המגן' (על ה'מטה אפרים', תקפא, קב), ו'כף החיים' (תקפא, צט), מביאים ענין זה, שצריך להבין מה שאומרים, ולא כאותם שחושבים שאומרים איזה תחינה ובקשה בלבד. ולדעת רוב הפוסקים ('חיי אדם', 'קיצור שולחן ערוך', 'כף החיים') ראוי לומר בשפה שמבין, ואכן הביא ה'חיי אדם' קיצור של נוסח התרת נדרים באידיש. אבל הגר"ש קלוגר (נדרי זריזין חלק ג, בשו"ת לשו"ע סימן רכח, יד) סובר, שחלילה וחלילה לשנות הנוסח, אלא הרוצה לעשות מצוה מן המובחה, יפרסם להמון את ענין 'התרת נדרים', ויכתוב בכרזות שתולים בבתי הכנסת, בלשון שמבינים, שצריך כל אחד להתחרט על נדריו, וכך ידעו מה הם אומרים. מדברים אלו נראה, שאין צורך להבין כל מילה, אלא העיקר להבין שבמילים אלו שאומר, הוא מתחרט על הנדרים שלו ומבקש התרה עליהם.

הנוסח בקצרה: כותב ה'חיי אדם' (קלח, ח): "ראיתי מהיראים שאינם מבינים בלשון הקודש, שאומרים את הנוסח של התרת נדרים בלשון לע"ז: "די נדרים אדער שבועות, וואס איך האב גטען און מען קען זיי מתיר זיין, האב איך חרטה אז איך האב אוף מיר גינומען, בנדר או בשבועה". ויתירו לו ואז יאמר: "איך בין מוסר מודעה, אז ווען איך ווער טאן איין נדר, זאל ער גאר ניט חל זיין" ובתרגום חפשי: "אני מתחרט על כל הנדרים והשבועות שנדרתי על עצמי ואפשר להתיר אותם". ואחרי שמתירים לו אומר: "אני מוסר מודעה, שכאשר אעשה נדר, הוא לא יחול". ויש מפוסקי זמננו שכתבו נוסח קצר כך: "אני מתחרט על כל הנדרים והשבועות, וכל מנהג טוב שנהגתי ולא אמרתי שיהיה 'בלי נדר', ואם הייתי יודע שאתחרט, לא הייתי נודר או נשבע, ובמנהג טוב שנהגתי, הייתי מתנה שיהיה 'בלי נדר'. ואני מבקש שתתירו לי את כולם". (הגראי"ל שטיימן).

(23) מצד הדין, הבא להתיר נדר, צריך לפרט את הנדר לפני אחד מן המתירים לפחות, ואם לא

- לגבי נדרי העתיד: דהיינו - עשיית תנאי לבטל מראש, את הנדרים שידור -

עשה כך, לא הותר לו הנדר אפילו בדיעבד (שו"ע יו"ד, רכח, יד): "קודם שיתירו לו, צריך שיפרט להם הנדר... ואם לא פרט אין התרתן התרה, ומיהו בשיפוט לאחד מהמתירים, סגי". דברים אלו נלמדים מדברי רב פפא (גיטין לה, ב), שאמר שצריך לפרוט את הנדר, וכתבו התוס' שם והרא"ש, שהלכה כרב פפא. וביאר הרשב"א (שו"ת, ד, סב, וראה חת"ס שם), שחייב זה אינו מן התורה, אלא חכמים תיקנו זאת, וטעם תקנתם, כמבואר בסוגיא שם - 'שמא נדר על דבר אסור'. לדוגמא: נדר שאם יעבור עבירה פלונית, יאסרו עליו כל פירות שבעולם, ועכשיו בא להתיר את הנדר, כי רוצה לעבור את העבירה. נדר כזה אי אפשר להתיר, ולכן צריך לפרט את הנדר, שנדע שאינו 'נדר על אסור'. ולכן מספיק לפרט את הנדר לאחד מן המתירים, כי הוא יכול לומר לאחרים, שלא מדובר ב'נדר על אסור'. (רשב"א, שם, שו"ע שם).

ולפי זה, נשאלת השאלה: איך אפשר להתיר את הנדרים בערב ר"ה, בלי לפרט את הנדרים? וכבר הקשה כך 'רבינו תם' [לגבי אמירת 'כל נדרי' - לפי הדעה ש'כל נדרי' הוא על נדרי העבר], ומצינו שני דרכים לבאר זאת:

א. אין חשש שבא להתיר אסור: הרא"ש (סוף יומא, ע"פ הקרבן נתנאל) ביאר, שמכיון שהצורך בפירוט הנדר הוא 'שמא נדר על אסור' כנ"ל [שבא להתיר נדרו, כדי 'להתיר' לעצמו את האיסור], מובן שאין חשש כזה בערב יום כיפור (ור"ה), כי לא באים להתיר לעצמם איסורים, ולכן אין צורך בפירוט הנדר. וכן כתבו כמה פוסקים: 'אשל אברהם בוטשאטש' (או"ח לא), 'שפת אמת' (יו"ד רכח יד). הגר"ש קלוגר (נדרי זריזין, רכח, יד), הגר"ש זיאווערבאך ('מנחת שלמה', נדרים כג, ב), שכיון שמפרש ואומר שאינו מבקש להתיר נדר שאין ראוי להתיה, ממילא אין חשש שנתיר לו נדרי אסור. וכבר כתב כן בשו"ת 'משביבת נפש' [להרב אריה לייב צינץ (מהרא"ל), ב, יו"ד כג. שכותב עליו רעק"א: 'אחד מגדולי הזמנ'], שכל שאומר לחכם שאינו דבר אסור, או כשאין חשש שהוא בא להתיר דבר אסור, אז אין צריך לפרט הנדר. וכן נראה דעת שו"ת מהרש"ם (ב, רנ).

לפי שיטה זו, יוצא גם: שמועילה התרת נדרים בערב ר"ה, על ההנהגות הטובות שקיבל על עצמו, ולא אמר שיהיה 'בלי נדר', אע"פ שלא מפרט אותם עכשיו. כי אין חשש שמתיר אסור, אלא רק מפסיק הנהגה טובה. ('קריינא דאיגרתא', א, קלה. וכמו שביאר בספר 'כל נדרי', כב הע' מב).

ב. מתירים רק נדרים ששכח: אמנם התוס' רי"ד (נדריים, כג, ב, הובא ב'שבלי הלקט') ביאר, שלכן מועילה 'התרת נדרים' בערב יום כיפור (ור"ה), כי באים להתיר, רק את אותם הנדרים שנשכחו מהנודר, ולגבי נדרים אלו, מועילה התרה גם בלי פירוט הנדר. [ונראה שסברתו היא, שבמקרה שאי אפשר לפרט (כי שכח), לא חייבו חכמים לפרט, כי אם כן, לא יוכל לעולם להתיר את נדרינו]. וכחיי לוק זה נקטו הרבה אחרונים - 'דרך החיים' (הלכות התרת נדרים), שו"ת 'אבני נזר' (יו"ד רצז, א), 'אלף המגן' (תקפא, קא), 'שיירי כנסת הגדולה' (יו"ד רכח). ולכן הדגישו, שבהתרת נדרים שבערב ר"ה, אפשר להתיר רק את הנדרים שאינו זוכר כעת.

ומזה שכתבו זאת גם לגבי התרת נדרים בר"ה, שבה מדגישים שבאים להתיר רק נדרים שאפשר להתיה, ולא נדרי אסור, יוצא: שלדעתם גם כשאין חשש שבא להתיר אסור, בכל זאת אי אפשר להתיר נדר שזוכר כעת, בלי לפרט את הנדר. (שו"ת 'אבני נזר', יו"ד רצז. אבל יש להעיר על דבריו, שבנוסף של השל"ה, לא מופיעים המילים 'ואין אני מבקש להתיר את אותם נדרים שאין להתיר אותם', ואם כן, יתכן שגם לשיטתם, אם יוסיפו מילים אלו, יוכלו להתיר גם נדרים שזוכר

* ומנוסח התרת הנדרים שהביא אדמו"ר הזקן יוצא, שסומכים על דעה הא' הנ"ל, שהרי אומרים: 'הן אותם הידועים לי, והן אותם שנשכחו ממני', הרי שבאים להתיר - בלי לפרט - גם את הנדרים הידועים! ויכולים להתיר את הנדרים הידועים, כי אין חשש שמתירים נדרי אסור, ולכן מוסיפים: 'ואין אני מבקש התרה על אותם הנדרים שאין להתיר אותם'. ולא כדברי 'דרך החיים' ודעימיה.

ראשי השנה
לחודש תשרי
התורה והמצוות
ענינים ופוסקים
הגדה
הנהגות
הנהגות טובות
הנהגות רעות

'מסירת מודעא'), מועיל הדבר, רק אם בעת שנדר, שכח ש'מסר מודעא'. אבל אם זוכר ש'מסר מודעא', ובכל זאת נודר, ביטל בכך את 'מסירת המודעא', והנדר קיים (שלחן ערוך יו"ד ריא, ב)²⁴.

רק בצורך גדול: אך חשוב להדגיש, שגם כאשר מועילה 'מסירת המודעא' (נדר בעת ששכח שמסר מודעא), עיקר התועלת היא, לבטל את הנדר ב'דיעבד', שלא יענש על כך שטעה, ובשוגג לא קיים את נדרו (שו"ת מהרי"ט, א, נג), אבל לכתחילה אין סומכים על מסירת המודעא, אלא בצורך גדול בלבד, אך בלא 'צורך גדול', נדרו קיים, ואם לא רוצה לקיים את נדרו, צריך לעשות 'התרת נדרים', כדין (רמ"א ריא, א)²⁵.

הנהגות טובות: אמנם לגבי 'הנהגות טובות' שלא קיבל על עצמו בלשון 'נדר', אלא נהג בסתם, ולא התנה שיהיה 'בלי נדר', וכן 'קבלות' של מצוה, כגון שקיבל על עצמו ללמוד איזה מסכת וכדומה, מועילה 'מסירת המודעא' שלא יחשב כ'נדר' [כי ביטל בפירושו, 'הנהגה בסתם' שאינה 'נדר מפורש']. אבל המנהג, להקפיד לומר 'בלי נדר', גם בדברים אלו, ולעשות 'התרת נדרים', אם לא אמר 'בלי נדר'²⁶.

וכבר העיר זאת הרשד"ב לוי (יגדיל תורה, א, עמ' נו. הביאו הגרל"י רסקין בסידור רבינו הזקן, עמ' תקו), שהלשון 'הן אותם הידועים לי', לא מתאימה עם דעת ה'דרך החיים'.

24) ולכן מתירים את נדרי השנה החולפת, בערב ר"ה, למרות שלכאורה אין בכך צורך, שהרי כבר ביטלו אותם מראש, בערב ר"ה הקודם! אלא שהרבה פעמים 'מסירת המודעא' לא הועילה, כי זוכר בשעת הנדר, שהייתה 'מסירת מודעא' (שו"ת הרדב"ז, ד, לג. יגדיל תורה, מד, ב).

25) **לסמוך על 'מסירת מודעא'**: למרות שמן הדין אפשר לעשות 'תנאי' שמבטל את הנדרים שידור בעתיד, ומועיל אם לא זוכר בשעה שנודר, שעשה תנאי זה, וכמבואר בשלחן ערוך יו"ד ריא, ב, לדעה הראשונה ועיקרית [אמנם, בשו"ע עצמו מבואר, שיש אומרים' שמועילה 'מסירת מודעא', רק אם בעת שנדר, שכח ש'מסר מודעא', ומיד אחרי שנדר, 'תוך כדי דיבור' לנדרו, נזכר ש'מסר מודעא'. אבל אם לא נזכר מיד אחרי שנדר, לא מועילה 'מסירת המודעא' כלום. ומסיים שטוב לחוש לדעה זו], כותב שם הרמ"א, שלא סומכים על 'כל נדרי' (שהיא 'מסירת מודעא'), אלא בצורך גדול. ומקור דבריו, בשו"ת מהרי"י וויל (סימן ב), שמעולם לא ראינו מי שיסמוך על 'כל נדרי' ('מסירת מודעא') להתיר נדרים או שבועות, בלא התרת חכם. ובביאור הדברים, כתב מהרי"ט (שו"ת מהרי"ט א, נג. לרבי יוסף מטראני, היה רב בצפת בזמן האריז"ל), שאם יהיה מותר לכתחילה לסמוך על 'כל נדרי' ('מסירת מודעא'), ינהגו העולם קלות ראש בכל הנדרים, אפילו אלו שינדרו בזמן שזוכרים היטב שאמרו 'כל נדרי' בערב יום כיפור. אלא ודאי, שמה שתיקנו לומר 'כל נדרי', הוא רק כדי שלא יענש מי שעבר בשוגג על נדרו, ומסיים שלכן אומרים מיד אחרי 'כל נדרי': 'ונסלח לכל עדת בני ישראל... כי לכל העם בשגגה'.

26) **הנהגות טובות**: הנהגה טובה שנהג אדם אפילו פעם אחת, על דעת שינהג כן תמיד, או ג'

ו. לפני התפילה, ומי שלא הספיק בערב ר"ה: בשעת הצורך, אפשר לעשות את התרת הנדרים, לפני שהתפלל שחרית (שו"ת רבבות אפרים, ח, תקלג. הגר"ח קנייבסקי (מועדי הגר"ח עמ' קפז) מי שלא עשה התרת נדרים בערב ר"ה, יעשה אותה בין ראש השנה ליום כיפור (של"ה, מטה אפרים).

ז. נשים: לא נהגו הנשים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה, וכן לא מקפידות למנות את בעליהן ל'שליח' שיתיר את נדריהן, אלא סומכות על אמירת 'כל נדרי, שבערב יום כיפור (הגרש"ז אויערבאך, הגר"ש וואזנר, ועוד)²⁷.

פעמים בסתם, ולא אומר שיהיה 'בלי נדר', נחשב כאילו נדר (ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן, רמט, יג, ותסח, יז). וכתב בשו"ת שלמת חיים (להגר"ח זוננפלא, גאב"ד העדה החרדית ירושלים, לאחר מלחמת העולם הראשונה), שמסתבר שעל הנהגה טובה, שלא אמר בפירוש בלשון נדה, יכולים לסמוך על 'מסירת המודעא'. ויסוד הדברים התפרשו בשו"ת מהרש"ם (דעת תורה, ריא, ב), שאין כאן 'נדר' שסותר 'תנאי', אלא רק הנהגה טובה, ולזה מועיל ה'תנאי' והוא כאילו התנה מראש ואמר שנוהג כך 'בלי נדר'. וכן ביאר הגרש"ז אויערבאך (שו"ת מנחת שלמה, א, צא, כ) שאף שמבואר ברמ"א שאין לסמוך על 'מסירת מודעא' אלא לצורך גדול, מכל מקום, מסתבר שלגבי הנהגה טובה אפשר להקל, מכיון שגילה דעתו מקודם והתנה בפירוש שלא רוצה כלל שיהיה נדה, לא אומרים ש'הנהגה' נחשבת כאילו נדה, נגד רצונו ותנאו המפורש.

וכך כתבו הרבה מפוסקי זמננו: הגרא"ז מלצר (רבבות אפרים, א, קעג, בשמו), הגרי"ש אלי-שיב ('מנשים באהל', עמ' רלב), ה'קהילות יעקב' ('אעלה בתמר', בשמו), 'תשובות והנהגות' (ד, רז), 'אז נדברו' (ד, מד), והגר"ש וואזנר (בקובץ 'מבית לוי', י, עמ' רה, מצרף סברא זו לעת הצורך, אבל במנהג טוב שנעשה קבוע, אינו מקיל). ולכאורה יסוד זה כבר מבואר ב'מטה אפרים' (דיני קדיש יתום): 'מי שדרכו להתפלל לפני העמוד ביום היארציט, אין מדקדקין אם מחמת חולשות או סיבה אחרת אינו מתפלל, אע"פ שלא התנה מעיקרא שאינו עושה אותו בתורת נדה, ואפשר שהוא מטעם שנוהגין לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה. . . שלא יחול עליו דין נדה, וצ"ע". וכעין זה כתב האשל אברהם' (בוטשאטש, או"ח, תפז), שכל מה שאדם נוהג מצד חומרא, לצאת ידי כל הדעות וכדומה, אין בזה שום נדנדו של 'נדר', ואפשר לסמוך טובא, על מה שאמר בערב ר"ה שהכל 'בלי נדר'.

וכן לגבי כל קבלה טובה שקיבל על עצמו, כותב הגרש"ז אויערבאך ('הליכות שלמה', שם) שאע"פ שנחשב כאילו נדר כמ"ש בגמ' נדרים (ח, א) שהאומר 'אשנה פרק זה', נדר גדול נדר לא-לוקי ישראל, בכל זאת, מכיון שלא אמר בלשון נדה, ורק התורה עשתה אותו כאילו נדה, במקרה זה שגילה דעתו מקודם, והתנה בפירוש שלא רוצה שיהיה נדר, לא אומרים שזה נחשב כנדר נגד תנאי מפורש, אלא זה נחשב כאילו אמר בפירוש 'בלי נדר'.

ומכל מקום, אף שמעיקר הדין אפשר לסמוך על 'מסירת המודעא', בדברים אלו, עדיף להחמיר, ולעשות 'התרת נדרים', גם על דברים אלו, וכך המנהג למעשה, שב'התרת נדרים' מבקשים התרה גם על דברים אלו ('הליכות שלמה', א, ז, הערה 12. ב, א, הערה 37).

27 (הגר"ש וואזנר 'מבית לוי' א, טו): 'ויש נוהגים להתיר בערב ר"ה גם לנשים ולכוללם בהתרת נדרים, ולא שמענו אצלנו מי שנוהג כן". הגרש"ז אויערבאך ('הליכות שלמה' מועדי השנה עמ' ז): "לא נהגו לעשות בערב ר"ה התרת נדרים לנשים, וסומכות על אמירת כל נדרי של יום הכיפורים". וכן הוא ב'חוט שני' (ר"ה, עמ' קעג), 'משנה הלכות' (נתיבות ההלכה מ' תשע"ד עמ' 206), 'תשובות

[ולכן צריכות הנשים להקפיד בערב יום כיפור, לומר את נוסח ה'כל נדרי', בקול קצת²⁸, ולא להסתפק בשמיעה מהשליח ציבור בלבד. ואם יודעת שלא תהיה בבית הכנסת ב'כל נדרי', נכון ש'תמסור מודעא', בביתה, ותאמר, שמבטלת את הנדרים שלהבא, כי מעיקר הדין זה מועיל גם ביחידות²⁹].

ג. כתיבת פ"נ (פדיון נפש)

א. מנהג החסידים, לכתוב בערב ראש השנה, 'פדיון נפש' (פ"נ), עבורו ועבור בני ביתו (ספר המנהגים חב"ד, על פי מנהג החסידים)³⁰.

והנהגות' (א, שלח).

*וצריך עיון, לשיטת אדמו"ר הזקן ועוד, ש'כל נדרי' הוא רק 'מסירת מודעא', נמצא שהנשים לא עושות 'התרת נדרים' אלא 'מסירת מודעא' בלבד, והתבאר לעיל, ש'מסירת מודעא' לא מועילה רק אם בשעת הנדר שכח ש'מסר מודעא', וגם זה, לא לכתחילה אלא בצורך גדול! ונראה שנהגו להסתפק בזה, מכיון שמועילה 'מסירת המודעא' על כל פנים, שלא להיענש על אי קיום הנדרים, וזו הרי עיקר הכוונה ב'התרת הנדרים' ובאמירת 'כל נדרי' בתחילת השנה. וכן מועילה 'מסירת המודעא' לגבי 'הנהגות טובות' שעשו כמה פעמים, או 'קבלות' שונות של מצוות, שקיבלו על עצמם שלא בלשון נדר, ובפשטות אלו רוב ה'נדריים' המצויים. וצ"ע עוד.

28) **אמירה בקול:** יש אומרים שמספיק לומר בלחש (ר"ן, שלחן ערוך יו"ד ריא, א, מביא זאת כדעה ראשונה, ומשמע שהיא עיקר, וכן כתב אדמו"ר הזקן בסימן תריט בגוף ההלכה), אבל יש אומרים שצריך לאמרה דוקא בקול רם, כי נחשב עדיין כ'דברים שבלב' (רא"ש, שולחן ערוך שם בשם 'יש אומרים'), ובשיטה זו גופא יש מחלוקת אחרונים: לדעת הב"ח והט"ז, מספיק שיאמר באופן שהוא יכול לשמוע (משמיע לאזניו), ולדעת הש"ך אין די בכך, אלא צריך בקול רם. (וכך מראה שהוא ביטול ברור ומוחלט בלי ספק, 'ערוך השלחן'), וכך כותב אדמו"ר הזקן שם, בסוג ריים, שצריך שגם מי שעומד לידו יוכל לשמוע אותו אומר 'כל נדרי' (שהוא הרי 'מסירת מודעא'). ולכן צריך להקפיד לכתחילה לומר את מסירת המודעא בקול רם (שאחר שלידו יכול לשמוע), וכן אם האשה אומרת 'כל נדרי' בביתה, תאמר זאת בקול רם קצת.

29) **ביחידות:** מסירת מודעא הוא תנאי שאדם עושה, בינו לבין הקב"ה, ולכן יכול לעשות זאת גם כאשר הוא לבדו (ריטב"א (נדריים כג, ב). לבוש (תרי"ט א), הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה ב, קוני' שלמי נדר טו), בעל 'משנה הלכות' (קובץ בנתיבות ההלכה, תשעד עמ' 206), תשובות והנהגות (א, שלח, ג, קס) והוסיף שם ב'תשובות והנהגות', שלכן יכולה אשה לומר לעצמה בביתה נוסח מסירת מודעא, או 'כל נדרי'. וכך משמע מדברי אדמו"ר הזקן (תריט, ד), שהמנהג להעמיד שני אנשים ליד החזן לאמירת 'כל נדרי', היא מפני שזה נראה לאנשים כמו 'התרת נדרים', וחוששים שיטעו לומר, שאפשר להתיר נדרים ביחיד. משמע בהדיא, שמצד מסירת מודעא אין צורך בשל-שה, ורק מפני חשש הטועים שזה התרת נדרים נהגו כך.

30) 'פדיון נפש' הוא בקשת ברכה בכתב מהרבי, לעורר רחמי השי"ת על נפשו, ולהתברך בכל הדרוש לו ביום הדין. דבר זה נהוג מאז ומקדם אצל החסידים, כפי שמובא בספר המנהגים, שם-קור הדברים הוא: 'מנהג החסידים'.

על חשיבות הדבר בעיני החסידים אפשר ללמוד ממכתבו של הרה"ח ר"י פייגין הי"ד (כסלו,

ב. הוראות סדר כתיבת פ"נ:

תרצ"ג), שלמרות הפחד הגדול, לשלוח מכתבים מרוסיה לרבי, הרי שלכבוד ראש השנה שלחו: "ריבוי המכתבים המתקבלים בחודש תשרי, והעיקר מרוסיה, אשר כל השנה יראים, ובחודש זה גם המה כולם ישלחו פדיון נפש". [להעיר מהמסופר בשו"ת 'ובחרת בחיים' (למהר"ש קלוגר), בדבר הוראת אחד הרבנים מורי הוראה בק"ק זלאטשוב, שהתיר לכתוב 'קוויטל' (פ"נ), ושיסע יהודי מחוץ לתחום, על סוסים, כדי לבקש את ברכת הרה"ק ר' שלום מבעלזא, שיעתיר בעד חולה. ויוצא נגד הוראה זו: "הוראה רעה ומקולקלת". ובשו"ת מהרש"ם (ג, רכה) מביא גם כן סיפור זה, שדיין אחד התיר לכתוב בשבת, על ידי גוי, ומוהר"ש מבעלזא התרעם על כך, ואמר 'עכשיו אני מחויב להתאמץ שישגיג החולה רפואה, שלא יוגרם על ידי, חילול שבת, וכן היה שנתרפא". רואים עד כמה חשוב היה להם לשלוח פ"נ, ונחשב להם פיקוח נפש שמתיר לחלל את השבת. וגדולי הדור לא הסכימו שנחשב עד כדי, 'פיקוח נפש'].

להרחבת ביאור המושג של 'פדיון נפש', יש להוסיף קצת ביאור:

'פדיון נפש' פירושו שפודים את נפשו של פלוני תמורת דבר אחר (ראה 'פני יהושע' ב"ק נ, א. וכן רמב"ן דברים ז, ח). ולדוגמא: ב'כפרות', פודים את נפשו של האדם תמורת התרנגול. ובענייננו: 'פודים' את נפשו של האדם תמורת כסף, שהרי האדם עובד קשה, ונותן את נפשו וכוחותיו כדי להשיג את כספו. [וכמו שכותב בספר 'רגל ישרה' (לרבי צבי אלימלך מדינוב, בעל ה'בני יששכר'): "פדיון הוא דוקא על ידי דבר אחר שיכנס במקומו. . . כופר לפיוס לסטרא אחרא. . . ועל כן, כשעושה סגולת הפדיון לאיזה איש המצטרך. . . יפסידהו בממונו לצדקה אשר כחו מלוּבש בממונו שסיגל בכח נפשו, ויהיה ממש נפש תחת נפש לפיוס הסטרא אחרא, בנפש ממש (כן קבלתי מרבותי)] ומצינו 'סדר פדיון נפש' מהרמב"ן (מופיע בסידורים ישנים. ומסופר ב'בית אפרים', שלפני פטירת החתם סופר, עשו לו תלמידיו, פדיון נפש של הרמב"ן. וב'ספר הזכרון' מסופר, שכך עשה החת"ס עצמו כאשר היה מצור על העיר פרשבורג) וכך כותב: "יקח פרוטות כשמו של החולה, למשל אם שמו יעקב, יקח 182 פרוטות, יקח י' פרוטות מהם ויאמר: 'לשם יחוד. . . הריני נותן פרוטות אלו בשליחות פלוני בן פלוני, ליחד צדק עם צדקה פדיון נפש פלוני בן פלוני, וי' פרוטות אלו יהיה פדיון אות י' של שמו יעקב. . .'. וממשיך שם ב'סדר' שלם עם תפילות, פרקי תהילים, על כל אות משם החולה, ואחר כך כותב, שיקח את כל המטבעות ויערבבם יחד, ויחלקם לעניים הגונים, לשבעה חלקים (ומביא עוד תפילה הנאמרת בשעת החלוקה לעניים: 'בשם כל ישראל אנחנו נותנים זה לצדקה בשביל פלוני. . . ובצדקה זו ניצל. . . וכו' וכו'). ויש 'פדיון' על פי האריז"ל, ובו נותנים 160 פרוטות בכל מקרה, בלי קשר לשם האדם.

אכן במקור 'פדיון נפש' הוא סכום הכסף שנותנים לצדקה, בצירוף 'לפתק' (קוויטל) בו רשומים שמו ושם אמו של מבקש הברכה. אבל במהלך השנים הפך שמו של הפתק עצמו - 'פ"נ', והכסף המצורף - 'דמי פ"נ'. [ישנם הוראות של הרבי למנהלי ה'מרכז', מה לעשות ב'דמי הפ"נ', אם לקופת 'מחנה ישראל', או לקופת לשכת חשואין, שע"י 'מחנה ישראל'. ובכל שנה הוצבה ב'גן עדן התח"ת' תוך קופה עם הכיתוב 'דמי פ"נ' בה נהגו לשלשל את הכספים המיועדים].

מכך רואים, כמה חשוב להוסיף סכום לצדקה, ביחד עם כתיבת הפ"נ. [אך כמובן ישנו ענין במ" סירת השמות עצמם, וכמו שמצינו בדברי הרמב"ן (במדבר, א, מה), על הפסוק ויהיו כל פקודי בני ישראל: "וקשה, למה הוצרך הכתוב להגיד מספר הכלל, לאחר שהגיד הפרטים ? אלא, שהבא לפני אב הנביאים (משה רבינו), ואחיו קדוש ה' (אהרן), והוא נודע אליהם בשמו, יהיה לו דבר הזה זכות וחיים, כי בא בסוד העם, ובכתב בני ישראל, וזכות הרבים במספרם. . . כי ישימו עליהם עינם לטובה, יבקשו עליהם רחמים. . . והשקלים כופר על נפשותיהם". ובפרט שבקרב חסידי חב"ד מקובל לתת לרבי 'דמי מעמד', אשר בשעת הצורך יכולים לשמש כ'דמי פדיון']

לוח הלכות מנהגים והנהגות להורש תשרי

- לאחר טבילה במקוה, נוטלים ידיים, (הנשואים) חוגרים אבנט (גארטל), ונותנים כסף לצדקה³¹.

- לוקחים דף חלק [בלי קוים], בראש הדף כותבים את המילה 'פ"נ' [בלי לכתוב ב"ה], הפ"נ מתחיל במילים: "אנא לעורר רחמים רבים עלי, פלוני או פלונית, שמו ושם אמו, [אם כותב על כמה יחד: 'עלינו', ואם כותב על אחרים: 'עבור'], וממשיכים בבקשת הברכות, בגשמיות וברוחניות³².

תועלת הפ"נ רואים בדברי הרבי (פנחס תשי"א): "כידוע אצל חסידים, שכאשר כותבים פדיון נפש, ושולחים אל הרבי, נפעלת כבר הפעולה, גם אם הפדיון לא הגיע עדיין לידי הרבי, ובמילא לא ראהו בעיני בשר. על החסיד לעשות את שלו, להתמסר אל הרבי ולסמוך עליו, וכאשר הוא עושה את שלו, ומצינו את שום מניעות, אזי נפעל כבר הענין על ידי הרבי".

31 מקוה: ראה 'אספקלריא', נספח ל'כפר חב"ד' גיליון 1243 עמ' 20 שאפילו את ה'טיוטא' (brouyon) של הפ"נ אין לכתוב בלי מקוה, שכך הורה כ"ק אדמו"ר הרש"ב לרב"צ רסקין ע"ה. ואם לא טבלו במקוה, יכתוב על ידי אדם אחר. חגירת אבנט: כך כותב הרבי במכתב ל'י שבט, מובא בספר המנהגים חב"ד עמ' 95. נטילת ידיים: כך מנהג החסידים (הרב גינצבורג, 'הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 253). אחרי שחרית: כך נהוג, ומבאר הרבי שבזה מוסיף לעצמו זכות (קובץ לחיזוק ההתקשרות, עמ' 63). צדקה: כפי שהתבאר בהערה הקודמת, ה'פדיון' הוא הצדקה שנותנים תמורת הנפש, של מבקש הברכה, ואילו 'מצרפים' פתק לבקשת ברכה, ועל פי הוראת הרבי הכסף שניתן כ'דמי פדיון', הולך לקופת 'מחנה ישראל' וכו'. ולכן יש להקפיד לתת צדקה ביחד עם כתיבת הפ"נ. אבל: 'ודאי שהרבי קיבל פני"ם, גם כאשר לא ניתנו איתו 'דמי פדיון' (הגר"ל גרונר).

32 נייר חלק: כך המנהג (הלכות ומנהגי חב"ד, שם). פ"נ בראש הדף: כך המנהג, וכך רואים בצילום הפ"נ שכתב הרבי עצמו (ראה אוצר מנהגי חב"ד - אלול תשרי, עמ' תג ואילך, צילומים של כמה פ"נים). לא כותבים ב"ה: אף על פי שהרבי דורש לכתוב בכל מכתב ב'ה' (ליקוטי שיחות ו', עמ' 190, וכותב על זה: "מנהג ישראל תורה"), בכל זאת המנהג שלא לכתוב ב"ה בפ"נ, וכפי שאפשר לראות בצילומים של הפני"ם של הרבי. וראה קובץ הערות וביאורים לתקד עמ' 80 מה שכתב הרב גינצבורג, לבאר זאת בדרך אפשר. אנא לעורר וכו': בשיחת ליל י" אייר ה'ש"ת, אומר הרבי: 'אילו יישר חילי, הייתי מבטל הנוסח שכותבים 'ממקור הרחמים וכו'. . . אין צורך ליתן לרבי 'כתובת', מהיכן לעורר רחמים, הוא יודע בעצמו. . . ואולי רצונו לעורר רחמים ממדריגה נעלית יותר'. ואכן הרבי עצמו כתב כך, וכן כ"ק אדמו"ר הריי"ץ וכ"ק אדמו"ר הרש"ב אבל אומר הרבי שם: "כ"ק מו"ח אדמו"ר היה אמנם כותב נוסח זה, אבל, זוהי הנהגה שלו, ואין זה ראייה שגם אנו צריכים לכתוב כך". יש נוהגים לכתוב 'אנא לעורר רחמים רבים עלי נר"נ של', אבל בכל צילומי הפני"ם שכתב הרבי לא מופיע נוסח זה, ואמר לי הרב לייבל גרונר, שרשום אצלו, שבאותה שיחה, הרבי דיבר גם על מילים אלו (שהיה מבטל גם 'על נר"נ', דהיינו שגם אין צריך לתת 'כתובת' לרבי על מה לעורר רחמים). שמו ושם אמו: הסיבה שמזכירים שם האם, מקורו בחז"ל (שבת, סו, ב) "כל מנייני - בשמא דאימא" (כל לחישות) (לרפואה, או ברכה וכו'). . . פלוני בן פלונית - רש"י). וכן נזכר בכמה מקומות בש"ס (יומא, פד, א. גיטין סט, א, עבודה זרה, יב, ב). וגם בתהילים אומר דוד המלך (פו, טז): "הושיעה לבן אמתך". ויש בזה טעמים שונים, ואכמ"ל. עלינו, עבור: כך כתב לי הרב לייבל גרונר, וכך מופיע בשמו ב'הלכות ומנהגי חב"ד', שם. ברכות בגשמיות וברוחניות: כך מופיע בצילום הפני"ם של הרבי, וכך אמר הרבי כמה פעמים, שאפשר לבקש הן ברוחניות והן בגשמיות,

- אין לכתוב חסרונות שמוצא בעצמו [יש לי חיסרון כזה וכזה] אלא לבקש שיתוקן פרט מסויים שמוצא בעצמו שצריך תיקון. אין לכתוב שמקבל על עצמו יסורים ח"ו, וכן אין מקום לכתוב דברים שליליים על יהודי אחר³³.

- לאחר כתיבת הפ"נ, קוראים את הפ"נ, ובשעת הקריאה מצייר לעצמו כאילו עומד לפני הרבי³⁴.

לאחר הקריאה, מכניסים את הפ"נ באחד מספריו של הרבי, ואם אפשר, ישלחוהו בו ביום, על מנת שיקראוהו בציון³⁵. מספר הפקס: 1-718-7234444. כתובת דוא"ל: ohel@ohelchabad.org

ולדוגמא (אחרון של פסח תש"י): "יש מקשין, מה שייך בכלל לבקש מהרבי, הרי זהו ענין של 'ממוצע' ? .. משולח אחד היה נוהג שכאשר ביקשהו למסור 'פדיון' בקשר לעניינים גשמיים, היה לוקח, אך 'פדיון' בנוגע לעניינים רוחניים, לא היה לוקח, באמרו שאפילו הקב"ה אינו עושה זאת, כמאמר 'הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים', והמענה על זה: כשם שישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד . . חד ממש, כך גם ההתקשרות בין החסידים לרבי, שאינה כשני דברים המתאחדים, אלא נעשים 'כולא חד' ממש. והרבי אינו 'ממוצע מפסיק', כי אם 'ממוצע מחבר'.

33) **חסרונות עצמו:** על פי אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב (א, קנד): "מהפ"נ שלו לקחתי את המורם ממנו, וכתבתי פ"נ וקראתי על האהל (כלומר, לקחתי את העיקר של הפ"נ, כתבתי אותו שוב, וקראתי את מה שכתבתי על האהל), לדעתי אחשוב, אשר פ"נ על קברי הצדיקים בעניינים רוחניים בעבודה, אינו צריכים לכתוב החסרונות שמוצא בנפשו, כי אם לבקש שיתתקן בכל פרט כזה וכזה, כל אחד לפי השגת נפשו ועצם רצונו, אך העיקר לבקש ולהתפלל, שיתתקן הפרט ההוא באופן כך, ולא לכתוב כמו שהוא רצה בחסרונו, כן הוא לדעתי ויש לי טעם בזה, ולא אוכל לכתוב במכתב. ולזאת לא יכולתי לקרוא את הפ"נ שלו, וכאשר נתן לי רשות לתקנו, כתבתי ובקשתי על תיקונם". יסורים: הרבי באג"ק ד, עמ' שמח. שלילי על הזולת: הרבי באג"ק ד, עמ' תכד.

34) כך כותב הרבי במכתבו לי' שבת תשי"א, מובא בספר המנהגים חב"ד עמ' 95: "יקרא כל אחד פ"נ (כמוכן בחגירת אבנט) . . יצייר עצמו, בעת קריאת הפ"נ, כאילו עומד לפניו. להניח הפ"נ אחר כך, בין דפי מאמר . . ולשלחו (אם באפשרי - בו ביום) על מנת לקראותו על ציון שלו". וכפי הנראה, ההוראה 'לקרא' את הפ"נ, מכוונת למי שלא יקרא בעצמו את הפ"נ על הציון.

35) כך כותב הרבי במכתב הני"ל, ראה הערה הקודמת. מענה הרבי על פ"נ היה בדרך כלל כך: "ב"ה ימי הסליחות ה'תש' .. שלום וברכה ! הפ"נ נתקבל. ולקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי, לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות. בברכה ...".

ראשי השנה - ערב ראש השנה - יום קריאת הפ"נ

ד. דינים המיוחדים לערב ראש השנה

א. קברי צדיקים: נוהגים ביום זה, ללכת להתפלל על קברי צדיקים, ולהרבות שם בתחינות, ובצדקה לעניים (רמ"א, תקפא, ד), ונוהגים - הנמצאים בקירוב מקום - להשתטח על הציון (ספר המנהגים חב"ד, עמ' 55 שכך 'מנהג החסידים').

ב. תקיעת שופר: אין תוקעים במשך כל היום (רמ"א, תקפא, ג). כדי לחלק בין התקיעות של חודש אלול שהן רשות, לתקיעות של ראש השנה שהן חובה (לבוש, תקפא, א), או כדי לערבב את השטן, שיחשוב שכבר עבר ראש השנה (מנהגים' לר"א טירנא, מהרי"ל). ויש אומרים, שמותר להתאמן לתקיעות של ראש השנה, בחדר סגור (אליה רבה, בשם ספר 'אמרכל', והביאו הפרי מגדים, וכך מצדדים המשנה ברורה, וה'דברי נחמיה')³⁶.

ג. הכנת המאכלים:

- לא לשכוח להכין - תפוח, דבש, רימון, ראש של איל (דג/או אחר) בשביל ליל ראשון של חג. ופרי חדש, בשביל ליל שני של חג.

- יש להכין לראש השנה מאכלים מתוקים ושמנים (רמ"א תקפג, ב), אבל אין להכין, תבשילים שטעמם חמוץ או מר (בראש השנה 'סימנא מילתא', ולכן אוכלים

36) דין תקיעות בחדר סגור: בנוגע לתקיעת שופר בערב ראש השנה, מביא הרמ"א (תקפא, ג), בשם ספר 'מנהגים' (ר"א טירנא, מנהגי סליחות): "אין תוקעין בערב ראש השנה". אך לא ביאר את טעם הדין, וגם האם אין לתקוע בשום אופן, או שאין תוקעין בבית הכנסת כמו בכל יום בחודש אלול. ואכן דן בזה ה'מגן אברהם' שם, ומביא שני טעמים לדין זה, והנפקא מינה ביניהם: א) כדי להפסיק בין תקיעות דרשות, לתקיעות דחייב (לבוש), ולפי זה: "בביתו מותר לתקוע להתלמד, דדי שמפסיק בבית הכנסת". ב) כדי לערבב השטן (מנהגים לר"א טירנא), ולפי זה: "אין לתקוע כלל". ונראה שכך מסקנת המגן אברהם, כיון שמקור הדין ברמ"א הוא ב'מנהגים', ושם מבואר שהוא משום 'עירבוב השטן'. אמנם ה'פרי מגדים' (א"א, יד), מביא את דברי ה'אליה רבה', בשם ספר 'אמרכל', שאם הוא 'להתלמד' לתקוע בראש השנה (אפילו רק בספק שיתקע), מותר לעשות זאת בחדר סגור. וכן כתב ב'דברי נחמיה' (מופיע בסוף שלחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ד', עמ' תסט (במהדורה החדשה), כ'השלמות' לסימנים שחסרים בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן), ואחר שהביא את ב' הטעמים הנ"ל, כותב: 'אם כן אין לתקוע אפילו בביתו להתלמד' ומוסיף (בסוגריים!): 'כי אם בחדר סגור'. ונראה שסברתם היא, שכיון שתוקעים בחדר סגור, אינו דומה כלל לתקיעות של ראש השנה, ולכן שפיר 'מערבב את השטן'.

[וראה ליקוטי שיחות (כד, עמ' 222) ביאור נפלא בענין 'עירבוב השטן', שהרי לכאורה הוא 'מלאך', ויודע היטב מתי הוא ראש השנה? אלא ה'עירבוב' הוא לא שלא ידע 'מתי' הוא 'ראש השנה', אלא שיחשוב (וכך הוא באמת - אם חזרו בתשובה) שבנ"י כבר זכו בדין, ולכן שוב אינם צריכים את ההתעוררות של התקיעות של חודש אלול. ולכן גם כשיבא לקטרג, הוא יעשה זאת רק 'על הספק', וממילא בלי תוקף וכו'].

מאכלים מתוקים, שתהא שנה טובה ומתוקה, ומכך למד רב האי גאון, לאידך גיסא, שאין לאכול מאכלים חמוצים (מגן אברהם, אדמו"ר הזקן, תקפג) וכן מאכלים מרים (מטה אפרים, ערוך השלחן) אמנם זהו במקרה שהמאכל התבשל בחומץ וכדומה, והטעם של המאכל נעשה חמוץ או מר [או כשהמאכל בעצמו חמוץ כמו לימון (חיד"א)] אבל להוסיף ולתבל בחומץ או לימון כדי לתת טעם, אין בעיה (ערוך השלחן) [לגבי מאכלים חריפים ראה בהערה³⁷].

אין אוכלים אגוזים ולוזים בראש השנה, כי אגוז בגימטריה 'חטא', וגם הם מרבים את הכחכוחים בגרון, וזה מפריע בתפילה (רמ"א, מגן אברהם, שו"ע אדמו"ר הזקן תקפ"ג). יש שנזהרים גם, שלא לאכול שקדים ובטנים כדומה שגם הם מרבים את הכחכוחים ומפריע לתפילה ('מקור חיים' לבעל החוות יאיר), אבל אין מניעה להשתמש באבקת שקדים ואגוזים וכיוצא באלו, להכנת עוגה או שאר מאכלים. (ראה שו"ת 'באר משה', ג, צו, שהתיר באבקת שקדים והחמיר לכתחילה באגוזים, אבל נראה שלדעת אדמו"ר הזקן, אפשר להתיר לכתחילה גם באגוזים, כי לא הביא כלל את הטעם שאגוז בגימטריה חטא³⁸).

37) ויש מחמירים שלא לאכול גם מאכלים חריפים. (לקט יושר תלמידו של ה'תרומת הדשן', שכך נהג רבו). אבל לא מובא בפוסקים אחרים, ולכן נראה שאין להחמיר בזה, רק מי שיודע שכך נהגו במשפחתו.

38) בטעם המנהג שלא לאכול אגוזים, מביא הרמ"א (סימן תקפג), שני טעמים: א) 'אגוז' בגימטריה חטא [ראה שו"ת התעוררות תשובה (ג), לבאר זאת, שהרי אגוז בגימטריה חט בלי האלף, ואכמ"ל]. ב) האגוזים מרבים 'כיחה וניעה' ומפריעים לתפילה [מקור הדברים במהרי"ל, ושם מובא, שההפרעה היא הרעש שאנשים יעשו בגרונם, שיפריע בשמיעת התקיעות, ולפי זה היה צריך להיות רק עד התקיעות (ואכן כך כתב למעשה ב'יוסף אומץ'), אבל הרמ"א הרחיב המנהג, וכתב שמפריע גם לתפילה עצמה].

הנפקא מינה בין הטעמים: א) לוזים. ב) אגוזים טחונים בשביל אפיה ובישול. א) לוזים: כותב המגן אברהם (שם), שלפי הטעם הראשון (גימטריה) הבעיה היא רק ב'אגוז', אבל ב'אגוזים הקטנים' הנקראים 'לוזים', אין בעיה, כי אינם בגימטריה חטא. אבל לפי הטעם השני, שניהם בעייתיים, כי שניהם מרבים כיחה וניעה, ומפריעים לתפילה. יוצא למעשה: מכיון שהרמ"א הביא את שני הטעמים, יש לאסור גם 'לוזים' [ולכן הוסיף ה'מקור חיים' גם שקדים, שגם הם מרבים כיחה וניעה. והמטה אפרים הוסיף עוד דברים כמו פולין וכדומה, וראה כף החיים, שכל אחד יבדוק בעצמו איזה מאכל יגרום לו הפרעה בתפילה].

ב) אגוזים טחונים: כתב בשו"ת באר משה (ג, צז) שכאשר האגוזים טחונים, ואפויים בתוך עוגה או בתוך תבשיל, לפי הטעם הראשון (גימטריה), יש להמנע, כי גם כשאינו ניכר, הרי הוא בכל זאת בגימטריה חטא. אבל לפי הטעם השני ('כיחה וניעה'), אין סיבה להמנע, כי בכהאי גוונא, אינם גורמים להפרעה בתפילה. ולכן למעשה מחמיר לכתחילה באגוזים שמעורבים בבישול גם כשאינם ניכרים, ומתיר לכתחילה בשאר דברים כמו שקדים וכדומה.

ערב ראש השנה

ד. מה נחשב 'פרי חדש': אפשר לברך 'שהחיינו' על פרי חדש, רק כאשר הוא פרי שלא אכל בשנה זו, וגם אינו מצוי במשך השנה, במחיר סביר ובאיכות טובה, ובצרפת מצויים ב"ה שפע של פירות במשך כל השנה, ולכן כאשר באים לבחור 'פרי חדש' לראש השנה, יש לבדוק אם אפשר לברך עליו 'שהחיינו'. דוגמאות: הדבר תלוי במציאות, והמציאות משתנה, אבל ניתן כמה דוגמאות: אבטיח, מלון, אפרסק, הם פירות שלא מצויים בחורף, ומברכים עליהם 'שהחיינו', אלא שבדרך כלל כבר אכלו מהם בשנה זו, ואם כן אינם מתאימים לפרי חדש בשביל ראש השנה.

דוגמאות רלוונטיות: 'תמר צהוב', הוא פרי שאינו מצוי במשך השנה, ובדרך כלל לא אכלו ממנו, ולכן ניתן לברך עליו שהחיינו בראש השנה. [אבל יש מפקפקים בתמר³⁹] גם פרי ה'סברס' (figue de Barbarie) אינו מצוי כל השנה, ואפשר לברך עליו, וכן הפרי הנקרא jujube מתאים לברך עליו שהחיינו⁴⁰. [ולהזכיר,

ולכן כתבתנו להתיר לגמרי לפי אדמו"ר הזקן, כי הוא השמיט את הטעם הראשון (גימטריה) והביא רק את הטעם השני (מפריע לתפילה), ואם כן, כל שהוא טחון או מעורב או מבושל, אין מנייה לאכלם גם אגוזים. [ולהוסיף, שבשו"ת יד יצחק (גליק, א, רח), כותב, שגם לפי הטעם הראשון (גימטריה) אין בעיה כשהם מעורבים ולא ניכרים, כי איבדו את שמם הפרטי, ולא שייך לומר שהם בגימטריה חטא. ולפי דבריו גם לדעת הרמ"א, צריך להיות מותר, ואפשר לצרף דעה זו, להיתר].

39) כי מצויים תמיד תמרים יבשים, והם מאותו מין (שערי ברכה, עמ' תשט, ועוד). אבל הרבה פוסקים כתבו שלא נחשבים אותו מין, כי הם שונים בטעמם מאוד ('הליכות מועד', עמ' 80, 'ברכת ה', עמ' תרא, 'כתם אופיר', עמ' 207. ובכמה פוסקים ('זוהר הברכה', 'פסקי תשובות') שלא לברך עליו, כי מצוי תמיד מבתי קירור, אבל לכאורה בצרפת לא מצויים כמעט תמרים כאלה מבתי קירור. וצריך עדיין בירור.

40) עיקר ברכת שהחיינו היא על השמחה של ראיית הפרי החדש (ב"ה הגענו לזמן הזה, שאפשר לראות שוב פרי זה), והיה ראוי לברך כשרואה, אלא שלמעשה נהוג לברך בשעת האכילה (שלחן ערוך, רכה ג). ומובן, שכאשר אין שמחה על הראיה, לא שייך לברך, ולכן: פרי המצוי כל השנה, גם אם בפועל לא אכל ממנו שנה שלמה, אין מברכים עליו, כי אין שמחה כאשר רואים אותו. ויש בזה ג' אופנים: א. הפרי מצוי כל השנה באופן טבעי. ב. הפרי מצוי על ידי איזה פעולה (קירור וכו'), או על ידי 'יבוא' מארץ אחרת. ג. הפרי מצוי כל השנה על ידי פעולה, אבל כאשר מגיעה העונה שלו, ומגיעים הפירות החדשים, ניכר עליהם שהם פרי מהעונה החדשה ולא פרי שנשמר על ידי פעולה, או שהפרי מצוי כל השנה, אבל ביוקר רב.

הדין: א. פרי שמצוי באופן טבעי כל השנה, לא מברכים עליו 'שהחיינו', גם אם לא אכל ממנו, שלחן ערוך (רכה, ו); "פרי שאינו מתחדש משנה לשנה, אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו, אינו מברך שהחיינו". ב. גם כאשר עושים איזה פעולה, כדי שיהיה מצוי כל השנה, אין מברכים עליו, רמ"א (שם): "לכן אין מברכים שהחיינו על ירק חדש, דעומד כל השנה בקרקע". מבואר ברמ"א, שמכיון שהירק מצוי כל השנה על ידי ששומרים אותו בקרקע, לא מברכים עליו. וכן כתבו פוסקי זמננו לגבי פירות רבים שישנם היום מ'יבוא', מארצות אחרות (תשובות והנהגות, א, רא): "במדינות אלו מייבאים פירות, ונמצאים הפירות במשך כל השנה, אם לברך שהחיינו... לכאורה

שהרימון לא יכול לשמש כ'פרי חדש', מכיון שאוכלים אותו בליל א' של ראש השנה, ואת הפרי החדש צריכים לליל ב' של ראש השנה].

ה. הכנת האדם: מסתפרים, נוטלים צפרניים, ומתרחצים וטובלים במקוה, לכבוד ראש השנה. וסמוך לכניסת החג, לובשים בגדים נאים וחשובים, להראות שאנחנו בטוחים שהקב"ה יעשה לנו נס, וישפוט אותנו במידת חסדו לכף זכות, ויכתבנו לחיים טובים⁴⁴.

הדין בזה כמבואר ברמ"א (רכה, ו) בפרי שעומד כל השנה בקרקע . . . וכאן גם כן אם אין היכר בין פירות שמייבאים לבין פירות החדשים, אין שמחה, ואינו ראוי לברך" ג. אבל כאשר אפשר להשיג, אבל ניכר שאינם באותה איכות, אז מברכים שהחיינו. כך אפשר ללמוד מדברי אדמו"ר הזקן (סדר ברכת הנהנין, יא, טו): "ואם החדש ניכר היטב בטעמו וגם במראיתו, מברכין עליו שהחיינו", וב'תשובות והנהגות' (שם): "דעתני נוטה, שאם מייבאים בשיעור שמצוי בחנויות, אינו מברך שהחיינו כשמופיע בשוק, אבל אם מגיע כאן במשך השנה רק מעט, ולא מצוי וביוקר, ולא בכל החנויות אלא בחנויות מיוחדות, כהאי גונא ראוי לשמוח ולברך שהחיינו". וראה גם בשו"ת באר משה (ה, סה).

41 **מסתפרים, וכו':** כך מובא בהלכות ראש השנה (שו"ע תקפא, ד). וכן הוא בכל ערב יום טוב כמבואר באדמו"ר הזקן (תקטט, ב): "איזהו כבוד? זה שאמרו חכמים שמצוה על האדם לגלח בערב יום טוב, כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, וכן מצוה לרחוץ בחמין, וליטול צפרניו בערב יום טוב, כמו בערב שבת". וכן מבואר לגבי שאר ערבי יום טוב, בשו"ע סימן תקלא, וברמ"א בסימן תעא, ג.

אבל נראה שישנה הדגשה מיוחדת בערב ראש השנה, שאע"פ שהוא יום הדין, בכל זאת יש לעשות זאת, וכך כותב ה'טור' בסימן תקפא: "ורוחצין ומסתפרין על פי המדרש: אמר רבי סימון כתיב 'כי מי גוי גדול וגו', רבי חנינא ורבי יהושע אומרים איזו אומה כאומה זו, שידעת אופייה של אלוקיה, פירוש מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם, אדם יש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומחתכין צפרניהם ואוכלים ושותים ושמים בראש השנה, לפי שידעין שהקב"ה יעשה להם נס. לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה, ולהרבות מנות בראש השנה.

להסתפר לפני חצות: מן הדין אפשר להסתפר אחרי חצות, כמבואר בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן רנא, ד. אבל האריז"ל היה נוהר כל השנה להסתפר לפני חצות (הרח"ו פרשת קדושים בשם האריז"ל, 'מטה אפרים' תקפא, נ, קיצור שו"ע, קכח טו, כף החיים, רלב טו). ולמעשה צריך עיון אם מקפידים בזה. [ראה דיון בזה ב'התקשרות' גליון תרעו עמ' 14. בתחילה מביא את מכתבו של הרבי (אג"ק ח"י עמ' תקס), ממנו משמע שנוהגים כהאריז"ל הנ"ל, ומצד שני מציין הרבי באותו מכתב למובא ב'שער הכוונות' שהאריז"ל היה קוצץ צפרניו 'אחרי תפילת מנחה' (וקציצת צפרניים ותספורת הם אותו ענין), ובסוף מסיים הרבי 'הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעתי'. ולאידך, בשיחה מליל ערב ר"ה תשכ"ג (לא מוגה), מזכיר הרבי בפשטות את הזוהרות שלא להסתפר אחרי חצות היום, ומן הדברים נשמע, שפשוט שכך נוהגים. ומציין שם, שהנהגת הרבי הייתה, להסתפר תמיד בלילה (הרי"ל גרונור שי'. והרב זליגזאן בירר שבדרך כלל היה ברביעי בלילה), אבל אין להוכיח

ראש השנה

ערב ראש השנה

ו. הידור נוסף: "כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, נהג לקבל על עצמו הידור נוסף לפני כל ראש השנה" (ספר המנהגים חב"ד עמ' 56), וכהוראה לרבים כותב כ"ק אדמו"ר הריי"ץ (ספר המאמרים קונטרסים, א, עמ' קלב): "בכל ראש השנה, צריך כל אחד לקבל על עצמו זהירות יתירה (הידור) במצוות עשה, וזהירות בסייג של לא תעשה, וזהירות יתירה בהנהגה טובה". וכך אומר הרבי: "מן הראוי שכל אחד ואחת יקבל על עצמו בלי נדר הידור נוסף, ותבא עליהם ברכה" (תורת מנחם תשמג, א' עמ' 34. וראה גם לקו"ש ח"ב, פרשת תצא, אות ד)⁴².

ז. שלום בית: רבותינו נשיאנו נהגו להיכנס לשוחח זמן מה עם זוגתם הרבנית, סמוך לכניסת ראש השנה (שיחת י' שבט תשי"ב), ומזה הוראה לכל אחד ואחד, עד כמה נוגע וחשוב הענין של 'שלום בית' (תורת מנחם, תשמ"ח, יום ב' דר"ה). הוראה נוספת: אצל כל אחד ואחד יש את הענין של 'משפיע' (שכל, ומדות טובות וכו'), ויש את הענין של 'מקבל' (קבלת עול). וההוראה הנלמדת מהנהגת רבותינו נשיאנו, שאמנם צריך להיות 'משפיע' על עצמו ועל הזולת, אבל אל לשכוח שצריך להיות גם 'מקבל', שתהיה קבלת עול. והוראה נוספת - להתמסר להפצת המעיינות, וחיזוק נשי ובנות ישראל (תורת מנחם, כ, עמ' 270).

מכך, שלא חיש לדברי האריז"ל, כי כתבו כמה פוסקים שגם לפי האריז"ל אין מניעה להסתפר בלילה (בשו"ת 'מנחת אלעזר' ג, סה, מביא שהאריז"ל עצמו היה מסתפר בלילה) ואם כן אין ראייה מהנהגת הרבי להסתפר בלילה, שלא הקפיד על הנהגת האריז"ל בקשר לתספורת].

טבילה במקוה: טבילה זו חשובה במיוחד בערב ראש השנה, כמובא ברמ"א (תקפא, ד): "ויש נוהגין לטבול במקוה בערב ראש השנה, משום קרי". ומקורו מספר 'סדר היום': "שצריך שיטהר את עצמו... ויטבול במי מקוה, וישליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות ורות שנתדבקו בו כל ימות השנה".

42) ליקוטי שיחות (חלק ב, המתורגם, עמ' 91): "ההוראה המפורטת מכל האמור... הוראת כ"ק מו"ר אדמו"ר, שיש להוסיף בכל ראש השנה תוספת בהידור מצוות עשה, ובזהירות מלא תעשה ובהנהגה טובה, אף אם היו גם קודם לכן כל ההנהגות כפי הראוי, לפי שכל ראש השנה 'נמשך' אור חדש". 'תורת מנחם' (תשמג, א' עמ' 34): "ידוע סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו אודות הנהגתו של אביו (אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע) שבכל ראש הנה היה נוהג לקבל על עצמו הידור נוסף. ועל פי זה, מן הראוי שכל אחד ואחת יקבל על עצמו בלי נדר הידור נוסף, ותבא עליהם ברכה. ומובן שאצל אנשים כערכנו צריכה להיות זהירות מיוחדת שקבלת החלטה טובה (ובפרט החלטה טובה בר"ה) תהיה באופן ד'בלי נדר' דוקא... ואז הנה גם במקרה שישכח פעם לקיים זאת, או אפילו במזיד ח"ו, לא יהיה שייך בזה גדר של מזיד או שוגג ולא יחסר אצלו מאומה".

ה. תפילת מנחה

א. תהילים: "משעה אחת קודם תפילה המנחה של ערב ראש השנה, עד תפילת ערבית במוצאי ראש השנה, כל אחד ואחד מכם (התלמידים [וכמובן ששייך זה לכל אחד ואחד]), ישקוד באמירת תהילים לילה ויום, כי בשני ימים אלו צריכים להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, למעט בשינה, ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לומר תהילים". (ספר המנהגים – חב"ד, עמ' 56, ממכתב כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, נדפס ב'קובץ מכתבים' שבסוף תהילים 'אהל יוסף יצחק')

ב. תפילה אחרונה של השנה: תפילת מנחה של ערב ראש השנה, היא התפילה האחרונה של השנה, והקדמה לתפילות של ראש השנה, ונהגו רבותינו נשיאנו להתפלל תפילה זו באריכות גדולה⁴³, וראוי לכל אחד להאריך בתפילה זו⁴⁴, וישנו אף ביאור ארוך ומפורט של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, על מה להתבונן בתפילה זו (ספר המאמרים תשג, עמ' 41, 42)⁴⁵.

43 ספר השיחות תש"ב עמ' 2: "כשהיה הוד כ"ק רבנו הזקן אצל מורו ורבו הרב המגיד ממעזריטש, ראה שרבו המגיד, מתפלל תפלת המנחה בערב ראש השנה באריכות גדולה, ובקול ניגון של התעוררות ובכיות עצומות, כפי שנפרד מאוהבו הנאמן. . . כך בסדר זה הדיריך כ"ק רבנו הזקן את בניו ונכדיו, וכך נהגו אבותינו רבותינו הקדושים בכל דוד ודור".

44 בן איש חי (שנה ראשונה פרשת נצבים): "ויזהרו בתפלת מנחה של ערב ראש השנה כי היא תפלה האחרונה". 'מטה אפרים' (תקפא, נז): "בערב ר"ה נכנסין להתפלל מנחה בבית הכנסת בעוד היום גדול, כדי להתפלל מנחה בכוונה הרבה, ומאריכין בה קצת, מאחר שהוא מנחה אחרונה בצאת השנה, והקדמת תפלה, טרם בוא יום הגדול". וב'קצה המטה' (על המטה אפרים שם): "ואם שגבה מאוד תפלת מנחה של כל השנה כמבואר בש"ס ברכות ו, ב שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, וכן בזהר פרשת ויחי: "בכולהו צלותא בעי בר נש לכוונה דעתיה, ובצלותיה דמנחה יתיר מכולהו בגין דדינא שרייה וכו'. מכל שכן בתפלת מנחה דערב ר"ה, שהוא תפלה אחרונה בצאת השנה, טרם בא יום הגדול והנורא, שבעי כוונה ביתר שאת ויתר עז, כמבואר בספרים הקדושים".

45 ספר המאמרים ה'תש"ג (ד"ה טוב טעם ודעת עמ' 41): "בערב ראש השנה, קודם תפילת מנחה - שהיא התפילה האחרונה דשנה העברה - עושה חשבון צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו השנה, הן בענייני מצוות עשה, ומצוות לא תעשה, והן בענייני המידות ויראת שמים, בין בעניינים שבין אדם למקום, והן בעניינים שבין אדם לחבירו, והחשבון שעושה הוא 'אדעתא דנפשיה', באמת לאמיתו. וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי, בגשמיות וברוחניות, רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם בני ביתו בחסד חנם. . . שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו. . . הנה כאשר מתבונן בכל זה באריכות והתבוננות הרי הוא מכיר בחטאו ופשעו, ובתפילת המנחה שהיא התפילה האחרונה דהשנה העוברת, הרי הוא מתעורר בהתעוררות גדולה בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב להוי' לקבל עול מלכותו ית".

ראשי השנה - תפילות מנחה

ו. הדלקת נרות⁴⁶

א. צדקה: מנהג טוב לתת צדקה לפני הדלקת נרות (של"ה שבת, קיצור שלחן ערוך, עה, ב, בן איש חי פרשת נח, וכן זירז הרבי בכמה הזדמנויות⁴⁷). וכהוראה כללית, אומר הרבי (לאנשים ונשים): "הרגילים בנתינת צדקה בכל יום, יתנו בעד שני הימים" (ליקוטי שיחות כח, עמ' 315, משיחת חג השבועות תשמ"ג).

ב. הדלקה - וברכה: מדליקים לפני הברכה, כמו בכל שבת, ומניחים את הגפרור שיכבה מעצמו כמו בכל שבת. (הטעם שמברכים אחרי ההדלקה: אף על פי, שבשאר המצוות, מברכים לפני קיום המצוה, שאם תברך קודם, כבר קיבלה את השבת, ואיך תדליק? ולפי זה ביום טוב היה אפשר לברך לפני ההדלקה, אלא שלא רצו לעשות חילוק 'באותה ברכה' בין שבת ליום טוב. שו"ע אדמו"ר הזקן רסג, ח. ומניחים את הגפרור, כי גם ביום טוב אסור לכבות. שו"ע תקיד ה).

ג. נוסח הברכות: למנהג חב"ד נוסח הברכה הראשונה היא: "ברוך אתה... להדליק נר של יום הזיכרון", וברכת 'שהחיינו' (ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 56. וכנוסח הברכה שבקידוש והפטרה)⁴⁸. [אשה שברכה 'שהחיינו' בהדלקת נרות, לא יכולה לעשות 'תנאי' שלא מקבלת את החג בהדלקה (כי ברכת שהחיינו היא כקבלה של החג בתפילה - אורחות חיים (רסג, ו), כף החיים (תקיד, קיב), ציץ אליעזר, (י יט), ועוד)].

46 בחשיבות מצות הדלקת נרות בכלל, ובערב ראש השנה בפרט, ראה דברי הרבי (תורת מנחם תשד"מ, עמ' 264): "כניסת ראש השנה - לפני התפלות דר"ה, ושאר עניני העבודה דר"ה - היא ע"י פעולתה של כל אשה ובת בישראל אפילו ילדה קטנה בהדלקת נר של יום הזכרון. ותוכן המצוה: שלוקחים נר גשמי ומדליקים אותו באור של קדושה אור המאיר את הבית כולו. ופעולה זו נעשית בברכה: 'אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של יום הזכרון'. ונוסף לזה, ברכת: 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה', שתוכנה הודאה להקב"ה על שהחי' וקיים והעמיד בתוקף את כל אחת מכן בתוככי כל נשי ובנות ישראל בעולם כולו, והביאכן לזמן הזה שתזכו לקיים מצוה נוספת... מצוה שתכונה להאיר את הבית כולו, ועל ידי זה, להמשיך אור על כל השנה כולה".

47 אג"ק יט אייר תשכ"ח: "בטח שומרת על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות בערב שבת וערב יום טוב, ועל כל פנים, תעשה כן מכאן ולהבא בלי נדר". אג"ק כח אדר שני, ה'תשי"ז: "הנקודה בזה, כיון שעת רצון היא לקבלת בקשות נשי ובנות ישראל קודם קיום המצוה דהדלקת הנרות בערב שבת קודש וערב יום טוב, צריך להרבות בברכות השם יתברך בזה, על ידי נתינת הצדקה".

48 ראה אג"ק (ו, עמ' קכה): "העיר בנוסח ברכת הדלקת נרות דר"ה... של יום הזיכרון: הנה זה היה קשה לי... כיון שזה בנוסח ברכה חדש... ושאלתי את פי כ"ק מו"ח אדמו"ר זה, איזה שנים מלפנים, ואמר לי אשר לפלל בזה כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עם הרב... ולמרות קושיותיו של הרב הנ"ל, השיב כ"ק אדמו"ר, שצריך לומר 'של יום הזכרון', ואולי הטעם, דמדמינן לברכת קידוש והפטרה וכו', וכן הוא מנהג בית רבינו, ומעשה רב".

ד. טעות בברכות: גם אם בירכו בטעות: 'להדליק נר של יום טוב', יוצאים ידי חובה. (כי זהו הנוסח המקובל על פי הלכה, ומועיל בדיעבד)⁴⁹. שכחה לברך 'שהחיינו' בהדלקה, לא תברך עוד, אלא תכוין לצאת ידי חובתה בברכת 'שהחיינו' שבקידוש (כי מעיקר הדין ברכת שהחיינו היא בקידוש ולא בהדלקה).

ה. 'שהחיינו' בהדלקה או בקידוש: אשה שמדליקה נרות, וגם תעשה בעצמה קידוש, וכן איש שמדליק נרות, לא יברכו 'שהחיינו' בהדלקת נרות, אלא בקידוש (כי מן הדין צריך לברך בקידוש. 'לוח כולל חב"ד', 'מטה אפרים' תקצט, א)⁵⁰.

ו. זמן ההדלקה: גם בערב יום טוב, זמן הדלקת הנרות הוא 18 דקות לפני השקיעה (ליקוטי שיחות כד, עמ' 297)⁵¹. אמנם אם מאיזה סיבה לא הדליקו לפני השקיעה, יכולים

49 כמבואר בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן רסג, ח, ותקיד, כד. שבכל 'יום טוב' מברכים 'להדליק נר של יום טוב', ואם כן בוודאי מועיל בדיעבד.

50 ברכת 'שהחיינו' שמברכים בכל 'יום טוב', אינו קשור לזמן מסויים, אלא זו ברכה על החג עצמו, ואכן מי ששכח לברך, יכול לברך גם למחרת, כי הברכה היא על עצם היום. אלא שקבעו חכמים, לברך את הברכה בזמן הקידוש, שהוא זמן חשוב. אמנם מנהג הנשים לברך 'שהחיינו' בהדלקת נרות, אבל אין לזה מקור בהלכה (יעב"ץ [הובא ב'שערי תשובה' רסג, ה, ו'משנה ברורה' רסג, כג], 'לקט יושר' בשם רבו ה'תרומת הדשן', 'כף החיים' (רסג, מ) בשם אחרונים), ומבואר בפוסקים, שאפשר להמשיך במנהג זה. [כך יוצא מדברי הפוסקים שדנים בזה, ורואים שהסכימו למנהג, 'שערי תשובה', ו'משנה ברורה' בסימן רסג, 'מטה אפרים' בסימן תקפא ד, ו'אלף המגן' שם, ובפירושו בשו"ת 'תשובה מאהבה' בשם ה'קרובן נתנאל', שיש להניח להן לנהוג כך. גם ה'ערוך השלחן' ביאר את המנהג, והרב שטרנברוך (מועדים וזמנים, ז, קז) מציע לומר, שבשביל הנשים שחביבה עליהן מצות הדלקת נרות, זהו הזמן החשוב].

אבל ברור, שאם האשה תקדש אחר כך בעצמה, וצריכה 'לבחור' בין ברכת שהחיינו בהדלקה או בקידוש, צריכה לברך בקידוש, כי אז הוא זמן הברכה מן הדין. ואכן כך כתב ב'מטה אפרים', והביאו הגר"ח נאה, ב'לוח כולל חב"ד'. וכן איש, שאין אשה שתדליק בביתו, שחייב מן הדין לה' דליק נרות בברכה. פשוט שיברך שהחיינו בקידוש, כי ה'אנשים' מעולם לא נהגו במנהג זה, לברך בהדלקה, ויעשה כעיקר הדין, לברך בקידוש. וכן כתב 'במטה אפרים' שם.

51 בהרבה קהילות נהגו להדליק נרות יום טוב, בלילה סמוך לסעודה (ראה 'משנת יעב"ץ' (סימן לד), שטעם המנהג, מכיון שבליל יום טוב שני צריך להדליק בלילה, וכדי שלא יטעו, מדליקים כך גם בלילה הראשון. ומוסיף שם להוכיח שנחלקו בזה הראשונים, לדעת 'בעל המאור' והמאירי (שבת כג), צריך להדליק בלילה, ולדעת הרמב"ם (שבת ל, ה), צריך להדליק מבעוד יום. ובשו"ת מנחת שמואל ביאר שעיקר הדלקת הנרות היא בשביל הסעודה יש לעשותה סמוך לסעודה. ובי' שבת מדליקים מבעוד יום כי אי אפשר אחרת. וכן המנהג בהרבה חצרות חסידים). אבל הרבה פוסקים כתבו להדליק בזמן הרגיל - מבעוד יום - כמו בשבת (כך כתב בנו של ה'פרישה' בהקדמה לטור יורה דעה, בשם אמו, ומבאר שכך מהודר יותר, כאשר באים מבית הכנסת והכל מוכן - הש' לחן ערוך והנר דולק. וכן כתבו ה'באר היטב' (תקג, ד) בשם השל"ה, הלבוש (או"ח תפז, א), הפרי מגדים (סימן רס, מ"ז, ג), החיד"א (שם הגדולים, א, מערכת ו), מטה אפרים (תרכ"ה, לג), בן איש חי

ראשי השנה זמן הדלקת הנרות

ערב ראש השנה

להדליק עד הסעודה (כי צריך להנות מאורן, בשעת האכילה, כמבואר בשו"ע סימן רסג), וכמובן, שהדלקה זו תהיה מאש שכבר קיימת.

לוח הלכות מנהגים והנהגות לחודש תשרי

(שו"ת רב פעלים, ד, כג), ועוד. וכן יוצא מדברי הרבי בליקוטי שיחות (כד, עמ' 297, הע' 69), שכותב שבדיעבד מדליקים נרות ראש השנה בלילה, משמע שלכתחילה מדליקים מבעוד יום.

א. הנהגה כללית בראש השנה

א. עבודת היום - קבלת עול: "עבודת היום, גם בגדולים ובעלי צורה - היא בעבודה הנראית כמו פשוטה: באמירת תהילים כל הזמן, ולמעט בשינה בשני לילות אלו ככל האפשרי, ולהיזהר מדברים בטלים עד קצה האחרון גם משיחות איזה שיהיו (כהעבד אשר אין לו זמן אף רגע לשבות ממלאכת אדונו, או כבן הטרוד בשמחת קבלת פני אביו)". (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, י, עמ' תכה)

ב. שקידה באמירת תהילים, והימנעות מדיבורי חול: כבר הובאו לעיל (ערב ראש השנה) דברי כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ (קובץ מכתבים לתהילים, והובא ביספר המנהגים - חב"ד' עמ' 56), "שבשני הימים של ראש השנה יש לשקוד באמירת תהילים לילה ויום". והטעם להקפדה זו מבואר באותו מכתב: "כי בשני ימים אלו צריכים להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, למעט בשינה, ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לומר תהילים".

ג. הימנעות מעישון: גם אלו שהם מעשנים כל השנה, ומעשנים גם ביום טוב, הנה בראש השנה נמנעים מזה, וראוי הדבר, אשר הבני תורה יזהרו בזה, וישפיעו גם על מכריהם" (ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 56, ממכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ שם. וכן כתב ב'מטה אפרים' (תקצט), שיש ל'בעל נפש' לפרוש מעישון בר"ה. וכן כתב ב'שערי תשובה', תקיא).

ב. תפילת ערבית

א. שליח ציבור: אין מנהגנו ללבוש 'קיטל' בראש השנה, גם לא השליח ציבור (ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 56)¹, צריך לבחור שליח ציבור שהוא הגון בתורה ומעשים

(1) ישנם מנהגים שונים בנוגע ללבישת 'קיטל' בראש השנה. יש נוהגים שכל הקהל לובשים קיטל, ויש נוהגים שרק השליח ציבור ו'הבעל תוקע', לובשים קיטל (מטה אפרים, תקפא, נה, תקפד, ג), וכך נהוג ברוב הקהילות (נטעי גבריאל, ראש השנה, לב, ז). אך בספר המנהגים חב"ד כתב: "אין לובשים הקיטל רק ביום הכיפורים".

וביאר הרבי, את הסיבה לאי לבישת 'קיטל' בראש השנה, על פי דברי אדמו"ר הזקן (בהלכות יום הכפורים, תרי, ט) שהטעם העיקרי ללבישת 'קיטל' הוא: "כדי להיות דוגמת מלאכי השרת", ואין לזה מקום בראש השנה. ('המלך במסיבו', א, קטו. ספר המביא את תוכן דברי הרבי בעת סעודות החג, על פי רשימת השומעים בלתי מוגה).

[אמנם, גם אדמו"ר הזקן מביא את הטעם השני ללבישת קיטל (שהביא הרמ"א שם), שבגד זה דומה ליבגדי מתים, ומזכיר לאדם את יום המיתה, ומכניע את לבו, ומעוררו לתשובה. אבל נראה שלדעת אדמו"ר הזקן, הטעם העיקרי הוא משום שדומה למלאכים, וכאשר טעם זה לא שייך, אין

ליל א' דראש השנה

טובים, שיהיה נשוי, ובן שלשים, והעיקר שיהיה מרוצה על הציבור. (רמ"א תקפא, א, אדמו"ר הזקן נג, ד, 'מטה אפרים', ו'אלף המגן')², שליח ציבור קבוע, ימשיך בתפקידו גם אם

סיבה ללבוש 'קיטל'

לשלמות הענין, נביא את ה'דין ודברים' כפי שהובאו בספר 'המלך במסיבו':

"כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לרד"ר (ר' משה דובער (הכהן) ריבקיין) ושאל: האם הבעל תוקע צריך ללבוש קיטל? רד"ר: כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, וכ"ק אדמו"ר (מוהרי"ץ) נ"ע, לא לבשו". כ"ק אדמו"ר שליט"א: אם כן, מתעוררת שאלה, מדוע לובש החזן קיטל, הרי 'מצות היום בשופר', ואם ה'בעל תוקע' אינו לובש, כל שכן שהחזן אין צריך ללבוש?! רד"ר: ר' יחיאל הלפרין ה'בעל תפילה בליובאוויטש היה לובש". כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משם אין ראייה שכך צריך לנהוג, כי אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע לא היה מתערב בעניני בעלי בתים ('בעל-הבית'קייטל), וכיו"ב". והמשיך הרבי: "קיימת סברה (וכך נוהגים בכמה מקומות) ללבוש קיטל בשעת אמירת 'תפילת גשם' ו'תפילת טל', אולם אנו דקיי"ל כטעמו של אדמו"ר הזקן שלובשין קיטל 'כדי להיות דוגמת מלאכי השרת', אין לזה מקום בראש השנה". רד"ר: אולם הרי ר' יחיאל ה"ל, לבש בליובאוויטש וכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע לא אמר על כך מאומה". כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר כמה פעמים, שאביו כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, לא התערב אף בכמה ענינים כאלה שהיו שלא לרוחו, ולא כדבעי".

(2) רמ"א (תקפא, א): "וידקדקו לחזור אחר ש"ץ היותר הגון, והיותר גדול בתורה ומעשים טובים, שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים, ושיהא בן שלשים שנים, גם שיהא נשוי, מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל".

ובמשנה ברורה שם: "בן שלשים: שאז ראוי בן לוי לעבודה, ותפילה כנגד עבודה, וגם שאז לבו נשבר ונדכה". נשוי: דומיא דכהן גדול שהיו מכינים לו אשה אחרת, ושתיה לו אשה לשומריו מן החטא. ופשוט דאם מזדמן לו שנים, אחד שהוא בן תורה וירא חטא, ואין לו אלו הפרטים, והשני הוא איש פשוט, והוא נשוי ויותר מבן שלשים, הבן תורה, קודם".

וב'מטה אפרים' מוסיף, ש'ירא שמים' שופך ליבו ומפיל תחנונים מקירות הלב, שבאותן הימים אנו תלויים בדין וצריך כוונה גדולה. ובן שלשים, יש לו דעת מיושבת, שממש ואילך מתחילים ימי זקנה ולבבו נכנע ונשבר.

וב'אלף המגן' מוסיף, שלא ישחית זקנו אפילו במספריים, שזהו 'סימנא מילתא' שאינו ירא שמים, ואפילו אם מגלח בסם שאין איסור לאו, מ"מ יש למנעו מלהיות ש"ץ כיון שאינו בשלימות 'דיוקנא עילאה'. ובשם 'אליה רבה', שמי שהולך בערכאות של גוים, אין למנותו ש"ץ. ומביא את דברי הזהר על הפסוק: 'אם הכהן המשיח יחטא וגו', 'דא' ש"ץ דאשתכח ביה חטאה, ווי לאינון דסמכינן עלייה: [= זה ש"ץ שנמצא בו חטא, אבוי לאלה הסומכים עליו], וכן כתב בספר 'תבואות שור' (תענית), שחזנים שאינם הגונים מהפכין מדת הרחמים.

ולהלן לקט הלכות מתוך דברי אדמו"ר הזקן (נג, ד): "ש"ץ צריך שיהיה הגון, שנאמר 'נתנה עלי בקולה, על כן שנאתיה', ואמרו חכמים: 'זה ש"ץ שאינו הגון, ויורד לפני התיבה'. ואיזה 'הגון'? שיהיה יקן מעבירות, ושיהיה 'פרקו נאה', דהיינו שלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושיהיה עניו, ומרוצה לעם, כדי שישכימו לתפלתו, ויש לו נעימה וקול ערב שמושך הלב, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים, כדי שיהיו הפסוקים של תפלה סדורים בפיו".

ובסעיף ה: "אם אין מוצאין מי שיהיו בו כל המדות יבחרו הטוב שבצבור, בחכמה ומעשים טובים, ואם היה 'עם הארץ' זקן וקולו נעים והעם חפצים בו, ובן יג שנה המבין מה שהוא אומר, ואין קולו נעים, הוא קודם לעם הארץ הזקן כי יודע מה מתפלל.

הוא בשנת האבלות על אביו ואמו (אגרות קודש, ז, עמ' שסג), על פי הוראות רבותינו נשיאנו, על ה'שליח ציבור' לעבור על התפילות, ובפרט על הפיוטים, בכדי לדעת - על כל פנים - את פירוש המלות, ואפילו אם עשה כן כבר בשנים קודמות. (אגרות קודש, יא, עמ' תטז)⁴.

ב. לפני התפילה: אומרים תהילים (ספר המנהגים - חב"ד עמ' 56). לפני כל תפילה של ראש השנה, נהוג לנגן את הניגון 'אבינו מלכנו' של אדמו"ר הזקן (כך נהג הרבי, ראה 'אוצר מנהגי חב"ד', עמ' נח. והטעם: כדי להזכיר 'זכות אבות' - אדמו"ר הזקן מחבר ניגון זה, תורת מנחם ה'תשד"מ, עמ' 26)⁵.

ובסעיף ו: "מי שעבר עבירה בשוגג, אפילו הרג נפש בשגגה וחזר בתשובה, מותר להיות ש"ץ . . וכל זה למנותו לתחילה, אבל אין מעבירין אותו מפני שם רע שיצא עליו בילדותו".
 ובסעיף ט: "אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד הציבור . . במה דברים אמורים בש"ץ קבוע, אבל באקראי יכול לירד לפני התיבה משהביא ב' שערות . . וכל זה בכל השנה, אבל בתענית צריך להיות זקן ממש ש"ץ לתחילה . . או המופלג שבציבור, והוא הדין בראש השנה ויום כפור טוב שיהיה אדם מופלג ש"ץ אם אפשר".
 ובסעיף יד: "ש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו הערב, אם הוא מחמת ששמח לבו על שנותן הודאה להקב"ה בנעימה תע"ב . . אבל אם מכיון להשמיע קולו ושמח בקולו הרי זה מגונה . . ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב הוא עושה מפני טורח הציבור".
 ובסעיף טז: "אין ממנין לעגי שפה שאינן יודעים לחתך האותיות כגון אלו שקורין לאלפין עיינין . . ובסעיף כד: "ש"ץ צריך להיות אהוב לקהל".
 ובסעיף כח: "ש"ץ וותר ראוי להיות בשכר מבנדבה . . לפי שבמקום שהוא לוקח שכר ברור מן הקהל, אין פרץ ואין צווחה שאין אחר שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל . . וגם הש"ץ נזהר בתפלתו ותיקוניו כשהוא שכיר". עד כאן קטעים מדברי שלחן ערוך אדמו"ר הזקן. ולכן כותב ב'אלף המגן', שראוי לנהוג שאלו שממנים הש"ץ יעשו זאת על פי חכם שיודע לבחור עכ"פ את הרע במיעוט.

3) כך הכרעת הרבי להלכה למעשה, שש"ץ קבוע יהיה ש"ץ גם בשנת האבלות רח"ל. ראה אג' רות קודש (ז, עמ' שסג): "במענה על מכתבו בו כותב אשר זה כעשרים וחמש שנה שהנהו בעל קורא, בעל תוקע, וש"ץ, לשחרית בר"ה ויוהכ"פ, וכיון אשר בשנה זו, זהו בתוך י"ב חודש לפטירת אמו ע"ה, שואל דעתי אם יעבור לפני התיבה. והנה מבואר הדין בכמה מקומות בזה, שבהחזק בזה כמה שנים יש לו לעבור לפני התיבה גם בר"ה ויוהכ"פ ויעיין בנושאי כלי השו"ע, ב'ערוך הש"ח' תקפא ס"ק מו מז, 'מטה אפרים' ונ"כ סימן תקפא. ובפרט שכותב במכתבו שכבר הורה בזה כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקל"ה נבג"מ זי"ע להלכה למעשה בימי אבלותו על אביו ע"ה".

4) אגרות קודש (יא, עמ' תטז): "בודאי ידועה לו הוראת נשיאנו הקדושים, אשר היורד לפני התיבה ובפרט בימים הנוראים, יעבור תחלה על התפלות, ובפרט הפיוטים, לדעת לכל הפחות פירוש המלות, ואף אם עשה כזה לפני שנה, הנה יעשה ככה גם בכל שנה קודם שיורד לפני התיבה בתור ש"ץ. והשי"ת יצליחו להיות שליח טוב לשולחיו, ויתקבלו התפילות במילואן".

5) בשיחת יום ב' דר"ה ה'תשד"מ, מבאר הרבי את הסיבה לכך שמנגנים ניגון של אדמו"ר הזקן לפני התפילה וכך אומר: "ידועים דברי הרב - כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - אודות הזכרת שמו"

לוח הלקיחת מנהגים והנהגות לחודש תשרי

ליל א' דראש השנה

ג. תפילה בכוונה: תפילת ערבית של ליל א' דראש השנה, היא התפילה הראשונה של השנה, וידוע כמה הפליאו רבותינו נשיאנו בעבודת תפילה זו, באריכות רבה, ובבכיות עצומות, ומכך הוראה לכל אחד, אשר מעין זה צריך להיות גם אצל כל אחד ואחד. (ש"פ נצבים, תשנ"ב, הע' 19).

ד. שינויים בנוסח התפילה: לא לשכוח את השינויים (עד סוף יום כיפור), שבתפילת 'שמונה עשרה'. א) את ברכת 'האל הקדוש' מסיימים: 'ברוך אתה... המלך הקדוש' במקום 'האל הקדוש'. ב) ה'גאונים' תיקנו להוסיף ארבעה קטעים

תיהם של רבותינו נשיאנו בראש השנה... כדי להזכיר זכות אבות... על דרך שמצינו בנוגע להקרבת התמיד בבית המקדש, שהיו אומרים 'האיר פני כל המזרח עד שבחברון', כדי להזכיר זכות אבות אברהם יצחק ויעקב... והנה הזכרת זכות אבות בעת הקרבת קרבן תמיד היא לא על ידי זה שמזכירים אותם בשמותיהם, אלא על ידי זה שמזכירים דבר מסויים הקשור עמהם - 'האיר פני כל המזרח עד שבחברון' - הזכרת שם העיר חברון, שבה מקום מנוחת האבות... ולכן, כשם שהזכרת זכות אבות בהקרבת התמיד אינה ע"י הזכרת שמותיהם של האבות עצמם, כי אם ע"י ענין השייך אליהם, כמו כן בנוגע להזכרת זכותם של רבותינו נשיאנו, שענין זה נפעל ע"י ענין השייך אליהם, כנהוג לנגן את הניגונים השייכים לרבותינו נשיאנו.

ובפרט ע"פ המבואר... אודות מעלת הניגון שהוא 'קולמוס הלב'. האמור לעיל מהוה גם סיבה וטעם למנהג לנגן את הניגון 'אבינו מלכנו' (ניגון של אדמו"ר הזקן) לפני כל תפילה (בר"ה), גם לפני תפלת ערבית (אף שאין אומרים בה 'אבינו מלכנו'), כדי להזכיר זכותו של אדמו"ר הזקן (בד בבד עם ענין, הקשור לתוכן התפילה דר"ה).

6 שיחת ש"פ נצבים ה'תשנ"ב הע' 19: "להעיר מהידוע ע"ד גודל הפלאת עבודתם של רבותינו נשיאנו בתפלת ערבית דליל א' דר"ה (כפי שראינו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ממלא מקום אביו כ"ק אדנ"ע, וכל רבותינו נשיאנו שלפני זה), ומזה מובן שמעין זה ושמין מנהו צריך להיות גם אצל כל אחד ואחד מהחסידים".

וראה המסופר בספר השיחות ה'תש"ב עמ' 2: "תפלת ערבית של הלילה הראשון של ר"ה התפלת הרב המגיד באריכות גדולה כמה שעות בבכיות עצומות... כך בסדר זה הדריך כ"ק רבנו הזקן את בניו ונכדיו, וכך נהגו אבותינו רבותינו הקדושים בכל דור ודור". [וברשימות כתב יד של בעל הבית רבי' כותב שבשני הלילות של ר"ה התפלל רבינו הזקן ערבית, עד השעה העשירית. ובספרו 'בית רבי' (עמ' 22 הע' ג') כותב שבשעת עריכת הסעודה אצל הרמ"מ מהאראדאק בליל ר"ה, היה רבינו עדיין באמצע תפילתו]

וכך כותב אדמו"ר הרי"ץ (ספר המאמרים תש"ג עמ' 19): "כללות ענין העבודה דתפילת הלילה הראשון דראש השנה, דתחילה צריכה להיות החרטה מעומקא דליבא על העבר, ויעורר רחמים רבים על נפשו בתחנונים ובבכיה מעומקא דליבא ופנימיות כוחות נפשו, שמתחנן על נפשו כי יקבלוהו לעבד... עינינו לך תלויות אשר תקבלנו לעבדים... לעבדו יתברך בקיום התורה ומצוות. וזהו העבודה בקבלת עול מלכותו יתברך בר"ה, והקבלת עול מתקבל למעלה וגורם נחת רוח... ובזה מעוררים הרצון למלוכה".

ובמקום אחר כותב אדמו"ר הרי"ץ: "בתפילת מנחה של ערב ראש השנה, נפרדים מהשנה שעברה, בתפילת ערבית של ראש השנה, מקבלים את השנה החדשה" (ספר השיחות תש"ד, עמ' 41).

בתפילת העמידה: 'זכרנו לחיים', 'מי כמוך', 'וכתוב לחיים טובים', 'ובספר חיים' (כל אחד במקומו, כפי שמופיע ב'מחזור'). (ג) בסוף העמידה חותמים 'עושה השלום' במקום 'עושה שלום', וכן בסוף הקדיש⁷.

ה. 'לדוד מזמור': אחרי 'שמונה עשרה', אומרים את פרק כד שבתהילים: 'לדוד מזמור . . הארץ ומלואה', קדיש תתקבל, עלינו לשבח (ספר המנהגים - חב"ד, וכך בסידור רבנו הזקן⁸). אין מנהגנו לפתוח את הארון לאמירת 'לדוד מזמור', ואין מנהגנו לאמרו 'פסוק בפסוק' 'חזן וקהל', אלא ה'שליח ציבור' מתחיל ואומר בקול רם, את הפסוק הראשון: 'לדוד מזמור . . ויושבי בה'. ולאחר סיום אמירתו על ידי הקהל, מסיים השליח ציבור את ד' הפסוקים האחרונים בקול: "שאו שערים ראשיכם והינשאו . . מלך הכבוד סלה". (אוצר מנהגי חב"ד עמ' סז, סח. ולא כפי המובא בלוח כולל חב"ד, לאמרו פסוק בפסוק).

הכוונה באמירתו: כ"ק אדמו"ר הרש"ב אמר, שהכוונה באמירת 'לדוד מזמור', היא כלי להשפעות גשמיות על כל השנה (ספר השיחות תרפ"ז עמ' 112. ומסתבר שמקור הדברים ע"פ המובא בפרי עץ חיים להאריז"ל שער ר"ה).

ו. איחול אחרי התפילה: כותב אדמו"ר הזקן בסידורו: "נוהגין בליל ראשון של ראש השנה, לומר לחבירי: 'לשנה טובה תכתב ותחתם'. ומוסיף ב'ספר המנהגים', שהאמירה היא בלשון יחיד דוקא - 'תכתב ותחתם', גם לאדם מכובד שרגילים לדבר אליו בלשון רבים (ולאשה: 'תכתבי ותחתמי', ראה לקו"ש כד, עמ' 300)⁹.

7) כך כותב אדמו"ר הזקן בסידור: "בעשרת ימי תשובה, אומרים 'עושה השלום', בסוף 'אלוקי נצור', ובסוף הקדיש". [אמנם בשלחן ערוך שלו, לא נזכר לומר כך גם בקדיש, וכן בכ"פ החיים' (תקפב, טו) כותב לומר 'השלום' רק בסיום תפילת העמידה ולא בקדיש]. וכן כתבו ב'מטה אפרים' (תקפב, א, כב) וב'אלף המגן' שם, לומר כך גם בסיום הקדיש, וב'שער הכולל' (ט, לה) כותב, שהוא על פי סידור השל"ה.

ובטעם אמירת 'השלום': כותב ה'לבוש' (תקפב): 'השלום' בגימטריה 'ספריאל', לומר שביום הזה סופר. (שהקב"ה סופר את המעשים הטובים והרעים וכו'). וב'אליה רבה' (שם). בשם מהרי"ל: "מלאך הממונה על הכתיבה נקרא 'ספריאל', ומזכירין אותו עתה, שיכתוב אותנו לחיים טובים ולשלום. וב'מטה משה' (סימן תשצח), ש'ספריאל' הוא אחד משבעים השמות של 'מטטרון' (גימטריה 'החסד והרחמים', סידור של"ה), ובהגהות לספר המנהגים (אות קו) כותב שהוא המלאך המשתק את השטן, ומלמד זכות על ישראל.

8) ראה בספר אוצר מנהגי חב"ד עמ' סז, שהיו בזה שינויים, שבתחילה הייתה דעת אדמו"ר הריי"ץ לאומרו לפני 'עלינו', וכך הועתק ב'היום יום', אבל ב'ספר המנהגים' נקבע לומר לפני קדיש 'תתקבל', 'כפי הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר, בליקוטי מנהגים".

9) מסתבר שהדיק לומר 'בלשון יחיד' הוא, שגם כאשר מאחלים לאדם נכבד, שרגילים לפנות

ג. סעודת ליל ראש השנה

א. סדר הקידוש: הגפן, מקדש ישראל ויום הזיכרון, שהחיינו.

ב. ברכת שהחיינו, בקידוש: לכתחילה יש להביא את הרימון לשולחן אחרי הקידוש (בכל חג, מברכים 'שהחיינו' על החג - שהגענו לזמן הזה של קיום מצוות החג - ותיקנו לברך ברכה זו, בשעת הקידוש. ומכיון שנוהגים לאכול 'רימון' בתחילת הסעודה, 'לסימן טוב', יש להסתפק האם ברכת 'שהחיינו' שבקידוש, פוטרת את ברכת 'שהחיינו' שעל הרימון (אם לא אכל רימון בשנה זו), ולכן לכתחילה יש להביא את הרימון לשולחן, אחרי הקידוש, או לכסותו בשעת הקידוש - הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה, א, כ). פסקי תשובות (רכה, הע' 11), על פי דברי ה'כתב סופר'¹⁰.

אליו בלשון רבים: 'אתם' וכו', הרי שבאיחול זה, מאחלים בלשון יחיד. כך כותב באוצר מנהגי חב"ד, עמ' סט: "האמירה בלשון יחיד דוקא, הכוונה לכאורה אפילו כשמאחלים לאדם נכבד, שבדרך כלל פונים אליו בלשון רבים. וזו המשמעות ב'לקוטי דיבורים' (עמ' מג): "הנוסח הקבוע הוא 'לשנה טובה תכתב ותחתם', בלשון יחיד, ולא בלשון רבים 'תכתבו', וכן היו אומרים לכל כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים". [וצריך לעיין איך מאחלים לרבים, ראה הערות התמימים ואנ"ש מאריסטאון, רפח, רצה, רחצ. ובכמה מקומות מצינו שרבותינו נשיאנו אכלו בלשון רבים כשפנו לרבים, ולדוג- מא בספר השיחות, תש"א עמד 27, ותש"ה עמ' 2, 3].

10 ביאור הדברים: ישנם כמה 'סוגים' בברכת 'שהחיינו'. ומהם: א) ברכת שהחיינו על המצוה והזמן, כמו ברכת שהחיינו על ימים טובים. ב) ברכת שהחיינו על הנאת הגוף, כמו על פירות חד- שים, שמתחדשים משנה לשנה. ובעוד שהסוג הראשון הוא חובה ('אליה רבה', רכה, ו), הרי שה- סוג השני הוא 'רשות', אך קיבלו ישראל עליהם כחובה (ערוך השלחן, רכה, א). והנה, ישנה מחלוקת בין הפוסקים, האם ברכת שהחיינו מסוג הראשון, יכולה לפטור את ברכת שהחיינו מהסוג השני, כי אולי נחשבים כשני דברים שונים, שהחיינו על קיום המצוה, לא יכולה לפטור את שהחיינו שעל הנאת הגוף (כך הסתפק בשו"ת כתב סופר, או"ח סימן כו). ולכן במצב של 'ספק' אם צריך לברך שהחיינו (כמו ביום טוב שני של ר"ה), אז אפשר לסמוך על ברכת שה- חיינו שעל הנאת הגוף (על הפרי החדש) כדי להוציא את ה'שהחיינו' שעל המצוה (בקידוש), כי הוא עצמו בספק אם צריך לברכו. אבל בליל א' דראש השנה, שברכת שהחיינו על החג היא מחוייבת מן הדין, וברכת שהחיינו על הפרי (אם לא אכל עדיין רימון בשנה זו) גם כן מחוייבת (עכ"פ קיבלו על עצמם כחובה, כנ"ל), לכן אין להניח את הפרי על השולחן בשעה שמברך שהחיינו בקידוש, כי אז נכנסים לספק, האם צריך לברך שוב שהחיינו על הפרי. וכך כותב הגרש"ז אויערבאך (שו"ת מנחת שלמה, א, כ): "והנה מצד הסברא נלענ"ד דמי שמי- קדש בליל א' של ראש השנה ומברך שהחיינו, דאין נכון כלל להביא את הפירות החדשים שיש לו בתוך ביתו, ולהניחם על שולחנו כדי לפוטרו בברכת שהחיינו שאומר בשעת קידוש, ולא חשיב בכך כגורם 'ברכה שאינה צריכה' (שיצטרך לברך שוב שהחיינו), כיון שהם שני דברים מחולקים, ואין זמנו של זה כשל זה, דהזמן של קידוש קאי על הזמן של יו"ט, ואילו הזמן שמברך על פרי או בגד חדש, לא קשור כלל עם יו"ט אלא הוי ליה לגמרי מילתא אחרית. רק דין הוא שאם הוא כן רוצה לכוללם יחד, ולפוטרו בברכה אחת שהוא יכול שפיר לעשות כן. . אך ראיתי בשו"ת כתב סופר סי' כו, דמספקי ליה בהך מילתא מטעמא אחרנא, דכיון דברכת שהחיינו שמברכים על קיום

אכן, אם היה הרימון על השלחן בשעת הקידוש, צריך לכוין בברכת שהחיינו שבקידוש, גם על הרימון, ושוב לא יברך שהחיינו לפני אכילתו. (על פי דברי הרבי, המלך במסיבו' ב, עמ' עח. והגר"ש וואזנר, שבט הלוי, ד, כה)¹¹.

הנשים עונות 'אמן', על ברכת שהחיינו של המקדש, למרות שכבר ברכו שהחיינו בהדלקת נרות, ולא נחשב 'הפסק'. (מטא אפרים' (תרכה, מח), שו"ת רבבות אפרים (א, קפב), 'אגרות משה' (או"ח, ד, קא))¹².

המצוה הוא דבר שאין בו הנאת הגוף, ואילו הברכה שמברך על פרי או בגד חדש הוא ליה לצורך הנאת הגוף, לכן אפשר דחשיבי כתרי מילי, ואין לכולם יחד, כי אם במקום דלא אפשר כמו ביום ב' דראש השנה".

הרי שלדעת הגר"ש¹³ אויערבאך, גם לולי דעת הכתב סופר, ש'אי אפשר' לכלול את שני הדברים באותו 'שהחיינו', גם אין לעשות זאת, כי הם שני דברים שונים [אולי הוא כסברת 'אין עושין מצות חבילות']. ורק מוסיף שלדעת הכתב סופר (ונראה שמסכים עמו), לא רק שאין לעשות זאת, אלא שאי אפשר לעשות זאת.

11 לדעת הרבה פוסקים, אין מניעה להוציא ב'שהחיינו' שעל החג, גם את ה'שהחיינו' שעל הפרי. בן איש חי (פרשת ראה אות יא), כף החיים (רכה, יח), וכן הוכיח הגר"ש וואזנר (שבט הלוי, ד, כה), מדברי הרמ"א בסימן תרמ"א, נגד דברי ה'כתב סופר', שהרי ה'דרכי משה' בסימן תרמ"א, פוסק, שהמקדש בליל סוכות על 'יין חדש' (שצריך לברך עליו 'שהחיינו'), פטר בברכת 'שהחיינו' שבירך על החג, את ה'שהחיינו' שהיה צריך לברך על היין! הרי שאחד פוטר את השני. ולכן, אם הרימון נמצא על השולחן, ורואהו בשעה שמברך 'שהחיינו' על החג, צריך לכוין לפטור בברכתו גם את הרימון, כי אם לא יכוין, נכנס שוב בספק, שמא כבר יצא יד"ח ברכת שהחיינו. [ואפילו אם יכוין בפירוש שלא רוצה להוציא את הרימון, נראה שאינו מועיל, וכדברי האגרות משה (או"ח, א, פז) שכאשר יש לפניו כמה מיני פירות שצריך לברך עליהם 'שהחיינו', ורוצה לברך רק על מין אחד, ולכוין שלא לפטור את המין השני: "מסופקני... שאף אם יכוין שלא לצאת בברכת שהחיינו על איזה מין אם יועיל, דהא עכ"פ כבר בירך על שהגיע לאותו זמן שראה הפירות, והרי ראה גם אותו... ואיך שייך שלא לצאת על מה שלא היה רוצה לברך עתה, כיון דעכ"פ בירך על הגעת אותו זמן"]

וכך נהג בפועל הרבי, על פי המסופר ב'המלך במסיבו' (א, עמ' עח), שבשנת תשכ"ד, לא בירך הרבי 'שהחיינו' על הרימון, והסביר שב'שהחיינו' שבקידוש כיון לפטור גם את הרימון. [אבל אין הכוונה שכך נהג כל שנה, ואדרבה, מסיפור זה משמע שקרה כך פעם אחת בשנת תשכ"ד. וראה לדוגמא 'המלך במסיבו' (ב' עמ' יג), שביקש הרבי, שיביאו את הרימונים לשולחן, והמתין עד שהביאום, ורק אז בירך על התפוח, הרי שלא היה הרימון על השולחן בשעת הקידוש. אבל זאת אפשר ללמוד מסיפור זה, שכאשר הרימון על השולחן, אפשר לסמוך על הדעות שברכת שהחיינו על החג פוטר גם את ה'שהחיינו' על הפרי החדש, ושצריך לכוין על כך].

12 ישנה מחלוקת בין הפוסקים בשאלה זו, וכתב האגרות משה (או"ח, ד, כא) שמנהג העולם שנשים עונות, וכן נוהגים. ביאור הנדון: ידוע שאסור להפסיק בדיבור בין הברכה לאכילה, (ובדי-עבד - אם הפסיק בשביל דבר שהוא באותו ענין שמברכים עליו, לא צריך לחזור ולברך). כמבואר בשלחן ערוך (קסו, ו): "ולא ישיח בין ברכה לאכילה, ואם שח, צריך לחזור ולברך, אלא אם כן הייתה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו, כגון שבירך על הפת, וקודם שאכל, אמר 'הביאו מלח

ליל א' דראש השנה

ג. טבילת 'המוציא בדבש: אחרי הקידוש, מברכים 'המוציא' על 'לחם משנה' כמו בכל יום טוב, פורסים את הלחם, וטובלים בדבש ג' פעמים, אך בכל זאת מניחים מלח על השלחן. וכך נוהגים בכל הסעודות של ראש השנה (עד אחרי הושענא רבא). (טבילה בדבש: שו"ע אדמו"ר הזקן תקפג, ד. בכל הסעודות: מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים, עמ' תנג.) ג' פעמים: אוצר מנהגי חב"ד עמ' עה, שכך נהג הרבי. מלח על השלחן: על פי שו"ע אדמו"ר הזקן, קסז, ח, שבכל סעודה, צריך להניח מלח על השלחן, כי השלחן כמזבח, והאכילה כקרבן, ובכל קרבן צריך מלח.¹³

. . אין צריך לברך". ולפי זה כתבו הפוסקים (שערי תשובה' קסג, ג, בשם ה'פנים מאירות', 'משנה ברורה' קסז, לה, בשם ה'ברכי יוסף'), שאסור לענות 'אמן' על ברכה ששומע מחבירו, אם הוא בין ברכה לאכילה. [ונחלקו הפוסקים, במקרה שבכל זאת ענה 'אמן', האם צריך לחזור ולברך. (ראה משנה ברורה, רטו, שער הציין ב, שערי תשובה ריג, ד, אלף המגן סימן תרכה, פרי מגדים רו, ד, ברכת הבית א, יג, דעת תורה, כה, כף החיים קסז, סא, ועוד)].

ולפי זה יש לשאול, האם מותר לאשה לענות 'אמן' על ברכת שהחיינו בקידוש, דמאחר שכבר בירכה בהדלקת נרות, אינה צריכה את ברכת שהחיינו כעת, ואם תענה 'אמן' על ברכת שהחיינו, תעשה ה'פסק' בין ברכת 'הגפן', לטעימה של היין! מאידך גיסא, לא מדובר במקדש עצמו (שעור שה הפסק בין הברכה לטעימה) אלא באשה ש'שומעת' את הברכה, ואולי לא נחשב הפסק. ואכן כך חילק ה'מטה אפרים' (תרכה, מוח) בין המברך לשומע. ולמעשה יש שפסקו שלא תענה אמן (שו"ת 'הר צבי', קנה, 'שבט הלוי', ג, סט ועוד) אבל בשו"ת 'אגרות משה' (ד, קא) כותב, שמנהג העולם לענות עמו, וכן בשו"ת 'רבבות אפרים' (א, קפב): "הנח להן לנשים, וטוב שלא לבלבלן ואיך שיעשו אם יענו או לא יענו, יש צדדים לכאן ולכאן דיצאו . . והנח להן לענות". והביאו בספר 'קיצור דיני ומנהגי נרות שבת קודש ויו"ט', מאת הרה"ת ר' ניסן דובאו, עמ' לט. וכן כותב הרב גינזבורג (הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 12) שלמעשה נפוץ המנהג, לענות.

13) בנוגע להנחת מלח על השלחן, כך כותב אדמו"ר הזקן (קסז, ח), על כל סעודה במשך השנה: "נהגו להניח מלח על השלחן, לפי שהשלחן דומה למזבח, והאכילה כקרבן, ונאמר 'על כל קרבנך תקריב מלח', וכשישראל יושבים על השולחן וממתינים זה על זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצוות, השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם, לכן מצוה להניחו על השלחן אפילו לא יאכלו ממנו. ועל פי קבלה, יש לטבול פרוסת המוציא במלח ג' פעמים".

הרי שיש עניין על פי הלכה, להניח תמיד מלח על השלחן, ולכן אף על פי שהמנהג לטבול את הלחם בדבש, לא התבטל העניין שיהיה מלח על השלחן. [ולהעיר מספר השיחות תרצ"ט עמ' 304 שקרה פעם ב'שמיני עצרת', ששאל כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, למה לא הניחו מלח על השולחן, שהרי המנהג לטבול בדבש הוא רק עד 'הושענא רבה', משמע לכאורה שעד אז לא היה מלח על השולחן! כך העיר בספר אוצר מנהגי חב"ד עמ' עו].

ויש אומרים שצריך להטביל גם במלח (כף החיים, תקפג, ד. וכן מנהג בעלז, קומרנא, באבוב, טשרנוביל, סקווירא, ועוד). ובטעם הדבר, מבואר בכף החיים שם (ובאריכות בסימן קסז, לז), שאין לבטל את הטבילה במלח, כי 'מלח' ו'לחם' הם אותן אותיות, ובגימטריה הם ג' פעמים הוי'. ו'לחם' הוא 'חסדים', ו'מלח' 'גבורות', וכשטובל ג' פעמים, יכין ש'ממתיק את הגבורות'. [וכן מבאר גם אדמו"ר הזקן ב'סידור עם דא"ח' (עמ' 202 ד"ה להבין) את ענין הטבילה ג' פעמים במלח]. ומעיד הרה"ח ר' יוסף יצחק שי' אופן, שבהתוועדויות של ראש השנה, היה הרבי טובל חתיכה אחת בדבש, ואחר כך, חתיכת אחרת במלח (הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 13). ובקונטרס 'ימ"ח אותיות' (להרה"ח ר"ש גרונב), וכן ב'רשימות דברים' (לר"י חיסריק, ב' עמ' רג), שר' הלל מפאריטש, טבל

ד. אכילת התפוח בדבש:

- **פבילה: לאחר שטעם מן הלחם¹⁴, לוקח תפוח מתוק בקליפתו, חותכו**

הפרושה בדבש, ובמלח.

עד מתי טובלים בדבש: למנהג חב"ד נוהגים כך עד אחרי הושענא רבא. וכך כותב בספר מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים (עמ' תנד): "להבין ענין אכילת הדבש עם המוציא מראש השנה עד אחרי הושענא רבא". וכך משמע שנהגו מהנאמר בספר השיחות תרצ"ט שהובא לעיל. וכן נהגו בכמה וכמה קהילות, כמו באב"ק המטה' על המטה אפרים (תרה, לח), ובדרכי חיים ושלום. ומנהג הרבי לטבול את הפרושה ג' פעמים בדבש, כמו באוצר מנהגי חב"ד (עמ' עה) וראה גם ביומן משנת תשמ"א (עמ' 11): "טבל את פרוסת החלה שלש פעמים בדבש". ונראה שהוא על פי קבלה, כמבואר בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן (קסז, ח) שעל פי קבלה 'טובלים' ג' פעמים את הלחם במלח (ולא להיפך, זריקת המלח על הלחם – ספר המנהגים חב"ד, עמ' 21), והובא לעיל טעם הטבילה ג' פעמים. ואם כן, מסתבר שישנו ענין של טבילה ג' פעמים, גם בדבש.

14 הנה מצד 'ברכת המוציא', מספיקה טעימה כל שהיא מן הלחם, ולכן כתבנו לשון 'טעימה'. אבל יש הידור לאכול כזית לחם שלמה מיד בתחילת הסעודה מפני כמה סיבות. א. ראה משנה ברורה קסז, לה: "וצריך לאכול שיעור כזית קודם שידבר" (אמנם אדמו"ר הזקן לא הביא זאת). וביאר ה'דגול מרבבה' (קסז, ז), שהמאכלים שבסעודה נפטרים בברכת המוציא, רק לאחר שאכל כזית לחם. ב. דעת ה'אשל אברהם' (בוטשאטש), שמכיון שחיוב נטילת ידיים הוא רק כשאוכל כזית (או כביצה) לחם, אם כן, אין לעשות הפסק בין הנטילה לאכילת כזית שלמה, כשם שאין להפסיק בין נטילת ידיים לברכת המוציא).

*יש לציין, שבכל סעודת שבת ויום טוב, יש להקפיד לאכול - במשך הסעודה - קצת יותר מ'כביצה' לחם, בתוך שיעור של שני אכילת פרס (קצת יותר 54g גרם 8 דקות, ובדיעבד 12g דקות, על פי שיטת הצמח צדק, ש'אכילת פרס' הוא 6 דקות), כי לכמה דעות, בכדי לקיים את מצות 'סעודת שבת', צריך לאכול קצת יותר מ'כביצה' לחם. (שו"ע אדמו"ר הזקן רעד, ו: "וכיון שאכל מעט יותר מ'כביצה', יצא ידי חובתו, אבל 'כביצה' בלבד, נקראת 'אכילת עראי', ואינו יוצא בא (יד"ח 'סעודת שבת').") והגר"ח נאה ('קצות השלחן', לו, ה), מדייק מדברי אדמו"ר הזקן, שצריכים לאכול אותם בזמן של 'שני' כדי אכילת פרס, רצופים).

אמנם יש אומרים, שבכדי לקיים מצות 'סעודת שבת' די בכזית (ראה אדמו"ר הזקן שם: "ויש אומרים שבכזית בלבד יוצא ידי חובתו (של מצות סעודת שבת)") ובסימן רצא, מסתפק אדמו"ר הזקן בין ב' הדעות, וכותב שלכתחילה יש להחמיר כאותה הדיעה שצריך קצת יותר מ'כביצה', ואם כן, בדיעבד אפשר לסמוך על כך, ולאכול במשך הסעודה 'כזית לחם, בכדי אכילת פרס' (27 גרם, 42 או 6 דקות). ומסיבה נוספת צריך להקפיד על אכילת כזית שלמה, בזמן של 'כדי אכילת פרס', והוא: כדי שיחול ה'קידוש', שהרי צריך שיהיה 'קידוש במקום סעודה', וה'סעודה' היא אכילת כזית לחם. [כדי שיחשב 'קידוש במקום סעודה', מספיק 'כזית' לכל הדעות].

ומצד סיבה נוספת צריך להקפיד לאכול 'כביצה' ב'כדי שני אכילת פרס', והיינו, מצד 'ברכת על נטילת ידיים', שהרי כותב אדמו"ר הזקן ב'סדר נטילת ידיים לסעודה' סעיף יח: "הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה, לא יברך על נטילת ידיים, אע"פ שמברך המוציא וברכת המזון. והשיעור לצרף ל'כביצה' הוא, שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס". [ולמעשה משו"ע אדמו"ר הזקן, קנח ב: שהשיעור לברכה בנטילת ידיים, הוא 'ביצה בלא קליפתה', והביא זאת ב'קצות השלחן' (לו, ב) למעשה, וכותב שהם ג' רבעי ביצה עם הקליפה].

- **כוונה בברכה:** בשעת הברכה על התפוח, יכוין: א) להוציא ידי חובה את ברכת 'העץ' שעל הרימון (על פי שו"ע אדמו"ר הזקן, רו, י. שכאשר יש לפניו מאכלים שברכתם שווה, אבל שונים ב'חשיבותם' (למשל: פרי פשוט, ופרי משבעת המינים) ומברך על הפשוט, פוטר את החשוב, רק אם מכוין עליו בפירוש)¹⁷. ב)

של הרימון, גם אם הרימון אינו כאן ?

ואולי המתין הרבי, כדי לאכול מיד אחרי התפוח, וכמו שכתוב בשיחת ש"פ נצבים ה'תנשא" הערה 66: "וכדי שלא יתעוררו שאלות וספקות בנוגע לאמירת ברכה על הרימון... כדאי לאכול בתחילת הסעודה". ובכוכבית שם כתבו המוציאים לאור: "כנראה הכוונה לאחרי אכילת התפוח, שאז אין צריך לברך על הרימון ברכה בפני עצמה".

* אבל מה שכתב הרב גינזבורג (הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 13 הע' 57) שהסיבה להנהגת הרבי היא, שכאשר הרימון אינו שם, אינו נפטר בברכת התפוח, וצוין לדברי אדמו"ר הזקן ב'סדר ברכת הנהגת נין' (ט, ד): "ואם לא אוחזו כלל, אם היה לפניו בשעת הברכה יצא, ואם ברך, ואחר כך הביאו לפניו, אפילו ברך על דעת כן, צריך לחזור ולברך". אינו נכון לענ"ד, כי שם מדובר באופן שבירך על מאכל שאינו לפניו, ואחר כך הביאו לו את אותו מאכל, ובכהאי גוונא, אך אינו מועיל גם אם דעתו עליו בפירוש. [אגב: בזה גופא, דעת אדמו"ר הזקן בסימן רע"א, קו"א ח, שמועילת, אבל להלכה קיי"ל כדבריו ב'סדר ברכת הנהגת נין']. אבל אנחנו דנים על אופן שכאשר מברך יש לפניו תפוח, והברכה חלה עליו, ובכהאי גוונא וודאי מועילה מחשבתו, לפטור את הרימון, שיגיע אחר כך. וכלשון ה'ערוך השלחן' על מקרה זה: "לא יחלוק שום אדם".

* ולהעיר עוד, שיש שכתבו להיפך, שעדיף שלא יהיה רימון על השולחן בשעה שמברך על התיפוח, כי כאשר יש לפניו תפוח ורימון, צריך לברך על הרימון שהוא משבעת המינים, ולכן עדיף שלא יהיה רימון, ורק יכוין עליו כדי לפטור את ברכת העץ. ('הליכות עולם', יג), אבל כל זה לשיטתם, אבל לדעת אדמו"ר הזקן (סדר ברכת הנהגת נין, י, טו), שכאשר יש לפניו מין שחביב עליו, ומין משבעת המינים, יכול לבחור לברך על איזה שרוצה, אם כן אין מניעה לברך לכתחילה על התפוח, גם כשהרימון לפניו. [וראה 'אוצר מנהגי חב"ד', עמ' עט, שכך הורה הרבי במכתב, וזה המקור לפסק שבי"ח כולל חב"ד לברך על התפוח, למרות שיש לפניו רימון שהוא משבעת המינים].

17) **ביאור הדברים - מדוע צריך לכוין:** הנה ישנו הבדל בדיון, בין מקרה ששני המאכלים זהים בחשיבותם, לבין מקרה שבירך על מאכל, והמאכל שאינו לפניו, חשוב יותר:

א) **דין מאכלים שברכתם וחשיבותם זהה:** כאשר יש לפניו כמה מאכלים, שברכתם הראשונה זהה, ובירך על אחד מהם, אינו צריך לברך על המאכלים האחרים [אלא אם כן, הייתה לו כוונה מפורשת שלא לפטור אלא את המאכל שעליו בירך, או שרגיל תמיד לאכול רק מאכל זה, ולא את השני, אבל 'בסתם', כשאין לו כוונה מסויימת, חלה ברכתו על כל המאכלים שלפניו].

דוגמא: המברך 'שהכל' על 'ביצים', ויש לפניו כוס מים, הרי שגם אם לא הייתה לו כוונה מסויימת על המים, אינו צריך לברך עליהם 'שהכל'. שמכיון שהמים היו לפניו, אנו אומרים שמסתמא דעתו גם עליהם. ורק אם הייתה דעתו בפירוש לפטור ברכתו רק את הביצים (או שאינו רגיל כלל לעשות תות מים, ואז נחשב כדעתו שלא לשתות), יצטרך לברך 'שהכל' על המים. (משנה ברורה, רו, כא. ומציין שמקורו בשו"ע אדמו"ר הזקן, וכוונתו לסימן רו סעיף ט: "אבל אם שותה שכר, והביאו לו דגים... אינם נפטרים בברכה אחת, אלא אם כן דעתו עליהם, או שהיו לפניו בשעת ברכה". הרי, שכשהיו לפניו בשעת הברכה, פטר אותם בברכתו, גם אם אין דעתו עליהם).

ולפי זה, מכיון שהרימון לפניו, בשעה שמברך על התפוח, אין לכאורה צורך לכוין על הרימון !

ליל א' דראש השנה

להוציא ידי חובה את הפירות שיאכל (אם יאכל), ל'קינוח' בסוף הסעודה.
(רשימות היומן, עמ' קנט, ספר השיחות תש"ה, עמ' 4. וכך נהג הרבי: 'המלך במסיבו' א, נד, קיא.
וכך הורה אדמו"ר הריי"ץ. ולא כמובא ב'ספר המנהגים', עמ' 56, לכיין שלא לפטור. ראה אוצר
מנהגי חב"ד עמ' פ¹⁸.)

אלא שמקרה זה שונה:

ב) דין מאכלים שברכתם שווה - וחשיבותם שונה: כאשר המאכל שמברך עליו, חשוב פחות מהמאכל שלפניו, לא חלה ברכתו על המאכל ההוא, אלא אם כן כיון עליו בפירוש, ולדוגמא: כאשר מברך על תפוח, ולפניו יש רימון שהוא פרי משבעת המינים, אינו פוטר את הרימון, אלא אם כן, מכיין בפירוש לפטור אותו, בשעה שמברך על התפוח. (שלחן ערוך אדמו"ר הזקן, רו, י: "וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבותם, שאין לזה קדימה על זה... אבל אם הב' חשוב מהא', מפני שהוא מין ז'... אינו נפטר בברכת הראשון, אפילו אם הוא גם כן לפניו בשעת הברכה... אינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב בדרך גררא, אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש").

* ואף שלמעשה אנחנו מברכים תחילה על התפוח ולא על הרימון (אע"פ שהוא משבעת המינים), כי בראש השנה, הוא 'חביב' עלינו יותר, ולדעת אדמו"ר הזקן (סדר ברכת הנהנין, ט, ח) כשיש לפניו מין 'חביב', ומין משבעת המינים, יכול לברך על איזה שרוצה. הרי זה מפני שיש בזה מח' לוקת, ולכן יכולים לבחור לנהוג כדעיה זו או כדעיה זו, אבל עדיין צריך לכיין, שמא הלכה כדעיה השניה, ולא פטר את המין השני. (משנה ברורה, ריא, לג.)

18) טעם הדבר - מדוע כדאי לכיין: הנה כאשר אוכלים פירות בסעודה, צריך (בדרך כלל) לברך עליהם 'ברכה ראשונה', ובמקרה דידן, הרי הוא אוכל פירות בתחילת הסעודה (תפוח), ופירות בסוף הסעודה (קינוח), ואם כן, באנו לנדון שבהערה הקודמת: האם ברכת פרי אחד, פוטרת את הפרי שאוכל אחר כך. והכלל בזה הוא, שכאשר הפרי השני לפניו בשעת הברכה על הפרי הראשון, הרי הוא נפטר בברכת הראשון. אבל כאשר הפרי השני אינו לפניו, לא נפטר, מלבד בכמה אופנים, שפוטרו. ונציין כמה מהם:

- א. אם המאכל השני הוא מאותו המין (שו"ע אדמו"ר הזקן, רו, ט. משנה ברורה, רו, כ).
- ב. אם בשעת הברכה על המאכל הראשון, היה בדעתו לאכול מהמין השני (שם).
- ג. אם כשהובא המאכל השני, נשאר מעט מהמאכל הראשון (שם). אבל זה מועיל רק אם המאכל השני הוא מאותו 'סוג', וכגון שני מיני פירות, אבל לא דגים ושתיה).
- ד. 'אורח', נגרר אחרי 'בעל הבית', ולכן כל המאכלים שיביאו לפניו, נפטרים בברכה על המאכל הראשון, אפילו לא היה דעתו עליהם כלל. (שו"ע קעט, ה. ושו"ע אדמו"ר הזקן, קעט, ז, רו, ט).
- ולפי זה בנידון דידן: גם אם לא כיון בברכת התפוח, על הפירות שיאכל ב'קינוח', בכל זאת פטר את הפירות שיאכל ב'קינוח', כי הם 'מאותו המין' (פירות). וכן אם הוא 'אורח', פטר את הפירות שיאכל בסוף הסעודה, כי סומך דעתו על כל מה שיביא לו 'בעל הבית' [ולדעת הרבה פוסקים, אדם בביתו, בגדר 'אורח', כי סומך דעתו על כל מה שיביא לו 'בעל הבית', ראה שו"ת בצל החכמה (ו, סט), שבעל הבית אצל אשתו דינו כ'אורח', וכ"כ בספר 'וזאת הברכה' (ז, עמ' 65) בשם הגריש"א, הגר"ח פ' שיינברג (חי' בתרא, קעט). חוט שני (ברכות, עמ' קעז)].

אם כן, יש לנו כמעט תמיד, את אופן א' וד' הנ"ל, והפירות שבסוף הסעודה נפטרו מברכה. אלא שלמרות זאת, 'לרוחא דמילתא' (כך ביאר הרשד"ב ליון, ב'שיעורי הלכה למעשה'), נהגו רבותינו נשיאנו לכיין בפירוש על הפירות שיאכל בסוף הסעודה, וכן הורה למעשה, כ"ק אדמו"ר הריי"ץ. (רשימות' ד, עמ' 8: 'מהנהגות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בשנת תרצ"א: 'ברכת' בורא פרי העץ')

ה. אמירת ה'יהי רצון': לאחר הברכה - ולפני האכילה - אומרים: "יהי רצון מלפניך, שתחדש עלינו, שנה טובה ומתוקה" (סידור אדמו"ר הזקן, 'ספר המנהגים', היום יום'. ובביאור ההנהגה לאומרו בין הברכה לאכילה, כתב הרבי (אג"ק ג, עמ' קמ) שהוא כדי שהיה רצון יהיה סמוך לברכה, וכך נחשבת הברכה על הפרי, כפתיחה של ה'יהי רצון', ונותנת 'תוקף', של 'ברכה', ל'יהי רצון'¹⁹.

ו. אכילת הרימון: לאחר אכילת התפוח, נוהגים לאכול רימון, שהוא סימן שירבו זכויותינו כרימון, אך לא אומרים 'יהי רצון'. (אכילת רימונים: רמ"א, שו"ע אדמו"ר הזקן סימן תקפג, 'מטה אפרים', 'ספר המנהגים חב"ד', עמ' 56. אחרי התפוח: 'אוצר מנהגי חב"ד', עמ' עט. והטעם

שעל התפוח, מכויין להוציא גם הקאמפאט'. וברשימות כתב יד (אוצר מנהגי חב"ד עמ' פ: "בס" עודת ליל ר"ה תש"ח שאל אחד המסובים: אם יכולים לצאת בברכת 'בורא פרי העץ שעושים על התפוח גם לאכילת הקאמפאט שבסוף הסעודה? ומוהרי"ץ השיב: לא זו בלבד שיכולים, אלא שכך צריכים לעשות, ולכוין לצאת"). וכך מרויחים גם את אופן ב' הנ"ל. וזהירות נוספת נהג הרבי: להשאיר חלק אחד מהתפוח, כדי לאכלו יחד עם ה'קינח'. כמסופר ב'המלך במסיבו' א, עמ' קיא: "כ"ק אדמו"ר שליטא, לקח תפוח . . . ואת החתיכה שנותרה - הניח בקערה של ה'ליפתן', של סוף הסעודה, ובסוף הסעודה, אכל בתחילה את התפוח, ואחר כך את הליפתן, ולא בירך על הליפתן". וכך הריח את אופן ג' הנ"ל.

19 אמירת יהי רצון: רמ"א תקפג, א, על פי ה'אבודרהם', אדמו"ר הזקן בשו"ע, ובסידור. וכן למעשה ב'ספר המנהגים - חב"ד'. נוסח ה'יהי רצון': הנוסח המדוייק הוא, המופיע בסידור דפוס 'קאפוסט', שהגיהו אדמו"ר הזקן, ובנוסח זה, לא אומרים "ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו" ('שער הכולל').

אחרי הברכה, לפני האכילה: אדמו"ר הזקן בשלחן ערוך פוסק שצריך לאכול קודם, אבל למעשה, כתב הרבי ב'היום יום' א' תשרי, לאמרו לפני האכילה, ובאגרות קודש ג, עמ' קמ, מספר שראה את אדמו"ר הרי"ץ נוהג כך מידי שנה, ושומר לו, שכך היה עושה אדמו"ר הרשב"ב, ושהוא 'הוראה לרבים'. ביאור הדבר: כתב שם הרבי, שאף שאדמו"ר הזקן בשו"ע שלו פסק כדעת ה'מגן אבי-רהם' - לאמרו אחרי האכילה - הרי גם לדעת ה'מגן אברהם' זהו רק לכתחילה, ובדיעבד לא נחשב 'הפסק'. ועוד, שבכמה מקומות חזר בו אדמו"ר הזקן ממה שפסק בשו"ע שלו, וגם כאן יש לומר כן, וכך מוכח מהנהגת 'בית הרב' [שאם נהגו כך בבית הרב, הרי זו הוכחה, שקבלה בידם שכך היא דעת אדמו"ר הזקן למעשה].

ונראה שדעת אדמו"ר הזקן, כדעת ה'מעגלי צדק' (נדפס לראשונה בשנת ה'שכ"ח, הרי שהוא מנהג ישן מאוד), שהובא ב'מגן אברהם' (אך לא מסכים איתו), שיש לומר את ה'יהי רצון' בין הברכה לאכילה.

ובטעם הדבר יש לומר, שהוא כדי לתת תוקף של 'ברכה', ל'יהי רצון', שאין בכוחו לחדש ברכות חדשות, ולכן 'מסמיכים' לברכה, כדי שיהיה כעין 'ברכה' הסמוכה לחבירתה. שכידוע ישנן ברכות שאינן פותחות ב'ברוך', כי הן 'ברכה הסמוכה לחבירתה' (שו"ע אדמו"ר הזקן, ו: "כל הברכות פותחין ב'ברוך', חוץ מ'ברכה הסמוכה לחברתה', כגון 'אהבה רבה' (אהבת עולם), שהיא סמוכה ל'יוצר אור', ודי לה ב'ברוך' שבפתיחת 'יוצר אור'). ואם בתפילת הדרך, שנחשבת 'ברכה' ממש, בכל זאת הדין הוא, שטוב להסמיכה לברכה (שו"ע אדמו"ר הזקן, קי, ו), כל שכן, ה'יהי רצון', שאינו ברכה כלל. (עד כאן תוכן ביאור הרבי).

ליל א' דראש השנה

מבואר בשיחה (תו"מ תנש"א ד, עמ' 323), שלא להיכנס לספקות. לא אומרים 'יהי רצון': הרמ"א ואדמו"ר הזקן כותבים שנוהגים לומר 'יהי רצון', אבל ב'ספר המנהגים' שם, מובא שלא אומרים)²⁰.

ז. אכילת 'ראש': אחרי אכילת הרימון אכילת ראש איל, או דג. ('ספר המנהגים חב"ד' עמ' 56. המעלה ב'ראש איל', שהיא מזכירה את 'אילו של יצחק', שלחן ערוך אדמו"ר הזקן, תקפג, ה. עוד מבואר שם: "ואם אין ראש כבש, יאכל ראש אחר, לומר: 'נהיה לראש ולא לזנב'". הרי שיש ענין גם בראש של דג, ששייך בו הטעם השני (שנהיה לראש ולא לזנב), וכך מסופר שנהג הרבי, כאשר לא מצאו ראש של איל (מעשה מלך, עמ' 255). בנוגע לדגי 'קרפיון', יש לבדוק היטב שאין תולעים בראש הדג²¹).

20) בשו"ע סימן תקפג, נפסק: "יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה 'רוביא' . . . ויאמר יהי רצון . . . סילקא . . . תמרי . . . ומקור הדברים בגמרא, בדברי אביי (כריתות ו, א והוריות יב), וכן כתב אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו, לאכול מאכלים אלו (ועוד) ולומר 'יהי רצון'. הרמ"א מוסיף שיש נוהגים לאכול תפוח מתוק בשבש, וכל אלו הם ל'סימן טוב'. ובסעיף ב', מביא השלחן ערוך שצריך לאכול 'ראש כבש', ומקורו בראשונים (טור, מרדכי). אבל למעשה מנהג חב"ד לאכול לסימן טוב, רק תפוח, רימון, וראש של איל או בעל חי אחר. ואמירת 'יהי רצון', הוא רק על התפוח. וכך נאמר ב'ספר המנהגים' שם: "אוכלים רימון וראש איל, אבל אין אומרים 'יהי רצון', כי אם על התפוח". ולפני זה ב'רשימות' (ד' עמ' 8): "מהנהגות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ בשנת תרצ"א: 'מלבד 'יהי רצון' זה (שעל התפוח), אין אומרים 'יהי רצון', גם לא על אכילת הרימון". ומעניין שב'סידור' אדמו"ר הזקן, מובא רק לאכול תפוח, ולומר עליו 'יהי רצון', אבל לא מובא לאכול רימון, ובכל זאת מנהגו לאכול רימון. ורמז לכך הרבי בשיחה (תו"מ תנש"א ח"ד עמ' 323 בלתי מוגה): "ולהעיר מהשייכות ד'רימון' לראש השנה, כפי שמביא אדמו"ר הזקן, בשו"ע שלו (אף שלא הביאו בסידורו), 'יש אוכלין רימון-נים'".

ובביאור הדבר שלא אומרים 'יהי רצון' על הרמון, יש לומר: שעיקר ה'סימן' הוא באכילה עצמה, וכמו שכתב הבית יוסף (תקפג) שמדברי הטור לא נראה שצריכים לומר משהו, אלא שמו של הדבר רומז על העניין.

[אך אדמו"ר הזקן בשו"ע (תקפג, א) כותב שאומרים 'יהי רצון' על כל הדברים, וב'מקור חיים' כותב שאמירת 'יהי רצון' היא העיקר, כי שמו של המאכל יכול להתפרש לטובה וכן להיפך. ובסי' דור יעב"ץ כותב, שצריך 'לחזק' את הסימן הטוב על ידי דיבור פה, שעושה רושם, כמו שאמרו בחלומות, שהולכים אחר הפה, שהחלום צריך סיוע הפה והלשון]

אכילת כזית רימון? הרבי אומר בשיחה הנ"ל (תו"מ תנש"א): "וכיון שבראש השנה כתיב: 'אכלו משמנים וגו' מנות וגו', הרי בודאי שצריכים לאכול שיעור שלם" (דהיינו: כזית, מן הרימון). ויש לעיין, אם יש כאן 'הוראה' למעשה, שצריך לאכול 'כזית' מן הרימון.

21) בספר 'בדיקת המזון כהלכה' (הרב ויא), כותב בנוגע לדגי 'קרפיון': "טיפולים שונים נטפלים לדגי קרפיון בזמן גידולם בבריכות. המגדלים מבצעים טיפולים שונים בשלבי הגידול על מנת להרחיק את הטיפולים. יעילות הטיפולים אינה מוחלטת". וכך כותב למעשה: "דגים שעברו טיפול מתאים, ומשוקקים תחת השגחה מוסמכת: הם בחזקת נקיים, ומותרים באכילה ללא בדיקה, כולל ראש הדג. דגי קרפיון שלא עברו טיפול מתאים . . . יש לנקותם היטב לפני השימוש . . . ראש הדג: אין דרך בטוחה לנקותו, ולכן אין להשתמש בו. גוף הדג: אפשר לנקותו באופנים הבאים וכו' (ומ' תאר איך מנקים את גוף הדג).

ליל א' דראש השנה

ח. סעודת חג, וברכת המזון: כותב אדמו"ר הזקן (שו"ע, תקצו, א): "מצוה לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה, אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם". הסעודה אצל הרבי, עברה כמעט לגמרי בדממה (המלך במסיבו', א, סז, ב, יג) בברכת המזון אומרים: 'יעלה ויבא' (ביום הזיכרון הזה, ביום טוב מקרא קודש הזה), ואומרים: 'הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב', 'הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה'. בסוף: עושה שלום ולא השלום. (על פי סידור אדמו"ר הזקן, עושה שלום: תו"מ תשד"מ, א, עמ' 28²²).

22) כך נאמר שם: "בנוגע לאמירת 'עושה שלום במרומיו' (בסיום ברכת המזון) - שאלתי פעם את כ"ק מו"ח אדמו"ר האם בעשרת ימי תשובה צריך לומר 'עושה השלום' (כמו בתפילת העמי' דה). ולאחרי ששמע את הרצאת הדברים, נענה ואמר, שצריכים לומר כפי שכתוב בסידור!

שאלה: מדוע אכילת ה'תפוח בדבש', והרימון, היא בתוך הסעודה ('אחרי' 'המוציא') ולא לפני הסעודה (אחרי הקידוש)?

תשובה: יש סברות לכאן ולכאן, ולמעשה מנהג חב"ד²³ (ורוב העולם) לחשוש לסברות שאין לאכלם לפני הסעודה.

מצד אחד, יש עדיפות לאכול בתוך הסעודה:

- א. שלא לעשות הפסק בין הקידוש לסעודה (מטה אפרים, וראה 'דרכי משה' סימן רעג, שבהמתנה זו יש חשש שלא נחשב 'קידוש במקום סעודה').
- ב. צריך להיות תאב לאכול סעודת שבת (שו"ע אדמו"ר הזקן, סימן רמט).
- ג. ברכת הפת צריכה להיות ראשונה. (שו"ע סימן ריא, והביא אדמו"ר הזקן טעם זה בסימן רמט).
- ד. יש מצבים, שאם אוכל לפני הסעודה, צריך לברך ברכה אחרונה לפני הסעודה (כשאוכל לתענוג ולא לפתוח את התאבון, כמבואר ב'סדר ברכת הנהנין' סוף פ"ד), ולפעמים לא ברור אם אוכל לסיבה זו או זו.
- ה. בכדי להתחייב ב'ברכה אחרונה', צריך לאכול שיעור 'כזית'. אלא, שכאשר אוכלים 'בריה' שלמה (פרי שלם, אפילו פחות מכזית), נכנסים לספק ברכה אחרונה (כמבואר בסימן רי), ומצוי הדבר שאוכלים כמה גרעיני רימון לדוגמא, ונכנסים לספק אם צריכים לברך ברכה אחרונה. (שמירת שבת כהלכתה' מ"ז הע' רכב).

23) כן כתוב ב'ספר המנהגים - חב"ד': "אכילת התפוח ליל הראשון, בתחילת הסעודה" (אבל בספר השיחות תש"ה עמ' 4 מסופר, שב'לויבאוויטש' נהגו לאכול את התפוח לפני הסעודה, אחרי הקידוש. אבל בכ"ח אלול תש"ט שלח הרבי מברק לאנ"ש (אגרות קודש, כא, ז'תתמו): "בבקשה לפרסם (לאנ"ש) בכל הקיבוצים, השמטה שבליקוטי מנהגים, וצריך להיות אכילת התפוח בתחילת הסעודה" ועל פי זה כתבו ב'ספר המנהגים', שאכילת התפוח בתחילת הסעודה. [ומעיר הרשד"ב לויך, ('שיעורי הלכה למעשה', עמ' שצט) שמדברי אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו, משמע שאוכלים לפני הסעודה, שהרי כותב (תקפג א): "ויברך על התפוח ולא על הדבש, לפי שהדבש הוא טפל לתפוח". ואם היה מדובר שאוכלים את התפוח בתחילת הסעודה, הרי ממילא היה פטור לברך על הדבש, שהרי ברך על הלחם. ובפרט שכבר טבל את הלחם בדבש]

ו. גם באופנים שהתחייב לברך 'ברכה אחרונה' לפני הסעודה (כי אכל כזית מהפרי וכו'), הרי יש מקרים שאין לברך ברכה אחרונה, כי נפטר על ידי ברהמ"ז שיברך בסוף הסעודה. והיינו: במקרה שיודע שיאכל מאכל דומה בסוף הסעודה (ומכוין על כך בשעה שאוכל לפני הסעודה). במקרה כזה, פטור מברכה אחרונה לפני הסעודה (כמבואר בשו"ע אדה"ז קעד, ה, ו).¹ ואם אכן יעשה זאת, ויאכל את הפרי (רמון, תפוח), לפני הסעודה, יש חשש, שלא יברך ברכה אחרונה, כי יכוין על פרי שבסוף הסעודה, ולבסוף - מאיזה סיבה - לא יאכל פרי בסעודה, ונמצא שלחינם לא בירך ברכה אחרונה על מה שאכל לפני הסעודה, כי במקרה כזה 'ברכת המזון' לא יפטור את מה שאכל לפני הסעודה. (הרב לוין ב'שיעורים הלכה למעשה').

מצד שני יש עדיפות לאכול לפני הסעודה.

א. כיון שנאכלים ל'סימן טוב', ראוי לכאורה להתחיל בהם. ואכן כך הוא ע"פ קבלה לפי האריז"ל, וכך נוהגים תלמידי הבעש"ט. ('קצה המטה' סוף סי' תקפג)

ב. ישנם הרבה פרטים בדיני ברכה על פירות בתוך הסעודה, על איזה מברכים ואיזה טפל ללחם ולא מברכים עליו, ויש חשש שיטעו בזה, כיון שאוכלים כמה מאכלים, ובכל מקום הם שונים, כפי המתאימים בלשונם, ל'סימן טוב' (כמבואר בסימן תקפג), וכדי לצאת מספק זה, עדיף לברך לפני הסעודה (רבי חיים פלאגי ב'רוח חיים', תקפג, ד).

הנהוג למעשה, בנוגע לאכילת ה'סימנים':

המנהג הפשוט בעם ישראל הוא, לאכול אותם בתחילת הסעודה (על פי הטור, דרכי משה, ט"ז, מטה אפרים, קיצור שו"ע, וכן הוא פשוט דברי אדמו"ר הזקן בפסקיו שב'סידור'. וכך מנהג חב"ד. מאז שנת תשט). אבל יש נוהגים לאכלם אחרי קידוש (על פי מהרי"ל שכך המנהג, וכך דעת הרב חיים פלאגי מפני חששות ברכות שבסעודה, וכך כותב ב'מטה אפרים' ('קצה המטה', תקפג) לעשות על פי האריז"ל, ושכך נוהגים תלמידי הבעש"ט. וכך היה נוהג גם בחב"ד בדורות קודמים. (ראה ספר השיחות תש"ה עמ' 4).

א. תפילת שחרית

א. **טבילה במקוה:** טובלים במקוה בימי ראש השנה, כמו בכל שבת ויום טוב. (מטה אפרים, תקפד, ב. ומסופר שאדמו"ר הרש"ב צעד מעל שני קילומטרים בבקרים של ראש השנה דשנת עזר"ת, כדי ללכת למקוה – 'ליובאוויטש וחייליה' עמ' 27).

ב. אכילה לפני התפילה והתקיעות:

- אסור מן הדין: לאכול יותר מ'כביצה' (54 גרם) לפני התקיעות¹.
- ה'בריאים': לא טועמים ולא שותים מאומה, עד אחרי התפילה משום חיבוב מצוה, אבל נפוץ להקל בשתיה².
- החולים: ומי שקשה לו (זקן, וחלוש כח), שלא יוכל לכוין בתפילה, יכול להקל לאכול פחות מכביצה עוגה, או פירות ושתייה, בכמות שירצה³.

1 אסור מן הדין לאכול יותר מ'כביצה': כמבואר בשלחן ערוך (תרנב, ב) לגבי מצות לולב: "אסור לאכול קודם שיטלנו, ואם שכח ואכל . . . יפסיק אפילו יש שהות ביום ליטלו אחר שיאכל". וכתבו הפוסקים (שערי תשובה, תקפד, ג. רבי עקיבא איגר, תקפט, ועוד), שמהמבואר בלולב, לומדים לענין שופר. ומקור הדברים בתוספתא בשבת, כפי שכותב ה'מגן אברהם' (תרצב, ז), לגבי אכילה לפני קריאת המגילה. וכן כתב למעשה ב'מטה אפרים' (תקפח, ב): "ואסור לאכול קודם תקיעת שופר". ואף אחד מהפוסקים לא הזכיר את העיצה של 'שומר' או של 'מנין קבוע', (שעל זה סומ' כים לגבי אכילה לפני מעריב וכדומה). ונראה שבמצוה הבאה מזמן לזמן, לא סמכו על זה (פסקי תשובות, תקפה, הע' 11). [וראה מה שכתב ר' עקיבא איגר, (פסקים ותקנות), בזמן שהייתה מגי' פת ה'חולירע' רח"ל: "אלו המרגישים חולשה, תיכף אחר תקיעת שופר, יעשו קידוש ויאכלו, אף שהוא הפסק בין תקיעות דמיושב למעומד . . . וקודם תקיעת שופר, רק 'טעימה' בעלמא, מותר, ולכן בקושי רב אפשר לעשות קידוש במקום סעודה קודם תקיעת שופר". הרי שגם בזמן מגיפה בקושי התייר, וגם אז, רק 'טעימה'].

2 'מטה אפרים', וכל הפוסקים שבהערה הבאה, שהתירו בקושי במקום צורך, אבל הבריא, אין לו לאכול מאומה. ולגבי שתייה: מן הדין מותר ('ערוך השלחן', תרנב, ה, לגבי לולב. 'אלף המגן', תרנא, י. ועוד), אלא שהחמירו גם שלא לשתות, משום 'חיבוב מצוה', כמבואר בספר 'הרוקח' (סימן שנג): "חסידים הראשונים היו מתענים על מצוה חביבה, כגון לולב ושאר מצוות". וכן כתב ה'שדי חמד' (מערכת ד' מינים, ג, כג): "פשט המנהג בב' ימים הראשונים, לא לשתות שום משקה משעלה עמוד השחר, קודם נטילת לולב". וביאר שחביבה מצוה בשעתה. אמנם למעשה התפשט המנהג להקל בשתייה בראש השנה, כי התפילה מסתיימת בשעה מאוחרת ('שדי חמד', מערכת ראש השנה, ב, ח. ועוד הרבה פוסקים). וכך כותב הרב גינזבורג ('הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 16): "אמנם בישיבת תו"ת בבית חיינו, לא הקפידו שלא לשתות בבוקר ראש השנה קודם התקיעות, וכן פסק שם המרא דאתרא הגר"ש דבורקין ע"ה ('כפר חב"ד' גליון 733 עמ' 66. גליון 734 עמ' 7. ועל כל פנים, לחלשים יש להקל בזה)".

3 מי קשה לו, יכול לאכול פחות מכביצה, או פירות כמה שרוצה: כך מבואר ב'משנה ברורה'

- נשים: שמרגישות קצת חולשה (או שיודעות שתרגשנה חולשה במשך התפילה) יכולות להקל לאכול ולשתות לפני התפילה, כי אינן מחוייבות במצות שופר, שהיא 'מצות עשה שהזמן גרמא', למרות שקיבלו מצוה זו עליהן, כחובה⁴.

ג. הבאת ילדים לתפילה, ולתקיעות: "מנהג ישראל תורה, לעשות מאמצים גדולים ביותר, שכל ילד יהיה בימי ראש השנה 'משך זמן' בבית הכנסת, וישתתף בהתאם לגילו, בתפילות ובברכות, ישמע תקיעת שופר, ויענה 'אמן', ו'אמן יהא שמיה רבא'" (לקוטי שיחות, כט עמ' 536).

ד. כוונה ב'אדון עולם': כל מי שמכוין בעת התחלת 'אדון עולם', כתבו ר' יהודה החסיד, ורב האי גאון, ורב שרירא גאון: 'ערב אני בדבר, שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע, בראש השנה, ויום הכיפורים בתפילתו, ואויביו נופלים לפניו'. (אדמו"ר הרי"ץ, ספר המאמרים תש"ג 11, מ'אליה רבה', מו, טו, בשם מהרש"ל).

ה. ניגון 'אבינו מלכנו': נהוג לנגן את ניגון 'אבינו מלכנו' של אדמו"ר הזקן, לפני כל תפילה. (ראה הטעם לעיל, בתפילת ערבית של ליל ראש השנה).

בהלכות לולב: "וטעימא בעלמא, מדינא שרי, מכל מקום, אין להקל בזה אם לא לצורך גדול." [גדרה של 'טעימה' - מבואר בשו"ע (רלב, ג. בדיני אכילה לפני תפילת מנחה): "לטעום: דהיינו אכילת פירות, מותר, והוא הדין לאכול פת 'כביצה', כדרך שאדם אוכל בלא קבע"]. וכן כתב ב'מטה אפרים' (שם): "ומי שלבו חלוש, ואין דעתו מיושבת לתקוע ולהתפלל עד ש'יטעום'... יטעום כזית לעקאח". וראה לעיל מה שכתב ר' עקיבא איגר, להתיר בשעת מגיפה רח"ל, לעשות קידוש (אחרי שחרית, ולפני התקיעות) ו'לטעום'. אבל רוב הפוסקים כתבו, שעדיף לאכול לפני שחרית, כדי לא לעשות הפסק בין 'תקיעות דמיושב' ל'תקיעות דמעומד' (חתם סופר, יו"ד, ז. ו, ועוד). אמנם, יש שלימדו זכות, על האוכלים פחות מ'כביצה', לפני התקיעות, הגם שאינם חולים או זקנים וכדומה, ומבארים שיש חילוק בין מצות לולב ומגילה - שבהם מבואר שאין לאכול לפני קיום המצוה - למצות תקיעת שופר ('התעוררות תשובה' (קמז), 'מקראי קדש' (כט), 'ציץ אליעזר' (ו, ז), 'אז נדברו' (א, י), 'מועדים וזמנים' (א, ד) ועוד). אך גם הם מודים שזהו רק 'לימוד זכות', וכל מי שאינו צריך לכך, מצד מצבו הגופני החלוש, נכון להחמיר. והרבה פוסקים לא הסכימו ל'לימוד זכות' זה, ואדרבה, גערו על המון העם, שלא נזהרים ו'טועמים' לפני תקיעת שופר ('כף החיים' (תקפה, כו), 'מנחת יצחק' (ה, קיא), 'בצל החכמה' (ד, קמז), 'שבט הלוי' (ד, נד), ועוד).

4) ה'חיי אדם' (קמא, ז), וה'קיצור שלחן ערוך' (קכט, יט), התיירו לאשה חלושה או מעוברת, ויולדת, אפילו אכילת קבע, של יותר מכביצה, מכיון שהן פטורות מן המצוה. אבל בודאי, כל שמ' רגישות קצת חולשה, או שיודעות שיקשה עליהן להתפלל כך, ללא אכילה ושתייה, יכולות לאכול פחות מכביצה של עוגה, ופירות ושתייה ללא הגבלה, שהרי אפילו לאנשים יש שלימדו זכות.

ו. 'המלך': לאמירת 'המלך' ניגש 'שליח ציבור' אחר, והוא החזן של שחרית (מטה אפרים, תקפד, ט). אומרים 'המלך יושב' (ולא 'היושב', כבכל השנה), כי בראש השנה ויום כיפור, הקב"ה יושב כעת על כסא דין, אבל 'היושב' פירושו שהוא רגיל לישב, אף על פי שעכשיו אינו יושב (לבוש, תקפד, א).

אמירת 'המלך' בנעימה המקובלת, המסתיימת באמירת 'המלך' בקום רם, וכתב המהרי"ל: "יתחיל בחשאי, וילך וירים קולו במתון, כדי שישמע במורא ובאימה". כדי להראות שאנחנו ממליכים עלינו את הקב"ה ומקבלים עלינו מחדש את עול מלכותו. וידועים דברי רבי אהרן מקרלין כפי שמופיע ב'מחזור'⁵. [הקהל אומר את כל הנוסח בלחש, אבל אינו אומר 'המלך' בקול רם, לא עם החזן ולא אחריו. (יש נוהגים כך, אבל אין כן מנהג חב"ד, 'אוצר מנהגי חב"ד', עמ' צב)]

ז. שיר המעלות: על פי האריז"ל, מוסיפים בעשרת ימי תשובה - בין ישתבח לקדיש - את מזמור ק"ל שבתהילים: 'שיר המעלות ממעקים' וגו' (סידור אדמו"ר הזקן, על פי 'פרי עץ חיים' שער הזמירות)⁶. אין מנהגנו כמנהג העולם, לפתוח את הארון לאמירת 'שיר המעלות', ולאמרו פסוק בפסוק חזק וקהל ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' צג)

ח. חזרת הש"ץ: מיד שמתחיל הש"ץ את 'חזרת הש"ץ', יכול כל אחד לחזור למקומו, ואין צורך להמתין עד ה'קדושה', כבשאר ימות השנה (שו"ע אדמו"ר הזקן,

5 רבי אהרן מקרלין, מתלמידי המגיד ממעזריטש (ממנו השתלשלה חסידות, קרלין, סלונים, קוברין, ועוד). מסופר עליו, שפעם היה אצל המגיד ממעזריטש, וכיבדוהו שיתפלל שחרית. והיה כאשר פתח לומר 'המלך', צעק צעקה גדולה ומרה, בבכיה, עד שלא היה יכול לדבר עוד. והיו שואלים אותו כך: מה זה היה? והשיב, כי נזכר ממאמר חז"ל (גיטין דף נו, ב): "כי מטא להתם אמר: 'שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא'. אמר ליה: מתחייבת תרי קטלא וכו', אי מלך אנא - עד האידינא אמאי לא אתית לגבאי?" (תרגום: מסופר על רבן יוחנן בן זכאי שבעת המצור על ירושלים, ביקש להסגיר את עצמו לידי הרומאים, ולהיפגש עם שר הצבא הרומאי. כשעמד לפניו אמר לו פעמיים: 'שלום עליך המלך', ושר הצבא ענה לו, שהוא חייב מיתה על שני דברים. האחד שאומר לו שהוא המלך, והוא אינו אלא שר הצבא, והשני: אם מלך אני - מדוע עד היום לא באת לפני? המשיר רבי אהרן מקרלין ואמר: לכך כשהתחלתי לומר 'המלך' נעשה לבי ונפשי מרה עלי, כי אי מלכא איהו - עד השתא אמאי לא אתיתא לגביה, לשוב בתשובה (אם הוא המלך, עד עכשיו מדוע לא באתי אליו לשוב בתשובה?), כמאמר הכתוב 'שובו אלי, ואשובה אליכם'".

6 למרות בשו"ע שלו לא הביא זאת אדמו"ר הזקן, וה'מגן אברהם' (נד, ב), נשאר ב'צריך עיון' אם אפשר לאמרו מחשש 'הפסק'. ואכן: הרא"ח נאה (יגדיל תורה, ירושלים, יז, עמ' 42) פוסק, שאם לא הספיק לומר 'שיר המעלות', עד שענה קדיש וברכו עם הציבור לא יאמר 'שיר המעלות' משום 'הפסק' [אחרי עניית 'ברכו' אסור להפסיק, ראה שו"ע אדמו"ר הזקן, סוף סימן נד], ואז כדאי לא-מרו אחרי התפילה, אחרי 'לדוד ה' אורי'.

קכג, ג⁷. כשמגיע ה'שליח ציבור' ל'כתוב' ו'בספר חיים' - אומרים הקהל בקום רם, ואחר כך, חוזר הש"ץ ואומר. אבל אין הציבור אומרים את הקטעים 'זכרנו', ו'מי כמוך', בחזרת הש"ץ (כך הורה הרבי, 'אגרות קודש', ג, עמ' ה, בשם אדמו"ר הרי"ץ. ומבאר הטעם: ש'זכרנו' הוא 'סיפור שבחו של מקום' ולא 'בקשה' [וספור שבח, נעשה לפני הבקשות, וכבר 'ביקשנו', בתפילת לחש], ו'זכרנו לחיים', היא בקשה מועטת ביחס ל'כתוב לחיים', ואין מבקשים בקשה מועטת, לאחר שכבר ביקשו בקשה גדולה יותר). בסוף ה'קדושה', עומדים ברגליים צמודות, עד שאומר הש"ץ: "אתה קדוש . . יהללך סלה" (פסקי תשובות, קכה, ו. וכך נהג הרבי, 'הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 18 הע' 85)⁸.

ט. 'אבינו מלכנו': לאחר חזרת הש"ץ, פותחים את הארון, ואומרים 'אבינו מלכנו', החזן והקהל יחד. ויש להיזהר לומר: 'רוע גזר' בנשימה אחת, כי מבקשים שיקרע את ה'רוע' שבגזירה, ומה שנשאר בגזירה, יהיה לרחמים (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפד, ד).

ב. קריאת התורה

א. פתיחת הארון: פותחים את הארון, ומוציאים שני ספרי תורה. אומרים ג' פעמים את 'יג מדות הרחמים', כל הקהל יחד [אבל אם כבר סיימו הציבור לאמרם, לא יכול היחיד לאמרם], אחר כך אומרים 'רבונו של עולם', 'יהיו לרצון', 'ואני תפלתי', 'ברוך שמייה' וכו', כמופיע במחזור. ('סידור אדמו"ר הזקן'. אמירת 'יג מדות' ג' פעמים, הוא על פי

7) בנוגע לכל השנה כותב אדמו"ר הזקן (קכג, ג): "ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה, שאם חוזר מיד, דומה לתלמיד שנפטר מרבו, ופסע לאחוריו חוזר מיד, שסופו מוכיח על תחילתו, שלא פסק לאחוריו כדי ליפטר ממנו, אבל כשמגיע ש"ץ לקדושה, נראה לכל שחוזר בשביל הקדושה. ויש אומרים, שמשהתחיל ש"ץ להתפלל בקום רם, מותר לחזור למקומו, מפני שנראה לכל שחוזר בשביל לכיין למה שיאמר הש"ץ . . ולענין מעשה: במקום שאפשר בקל, יש לחוש לסברא הראשונה, וכן נוהגין. אבל במקום שיש דוחק בבית הכנסת, ויבואו לידי מחלוקת, יכול לחזור למקומו מיד שפתח הש"ץ בקול רם".

ובנוגע לראש השנה ויום כיפור, ממשיך שם: "וכשאומרים פיוטים קודש קדושה, לדברי הכל אין צריך לעמוד עד 'קדושה', אלא מיד שפתח ש"ץ בקול רם, חוזר למקומו". (יש אומרים, שהרבי חזר למקומו בסוף הקטע 'מסוד חכמים ונבונים').

8) למרות שבכל השנה, מנהגנו לעמוד עד 'האל הקדוש' כמבואר ב'ספר המנהגים' - חב"ד עמ' 12, וכדעת ה'אליה רבה', שאז הוא 'סיום הקדושה'. הנה בימים אלו, 'סיום הקדושה' היא במילים 'יהללך סלה'. כך כותב ב'פסקי תשובות' קכה, ו, על פי 'הליכות שלמה' להגרש"ז אויערבאך.

יום א' דראש השנה

האריז"ל, ב'פרי עץ חיים'. בנוגע לאמירת 'ג מדות' בציבור דוקא, הארכנו ב'סליחות'?).

ב. מי שברך: בנוסח 'מי שברך' אומרים: 'מי שברך'. בעבור שעלה לתורה. . . ולכבוד יום הדין. . . ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים, בזה יום הדין. . . (נוסח ה'מי שברך' כפי שכתב ב'שער הכולל'?).

ג. מנגינת הקריאה: אמירת 'ויעזור', 'מי שברך', 'ברכות התורה', וה'קדיש' שאחרי קריאת התורה - בנעימה של הימים הנוראים - מעין ניגון 'טעמי המקרא' של קריאת התורה בימים הנוראים. ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' קד. על פי 'מטה אפרים' תקפד, יח, וכותב שם המט"א: "וכבר כתבנו שאין לשנות המנהג אפילו בניגונים").

אבל את הפסוקים שקוראים ל'מפטיר', נהגו בליובאוויטש לקרא במנגינת הטעמים הרגילה, ולא כמנהג העולם שגם את ה'מפטיר', קוראים בנעימה של הימים הנוראים ('אוצר מנהגי חב"ד' שם, ששמע בעצמו מהרה"ח ר' רפאל הכהן, ע"ה, שכך נהגו בליובאוויטש. וכן כתב הרה"ח ר' מרדכי שוסטערמאן ע"ה, בספר 'מז'לאבין לניו יורק', עמ' 128 ששאל את הרב יעקב לנדא, אם כך היה המנהג בליובאוויטש, ומה הטעם, וענה שאכן כך היה המנהג ואינו יודע הטעם).

ד. כיבודים בעליה לתורה: נוהגים שה'בעל תוקע' עולה לתורה, וכן נוהגים שה'שליח ציבור' של מוסף עולה לתורה. (שו"ע אדמו"ר הזקן תקפד, ח: ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין חמשה העולים לספר תורה, ויש מקומות נוהגים לקרות גם המתפלל מוסף). ולהעיר: שרבותינו נשיאנו נהגו לעלות ל'מפטיר', גם כשהיו 'בעל תוקע'. יש אומרים, שאם הוא מתפלל בשכר - אין 'חיוב' להעלותו ('שערי אפרים', ב טו, ו'מטה אפרים' תקפד, כב).

ה. הגבהה: כשסיימו את הקריאה בספר הראשון, מניחים לידו את הספר השני, אומרים 'חצי קדיש', ואחר כך מגביהים את הספר הראשון, גוללים אותו (רמ"א, סימן קמז, ומשנה ברורה, קמז, כז. ותרפה, יג). אחר כך קוראים בספר השני, הגבהה, וגלילה, כרגיל.

9) בחשיבות התפילות בזמן פתיחת הארון ראה המובא ב'כתר שם טוב' (עמ' שסו, מדברי אדמו"ר הר"י"ץ בלקוטי דיבורים): "בשעת פתיחת הארון, כשהודי פשוט, אומר 'בריך שמי' דמרא עלמא, בריך כתרך ואתרך, יהא רעותך עם עמך ישראל, באמונה פשוטה, מעומק הלב, הקב"ה ממלא בקשתו, כולה או מקצתה".

10) בנוגע לנוסח 'בזה יום הדין' כן הוא בסידורי 'תורה אור', ובסדור של"ה. ואילו ב'סדר העבודה', וב'סידור תהלת ה': 'ביום הדין הזה'. במחזורים מהדורת תשמ"ט, שינו וכתבו: 'ביום הדין הזה', והרב רסקין, ב'סידור רבינו הזקן', נשאר בצריך עיון. ולכאורה, יש לעשות כפי שכתב ב'שער הכולל'.

ג. סדר תקיעת שופר

א. הכנה לתקיעות: כותב אדמו"ר הזקן בסידור: "ויכין עצמו לתקוע בשופר"¹¹. ומבאר הרבי (לקוטי שיחות, לט, עמ' 43 ואילך) ש'הכנה' זו היא: "קבלת עול מלכות שמים כללית - [ולכן לא כתב אדמו"ר הזקן איך ובמה 'להכין' אלא סתם - 'יכין עצמו']. כי אין עבודת היום רק קבלת החלטות טובות לשפר את עצמו בעניינים פרטיים, בתורה עבודה וגמ"ח - אלא היא מסירה כללית לה', מעומק הנפש".

ב. הכנה מיוחדת ל'בעל תוקע': כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, היה מצוה ל'בעל תוקע', ללמוד בימי ראש השנה בבוקר, את המאמר 'להבין ענין תקיעת שופר', שמופיע ב'סידור עם דא"ח' (ספר המנהגים). במאמר זה, מבוארים כוונת התקיעות על פי חסידות. כמובן, שזה בנוסף לידיעת דיני 'תקיעת שופר'. וראוי לכאורה, שגם מי שיתקע ב'מבצעים', ילמד מאמר זה).

11 פשטות לשון אדמו"ר הזקן: 'יכין עצמו לתקוע' (ולא 'לשמוע') - היא על ה'בעל תוקע', ולא על כל הקהל, וכך מעיר הרבי שם בהע' 2: "והוא היפך הפשט לומר ד'יכין עצמו לתקוע בשופר', קאי גם על כל אחד ואחד מהשומעים!". אבל לפי זה, לא מובנים המשך הדברים בדברי אדמו"ר הזקן, שכותב: "ויכין עצמו לתקוע בשופר - ויאמר קאפיטל זה (מזמור מז שבתהילים) ז' פעמים". שאם מדובר רק ב'בעל תוקע', אם כן רק הוא צריך לומר את מזמור מז ז' פעמים, והרי נהוג שכ"ל לם אומרים? ואכן בכוכבית שם כותב הרבי: "ואולי בדוחק יש לפרשו, דקאי על כל אחד ואחד". ובהערה 34 כותב: "אף שפשטות לשון אדמו"ר הזקן קאי על ה'בעל תוקע', הרי מובן, שגם כל אחד ואחד, צריך להכין עצמו".

והנה ב'שער הכולל', פירש כוונת אדמו"ר הזקן כך: "יכין עצמו לתקוע בשופר - ובמה יכין? - ויאמר מזמור מז, ז' פעמים". היינו, שההכנה היא בזה גופא שאומר את המזמור. [וראה לקמן בה' ערות, שאכן יש כוונה מיוחדת במזמור זה]. אבל דוחה זאת הרבי בשיחה הני"ל, כי פשטות הלשון הוא, שיש ב' דברים. א) להכין את עצמו. ב) לומר את המזמור. וגם, שאם כן, היה לאדמו"ר הזקן לכתוב את העיקר למעשה - שצריך לומר את המזמור.

על כל פנים, ממהלך השיחה שם נראה ברור, שלדעת הרבי, יש כאן הוראה של אדמו"ר הזקן, להתכונן לקיום מצות תקיעת שופר. וכדבריו באתו ו: "לפי הקדמה זו יש לברר גם כן שיטת אדמו"ר הזקן בענין הכוונות לתקיעת שופר".

ולהעיר מהמבואר ב'מטה אפרים', בענין ה'הכנה רבה' למצוה זו (תקפה, א): "לפי שהתקיעות הם מעוררים הרחמים, ומעלים זכרונם של ישראל לפני אביהם שבשמים, נהגו רבים לעשות לזה 'הכנה רבה', ואחר גמר קריאת הספר תורה, הולך התוקע והמקרא לפניו סדר התקיעות והשליח ציבור המתפלל מוסף, לטבול משום טהרה יתירה, הללו הולכין לטבול, ושאר הצבור זה מעיין בפני רוח וכוונת התקיעות, וזה שונה, וזה אומר תהילים, הכל לפי מה שהוא אדם, והכל הולך לכוונה אחת, ליחד לבם לאהבה וליראה ולעורר לבבם לתשובה גמורה". ואולי לכן סתם אדמו"ר הזקן וכתב 'יכין עצמו' כי יש כמה אפשרויות ודרכים רבות, כל אחד 'לפי מה שהוא אדם'. אלא שהרבי לא מסתפק בפירוש זה, כי אם כן, מדוע דוקא לגבי מצוה זו כותב אדמו"ר הזקן שצריך להתכונן, ולא לגבי מצוות אחרות, כמו ציצית, תפילין, לולב ועוד.

ג. 'בעל תוקע' 'אבל': 'בעל תוקע' קבוע, שהוא בשנת האבלות, יכול להיות 'בעל תוקע' ('אגרות קודש', ז, עמ' ססג).

ד. אמירת ה'פסוקים' לפני התקיעות: כל הקהל אומרים ז' פעמים, את מזמור מז שבתהילים: "למנצח לבני קרח מזמור. כל העמים תקעו כף, וגו'"¹². אחר כך, אומר ה'בעל תוקע' את הפסוק 'מן המצר', והקהל אחריו, וכך את שאר הפסוקים 'קר"ע שט"ן', ו'עלה אלוקים', פסוק בפסוק, 'בעל תוקע' - וקהל.

ה. נשים בתקיעת שופר:

- נשים פטורות ממצות תקיעת שופר, מכיון שהיא 'מצות עשה שהזמן גרמא', אבל קיבלו הנשים עליהן להחמיר לקיים מצוה זו (שו"ת רבי עקיבא איגר, א, בהשמטות. וכן כתב אדמו"ר הזקן בהלכות ציצית, יז, ג).

- ודי שתשמע 30 קולות. אבל נכון לכתחילה אם אפשר, שתשמע גם את התקיעות של מוסף (רבבות אפרים א, שצז. בשם הגר"ח קנייבסקי, והגר"י זילבר), ולכן נכון לכתחילה, שלא תפסקנה הנשים בדיבור, בין 'תקיעות דמיושב', לסוף ה'תקיעות דמעומד' (שם).

- ומותר למי שכבר יצא ידי חובה, לתקוע לנשים. אלא שאם כבר יצא ידי חובתו, לא יכול לברך כשתוקע בשבילן (מותר לתקוע: שלחן ערוך, תקפט, ו. למרות שאסור לתקוע לחינם בראש השנה, וכן מותר לטלטל שופר ברשות הרבים בשביל לתקוע לאשה - שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפט, ב. ולא כדעת ה'שאגת אריה' שאוסר. לא יכול לברך: שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפט, ב).

ו. אופן עשיית התקיעות:

- שלושים תקיעות: בתורה כתוב שצריך לתקוע ולהריע ולתקוע, ג'

12) בטעם אמירת מזמור זה דוקא: ראה מה שכתוב במדרש רבה (ויקרא כט, ג): 'ר' יהודה בר כחמן פתח (תהילים מז) 'עלה אלוקים בתרועה - ה' בקול שופר'. בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כיסא דין, בדין הוא עולה... עלה אלוקים בתרועה. ובשעה שישראל נוטלין שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים, דכתיב ה' בקול שופר', ומתמלא עליהם רחמים, ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמים". ועל פי סוד: בסדור ר' יעקב קאפיל ור' שבתי כתוב, שלכן אומרים מזמור זה, כי יש בו ז' פעמים 'אלוקים' וכו', ובאמירה זו מתבטלין ומתעלין כל הדינים קשים ורפים, ומהפכין ממדת דין למדת הרחמים, ובאמירתו ז' פעמים, יש מט פעמים 'אלוקים', נגד מט פנים טמא, ומט פנים טהור, וזוה ממתיקין ויוצאין זכאין בדין. עכ"ל. ונתבאר עוד בדא"ח, בהרחבה, ואכמ"ל.

פעמים, בראש השנה. אך מכיון שישנו ספק מהי כוונת התורה ב'תרועה' [א. האם זה מה שאנו קוראים 'תרועה'. ב. מה שאנו קוראים 'שברים'. ג. שניהם יחד 'שברים תרועה'], לכן עושים את שלושת האפשרויות (שברים, תרועה, שברים תרועה), ג' פעמים. ומכיון שצריך לעשות בכל פעם תקיעה לפני ותקיעה אחרי, יוצא שכדי לצאת מכל ספק, צריכים לעשות 30 קולות. תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים, תר"ת ג' פעמים (שלחן ערוך אדמו"ר הזקן, תקצ, א, ב).

- **בנשימה אחת:** את 'שברים תרועה' בתשר"ת, עושים 'בנשימה אחת' (כלומר: בלי לקחת נשימה ביניהם), אבל צריך לעשות הפסק 'משהו' ביניהם.

- **נשימה בין כל קול:** צריך להיזהר לקחת נשימה, בין כל קול וקול (דוגמא של תש"ת: תקיעה, נשימה. שברים, נשימה. תקיעה. נשימה).

- **אורך התקיעות:** אורך כל 'תקיעה', היא כאורך הזמן המינימלי הנדרש, כדי לעשות את הקולות, שבין תקיעה לתקיעה. ולדוגמא: בתשר"ת, התקיעה היא באורך של 'שברים' ו'תרועה' [שהם 18 כוחות - 9 כוחות 9 התרועות, 31 שברים של 3 כוחות], ובתש"ת, התקיעה היא באורך של 'שברים' [שהם 9 כוחות - 3 שברים של 3 כוחות].

יוצא למעשה ולרווחא דמילתא: תקיעה של תשר"ת - 4 שניות, ושל תש"ת ותר"ת - 2 שניות.

- **שברים:** למנהג חב"ד, עושים את השברים חלוקים לשלש (או, או, טו), ויש להיזהר מאוד, לעשות את שלשתם ג' כוחות, ולא חלקם של שלש, וחלק של שני כוחות בלבד (או, טו). וכן מוסיפים 'חצי שבר' בסוף ה'שברים', ויש להיזהר שלא יהיה קצר מידי ויהיה 'תרועה'. [ומי שלא בטוח שיעשה כמו שצריך, עדיף שיעשה שברים פשוטים כמו תקיעה קצרה, ובלי להוסיף את ה'חצי שבר', ובאופן זה וודאי יוצא].

- **תרועה:** אפשר להאריך במספר התרועות כמה שרוצים, ומסופר על אדמו"ר מהר"ש, ואדמו"ר הרשב"ב שהיו עושים הרבה 'תרועות'.

* וראה עוד ביתר פירוט ועם המקורות, לקמן בדיני תקיעת שופר בקצרה, לתוקעים ב'מבצעים'.

ז. הוראות ל'בעל תוקע':

- עמידה: צריך לברך, ולתקוע בעמידה. וכמו כן אין להישען על שום דבר, באופן כזה שאם ינטל, הדבר שנשען עליו, יפול. (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפה, א, ד, 13).
- ליד הבימה: התקיעות נעשים ליד 'בימת הקריאה' (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפה, ג, 14).
- יהי רצון: לפני הברכה אומר: 'יהי רצון' וכו', בלחש. (הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 19).
- ברכות: מברך ב' ברכות: 'לשמוע קול שופר', ו'שהחיינו'.
- כוונה להוציא: צריך לכוין (לצאת יד"ח בעצמו, ו) להוציא ידי חובה את השומעים, בברכות, וב'מצות תקיעת שופר' (לוח כולל חב"ד). אמנם בדיעבד, יצאו ידי חובה, גם אם לא כיון להוציאם ידי חובתם, כי מן הסתם, בשביל זה תוקע (על פי שו"ע אדמו"ר הזקן תקפט, ט. ותקפו, ח).
- שופר מכוסה: מכסים את השופר (השופרות), עד התקיעות, אבל לא בזמן התקיעות. (אוצר מנהגי חב"ד, עמ' קיג. וראה 'כף החיים' (תקפה, יד) שו"ת מנחת אלעזר (ד, לו), 'שדי חמד' (אס"ד, מע' ר"ה, ב, יד).
- ויודי בלחש: בין ה'סדרים' שבתקיעות, מופיע בסידור אדמו"ר הזקן: 'ויתודה בלחש'. והיא הוראה ל'בעל תוקע' בלבד. והוא 'וידוי במחשבה' בלבד, והטעם: א) כדי שלא יהיה 'הפסק' (הרבי על פי שיחות אדמו"ר הריי"ץ,

13) ממה שנאמר 'יום תרועה יהיה לכם, ובספירת העומר נאמר 'וספרתם לכם', ושם למדו חכמים מפסוק (אל תקרי 'בקמה' אלא 'בקומה'), שצריך לספור בעמידה. ולכן גם אין להישען, באופן שאם ינטל הדבר שנשען עליו, יפול, כי אז לא נחשבת 'עמידה' אלא 'סמיכה'. (אדמו"ר הזקן שם), אבל בדיעבד, גם אם תקע בישיבה יצא ידי חובה, ולא צריך לחזור ולתקוע, כי חיוב עמידה הנלמד מן הפסוק, אינו אלא 'אסמכתא', וחיובו מדרבנן בלבד.

14) זה לשונו: "נוהגים לתקוע על הבימה, במקום שקורין". וראה ביאור הרבי (ליקוטי שיחות, טז, עמ' 43 הע' 1), בדיוק לשון אדמו"ר הזקן: 'אחר קריאת התורה - יכין עצמו לתקוע בשופר', והרי פשוט שהוא אחרי קריאת התורה? אלא: "יש לומר, שמרמז על השייכות דתקיעת שופר לענין מתן תורה, כמו שכתב הרס"ג (הובא ב'אבודרהם') שזהו אחד מהטעמים דתקיעת שופר - לזכור קול השופר דמתן תורה". וממשיך הרבי, לבאר את מנהג העמידה ליד הבימה: "ויש לומר - דזהו טעם המנהג (רמ"א ואדמו"ר הזקן סימן תקפה) לתקוע 'על הבימה במקום שקורין'. כלומר: הטעם לעמידה ליד בימת קריאת התורה, היא כדי להזכיר את קול השופר של מתן תורה.

'המלך במסיבו', א. עמ' רלד). ב) בראש השנה, אין 'וידוי' (כמו ביום כיפור), וה'תשובה' בראש השנה, היא כדי שתתקבל ההכתרה של המלך, ולכן הוא וידוי במחשבה בלבד ('אגרות קודש', כג, עמ' תקיב). עניינו של ה'וידוי בלחש': מקובל בשם אדמו"ר הרי"ץ, שהוא 'ציור פני הרב'. וראה עוד ביאורים, בהערה¹⁵.

- המקריא: נוהגים שיהיה אדם ממונה 'להקריא' את התקיעות (שו"ע אדמו"ר הזקן), ומנהג חב"ד ש'המקריא' מראה באצבעו בסידור, אבל אינו מקריא בדיבור (ספר המנהגים - חב"ד). המקריא מצביע על הסימן הבא, דהיינו: כשהתוקע ב'תקיעה', המקריא מצביע על 'שברים', וכך הלאה (כך נהג הרבי, כשהיה 'מקריא'), התוקע מאריך בתקיעה, עד שהמקריא מסיר אצבעו ('היום יום - חלק שני'). אין הקפדה שה'מקריא' יהיה ה'שליח ציבור' של שחרית¹⁶.

15 עניינו של ה'וידוי בלחש': הוא ה'בכן' מכל עבודת התשובה שהתחילה בר"ח אלול, זו כבר דרגת ה'געגועים' שהבן נמשך לאב... הגעגועים הפנימיים ביותר אל האב. הזמן של תקיעת שופר הוא עת רצון, והזמן של 'יתודה בלחש' הוא העת רצון שבעת רצון, שאז היא התאחדות הבן ה'בעל תשובה', עם אבינו שבשמים (ליקוטי דיבורים עמ' 99-102).

"תקיעת שופר היא התשובה מעומקא דליבא, וה'וידוי בלחש', בשעת תקיעת שופר, הוא השינוי ממהות למהות. ובאם אינו יכול לפעול זאת בעצמו ע"י עבודתו שלו, יש לו לבקש מה' יתברך, שהוא ישנה אותו ממהות למהות (ספר השיחות, תש"ד, עמ' 31). "הוידוי בלחש". הוא על עניינים כאלו, שקודם העבודה הפנימית של ליל ראש השנה ותפילות היום, לא חשבם כלל לחטא ועוון" (שם, עמ' 41).

וכותב הרב מונדשיין, ב'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' קכה, ששמע מהרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן, כמדומה בשם אדמו"ר הרי"ץ, ש'יתודה בלחש', עניינו ציור פני הרב. ולהעיר ממכתב של הבעל שם טוב אל המגיד ממעזריטש: "בב' ימים של ר"ה הקדוש הבא עלינו לטובה, קודם התקיעות, תצייר גם כן צורתי לפניך, וגם צורת קדשו של מורי הידוע, שזכית לראותו" ('מכתבי הגניזה', 'התמים', ב, עמ' כז). וכן מובא בעוד ספרים קדושים, שבתקיעות יש לצייר פני האדמו"ר (קדושת יצחק, בשם ה'ישמח ישראל'). ולהעיר גם מספר השיחות תרפ"א עמ' 9, שמעורר אדמו"ר הרי"ץ, בענין הסגולה שיש בציור דמות דיוקנו של אדמו"ר הרש"ב. ומי שלא ראהו, לצייר את דמותו של אדמו"ר הרי"ץ כי דומה לו (לשמע און עמ' 141).

16 מנהג המקריא: שו"ע אדמו"ר הזקן (תקפה, י). מנהג חב"ד, להצביע: ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 56. מצביע על הסימן הבא: כך נהג הרבי כשהיה 'מקריא' בשנת תשי"ב, על פי יומן תשי"ב, כפר חב"ד גל' 491, 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' קכ. והוא כמו 'מקריא' שאומר את הסימן הבא. מא"ר ריך עד שהמקריא מסיר האצבע: 'היום יום - חלק שני', 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' קיט. המקריא - אדם חשוב: בשו"ע אדמו"ר הזקן (תקפה, י) מובא, שנהוג שהמקריא הוא ה'ש"ץ של שחרית, אבל ב'אוצר מנהגי חב"ד' מעיר, שבפועל רואים שאין מנהגו כך, אלא נותנים זאת לאנשי מעלה, וכן

לוח הלכות מנהגים והנהגות לחודש תשרי

ח. הוראות לשומעים:

- עמידה: לא חייבים לעמוד, אבל נהגו לעמוד (מטה אפרים, תקפה, ה' 17).
- יהי רצון: לא אומרים 'יהי רצון' לפני התקיעות ('הלכות ומנהגי חב"ד' עמ' עמ' 19).
- אמן, ברוך הוא וברוך שמו: עונים אמן אחרי הברכות, אבל אין לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' (על פי שו"ע אדמו"ר הזקן, קכד, ב' 18).

כתב ב'מטה אפרים' תקפה, ב)

17) כך כותב ה'מטה אפרים', והביאו ה'משנה ברורה': "ועכשיו נהגו הצבור לעמוד כולם גם בשעת התקיעות שתוקעין קודם מוסף ואף על פי כן נקראין 'תקיעות מיושב' מאחר שרשות לישב בהם. מה שאין כן בתקיעות שעל סדר ברכות שהוא באמצע חזרת התפלה שהוא מעומד, ולעיקר הדין יש לתקוע בתפלת לחש ואז הכל בעמידה ועל כן נקראים תקיעות דמעומד".
[ולכאורה, מכיון שלמעשה מקיימים את המצוה ב'תקיעות דמיושב', אם כן, צריכים השומעים לעמוד מן הדין, כי אז מקיימים את המצוה. וכמו שהקשה ב'לבושי שרד', סימן תקפה, ותקצב. ויש להאריך בזה, מדברי ה'מגן אברהם' (תקפה, ב) שמביא את דברי הרדב"ז, שמי שישמע רק את ה'תקיעות דמיושב', הרי הוא חייב לעמוד, כי קיום המצוה בשבילו היא עתה. ולפי זה יוצא, שלאותם הדעות שלמעשה מקיימים את המצוה ב'תקיעות דמיושב', יהיו חייבים לעמוד מן הדין. [ובכמה מקומות מוכח מדברי אדמו"ר הזקן, שיוצאים יד"ח בתקיעות דמיושב, ולדוגמא (תקצב, ג): "ואין אנו חוששין לזה [לצאת ידי כל ה'ספקות' בתקיעות דמעומד], כיון שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב"].

ובפשוט נראה, שזה גופא מה שבא אדמו"ר הזקן לומר בסימן תקפה, ב: "השומעין התקיעות, אע"פ שעדיין לא יצאו יד"ח, אע"פ אינן צריכין לעמוד", כלומר: שאע"פ שהשומע הוא כמו התורקע, והתוקע חייב לעמוד, בכל זאת אינו צריך לעמוד. ושמעתי בשם הגרמ"ש אשכנזי ע"ה (על פי דברי הרצב"ב, שיש חילוק בין 'עושה המצוה' (התוקע), ל'מקיים המצוה' (השומעים). ולפי זה ביאר הגרמ"ש אשכנזי גם את העובדה, שהרבי לא החזיק את השופר בזמן הברכה, כי המצוה אינה התקיעה אלא השמיעה), שהלימוד שצריך לעמוד בזמן המצוה הוא רק 'לעושה המצוה' ולא למקיים. [ואינו דומה לספירת העומר, ששם המצוה היא אמנם 'לספור', אבל 'השומע את הספירה' הרי הוא כאילו ספר בעצמו מדין 'שומע כעונה', משא"כ בתקיעות, אינו 'כאילו תקע' אלא המצוה היא השמיעה, ולכן בספירת העומר אין חילוק בין הסופר לשמוע, ושניהם צריכים לעמוד, משא"כ בתקיעות (הערת ידידי הרב מיכאל אבישיד שיחי)], ויש עוד לפלפל ולהאריך בכל זה. ועוד חזון למועד].

18) זה לשונו: "בכל מקום ששומע ברכה ומתכוין לצאת ידי חובה בשמיעתו, כגון . . . וברכת המצות, לא יענה 'ברוך הוא וברוך שמו', שהרי 'שומע כעונה', ואסור להפסיק באמצע הברכה. ואפשר שאפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו, כיון שמפסיק בין ה' למלכות, בדבר שאינו מתקון חכמים, הרי זה משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. וצריך להזהיר לרבים שנכשלים בזה".

*כאן המקום להעיר לאידך גיסא, שבמקום שלא יוצאים ידי חובה, צריך לומר 'ברוך הוא וברוך שמו', ולדוגמא כאשר משתתפים בברית מילה, ושומעים את הברכות מהמוהל, וכל כיוצא בזה (שו"ת שבט הלי, ז, כ; ב: "בענין שאלתו מאי טעמא, לא עונין ברוך הוא וברוך שמו בברכת מילה,

- **כוונה לצאת:** יכוונו לצאת ידי חובה, בברכות, ובמצות שופר. אמנם, בדיעבד שלא כיוונו, יצאו ידי חובה, כי מן הסתם לשם כך הם שומעים. (על פי שו"ע אדמו"ר הזקן תקפ"ט, ט. ותקפ"ז, ח).
- **איפה אוחזים:** טוב לשים לב באיזה חלק מהתקיעות נמצאים. ולדוגמא: אם בטוח שהיא 'תקיעה' אחרונה של תשר"ת, ובאמת היא תקיעה ראשונה של תש"ת, לא יוצא ידי חובה, של תקיעה זו, כי יש לו 'כונה הפוכה', שמכוין לתקיעה מסויימת, ובאמת היא תקיעה אחת (על פי שו"ע אדמו"ר הזקן, תקצ, ג. אבל אם שומע בסתם, ולא יודע בדיוק איפה אוחזים, יצא יד"ח, כי לא כיון 'כונה הפוכה').

ט. האיסור לדבר:

- משעת הברכה על ה'תקיעות דמיושב', עד סוף ה'תקיעות דמעומד' (שבאמצע הקדיש, בסיום חזרת הש"ץ, של תפילת מוסף), אסור לדבר, חוץ מעניינים הקשורים לתפילה או לתקיעות (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקצב, ז), והטעם: כדי שתחול הברכה של התקיעות, גם על ה'תקיעות דמעומד'¹⁹.
- ונראה שמותר לומר תהילים בזמן הפיוטים שבחזרת הש"ץ של מוסף (בזמן החזרה עצמה אסור, כי צריך לשמוע כל מילה, שו"ע אדמו"ר הזקן, קכד, ו: 'ויש לגעור באנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ או אומרים תחנונים'). אבל בזמן הפיוטים מותר, וכך נהגו כמה מהגדולים. ראה 'סוד ושרש העבודה': "ובחזרת התפילה יזהר מאוד לשמוע, ובעת שהש"ץ מאריך בניגונים לא ישב בטל, אלא יאמר מזמורי תהילים בכוונה עצומה".

וברכת נישואין, וכן בקריאת התורה, דהא דוקא במקום שאסור להפסיק אין עונין . . או במקום שהשומע צריך לצאת בברכת המברך. שפיר הערה בזה, דודאי על פי המבואר בסימן קכד, צריך לענות בברכות אלה, כיון שמותר להפסיק וגם אינו יוצא בהם . . והדברים פשוטים."

19) זה לשון אדמו"ר הזקן: "תקיעות דמעומד, הן מצוה מדברי סופרים (כי כבר יצא יד"ח ב'תקיעות דמיושב'). אעפ"כ, אין מברכין עליהן . . לפי שנפטרין בברכה שבירכו על תקיעות דמיושב. וכיון שהן נפטרין בברכה אחת, לכן יש ליהרר שלא להפסיק ביניהם בשיחה . . אפילו הציבור שלא בירכו לעצמן אלא שמעו ברכת השופר מהתוקע, אף הן לא ישיחו מתחילת תקיעות מיושב, עד אחר תקיעות מעומד. ואם עבר ושח, בין התוקע בין השומעין, אין צריך לברך על תקיעות דמעומד . . אבל מותר להשיח ביניהם מעניני התפלה והתקיעות, כיון שהן באמת מצוה אחת, וכן אם עבר ושח אפילו דברים בטלים, אין צורך לחזור ולברך, אין שייך הפסק באמצע מצוה אחת, כמו שהיושב בסוכה והלבוש תפילין, מותר לשוח אע"פ שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה ולבוש בתפילין הוא מקיים מצות הקב"ה".

- נשים: במידת האפשר ישתלו הנשים לא לדבר, כדי שהברכה על התקיעות, יחולו גם על התקיעות דמעומד (רבבות אפרים, א, שצז).

י. אחרי התקיעות: אומרים כולם: 'ובכן יהי רצון מלפניך' וכו' ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' קכו), ונוהגים להסתכל בפני ה'בעל תוקע' (אג"ק הרי"י²⁰, ג, עמ' שמב. על פי קבלה). אחר כך אומרים את שלשת פסוקים ['אשרי העם', 'בשמך יגילון', 'כי תפארת'] כפי שמופיע במחזור, ונהוג שה'בעל תוקע' אומר, והקהל עונים אחריו, פסוק בפסוק. אבל את הפסוק 'אשרי יושבי ביתך', אומרים כל הקהל יחד (ספר המנהגים חב"ד)²⁰.

ד. תפילת מוסף

א. לפני התפילה: החזן אומר את תפילת 'הנני העני', והפסוקים 'ידעתי ה' וגו' (ר"ת הוי") אבל הקהל אינו אומר ('הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 21), ונראה פשוט, שמותר לומר אז תהילים (ראה לעיל, לענין אמירה בזמן הפיוטים, וראה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' קכח, שיש שנים שכן נהג הרבי), אחר כך, אומרים חצי קדיש, ומתחילים תפילת מוסף.

ב. תקיעות דמעומד:

- במהלך תפילת מוסף, תוקעים בשופר, הן בתפילת לחש, והן בחזרת הש"ץ (לתקוע גם בתפילת לחש: מיוסד על האריז"ל (שמסוגלים תקיעות אלו, לבטל יצר הרע של גילוי עריות), וכן פוסק אדמו"ר הזקן בסידור, וכדעת השל"ה²¹), ותוקעים בכל פעם:

20) יהי רצון - כולם: 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' קכו, שכן משמע מדברי הרבי בסעודת ליל ב' דראש השנה תשל"א - ר"ד בעת הסעודות, עמ' 115. הסתכלות בפני ה'בעל תוקע': הנהגה זו היא על פי קבלה ('אגרות קודש', אדמו"ר הרי"י²², ג, עמ' שמב): "והוא ההסתכלות ד'אהבה פנימית, ו'אחדות', אשר בזה סותמים פי המקטרגים על פעולת התקיעות, בהתעוררות רחמים רבים, והיינו הסתכלות של חיבה המורה על האחדות והאהבה - זה דוחה המקטרגים". הפסוקים ע"י התוקע, ו'אשרי' כולם: ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 56, וכן ב'היום יום חלק שני', וכן מסופר בספר השיחות תש"ד, עמ' 3, שכן נהג אדמו"ר הרי"י²³. הגם שבשו"ע אדמו"ר הזקן, תקצ, ה, מבואר: א) שהש"ץ אומרים פסוקים אלו, ולא הבעל תוקע. ב) הש"ץ אומר גם את הפסוק 'אשרי יושבי' בקול רם, והקהל אחריו, וכן נהגו בהרבה קהילות.

21) האשכנזים לא נהגו כך, וכדברי ה'משנה ברורה': "יש מקומות שנוהגים לתקוע כשמתפללים בלחש, אבל אין לנהוג כן לכתחילה, שלא לבלבל המתפללים". אבל כבר הובא לנהוג כך ב'ערוך', ובתוספות ר"ה לג, וכותב השל"ה שהאריז"ל גילה חשיבות מנהג זה, שיש בו כוונות ותיקונים גדודיים, וכך נהיג הבעש"ט, וכך פוסק אדמו"ר הזקן בסידור (למרות שבשלחן ערוך, פסק כדעת המגן אברהם, שאין לתקוע בתפילת לחש). ובשו"ת אבני נזר (תמה), יצא נגד מנהג זה, שאינו אלא על פי סוד, אבל על פי נגלה יש 'פקפוקים' בזה. אבל בשו"ת 'מנחת אלעזר' (מונקאטש, ד, לז) משיב

תשר"ת, תש"ת, תר"ת: למלכויות, לזכרונות, ולשופרות (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקצב, ה. כדעת הערוך, רדב"ז, ושל"ה, שהוא המנהג המובחר, וכן כתב ב'סידור אדמו"ר הזקן'). סך הכל: ג' פעמים 30 קולות. הטעם שתוקעים פעמיים - 'במיושב', ו'במעומד', הוא כדי לערבב את השטן (גמרא ר"ה, טז, א)²².

- בתפילת לחש, נהוג לדפוק על השלחן כדי לסמן לציבור שעומדים לתקוע, וגם מי שלא סיים, עוצר בתפילתו, ומקשיב לתקיעות (לדפוק: שו"ת 'מנחת אלעזר', ד, לו. לעצור: 'מטה אפרים' (תקצא, יג), 'לוח כולל חב"ד').
- בתקיעות אלו 'דמעומד', עושים הפסק של 'נשימה' בין 'שברים' ל'תרועה' שבסדר תשר"ת (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקצ, ט). המתפלל ביחיד, אינו תוקע בתפילת מוסף, כי תקנת חכמים לתקוע במוסף, היא רק כאשר מתפללים בציבור (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקצב, ז).
- אין 'מקריא' בתקיעות דמעומד, לא בתפילת לחש, ולא בחזרת הש"ץ ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' קלד).

ג. ההנהגה בכמה קטעים בחזרת הש"ץ:

- 'ונתנה תוקף': ב'ונתנה תוקף' עומדים (הנהגת הרבי). [אופן אמירתו - חזן

על כל הטענות והראיות שהביא, ומיישב המנהג וכותב על האבני נזר: "ולחנם שפך חמתו על הצעירים (החסידים), כי בצדק יחשבו שתקיעות דלחש הוא מעיקרי החסידות, כי בכתבי האריז"ל מבואר שמסוגל לבטל היצר הרע דגילוי עריות, והשחתת זרע (ותקיעות דמיושב, לבטל עבודה זרה, ותקיעות דמעומד דחזרת הש"ץ, לבטל שפיכות דמים, ועשרה קולות שבקדיש אחרי מוסף, לבטל יצר הרע של לשון הרע)".

22) זה לשון הגמרא: "אמר רב יצחק, למה תוקעים ומריעין כשהם יושבים, וחוזרים ותוקעים כשהם עומדים? כדי לערבב השטן". היינו שהתקיעות העיקריות באמת הן התקיעות דמעומד. שתיקנו חכמים על סדר פסוקי מלכויות וזכרונות ושופרות, וכמו שכתוב בגמרא ר"ה שם: "אמר הקב"ה: אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, אמרו לפני זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני טובה. ובמה? בשופר". אלא שכדי לערבב את השטן, תוקעים מיד אחרי תפילת שחרית, כדי שלא יקטרג בתפילת מוסף. [אמנם למעשה, התקיעות שבהם מקיימים את המצוה מן התורה, הם התקיעות דמיושב, כי הן התקיעות הראשונות, והתקיעות דמעומד הן מדרבנן בלבד]. כך מבואר בשו"ע אדמו"ר הזקן, תקצב, ז: "ותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות 'מלכויות וזכרונות ושופרות', אלא כדי לערבב את השטן (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעות שלפני התפילה, ולא יקטרג בתפילה), על כן, נהגו כל ישראל לחלק את התקיעות של תורה ושל דברי סופרים לשתי פעמים, ותוקעין מיושב כדי לקיים מצוה מן התורה, ומברכין עליהן, וגומרין את המצוה של דברי סופרים בתקיעות מעומד, שעל סדר הברכות כמו שתקנו חכמים".

לוח הלכות מנהגים והנהגות להורש תשרי

וקהל - ראה הערה²³].

- ריקה, בעלינו: בעלינו לשבח' לא רוקקים באמירת 'להבל ולריק' (הנהגת הרבי).

- הפסק, כדי להשתחוות: אם ריצפת בית הכנסת, היא מאבנים או שיש, יש להכין איזה דבר כדי להפסיק בין פני המשתחוה, לריצפה. אבל בריצפת קרשים, פלסטיק, או שטיח, אין צורך (ראה ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 57).

- כריעה: כאשר מגיעים למילים 'ואנחנו כורעים', יש 'לכרוע' [אופן הכריעה: תחילה כורעים על הברכיים, וגודלי הרגליים. לאחר מכן, נשענים גם על גודלי הידיים, כאשר האצבעות כפופות לתוך כף היד] (הרבי, בשם אדמו"ר הרי"ץ, רשימות, ד' עמ' 10).

- השתחוואה: וכאשר אומרים, 'ומשתחווים', יש 'להשתחוות' [אופן ההשתחוואה: מכופפים את הראש עד שיגע המצח בריצפה, ותוך כדי כך מתרוממים עם הברכיים מעט, ולרגע קצר ביותר: נשענים רק על אצבעות הרגליים והידיים]. (הרבי ברשימות, שם).

- כריעה לנשים: נשים אינן כורעות, כנראה מטעמי צניעות.

- אמירת 'אתה הראת' בעלינו: בזמן שהש"ץ אומר את המילים: 'הוא אלוקינו אין עוד', הקהל אומר את הפסוקים 'אתה הראת' וכו', החזן אינו אומר את הפסוקים, ולכן כדאי ורצוי שהחזן יאריך באמירת מילים הנ"ל, כדי שיהיה זמן לקהל לומר את כל הפסוקים (סידור אדמו"ר הזקן. ומה שכתבנו שהחזן יאריך, כך מסתבר).

ד. ברכת כהנים:

- כמו בכל יום טוב, עושים הכהנים 'ברכת כהנים' לאחר ברכת 'הטוב שמך ולך נאה להודות' (סידור אדמו"ר הזקן).

23) סדר אמירת 'ונתנה תוקף' הרגיל בין אנ"ש: א) החזן - מתחיל בקול, והקהל - אומר את שני הקטעים הראשונים: 'ונתנה תוקף' ו'בראש השנה יכתבון'. ב) החזן - חוזר ואומר בקול, מ'כבקרת רועה עדרו', עד 'ומי ירום'. ג) הקהל - אומר בקול רם: 'ותשובה.. הגזירה'. והחזן - אומר זאת בקול רם. ד) הקהל - אומר: 'כי כשמך.. וכחלום יעוף'. והחזן - אומר בקול: 'אמת.. וכחלום יעוף. ה) הקהל - אומר: 'ואתה.. וקיים'. והחזן - אומר זאת בקול רם. ו) הקהל - אומר 'אין קצבה' עד סוף הקטע, והחזן - חוזר זאת בקול רם, ומתחילים כתר.

- בשעת 'ברכת כהנים' נוהגים לומר 'רבונו של עולם' וכו', שהיא תפילה על חלומות רעים (הטעם: הכהנים הם בחינת נבואה, והחלום אחד 600 בנבואה, וב'ברכת כהנים' הוא 'בטל בשישים' - רבי אלימלך מליז'נסק. עוד טעמים - ראה הערה 24), והש"ץ לא אומר (שו"ע אדמו"ר הזקן קכח, נח, על פי ה'מגן אברהם': "הש"ץ לא יאמר 'רבונו של עולם', מפני שהוא הפסק בתפילה").
- צריך לשים לב שלא להפנות את הגב לכהנים, אלא להפנות להם את הפנים - ולהיות 'פנים כנגד פנים'. ומצוי הדבר שאחד הילדים מפנה את גבו לכהנים כשהוא תחת טליתו של אביו, ולא יצא (סידור אדמו"ר הזקן: "רק שיחזירו פניהם, נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה, שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים". והוא על פי הגמרא, סוטה, לח. ואפילו בדיעבד לא יוצא, אם לא היה פנים נגד פנים - משנה ברורה (קכח, ט)).
- לאחר ברכת כהנים אומרים 'אדיר במרום', כשמכוסים עדיין בטלית (היום יום, ז, סיון).
- הכהנים נשארים על הדוכן עד אחר סיום 'קדיש תתקבל', כדי שלא יאמרו 'ישר כח' לכהנים, באמצע הקדיש (משנה ברורה, קכח, ס. וכך נהוג אצל הרבי).

ה. מאה קולות: לאחר סיום ה'חזרה', אומר השליח ציבור קדיש שלם כרגיל, ולפני

24 המקור והטעם לכך, שמתפללים על חלומות רעים בברכת כהנים הוא: הגמרא בברכות (נה, ב): "האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעידנא פרסי ידיהו ולימא הכי 'ריבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך וכו'". ורבינו ניסים גאון (שם), הביא מקור וטעם לזה שיש כח בברכת כהנים לבטל חלומות רעים, ממדרש תנחומא (נשא): "הנה מיטתו שלשלמה, שישים גיבורים סביב לה, כולם אחוזי חרב, מלומדי מלחמה, מיוחד בלילות": מהי 'שישים': אלו שישים אותיות שבברכת כהנים. 'כולם אחוזי חרב': שכל אחד ואחד (מהשישים אותיות) שמו של הקב"ה נזכר בו, יברך ה', יאר ה', ישא ה'. 'איש חרבו על ירכו': מה ראתה ירך להיות נזכרת כאן? אלא אפילו רואה אדם בחלומו החרב שלופה ונתונה בצווארו, וקוטע את ירכו, משכים והולך לבית הכנסת. (ומהיכן רואים שמשכים מפני החלומות) "מפחד": שראה, "בלילות": בחלומו. ורואה הכהנים נושאים את כפיהם, והחלום רע מתבטל ממנו".

ובמדרש תלפיות בשם ה'תורת חיים' ביאר ע"ד הרמז, שבברכת כהנים יש שישים אותיות, וחלום הוא כנגד אחד משישים בנבואה, לכן ברכת כהנים מבטלו.

וה'נועם אלימלך' פרשת תרומה, כותב: "טעם שאנו אומרים בשעת ברכת כהנים ריבונו של עולם וכו', מפני שהחלום הוא אחד משישים בנבואה, והכהנים הוא כולו נבואה, שמתעם זה אסור להסתכל בידי הכהנים, שהשכינה שורה בידיהם, ולכן אנו אומרים 'ריבונו של עולם', כדי לבטל החלום בשישים".

ג. שינה ביום : נוהגים שלא לישון ביום ראש השנה (רמ"א, ושו"ע אדמו"ר הזקן סימן תקפג), והיושב בטל, הרי זה כישן (מגן אברהם, ושו"ע אדמו"ר הזקן, שם), ובגמרא ירושלמי, מובא: "מאן דדמיך בריש שתא, דמיך מזליה" [מי שישן בתחילת השנה, מזלו ישן] (דרכי משה, ט"ז, אדמו"ר הזקן). ולענין שינה אחר חצות: כותב אדמו"ר הזקן שם: "ויש נוהגין לישון אחר חצות היום" (וכן כתב ה'מגן אברהם' בשם האריז"ל, שאחרי חצות כבר התעורר המלאך על ידי תפלות ותקיעות. והביאו זאת כמה פוסקים: היעב"ץ, קיצור שו"ע, 'ערוך השלחן'), אמנם הגר"ח נאה ב'לוח כולל חב"ד' השמיט זאת, וכן ב'מטה אפרים' (אלף למטה', תקצח, א): "מה שכתב שהאריז"ל היה ישן אחר חצות, הלואי שהיה ביכולתו לעשות כמעשהו בהקיץ, אחד מני אלף ממה שהוא ז"ל היה מתקן בשינתו", ולכן יש לעשות כל השתדלות שלא לישון גם אחרי חצות. ובענין שינה בתחילת היום (מעלות השחר או נץ החמה), לא נהגו להקפיד בזה²⁸.

בשבת ויום טוב של שלש רגלים, אבל בחולו של מועד, וראש חודש, וראש השנה, אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב, אינו חוזר, מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות, שאם רוצה אוכל פירות. . ובראש השנה, יש מתירין אפילו להתענות, ואף שאין דבריהם עיקר, מכל מקום, יש לחוש לדבריהם שלא לכונס לספק ברכה לבטלה אם יחזור לראש".

הרי שכל שיש חיוב לאכול לחם באותו יום, וממילא חייבים לברך ברכת המזון באותו יום, הרי שאם שכח להזכיר את מעלת היום (ביעלה ויבא), צריך לחזור ולברך, כי הוא כאילו לא בירך. ולכן בראש השנה, שלכמה דעות אין חיוב לאכול לחם, כי לדעתם אפשר (ומצוה) לצום, ממילא אם שכח 'יעלה ויבא' אינו חוזר ומברך.

דהנה, בשו"ע לא חילק אדמו"ר הזקן בין יום ראש השנה לליל ראש השנה. אבל בסידור כותב: "וכן בראש השנה ביום, אבל בליל ראש השנה, חוזר". וב'שער הכולל' (עמ' פ), מסביר, שגם לאותם שיטות שיש לצום, כוונתם רק לצום ב'יום ר"ה' אבל בליל ר"ה חייבים לאכול לכל הדעות, שהרי ישנה מצוה של 'קידוש', ו'אין קידוש אלא במקום סעודה', וכן נאמר על ר"ה 'אכלו משמנים' וכו', ו'בדברי קבלה' מבואר, שיהא אדם רגיל לאכול מאכלים שונים ל'סימן טוב', אלא ודאי שבלי ל"ה חייבים לאכול, ולכן מדגיש אדמו"ר הזקן ב'סידור', שאם שכח 'יעלה ויבא' בברכת המזון בליל ר"ה, חוזר ומברך.

28) יש שכתבו להקפיד על כך (אלף המגן, תקפד), וכך היה המנהג בדורות הקודמים, ששמש בית הכנסת, היה מעיר את כולם לפני עלות השחר (מטה אפרים, תקפד), ובדורותינו, חששו כנראה שאם יקומו מוקדם כל כך, יגרום הדבר עייפות והפרעה בתפילה, ולא יצליחו להתפלל כהוגן, וסומכים על ה"ח וכו' שלא היה נזהר שלא לישון בראש השנה. והרב גינזבורג ב'הלכות ומנהגי חב"ד' עמ' 24 הע' 118 כותב בפשטות: אך אין נמנעים משינה אחר עלות השחר, ואפילו אחר הנץ החמה".

1. תשליך

א. מנהג ה'תשליך': אחרי תפילת מנחה - לפני השקיעה²⁹, יוצאים (אם אפשר - חוץ לעיר³⁰), למקום שיש בו מים (ים, נהר, מעיין, באר מים), ויש להשתדל שיהיו שם דגים, ואומרים את נוסח התשליך (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפג, ז. ובסידור)³¹. ומלשון

29) אחרי מנחה: הנה, ב'מנהגים', כותב ללכת אחרי התפילה, והרמ"א כתב סתם, שהולכים ולא כתב מתי. אך המקור ללכת אחרי מנחה הוא האריז"ל ('שער הכוונות', ענין ר"ה): "ביום ראשון דראש השנה, אחר תפילת המנחה, מעט קודם שקיעת החמה .., וממנו נעתק בפוסקים (מגן אברהם, ואדמו"ר הזקן).

ובטעם הדבר מבואר ('כתר שם טוב' - גאגין): שבשעה זו נברא האדם, וחטא [כדברי המדרש, שאדם הראשון נברא בר"ה, בשעה ראשונה עלה במחשבה .. בשמינית הכניסו לגן עדן .. בעשיי רית עבר .. בשעה השתים עשרה יצא בדימוס (ניצל), אמר הקב"ה זה סימן לבניך, כשם שעמדת בדין לפני היום, ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה, ויוצאין בדימוס. אימתי ? בחודש השביעי באחד בחודש. הרי ששעה זו היא 'עת רצון', ביום הדין (תורה לשמה, קנט)] וגם אנחנו יודעים שחטאנו, לכן אנו באים 'להשליך' מעלינו את חטאותינו (וכן כתב ב'יערות דבש', והוסיף - שלולי יג מדות הרחמים, שהגינו על אדם הראשון לא היה ניצל, ולכן גם אנו מעוררים מדות אלו, כעת). ועוד, שתפילת מנחה נוסדה על ידי יצחק אבינו, ונעקד ביום א' דראש השנה. ועוד, שדרשו חז"ל (ברכות, ו) שיש להיות זהיר בתפילת המנחה, שהרי אליהו הנביא נענה דוקא בתפילת המנחה.

בדיעבד, לפני מנחה: אם משער שלא יוכל לעשות תשליך אחרי מנחה, יעשה לפני מנחה (מטה אפרים).

אחרי השקיעה: כתב ה'מטה אפרים' (תקצח, ד): "ונוהגים לילך אף עם כבר שקעה החמה, עד הלילה". (וכך נהגו לכתחילה, בבעלז וקרלין).

30) כך כותב הרב חיים ויטאל ב'שער הכוונות' בשם האריז"ל: "ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר". וכן כתב ב'משנת חסידים', והביאו זאת ה'מגן אברהם', אדמו"ר הזקן, תקפג. ה'מטה אפרים' תקצח, קיצור שו"ע, ו'משנה ברורה'. ובטעם הדבר: יש שהציעו לומר, שהוא על פי טעם המהרי"ל, ש'תשליך' הוא זכר למדרש על אברהם אבינו, שנכנס לנהר וכו', ומעשה זה היה מחוץ לעיר ('בינה לעתים'), ויש שהציעו לומר, שהוא על פי האריז"ל, כי מחוץ לעיר הוא משכן הקליפות, ורוצים 'להשליך' את הקליפות מחוץ למקומנו, ולא בעיר, שלא להשאירם בתוכנו. ('סדר תשליך ומנהגיו', עמ' יג).

31) מנהג זה לא הובא בגמרא, ובטור ושלחן ערוך, וגם ה'ראשונים' לא הביאו מנהג זה. אלא מופיע לראשונה במנהגי מהרי"ל ('ה'קכ - ה'קפז), ובני דורו. ומדברי המהרי"ל משמע, שבא לבאר את המנהג, שכבר היה נפוץ בזמנו. והובא להלכה ברמ"א (סימן תקפג). וכתב הש"ה ('רה'), עמוד הדין על מנהג זה: "מנהג ותיקין".

בתחילה היה רק מנהג האשכנזים, כמו שכותב רבי חיים ויטאל ('שער הכוונות', דרושי ר"ה): "ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום ראשון דראש השנה .. וקורין אותו 'תשליך', הוא מנהג יפה". אבל בעקבות התקבלות המנהג על ידי האריז"ל, התפשט המנהג גם אצל הספרדים, ונהוג בכל תפוצות ישראל. (ראה 'כתר שם טוב' (גאגין), ו, עמ' 205, שהתפשט המנהג גם לארצות מצ"רים, סוריא, בבל, וערי אפריקה. וכן נמצא במנהגי לוב, וג'רבה.

הפוסקים משמע, שצריך שיוכלו לראות את הדגים³².

ב. טעם המנהג: כמה טעמים נאמרו למנהג זה: **המיים:** מורים על חסדים (אדמו"ר הזקן ב'סידור'). **הדגים:** רומזים על 'עינא פקיאח' (שם) [עיניים פתוחות - המרמזות, לרחמי של הקב"ה], ולסימן שלא תשלוט בנו עין הרע, ונפרה ונרבה כדגים (שו"ע אדמו"ר הזקן, שם). לטעמים נוספים ראה בהערה³³.

ובספר 'מנהג אבותינו בידינו', כותב הרב אבערלאנדער, שיתכן לומר, שמקור המנהג מובא כבר ב'גאונים', כפי שכותב רש"י בשבת (פא, ב), שנמצא בתשובות הגאונים, שעושים 'חותלות' מכפות תמרים, וכו' ומקפידים אותם מעל הראש וכו', ואומר 'זה חליפת' ומשליכו לנהר. היינו שהיו עושים 'כפרות' ו'תשליך' ביחד, וברבות הימים נפרד המנהג לשניים. חלקו בראש השנה, וחלקו לפני יום כיפור.

32 בספר המנהגים – טירנא, שהוא המקור הראשון (לכאורה) לענין של דגים כותב: **ורואים דגים חיים.** וכן הוא הלשון ב'לבוש' ועוד. אבל בכמה מקומות הלשון הוא נהר 'שיש בו דגים' כן הוא הלשון בשו"ע אדמו"ר הזקן, ובשל"ה ועוד. **ולמעשה דעת הרבי** (שערי הלכה ומנהג, ה, עב): "באמירת תשליך סמוך לנהר שיש בו דגים, מדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים". ואכן, לפי הטעמים שהענין של דגים הוא לעורר את האדם בתשובה (כשם שדגים נתפסים במצודה וכו'), או לעורר רחמים למעלה (עינא פקיאח), יש ענין לראותם, בכדי להתעורר על ידם (מנהג אבותינו בידינו, עמ' צב).

33 **טעמים נוספים הובאו למנהג התשליך:** תחילה ראוי להביא את דברי השל"ה (ר"ה עמוד הדין): "מה שנוהגין לילך לנהר . . הוא מנהג ותיקין באם הוא באופן . . שמתעורר בתשובה שלימה בלבו". וכפי שהביא בספר 'קיצור השל"ה': "חלילה לומר שהולך לנער עבירות שעשה כל השנה, וח"ו לחשוב כן, והוא חילול שם גדול בפני האומות שיועדים מזה, ואם רואים יהודים שהולכים אל הנהר, הם אומרים דרך שחוק: 'היהודים הולכים לזרוק העבירות לים'.

א. המהרי"ל, 'מטה משה', 'יוסף אומץ', כתבו שהוא 'זכר לעקידה', כפי שמובא במדרש, שאברהם אבינו בהלכו לעקידה עשה השטן את עצמו לנהר, ונכנס בו אברהם אבינו עד צוארו ואמר 'הושיעה ה' כי באו מים עד נפש', ובהליכתנו ליד מים, אנחנו מזכירים זכות זאת.

ב. בספר 'מעגלי צדק' (לרבי בנימין הלוי אשכנזי, רבה של קהילת האשכנזים בשאלוניקי, נפטר בשנת שכ"ה) כותב, שנוהגים לילך על שפת ימים ונהרות לסימן ש'תשליך במצולות ים כל חטאתנו'. וכטעם זה כתב הרמ"א.

ג. ב'אלף המגן', מביא טעם נוסף, שבראש השנה אנחנו ממליכים את הקב"ה למלך, והדרך למשוח את המלכים הוא ליד הנהר, לרמז שתמשיך ממלכתו. ומעין זה כתב הגר"ש קלוגר בספרו 'ספר החיים', והוסיף, שאנחנו מקבלים עלינו את מלכותו, שנעבוד אותו כמעין ולא יפסיק כלל (ולא כאותם בני אדם שמיד אחרי ר"ה 'שבים אל קיאם'. והוא כשאר הדברים שאנחנו עושים בראש השנה ל'סימן טוב'. לפי זה מובן מדוע מובא דין זה ברמ"א ואדמו"ר הזקן בסימן תקפג, שם מובאים על הדברים שאוכלים לסימן טוב).

הטעם לדגים: ב'ספר המנהגים' (לרבי אייזיק מטירנא, שנת ה' קפ"ה): "ורואים דגים חיים" (בלי לבאר הטעם), והרמ"א כותב, שהוא סימן שלא ישלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים. ה'לבוש' מביא טעם אחר: "ורגילין לילך למקום שרואין שם דגים, לזכור שאנו משולים כדגים חיים הללו

ד. כשאין מים: כשלא ניתן ללכת לים, נהר, מעין, או באר מים, ישנם כמה אפשרויות:

- אם ניתן לראותם מרחוק, יביטו בהם כך מרחוק, ויאמרו את 'סדר תשליך' (כך מעיד היפה ללב' ב, תקפג, יב: "ויש עולין למקום גבוה, לעמוד נגד הים (כנרת) מרחוק, וכמנהג עיר הקודש צפת". וכן מסופר על ה'חתם סופר' (בספר לקוטי חבר בן חיים). שעלה עם בני הישיבה על ההר שאחורי ביתו, ומשם נראה פני הנהר, ואמר סדר תשליך).
- ניתן גם ללכת ל'בור מים', ואפילו בזמן שאין מים בבור, וכך נהגו הרבה בירושלים עיה"ק ת"ו (כף החיים, תקפג, ל. כי המים הם לרמז בעלמא, שעיקר הכוונה לים העליון. וכן מסופר שנהג הגרש"ז אויערבאך ב'הליכות שלמה' מועדים, שאמר על שפת בור מים, גם כשכבר לא היה בו מים).
- כמו כן, ישנה אפשרות לעשות את התשליך ליד 'מקוה כלים' (הרב ליברמן, הובא בספר 'סדר תשליך ומנהגיו' עמ' יז).
- ובשעת הדחק ניתן לקחת כלי עם מים ולומר שם את סדר תשליך (הליכות שלמה שם, ששנה אחת עשה כך הגרש"ז אויערבאך, כי במקום שהיה רגיל לעשות, לא נשמרו גדרי הצניעות. וכן מובא ב'ילקוט מנהגים - ורטסיל' שבקהילת קודש 'סואץ' נהגו לומר ליד גיגית מים שבבית הכנסת).
- ישנה אפשרות אחרת [ולכאורה עדיפה על גיגית מים וכדומה³⁶], והיא לעשות 'תשליך' ב'עשרת ימי תשובה', ביום 'יג מדות' [ח' תשרי]. (כך כותב אדמו"ר הריי"ץ ביומנו משנת תר"צ: "לילך אל נהר לתשליך, לא היה אפשר מפני ריחוק המקום . . ולתשליך, ניסע ביום ה' ב'שלש עשרה מידות' ('ימי מלך', א, עמ' 335). ויש שנהגו כך תמיד, שלא ללכת בראש השנה, אלא ביום 'יג מדות', כך נהג הרוזינער, וכך נהגו הרבה צדיקים, ראה ב'קצה המטה', תקצח, יב, שכך נהג מורו בעל ה'קדושת יו"ט', על פי מנהג אבותיו הקדושים).

איסור הכנה מיו"ט ראשון ליו"ט שני:

יש לזכור, שאסור להכין מיו"ט לחבירו, ולכן, את כל ההכנות לסעודת החג של ליל ב' דר"ה, וכן שאר הכנות, יש לעשותם רק לאחר 'צאת הכוכבים'. דיני 'הכנה' רבים הם, וכוללים פרטים רבים, ומצוי שבחילוק דק, דבר אחד יהיה מותר, והשני אסור מן התורה, ויש להאריך בזה הרבה, ואין כאן המקום להאריך. (ראה שו"ע אדמו"ר הזקן סימן תקג, ובכמה מקומות בסימן שב, שז, שכג, תרס"ז, ועוד, בשו"ע ונו"כ).

36) כך משמע לכאורה מדברי כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, שהלך לעשות 'תשליך' ביום 'יג מדות', והרי וודאי היה יכול למלאות קצת מים בכלי, ולומר תשליך ביום ראש השנה. וצ"ע.

דיני תקיעת שופר בקצרה, בשימת דגש על הדינים הנצרכים ל'מבצעים':

במשך ימי ראש השנה, משתדלים - על פי הוראת הרבי - לזכות רבים מאחינו בני ישראל בשמיעת קול שופר, דהיינו לברך ולתקוע להם סדר התקיעות דמיושב, כהלכתן. ולכן הבאנו להלן, תמצית הדינים הנצרכים, לתקוע. ופשוט שאין להסתפק בזה, ויש ללמוד היטב דינים אלו, כפי שהתבארו בספרי הפוסקים.

א. הברכה

א. מי מברך: לכתחילה צריך השומע לברך בעצמו [וכאשר ישנם כמה שומעים, יכול אחד מהם לברך בקול רם, ולהוציא יד"ח את כולם, גם נשים]. ורק כאשר אינו יודע לברך (וגם אין אפשרות ללמדו שיאמר אחרינו מילה במילה) אפשר לברך בשבילו, כולל ברכת שהחיינו. וזאת גם בשעה שהתוקע כבר יצא יד"ח³⁷. [למנהג הספרדים, אין מברכים 'שהחיינו' על התקיעות ביום השני של ר"ה, ולכן, התוקע לספרדים (והוא כבר יצא), לא יברך, ולא יאמר להם לברך, שהחיינו. אלא אם כן, לא קיימו עדיין את המצוה, ביום הראשון].

ב. נשים: למנהג האשכנזים, גם אשה יכולה לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, ולכן מברכת על מצות שופר³⁸. אכן, גם אשה מבנות ספרד שרוצה לברך יש הרבה פוסקים ספרדים עליהם יכולה לסמוך ולברך³⁹. [וכאשר ישנן כמה נשים, תברך כל אחת לעצמה ולא תברך אחת ותוציא את כולן⁴⁰]. אך בכל אופן, מי שיצא, אינו יכול לברך בשביל אשה⁴¹.

37) שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפה, ה. ישנו דיון במקרה שחלק מהשומעים יודעים לברך וחלקם לא (ראה שיעורי הלכה למעשה להרשד"ב לוין עא א, נתיבים בשדה השליחות להרלו"י רסקין ח"ב פ"ט) אכן נראה שבכל מקרה של ספק יש להקל ולברך בשבילם, זאת ע"פ דברי אדה"ז רע"ג ו, שזה שאין לברך בשביל מי שיודע לברך הוא רק לכתחילה [והוא ע"פ משי"כ בקו"א ע"ב ב', שלהרבה דעות מותר לברך גם למי שבקין]

38) שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפט, ב.

39) החיד"א (דבש לפי מערכת ג או יד), זכור לאברהם (אלקלעי) או"ח א אות נו, כף החיים יז ד, ותקפט כג. ספר זכרונות אליהו (מערכת ע אות ג) והעיד שכך מנהג הנשים בעיר חברון, יפה ללב (תרנח, ה). בן איש חי (שו"ת רב פעלים ח"א), והעיד על נשי בבל שנוהגת לברך על הלולב, ונסיים בדברי הפוסק הספרדי בעל השדי חמד (כללים מערכת מ כלל קלו): 'ואנו אין לנו אלא דברי מר"ן חיד"א הנ"ל, וכבר פשט המנהג כן ואין להרהר בדבר'. [אבל כמובן, שאין לה 'חובה' לברך].

40) שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' נג, ע"פ השעה"צ סי' תרפ"ט טו, בשם הקרבן נתנאל, בשם התוס'.

41) שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפט, ב. ולפי"ז אי אפשר לומר הברכה והיא חוזרת אחריו. (אלא אם

ב. התקיעות

א. מספר התקיעות לכתחילה: בכדי לקיים המצוה מן התורה, חייבים לשמוע 30 קולות (ג' פעמים – תשר"ת, תש"ת, ותר"ת)⁴². ישנן דעות שגם ב10 קולות (תשר"ת, תש"ת, תר"ת) יוצאים מן התורה⁴³. וגם לדעות החולקות על זה, יש ענין לתקוע 10 קולות (ג' פעמים תשר"ת, או תש"ת או תר"ת), כי אפשר שיוציאים בזה יד"ח⁴⁴.

ב. מספר התקיעות בשעת הדחק: ולכן בשעת הדחק – שאם צריך לעשות 30 לא יתקע כלל, מרוב עייפות וכדו', או שהשומע ממהר וכדו', ובשום פנים לא ישמע יותר מ10 – אפשר לסמוך על זה, ויקיימו המצוה עכ"פ לדעות אחדות, ומ'ספק' לכל הדעות. ויעשה ג' פעמים תשר"ת, וללא ברכה⁴⁵. [לכתחילה לתקוע 10 קולות

כן, מלמדה ללא שאומר את שם השם).

(42) שו"ע אדמו"ר הזקן, תקצ, ב.

(43) מטה אפרים ע"פ רב האי גאון. כך הביא בשו"ת קנין תורה ח"ג סי' עט, במי שאין בכחו לתקוע 30 קולות בכל המחלקות שבבית הרפואה, יתקע 10 קולות. ומסתמך על דעת המטה אפרים (תקפו, ז. הובא במ"ב תקפו, כב) שהמודר הנאה משופר, יתקע 10 קולות שחייב מן התורה. וביאר דעתו בקצה המטה, ע"פ דברי רב האי גאון, שתקנת ר' אבהו (גמ' ר"ה, לד) לתקוע 30 קולות לא הייתה מפני הספק, אלא בכל אחד מג' האופנים יוצאים יד"ח מן התורה, אך כיון שחלק היו תוקעים תש"ת וחלק תר"ת וכו', התקין שיהיו כולם תוקעים אותו דבר, שלא יראה כשתי תורות. ונראה שדעת אדה"ז אינה כן, שהרי כותב: "ותיקנו חכמים כדי לצאת ידי כל הספיקות, לתקוע תשר"ת ג' פעמים..." [וכן נראה מדבריו בעוד מקומות, כגון בסי' תקצ ג, לענין כוונה במצוה, שלפי הדיעה שצריך לעשות תשר"ת, הרי שתש"ת אינה מצוה כלל] וכן הכה"ח חלק על זה, וביאר את דברי המט"א אחרת. וכך פשטות הרבה הפוסקים שכתבו שעושים 30 קולות מספק.

(44) שו"ע אדמו"ר הזקן תקצג, ג: "אם יודע להריע תרועה שלנו ואינו יודע לתקוע השברים, יתקע ג' פעמים... דשמא מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה ונמצא מקיים המצוה כמאמרה".

(45) נראה שזהו האופן הכי טוב. כי בין לאותן הדעות (שהיא פשטות כל הפוסקים), שאנו תורקעים 30 מספק, הרי כאשר תוקע ג' פעמים תשר"ת, אפשר שיצא (כנ"ל הערה הקודמת), והגם שלפי"ז גם ג' פעמים תש"ת, או תר"ת, הוא טוב, אעפ"כ עדיף ג' פעמים תשר"ת, כי עושה את ב' האפשרויות של תרועה, כמ"ש אדה"ז בנוגע לתקיעות שבמוסף (תקצב, ג): "ועכשיו שתקנו לנו חכמים לצאת מידי כל הספקות... אין נוהגין לתקוע אלא תשר"ת למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות שהרי בדרך זו הוא עושה כל הספקות של תרועה ואין כאן חשש אלא שמא הוא מפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה".

וגם לדעת המטה אפרים, שדי 10 קולות, כי בכל אחד מג' האופנים יוצאים יד"ח, הרי גם בעשו"תו ג' פעמים תשר"ת, עשה כאחד מהאופנים הכשרים.

אך ללא ברכה, שכן מסתבר שהרי לרוב הדעות יוצא רק מספק, וספק ברכות להקל.

כדי להספיק יותר אנשים, דנו בזה הפוסקים, ותלוי במצב, ויש לשאול רב].

ג. כוונה: התוקע צריך לכוין להוציא את השומע ידי חובתו, וצריך לומר לשומעים שיכוונו לצאת ידי חובת המצוה. [בדיעבד שלא כיוונו (בין התוקע בין השומעים), יצאו יד"ח, כי מן הסתם לשם כך הוא תוקע לשם כך הם שומעים, וכוונה כללית זו, דיה להוציאם יד"ח⁴⁶].

ד. לדעת באיזה תקיעה אוחזים: כמו כן, צריך התוקע לדעת באיזה תקיעה הוא אוחז, שלולא כן יכול לפסול את התקיעה. דוגמא: אם בעת שתקע תקיעה אחרונה של תשר"ת, חשב שהוא כבר בתקיעה הראשונה של תש"ת. אף ששם לב לכך לאחר התקיעה, ותקע שוב תקיעה לתש"ת, לא יצא יד"ח תשר"ת⁴⁷.

ה. החלפת תוקע: אפשר להחליף 'בעל תוקע' גם באמצע התקיעות, וימשיך התוקע השני מאותו מקום שעצר הראשון, ואין צריך לברך שוב⁴⁸.

ו. נשימה אחת: ישנן ב' דיעות אם צריך לקחת נשימה בין 'שברים' ל'תרועה' שבסדר תשר"ת, ולכן נהוג בבית הכנסת לעשות פעם כך ופעם כך, בתקיעות הראשונות (מיושב) עושים ב'נשימה אחת' (אבל צריך לעשות הפסק 'משהו' ביניהם), ובתקיעות השניות (דמעומד) עושים בב' נשימות⁴⁹. אבל ב'מבצעים' צריך לעשות בנשימה אחת⁵⁰.

(46) ע"פ שו"ע אדמו"ר הזקן תקפ"ט, ט. ותקפ"ז, ח.

(47) שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ"ג, ג. כי מצוות צריכות כוונה, ואם חושב בדעתו שתוקע לתש"ת, כאשר באמת תוקע לתשר"ת, נמצא שלא כיוון לשם מצוה כלל. [ואף שאדה"ז מדבר על מקרה שאדם תוקע תקיעה אחת לשם תשר"ת ותש"ת, מובן בפשטות שהוא הדין, כשאר תוקע ב' תקיעות, אך מכיון לסדר אחר].

* ויש להוסיף, שלכאורה לא יוצא יד"ח רק כאשר מכיון לסדר אחר כנ"ל, שאז זו כוונה נגדית, שתוקע לשם סדר אחר. אבל אם תקע בסתם, ללא שימת לב אם זו תקיעה של תשר"ת או תש"ת וכיו"ב, יצא יד"ח. ולכן כתבנו שלולא כן 'יכול' לפסול, שחיסרון בכוונה, אינו פוסל בכל מקרה.

(48) שו"ע אדמו"ר הזקן תקפ"ה, ח. מלבד אחרי שברים שבסדר תשר"ת, שצריכים להיות ב'נשימה אחת', עם התרועה, ולכן התוקע החדש צריך לתקוע שוב שברים תרועה. ואפילו אם לא תקע הראשון אפילו תקיעה אחת.

(49) שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ"ט.

(50) על פי, שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ"ט, ט. שבמקום שאין מנהג, "יש להנהיג לעשות בתקיעות מיושב בנשימה אחת, כדי שתהיה הברכה שמברכין עליהן כהלכה לדברי הכל, שאף לסברא הראשונה (שצריך דוקא ב' נשימות), י"א שאם עשאן בנשימה אחת יצא".

ז. נשימה בין הקולות: צריך להיזהר⁵¹ לקחת נשימה בין כל קול וקול⁵², ומצוי מאוד שעקב הרצון למהר לא לוקחים נשימה, בתש"ת ותר"ת.

ח. אורך התקיעה: שתי התקיעות שבכל סידרה (תשר"ת, תש"ת, תר"ת), צריכות כל אחת להיות באותו אורך של מה שביניהן⁵³. כלומר: התקיעה של תשר"ת, צריכה להיות באורך של 'שברים תרועה' (18 טרומיטין/כוחות), התקיעה של תש"ת, באורך של שברים (9 טרומיטין/כוחות), והתקיעה של תר"ת, באורך של תרועה. (9 טרומיטין/כוחות).

מעשית – התקיעות של תשר"ת צריכות להמשך 3 שניות לפחות, כל אחת. והתקיעות של תש"ת ותר"ת כשניה וחצי לפחות. ולרווחא דמילתא, ראוי לעשות את התקיעות של תשר"ת 4 שניות, ושל תש"ת ותר"ת 2 שניות כי קשה לדייק בשניות.

ט. אורך ואופן עשיית 'שברים':

- כל אחד מג' ה'שברים' צריך להיות באורך של 3 טרומיטין (הזמן שלוקח לתקוע 3 'טו' הכי קצר), וכחות מ⁵⁴ 9.
- אם עשה ב' שברים באורך 3 טרומיטין, ושבר אחד באורך של 2 טרומיטין, לא יצא⁵⁵. (דוגמא: או או טו, או או טו, או טו). כי באופן זה לא יצא לאף

51 שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ, ט. ואף שפוסק שם שאם עשה בנשימה אחת צריך לחזור ולתקוע ("יש לחוש לסברא האחרונה ויחזור ויתקע כל הג' קולות"). לא הבאנו זאת כיון שזו מחלוקת, והעיקר כסברא הראשונה שגם בנשימה אחת יצא.

52 ולדוגמא תש"ת, צריך לעשות כך: - תקיעה, נשימה. שברים, נשימה. תקיעה, נשימה. וגם בתשר"ת, בין תקיעה לשברים, ובין תרועה לתקיעה שאחרי.

53 שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ, ד.

54 שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ, ז. וז"ל: "ובכל שבר יאריך מעט כדי ג' טרומיטין, ולא יאריך עד ט' טרומיטין".

55 שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ, ז. וז"ל: "או שלא האריך בשבר אחד מן השברים כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה דהיינו ג' טרומיטין, ובשבר אחד מן השברים האריך יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה, צריך לחזור ולתקוע, ואינו יכול לתפוס קולות של שתי הסברות כיון שהן סותרות זו את זו".

*אמנם לדעת הצ"צ (חידושים ר"ה עו, א) גם לדעת התוס' ודעי' כל שהוא יותר מטרומיט אחד, נחשב 'שבר'. נמצא שהעושה השברים יותר מטרומיט ועד 9 טרומיטין יצא בדיעבד. אך בפנים סתמנו לפסול, כי א) לא ברירא מילתא לסמוך על דברי הצ"צ בחי' נגד דבריו המפורשים של אדה"ז בשו"ע. ב) גם אם נסמוך על זה, הרי זה כשר רק בדיעבד, שאין צריך לחזור ולתקוע.

אחת מב' הדיעות.

- אם בסוף השברים של תש"ת עשה שבר אחד קצר מאוד ('טו' קצר כמו תרועה) פסל את אותו 'סדר' וצריך להתחיל מראשו, כי קול קצר כזה לא נחשב 'שבר' לאף דיעה, נמצא שעשה 'תרועה' באמצע תש"ת⁵⁶.

י. הזהירות בעשיית 'שברים', למנהג חב"ד:

צריך להיזהר מאוד כאשר תוקעים כמנהג חב"ד שמוסיפים קול קצר אחרי השברים:

א. להיזהר לא לעשות את השבר האחרון קצר יותר, כמו שיש הטועים לעשות: טו או טו, או או טו, או טו. [השבר הראשון והשני הם של ג' כוחות, והשלישי של ב' כחות].

ב. להיזהר מאוד, באותו קול שמוסיפים אחרי הג' שברים, שלא לעשותו קצר כתרועה, שאז מתסבר⁵⁷ שפוסל [בתש"ת], אלא קצת ארוך, כזה: טו.

מעשית – יש לעשות כך: או⁵⁸ או טו, או או טו, או או טו.

יא. אורך ואופן עשיית 'תרועה':

- צריך לעשות לפחות 9 תרועות, אבל אפשר להוסיף כמה שרוצים [ומסופר על אדמו"ר המהר"ש, והרש"ב, שהיו מרבים בתרועות]. אך אין

56 שו"ע אדמו"ר הזקן תקצ טז. וז"ל: "אם עומד בסדר תש"ת, בין שהתחיל להריע לאחר שגמר השברים, בין שהתחיל להריע קודם שגמר השברים. . צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו, דכיון דתרועה זו אינה מעין השברים שצריך לו לתקוע בבבא זו, לפיכך היא חשובה הפסק בין השברים לפשוטה".

57 ראה פמ"ג תקצ, ב, שקול ארוך בסוף התרועה או בתחילתה נחשב לשבר (וראה מ"ב סקל"א), הרי שחוששים שגם קול שא"א לצאת בו (שבר אחד) נחשב הפסק ופוסל אע"פ שלא עשאו לשם שבר, וה"ה כאן פוסל, אע"פ שלא עשה לשם תרועה.

58 יש אומרים שצריך לעשות טו או טו, ולא או טו. ושכך הרבי נהג לתקוע. אך הגרמ"ש אשכנזי ע"ה אמר לי כמה פעמים, שלדעתו עדיף להתחיל מ'או', ואכ"מ לבאר טעמו. אך העיקר הוא להקפיד שיהיו כל ג' השברים ג' כוחות, ושהקול שמוסיפים למנהג חב"ד יהיה ארוך קצת, ולא יהיה תרועה ויפסול.

א. הדלקת נרות

א. זמן ההדלקה:

- **לגבי שאר ימים טובים:** לכתחילה מדליקים את נרות יום טוב שני, לאחר צאת הכוכבים, אמנם בשעת צורך, ניתן להדליק גם לפני זה, אם התחיל להחשיך. (לאחר צאת הכוכבים: מפני כמה טעמים: א. הכנה: כי כאשר מדליק קודם לזה, נחשב מכין מיו"ט לחבירו (הקדמת בן ה'פרישה' ליו"ד בשם אמו). ב. הברכה מוכיחה שזה הכנה: סתם הדלקת נר, אכן לא נחשבת 'הכנה', כי יש תועלת באור ביו"ט ראשון, כשמתחיל להחשיך [וכך דעת רוב הפוסקים: שו"ע אדמו"ר הזקן, תקיד, טו. משנה ברורה, תקיד, לג. לגבי נר סתם. וגם בימינו שיש את אור החשמל, לא נחשבת הדלקת הנרות 'הכנה', כי יתכן שהחשמל יכבה (הגרש"ז אויערבאך, 'מנחת שלמה', ב, נח)], אבל הדלקה זו, שנעשית בברכה, מוכיחה,

(1) למרות שמבואר ברוב הפוסקים (לבוש, של"ה, פרי מגדים, שו"ע אדמו"ר הזקן, מטה אפרים, משנה ברורה), שאין בעיה של 'הכנה', להדליק נר מבעוד יום, כי יש איזה צורך לאותו יום כשמתחיל להחשיך. ואדרבה, יש שכתבו שעדיף להדליק מבעוד יום, ושיש בזה יותר מצוה כלשון השל"ה: "ואף על פי שמברכות לצורך הלילה, אין בכך כלום, כמו שמדליקות בערב שבת מבעוד יום ומברכות. ואדרבה, בעיני הוא יותר מצוה, ממה שנוהגות שאינם מדליקות עד לאחר תפילת ערבית, ואז בבואם לביתם, הם 'יושב חושך', ואין זה נכון בעיניי".

והנה, אף שלרוב הפוסקים 'ניתן' (ואולי עדיף) להדליק מבעוד יום, בכל זאת: מכיון שלכמה פוסקים אין לעשות זאת, כי אין 'מברכים' על הנאה זו, וטענת אלו המעדיפים את הדלקה מבעוד יום לא שייכת לכאורה בזמנינו, מכיון שיש את אור החשמל, וכדברי 'קצה המטה' (על ה'מטה אפרים', שם): "ואם משום שלא יהא בכלל 'יושב חושך', בודאי נכון להדליק נר אחד סמוך לחשיכה לצורך אותה שעה, וכשתבוא לביתה מבית הכנסת, תדליק הנרות ותברך עליהם".

לכן כתבנו בפנים, שלכתחילה יש להדליק לאחר צאת הכוכבים, ושבשבעת הצורך, ניתן להדליק קודם. וכדברי הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה, ב נח): "טוב להדליק נרות של יו"ט שני אחר כניסת יו"ט שני. . . ואע"ג דליכא איסורא להדליקם סמוך לחשיכה, כיון שיש בהם צורך קצת לראשון, מ"מ כיון שעיקר הדלקתם וברכתם עובר יו"ט שני, ולא עבור 'מקצת הצורך' שיש בהם בראשון, טוב להדליקם לאחר שנכנס זמן החיוב בשני, שהוא לאחר צאת הכוכבים.

וכל שכן אם כבר דולקת נורה חשמלית בחדר שמדליק בו, דליכא צורך כלל בהנרות ליו"ט ראשון, שצריך להדליק ביו"ט שני לאחר צאת הכוכבים, שאז מדליק ומברך משום התקנה ומנהג להדליק על הנרות, ולא משום הצורך שיש בהנרות.

אולם במקום הצורך, כגון שצריך לצאת מביתו קודם כניסת יו"ט שני, רשאי להדליק ולברך סמוך לחשיכה ביו"ט ראשון, כיון שיש בהם צורך קצת, ואע"ג שכבר דולקת נורה חשמלית בחדר שמדליק בו, וכעת ליכא הנאה כלל מהנרות, כיון שהחדר מואר טובא ע"י נורה זו, מ"מ כיון שהוא סמוך לחשיכה, בזמן שאילו יפסק הנורה חשמלית תהא הנאה מנרותיו, רשאי להדליק ולברך, אבל אם הוא עוזב את ביתו בעוד היום גדול, כגון לאחר 'פלג המנחה', בזמן שלכא הנאה כלל וכלל מהנה, אסור להדליקו ביו"ט ראשון". עד כאן, דברי הגרש"ז אויערבאך.

שההדלקה היא בשביל הלילה, ואם כן, נחשב הכנה ('קצה המטה', תרכה, מט). ג. זלזול ביו"ט ראשון: אם מברכים כשעדיין יום, הרי זה זלזול ביו"ט ראשון, שהוא נדחה מפני יו"ט שני (נימוקי או"ח, תקכט, א). ניתן להדליק לפני זה: כי לא נחשב 'הכנה', כיון שזקוק לנר כשמתחיל להחשיך, ואדרבה, צריך להדליק דווקא לפני הלילה, כדי שלא יחזרו לביתם ויהיה חשוך ('לבוש' סי' תפח, 'אליה רבה' שם, ומביא שכן כתב השל"ה, 'פרי מגדים' תפח, ג. 'מטה אפרים', תרכה, לג).

א. לגבי ראש השנה: מכיון שיש ספק בברכת שהחיינו, וסומכים על 'פרי חדש', יש אומרים, שצריכה להדליק את הנרות סמוך לקידוש, כדי שברכת 'שהחיינו' שבהדלקת נרות, תהיה סמוכה לאכילת הפרי החדש, בלי הפסק ('מחצית השקל' תר, 'מטה אפרים' תקצט, ט), אבל מי שרוצה להדליק מיד, יש לה בוודאי על מי לסמוך (שהרי כך היא דעת ה'אליה רבה', וסתימת המשנה ברורה)², ואם יש לה בגד חדש, שלובשת עכשיו לראשונה, ודאי תדליק מיד בלילה, וכך עדיף - שהרי 'זריזין מקדימין למצוות'.

ב. מאש דלוקה: ההדלקה נעשית באמצעות אש הדולקת כבר, שהרי אסור להדליק אש חדשה ביום טוב. (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקב, א).

ג. הדלקה - וברכה: מדליקים לפני הברכה, כמו בכל שבת, ומניחים את הגפרור שיכבה מעצמו כמו בכל שבת (הטעם לכך שבכל שבת מברכים אחרי ההדלקה, אף על פי, שבשאר המצוות, הברכה היא לפני קיום המצוה: כי אם תברך לפני שתדליק, כבר קיבלה את השבת בברכה, ואיך תדליק? ולפי זה ביום טוב' (שאפשר להדליק מאש דלוקה). היה אפשר לברך לפני ההדלקה! אלא שלא רצו חכמים, לחלק 'באותה ברכה', בין שבת ליום טוב. שו"ע אדמו"ר הזקן רסג, ח. ומניחים את הגפרור, כי גם ביום טוב אסור לכבות. שו"ע תקיד ה).

ד. נוסח הברכות: למנהג חב"ד נוסח הברכה הראשונה היא: "ברוך אתה... להדליק

(2) ה'אליה רבה' לא ראה בזה בעיה של 'הפסק': כדברי ה'מחצית השקל', שמביא את דברי ה'אליה רבה' (וחלק עליו): "ראיתי בספר 'אליה רבה', שכתב וז"ל 'והוא הדין נשים בשעת ברכת הדלקה, תניח פרי, שיניח הבעל אח"כ בקידוש'. וזה כמה שנים קיימתי כן מסברא, ועכשיו הדרנא בי, דהא... אי אפשר לאשה לאכול הפרי אז בשעת ההדלקה שמדלקת קודם קידוש...". הרי שלדעת ה'אליה רבה', אין בכך בעיה של 'הפסק'. וכך הבין גם ה'מטה אפרים' (בפירושו 'אלף למטה'): "ועיין ב'אליה רבה', שכתב שתניח הפרי שיניח אחר כך בקידוש, משמע קצת דאף שיש הפסק בין הדלקה לקידוש לית לן בה, והדברים צ"ע...". וכך סתם ה'משנה ברורה' (תר, ד): "עוד כתבו (אחרונים), דהוא הדין אשה, בברכת הדלקה ביום שני (של ר"ה), תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש, ואז תוכל לברך שהחיינו". ולא הזכיר כלל בעיה של 'הפסק', או שצריכה להיות הדלקה סמוכה לקידוש.

נר של יום הזיכרון", וברכת 'שהחיינו' (ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 56).

ה. שהחיינו - פרי חדש:

- הקדמה, בענין 'ברכת שהחיינו' ביום ב' דר"ה: ישנה מחלוקת, האם צריך לברך 'שהחיינו' ביום טוב שני של ראש השנה, שהרי שני הימים נחשבים ליום אחד ארוך, וכבר בירך שהחיינו אתמול. וכדי לחשוש לאותה הדעה שאין לברך, נוהגים, שבשעה שמברך 'שהחיינו' ביום השני של ר"ה (קידוש, שופר וכו') מכיין על 'פרי חדש' שנמצא לפניו, או בגד חדש שלובש לראשונה, וכך יוצא מכל ספק, שהרי גם על הצד שלא היה צריך לברך 'שהחיינו' על היום, לא בירך לחינם. אמנם, העיקר להלכה כאותה הדעה שצריך לברך שהחיינו, ולכן גם במקרה שאין לו פרי או בגד חדשים, מברך שהחיינו. (שו"ע אדמו"ר הזקן, תר, ה, ו, 1.) עד כאן הקדמה.
- פרי חדש בהדלקת נרות: על פי זה יוצא, שכן הוא בהדלקת נרות, שבשעה שמברכת 'שהחיינו', מביטה על הפרי החדש, או לובשת בגד חדש. ואמנם, גם אם אין לה פרי או בגד חדשים, מברכת 'שהחיינו', כי העיקר כאותה הדעה, שצריך לברך 'שהחיינו' עם ה'יום'. ('אליה רבה' תר, ג. הביאורו ה'שערי תשובה' שם, וה'משנה ברורה' תר, ד. וכך כותב הגר"ח נאה ב'לוח כולל חב"ד')

3) זה לשון אדמו"ר הזקן (תר, ה): "יש אומרים (גאונים, ורבתינו של רש"י) שאין אומרים 'זמן', כיון ששני הימים הן 'קדושה אחת', וכ'יום אחד' הן חשובין, א"כ נפטר ב'זמן' של אתמול שהוא תחילת קדושת היום, ולמה יחזור לומר 'זמן' באמצע? וכן ביום שני על השופר, אין לומר 'זמן', שכבר נפטר ב'זמן' שאמר אתמול על השופר. [וראה לעיל בשו"ע שם (סעיף ד), הביאור מדוע דווקא שני הימים של ראש השנה נחשבים 'קדושה אחת' - כי גם בזמן שהיו מקדשים את החודש על פי הראיה, היה קורה לעתים שהיו עושים ב' ימים לא מצד הספק].

אבל: "יש אומרים (רש"י, רשב"ם, וכך פוסק השלחן ערוך, תר, ב), שצריך לומר 'זמן' בין בקידוש ליל שני, בין על השופר, משום שמה שהן נחשבין כ'יום אחד ארוך', אינו אלא מחמת 'מנהג אביר-תינו' שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה, והיו חוששין שמא באו עדים אחר המנחה, ונמצא ששני הימים הן יו"ט אחד וקדושה אחת עליהם, וכיון שאבותינו היו מברכין זמן ביום שני, אף שהיו עושין אותן 'קדושה אחת' ו'כיום אחד'. . . גם לנו יש לברך זמן בליל שני (אף בארץ ישראל) כמו שמברכין בכל יו"ט שני של גליות".

וממשיך אדמו"ר הזקן בסעיף הבא: "והלכה כסברא האחרונה, מכל מקום, לכתחילה טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק ברכה, וילבוש מלבוש חדש . . . או יקח פרי חדש, ויניחנו לפניו בעת הקידוש, ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי . . . ואם אין לו בגד חדש ופרי חדש, עם כל זה יברך 'שהחיינו', שהעיקר האחרונה".

ב. סעודת החג

א. האיחול: אחרי התפילה נוהגים לאחל: 'גוט יום טוב', כמו בכל יום טוב. (למרות שיש צד לאחל גם בלילה זה: 'לשנה טובה תכתב ותחתם'. צדדי הספק: מדברי אדמו"ר הזקן ב'סידור', שנוהגין לומר לחבירו 'לשנה טובה וכו', בליל א' דר"ה - משמע שבליל ב' לא מאחלים זאת, כי כבר נגמרה הכתיבה לטובה. אבל בשיחות קודש (תנש"א, עמ' 37), נשאר הרבי ב'צריך עיון', אם צריך לומר זאת גם בליל ב' דר"ה)⁴.

ב. פרי חדש, בקידוש: נוהגים להניח פרי חדש על השולחן בשעת הקידוש, ובשעה שמברך 'שהחיינו' מכויין (על היום ו) על הפרי החדש. אמנם, אם אין פרי חדש, מברך שהחיינו (שו"ע אדמו"ר הזקן תר, ה, ו. וכפי שהתבאר לעיל בארוכה, בקשר ל'שהחיינו' בהדלקת נרות).

ג. אחרי הקידוש - אכילת הפרי חדש: מיד אחרי קידוש, לפני נטילת ידיים (ולכתחילה ללא הפסק בדיבור שאינו שייך - 'קיצור הלכות המועדים' עמ' עז), אוכלים את הפרי החדש (ספר המנהגים' עמ' 56. טעם האכילה מיד אחרי קידוש: כדי למעט ב'הפסק' שבין ברכת 'שהחיינו', לאכילת הפרי חדש - 'מחצית השקל', ו'מטה אפרים' בסימן תר. וכך כתב הרבי, אגרות קודש, ג, עמ' רי). ונהגו בליובאוויטש, לאכול כזית מהפרי החדש, ולברך ברכה אחרונה, לפני נטילת ידיים,

(4) בשו"ע אדמו"ר הזקן (תקפב): "אין לומר דבר זה ('לשנה טובה וכו') ביום ב' של ראש השנה אחר חצות היום, לפני שכבר נגמרה הכתיבה של ראש השנה". משמע שבליל ב' של ר"ה, ניתן (וצריך) עדיין לומר זאת. ומאידך גיסא ב'סידור' כותב אדמו"ר הזקן: "נוהגין בליל ראשון של ר"ה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם", משמע רק בליל א', אבל בליל ב', לא אומרים. והלכה למעשה, כדבריו ב'סידור', שהוא 'משנה אחרונה', כידוע. ולכן כתבנו שלא מאחלים 'לשנה טובה וכו', בליל ב'.

אמנם הרבי מעיר (ספר השיחות, תנש"א עמ' 37 הע' 76), שעל פי דברי אביו (ליקוטי לוי"צ אג"ק עמ' רי), ש'גמר הכתיבה והחתימה לטוב', היא על ידי תקיעת שופר: "אולי יש מקום לאמירת 'לשנה טובה תכתב ותחתם', גם בליל ב' דר"ה, קודם תקיעת שופר דיום ב' דר"ה, כיון שגמר וש' לימות הכתיבה והחתימה לטוב, הוא ע"י תקיעת שופר דיום ב' דר"ה. ועדיין צריך עיון". [ומוסיף הרבי דיוק נפלא בלשונו הזהב של אדמו"ר הזקן, שעל פיו אכן שייך לאחל 'לשנה טובה וכו', גם בליל ב' דר"ה. שהרי בסידור כותב: "נוהגין בליל ראשון של ר"ה לומר לחבירו וכו'", אבל אינו אומר מתי אין לומר זאת, וניתן להבין, שאפשר לומר גם בליל ב'. ובשו"ע רק 'מוסיף' אדמו"ר הזקן: "ואין לומר דבר זה ביום ב' של ר"ה אחר חצות". ואם כן, אין סתירה בין מה שכתב בשו"ע למה שכתב בסידור. שבסידור כותב שבליל א' אומרים, ובשו"ע מוסיף שמפסיקים לומר ('אין לומר דבר זה'), ביום ב' אחר חצות (אחרי התקיעות של יום ב'), אבל ניתן לומר זאת גם בליל ב']. ולמעשה: נשאר הרבי ב'צריך עיון', והנהגת הרבי בפועל, לאחל 'גוט יום טוב'.

ליל ב' דראש השנה

וכן נהג אדמו"ר הרי"ף (ספר השיחות תש"ה עמ' 4, אוצר מנהגים חב"ד עמ' פב)⁵. ונוהגים שגם השומעים, מברכים 'שהחיינו' על הפרי החדש, אף על פי, שכבר שמעו את ברכת 'שהחיינו' מהמקדש (מטא אפרים', תר, ו. ואעפ"כ עונים 'אמן' על ברכת 'שהחיינו' של המקדש, ולא נחשב 'הפסק' - 'מקראי קודש', ד. ולא כ'שמירת שבת כהלכתה', מז, הע' רכח).

ד. סימנים: אין אכילת 'סימנים' (תפוח בדבש וכו') בלילה זה. (אוצר מנהגי חב"ד, עמ' פב).

ה. המוציא: טבילת המוציא בדבש (שו"ע אדמו"ר הזקן, תקפג ד. 'היום יום', חלק שני).

(5) בביאור הנהגה זו אפשר לומר, בהקדם: ישנו דין המבואר בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן (קע"ה), שכאשר מאכל שאוכל לפני הסעודה, גרם לפטור מ'ברכה ראשונה', מאכל אחר שיאכל בסעודה, נחשבים שניהם - 'אכילה אחת'. ונפקא מינה, שמכיון שהמאכל שבתוך הסעודה פטור מ'ברכה אחרונה' (כי מברך ברכת המזון), ממילא גם המאכל שנאכל לפני הסעודה, נפטר מברכה אחרונה. דוגמא: אכל לפני הסעודה פירות לתענוג (לא לפתוח את התאבון - שאז הם כחלק מהסעודה), וכוונתו לאכול עוד פירות בסעודה, ובדרך כלל, האוכל פירות כאלה בסעודה, צריך לברך עליהם, אבל מכיון שאכל פירות לפני הסעודה, פטור מלברך על הפירות בסעודה 'ברכה ראשונה', ומכיון הרי שבזכות הפירות שלפני הסעודה, נפטרו הברכות שבתוך הסעודה מברכה ראשונה, וממילא נעשו שני המאכלים (הפירות שלפני, ושבסעודה) 'אכילת אחת', ולכן כשם שהפירות שבתוך הסעודה, פטורים מברכה אחרונה (כי מברך ברכת המזון), כך הפירות שאכל לפני הסעודה, נפטרים מברכה אחרונה.

לפי זה יוצא לענייננו: שגם אם אכל כזית מהפרי החדש לפני הסעודה, לא צריך לברך ברכה אחרונה, אם יאכל עוד פירות במשך הסעודה, כי 'בזכות' הפירות שלפני הסעודה, יפטרו הפירות שבסעודה מ'ברכה ראשונה', וממילא נעשים 'אכילת אחת' עם הפירות שלפני הסעודה, וברכת המזון פוטרת את שניהם (הפירות שלפני ושבסעודה). ואכן כך יעץ לעשות ב'שמירת שבת כהלכה' תה' (מז, הערה רכב), שיכיון להוציא בברכתו על הפרי החדש, גם את הפירות שיאכל בסעודה, וכך יצא מספק שמא לא אכל כזית וכדומה [או שמא אכל 'בריה' שלמה, כגון גרגיר רימון, שגם בפחות מזכית, נכנס לספק ברכה אחרונה, כמבואר בשלחן ערוך, סימן ר"ן].

אבל ה'הנהגה' שהובאה בפנים, לאכול כזית ולברך ברכה אחרונה, היא לכאורה משום שח"ש ששים שיאכל כזית, ולא יברך ברכה אחרונה, כי יסמוך על אכילת הפירות שיאכל בסעודה, (שכנ"ל, ברכת המזון עליהן, תפטור את הפירות שלפני הסעודה מ'ברכה אחרונה'), ולבסוף לא יאכל פירות בסעודה, וישכח מזה, ונמצא שלא בירך ברכה אחרונה. (כך נראה לבאה, וכך נראה כוונת הרשד"ב לוי"ן ב'שיעורי הלכה למעשה', עמ' תא).

אלא שאם מכיון לפטור את הפירות שיאכל בסעודה, הרי הוא פטור מברכה אחרונה על הפירות שאוכל לפני הסעודה, גם אם אוכל כזית! ולכן יש לכיון שאינו רוצה לפטור את הפירות שיאכל בסעודה, וכך הוא מתחייב בברכה אחרונה על מה שאוכל לפני הסעודה. ואולי, זה גופא שידוע לו המנהג, לברך ברכה אחרונה לפני הסעודה, הרי הוא ככוונה שלא להוציא את הפירות שיאכל בסעודה [ועכ"פ, נחשב כהעדר כוונה להוציא את הפירות שבסעודה, וזה מספיק, כדי לחייבו בברכה אחרונה]. ויש עוד להאריך בזה, ובענין גרימת ברכה שאינה צריכה. ואכמ"ל.

יום ב' דר"ה

* כל הדינים שהובאו לעיל לגבי יום א' דר"ה, תקפים גם ליום ב', ולכן נציין רק היכן שיש איזה שינוי. [ובנוגע לשינויים בין יום א' ליום ב' בנוסח התפילה, כגון בפיוטים וכיו"ב, מפורשים הם ב'מחזור', ולא ראינו צורך להביאם].

א. שהחיינו ב'תקיעות' - בגד חדש: גם ביום השני, מברך ה'בעל תוקע' 'שהחיינו' בתקיעת שופר, ולכן לכתחילה צריך שיהיה לו איזה בגד חדש, שלובש לראשונה (שו"ע אדמו"ר הזקן, תר, ז).⁶ למנהג ספרד, אין מברכים 'שהחיינו' בתקיעות שביום זה (שו"ע אדמו"ר הזקן שם, על פי הבית יוסף, כף החיים, תר, י). **ולכן:** התוקעים בשופר, לספרדים (ב'מבצעים' וכדומה), לא יאמרו להם לברך 'שהחיינו' ביום השני (ולא יברכו בשבילים), אלא אם כן, לא קיימו עדיין את המצוה ביום הראשון.

ב. שינה: יש מקום להקל בשינה אחר התפילה ביום השני (ספר 'נוהג כצאן יוסף', שמותר לישון ביום ב', כי כבר נגמר דינו. גם הגאון ר' נתן אדלר נהג להקל לישון ביום שני, ואמר שכך קבלה בידו שאין לחוש למידי - 'הגהות זכרון לאברהם'. וכן משמע ב'ערוך השלחן', שהביא רק על שינה ביום א'. אמנם מדברי אדמו"ר הזקן, בסימן תקפג, שהביא את דברי הירושלמי 'מאן דדמיך בריש שתא, דמיך מזליה', משמע שאין לישון בכל ה'ריש שתא', דהיינו בשני הימים של ר"ה. אבל הוא עצמו כותב שיש נוהגים להקל אחרי חצות, ולכן כתבנו שיש להקל ביום השני אחרי התפילה, שהוא ממילא גם אחרי חצות).

(6) הרמ"א בסימן תר, שהביא דין זה, שמברכים שהחיינו גם על התקיעות של יום ב' דר"ה, לא הצריך בגד חדש, ומה שכותב אדמו"ר הזקן להצריך לכתחילה בגד חדש, הוא על פי דברי המגן אברהם שם שכן מצריך. והטעם שלפי הרמ"א אין צורך בבגד חדש, מבאר הב"ח, שהוא משום שוודאי צריך לברך שהחיינו, כי גם אם נאמר שהוא 'יום אחד ארוך', הרי בוודאי שלא יוצאים ידי חובה של תקיעת שופר ביום ב', במה שונה תקיעת שופר מקידוש, הרי גם לגבי קידוש אפשר לומר ברורה (שער הציון, תר, ה), במה שונה תקיעת שופר מקידוש, הרי גם לגבי קידוש אפשר לומר אותה סברא, שלא יוצא ביום השני מהקידוש שעשה ביום הראשון, ואעפ"כ, מצריך השלחן ערוך, שיהיה לפניו פרי חדש, כי שמא שני הימים נחשבים 'יום אחד ארוך', ולא יכול לברך שוב שהחיינו? וביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה, כ), שלענין קידוש שייך לומר שהוא 'יום אחד', כיון שכבר 'קידש את היום', ולא שייך לקדש את אותו יום שוב (לכן צריך פרי חדש), אבל לגבי תקיעת שופר, לא שייך לומר שהוא כמו 'יום אחד ארוך', שהרי בין התקיעות של יום א', לתקיעות של יום ב', יש לילה, שאינו זמן שופר, והתקיעות של יום ב', הם דבר חדש לגמרי, ולכן שייך שפיר לומר עליהן 'שהחיינו'. [כל זה הוא ביאור בדעת הרמ"א, וכפי שכותב הב"ח שאין צורך בבגד חדש, אבל המגן אברהם מצריך בגד חדש לכתחילה בתקיעות של יום ב', וכך פוסק אדמו"ר הזקן. ולדעתם, אין חילוק בין קידוש לתקיעת שופר, ובשניהם שייך לומר שהוא 'יום אחד ארוך', ולכן לכתחילה צריך בגד חדש, כדי לצאת מספק ברכת שהחיינו].

ג. לקראת סיום ראש השנה:

- לימוד חסידות: כותב הרבי (אגרות קודש, ד, עמ' תצח): "ואני בהצעת, אשר גם כל אחד ואחד, ינהג כן, לחבר שעות דראש השנה, והתחלת מוצאי ראש השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאנו - יומשך גם בכל ענייניו אור החסידות עד למטה מטה" (וכך מסופר שנהג אדמו"ר הצמח צדק, ספר השיחות תשי"ה, עמ' 10. ואדמו"ר הרשב"ב (אשכבתא דרבי, עמ' 3), ולכן אמר הרבי 'ואני בהצעת, אשר גם כל אחד ואחד, ינהג כן וכו', דהיינו לנהוג כרבותינו נשיאנו. והובא בספר המנהגים - חב"ד).

- סעודה והתוועדות: משנת תשי"ב, נהג הרבי ליטול ידיו לסעודה, הוא והקהל, לעת ערב, ובמשך ההתוועדות, הורה לנגן ניגונים מכל הנשיאים, ואמר מאמר דא"ח נוסף לשיחות וכו', ובמאמר הזכיר מדברי כל הנשיאים, ומשנת תשד"מ גם מדברי האריז"ל⁷.

ד. המלך המשפט: בתפילת ערבית של מוצאי ראש השנה, אומרים 'אתה חוננתנו', כבכל מוצאי יום טוב, וממשיכים בכל השינויים שישנם בעשרת ימי תשובה, בתפילת העמידה, שהתחילו בהם לביל א' דראש השנה, אלא שעכשיו נוסף גם לומר: 'המלך המשפט' (במקום 'מלך אוהב צדקה ומשפט').

ה. האיחול: במוצאי ראש השנה מאחלים: "א גוט יאהר", המשכה חדשה (אוצר מנהגי חב"ד, עמ' קנה, על פי דיבורי אדמו"ר מוהריי"ץ במוצ"ש שבת שובה, תשז).

7) וכך אמר הרבי בראש השנה תשי"ב: "קשה להנהיג דברים חדשים, אצל מו"ח אדמו"ר (מוהריי"צ), לא ראיתי זאת מעולם, אולם רצוני לאכול עמכם סעודת יום טוב בצוותא, וכוס של ברכה אחת תהיה לנו. לפיכך יטלו כולם ידיהם לסעודה, ינגנו את ניגונו של רבינו הזקן, ואחר כך יברכו ברכת המזון". ובתשי"ג: "היות שכל ענין הסעודה כעת הוא חידוש, על כן יהיה עוד חידוש, שיאמרו כולם 'לחיים', וכל אחד יבקש צרכיו, ויכלול עצמו בתוך כלל ישראל. (ראה 'אוצר מנהגי חב"ד', עמ' קמח. וראה גם ביאור בענין הזכרת רבותינו נשיאנו בדיבור ובניגון, בספר 'שערי המועד' דים, ראש השנה עמ' שכ - שכו. שניגון הוא 'קלא פנימאה דלא אישתמע')."

א. כפרות

מנהג הכפרות, טעמי המנהג, זמן עשיית הכפרות, על מה עושים כפרות, כמה תרנגולים, מעוברת, נוסח הכפרות, השחיטה, מצות כיסוי הדם, אופן הכיסוי, פדיון כפרות.

א. מנהג ה'כפרות': המנהג לקחת תרנגול לכפרות בערב יום הכיפורים ולשחטו, הוא מנהג עתיק יומין עוד מזמן הגאונים, ולדברי המהר"ל (נתיב הביטחון) יש ראייה גמורה מן הגמרא (ברכות, סג, ב) למנהג זה. יחד עם התפשטותו, עורר המנהג גם התנגדות גדולה, בטענה שהוא 'דרכי האמורי', ולמעשה: השו"ע (סימן תרה) פסק שלא לעשותו, והרמ"א חיזק את המנהג. ומאחר שקיבל האריז"ל את המנהג, התקבל והתפשט המנהג אצל רוב מנין ורוב בנין של כלל ישראל, אשכנזים וספרדים¹.

1) מנהג זה מובא לראשונה, בתשובת רב ששנא גאון (ראש ישיבת סורא בשנים ד' אלפים תכ-תמט): "וששאלתם האי שאנו רגילים לשחוט ערב יוה"כ תרנגולים" וכו'. ובתשובות רב נטרונאי: "וביו"ט ראשון של ר"ה, ובערב יום הכיפורים שוחטין תרנגולין כל אחד שבבית ומחזירין אותו על כל אחד ואחד מן בני הבית ואומרים 'זה תחת זה' זה חלוף זה' . . . 'זה יוצא למיתה ותכנס אתה פלוני בר פלוני לחיים' . . . ושוחטין אותו ומחלקין לעניים". וכן ברב האי גאון (תשובת הגאונים סימן ח), והתקבל המנהג אצל חכמי אשכנז: ספר 'האורה' לרש"י, מחזור ויטרי ["מנהג אבותינו תורה היא . . . ערב יו"כ מביאין תרנגולים זכרים לזכרים . . ."]. ר"ב, ר"ה תקמז, אור זרוע (ב, רנז), רא"ש (יומא פ"ח, כג), תשב"ץ (קכה), מרדכי (תחילת יומא), טור (תרה), מהרי"ל, מהרי"י וויל, ועוד. [וראה גם רש"י, שבת פא, ב ד"ה האי פרפיסא].

אמנם גדולי ספרד שללו מנהג זה, כמו שהביא הבית יוסף שהרשב"א והרמב"ן אוסרים לעשו-תו. הרי"ף והרמב"ם לא מזכירים את המנהג, וכותב האורחות חיים שהרמב"ן אסרו משום 'דרכי האמורי', וחיזק הרשב"א בתשובה את דברי רבו הרמב"ן, וביסס את האיסור במנהג זה: 'והבלים האלה שנראה בעני כדרכי האמורי, ודחקתי על זה הרבה ובחסד עליון נשמעו דברי ולא נשאר מכל זה ומכיוצא באלו בעירנו מאומה, אע"פ ששמעתי מפי אנשים הגונים מאוד מאשכנז היושבים עמנו בבית המדרש, שכל רבני ארצם עושין כן ערבי יום הכיפורים . . . גם שמעתי כי נשאל לרבינו האי גאון ז"ל ואמר שכן נהגו, ועם כל זה מנעתי המנהג הזה מעירנו'.

אמנם נראה שהמנהג נשאר אצל ההמון, ונהגו בזה כמה וכמה, וכדברי הרדב"ז (ב, תשמ): 'ועל שחיטת התרנגולים ערב יו"כ לכפרה, על הנערים, נהגו בו היתר . . . ולא ראיתי בכל חכמי הדור מי שמחה בדבר'.

ונאמרו כמה הסברים מדוע אין בזה משום 'דרכי האמורי', ראה למשל ב'חבור התשובה', לרבינו המאירי, שמבאר באריכות, שיש בזה רק משום 'סימן', לעורר לב האדם, וכן אומרים פסוקים, ונותנים העופות לצדקה.

עם התקבלות המנהג אצל האריז"ל, התפשט המנהג בכל הקהילות וכך כותב ב'שער הכוונות' (דרושי יו"כ): 'מנהג של הכפרה, המנהג הנזכר, בספרי הגאונים, היה מורי ז"ל (האריז"ל), נזהר מאוד לקיימו, והיה לוקח תרנגול אחד לבן, לכל אחד מבני הבית הזכרים, ותרנגולת אחת לבנה לכל אחד מבני הבית הנקבות . . . וזמן שחיטתו הוא בליל ערב יום הכיפורים, באשמורת קודם עלות

ב. טעמי המנהג:

1. **כפרה, כמו שעיר המשתלח: נקרא 'כפרה' כמו 'שעיר המשתלח' לעזאזל, שהיה מכפר בזמן שבית המקדש היה קיים (מחזור ויטרי, של"ה יומא, אדמו"ר הזקן בסידור²).**
2. **שיחשוב שהיה ראוי לעשות לו: על דרך הטעם המובא ברמב"ן (ויקרא, א, ט) לקרבנות החוטא בשגגה: "שיחשוב האדם כאילו חלבו ודמו נקרבין על גבי המזבח", וכך כותב המשנ"ב: "ויחשוב שכל מה שעושין לעוף הזה, הכל היה ראוי לבא עליו, וע"י תשובתו, הקב"ה מסלק הגזירה מעליו, ונתקיים דוגמתו בעוף הזה, וכן כתבו הראשונים, טעם הקרבן הבא על השוגג". וכעין 'שילוב' של ב' הטעמים מובא ב'לבוש'³.**
3. **הכפרה היא הצדקה: הכפרה היא זה שנותנים את התרנגול לעניים (תשובת רב נטרונאי גאון, מאירי⁴).**
4. **תרנגול: האריז"ל מבאר על פי סוד (פרי עץ חיים, סידור האריז"ל, והביא זאת אדמו"ר הזקן בסידורו): "סוד הדבר, לכפות את הדינים! כי נקרא (התרנגול) 'גבר', כי הוא בחינת ה' גבורות. . ועל ידי השחיטה, נכנעים ונמתקים הגבורות. . ובסידור האריז"ל (ואדמו"ר הזקן) מוסיף, שעל ידי שמוציאים את דמו, ממתקים את הדינים. הרי שעל פי סוד, ה'כפרות' הם דווקא**

השחה, אחר הסליחות". וראה 'כף החיים' תרה, ה. ויחוו"ה, ב, עא.

(2) מחזור ויטרי: "דמיון שעיר המשתלח שהיה מכפר על כל ישראל", מהר"י וייל (קצב): "הכפרות משום דאם נגזר מיתה על האדם, כשיבטל הגזירה צריך ליתן למלאך המות כופרו, הדא הוא דכתיב: 'פדעהו מרדת שחת, מצאתי כופר'. . והיינו סוד קרבנות". והיינו שאין זה מטעם שהאדם ידמה בנפשו כאילו הוא נשחט אלא כדברי הרמב"ן (ויקרא טז, ח) שמצות ה' לשלח את השעיר לעזאזל, הוא כדי לתת לשטן את חלקו שלא יקטרג, שכבר הובטחה לו נפשו שם אדם. (וראה 'פני יהושע' (ב"ק נ, א) שכותב גם כן כך).

(3) 'לבוש': "כדי להשביע עינו של רשע הוא יצר הרע הוא שטן הוא מלאך המות, החפץ בה-שחתת העולם ומקטרג על הבריות כדי שימסרו בידו, וכשישחוט כל אחד מין בעל חי במקומו, ויחשוב כאילו שחט את עצמו, אין לו מקום לקטרג כל כך, ועל דרך שעיר המשתלח".

(4) רב נטרונאי גאון: "ומחלקין אותו לעניים וליתומים, ואומרים יהא זה כופר שלנו ויהיו עלינו כפרה". מאירי: "להעיר לב האדם ולהרעידו, להיות מראה את עצמו כאילו הוא ובני ביתו מחוייבים לשם מצד עונותיו, ושואם ישוב לשם בכל ליבו יהפוך השם אליו את הקללה לברכה, ויקרע גזר דינו בתכלית תשובתו, והוא שהוא מכלל המנהג היותם סמוך לזה מרבים בצדקה לשלוח מנות לאביונים עם התרנגולים ההם איש כמתנת ידו".

בתרנגול הנקרא 'גבר', וכך ביאר הרבי, מדוע ב'סידור' לא הזכיר אדמו"ר הזקן כפרות בבעל חי אחר⁵.

5. **תרנגול לבן:** כתב מהרי"ל, והובא להלכה ברמ"א (תרה), שצריך לבחור תרנגולים לבנים. ומבאר אדמו"ר הזקן (שם, ומקורו ב'תיא רבתי'): "ובוחרים בתרנגולים לבנים, על דרך שנאמר 'אם יהיו חטאיכם כשנים, כשלג ילבינו'. [אמנם, רק אם אפשר למצוא לבנים בקלות, אבל אין לחפש אחריהם, כי אז הוא כעין 'דרכי האמורי' (אדמו"ר הזקן שם, ומקורו בב"ח) אבל בכל אופן אין לעשות על תרנגול שחור, כי שחור הוא 'תוקף הדינים' המחשיך פני הבריות (שער הכולל, מד, בשם הזוהר, א ריח)]

ג. **זמן עשיית הכפרות:** הזמן המובחר ביותר, הוא בערב יום כיפור ב'אשמורת הבוקר' (קצת לפני 'עלות השחר'), וטעמו על פי הסוד, כי אז חוט של חסד גובר בעולם, ויגבור על ה'גבורות' (סידור אדמו"ר הזקן, על פי 'פרי עץ חיים', ו'משנת חסידים'). אבל אם קשה לעשות אז (ובפרט שאם יבואו כולם יחד, יש חשש שהשחיטה לא תהיה כדבעי, בגלל הלחץ), אפשר לעשות 'כפרות' בכל 'עשרת ימי תשובה' ('פרי מגדים', תרה, א. 'ערוך השולחן', ומשנ"ב, שם. וכן כתב ב'מנהגי חתם סופר', וב'שועות יעקב' 'יו"ד יח. וציוה להכריז בקהילתו (לבוב), לשחוט בכל עשרת ימי תשובה, כדי שלא יבואו לידי מכשול).

ד. על מה עושים 'כפרות':

1. **המובחר, תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה:** ברוב המקומות שבו הוזכר מנהג הכפרות, ב'גאונים', 'ראשונים', ו'אחרונים', מוזכר תרנגול לזכר, ותרנגולת לנקבה, וכך הוא להלכה ברמ"א, ובשו"ע אדמו"ר הזקן. וכן הוא על פי סוד, כנ"ל בשם האריז"ל.
2. **בדיעבד בדגים:** מי שלא יכול לעשות כפרות בתרנגול, יעשה ב'בעל חי' אחר (חוץ מתורים ובני יונה, שהם ראויים להקרבה), כגון דגים חיים (מוזכר בראשונים

(5) "המלך במסיבו" (ב, כג): שאלו את הרבי על מה שבאחרונים מוזכר עשיית כפרות גם בדגים, ואילו אדמו"ר הזקן לא הזכיר זאת (בשו"ע הזכיר שאפשר לעשות בבעל חי אחר, אבל בסידור כתב רק 'תרנגול'), וענה הרבי, שעל פי קבלה, ענין הכפרות הוא דווקא בתרנגול. אכן גם על פי נגלה, ישנו טעם מדוע בחרו בתרנגול דווקא, ראה טור (תרה) ורא"ש (יומא, ח כג): "וכיון ששמו (של התרנגול) 'גבר', תמורת גבר - בגבר".

ערב יום הכיפורים

שאפשר לעשות על 'בעלי חיים' אחרים, ולהלכה ב'מגן אברהם', שו"ע אדמו"ר הזקן, 'מטה אפרים', 'משנה ברורה'. וכך כותב ב'אלף המגן': "וכן נוהגים בזמנינו הרבה לומדי תורה, ליקח דגים לכפרות".

3. **על כסף: אם אין אפשרות לעשות על 'בעל חי' אחר, יעשה כפרות על כסף, כפי ערך שווי תרנגול ('אלף המגן' בשם 'חיי אדם').** האפשרות לעשות 'כפרות' על כסף, לא הובאה ב'ראשונים', אלא ב'חיי אדם', ולכן זו האפשרות האחרונה ('נטעי גביראל', י, 'הע' כד).

4. **על ידי שליח: מובא בפוסקים שאפשר לעשות 'כפרות' על ידי שליח** ('כתר שם טוב' (גאגין) עמ' רכט, שכן המנהג של הספרדים בארץ ישראל ומצרים, שאם אדם אינו בביתו, חבירו עושה לו הכפרה. ולהעיר, שגם 'שעיר המשתלח' היה נעשה על ידי שליח). ולכאורה ישנה עדיפות בעשיית כפרות על תרנגול על ידי שליח, מאשר עשייתה על דגים או כסף בלבד, בעצמו. כי על פי קבלה, עשיית כפרות היא דווקא על תרנגול. (כדברי הרבי ('המלך במסיבו' ב, כג) שאדמו"ר הזקן הזכיר בסידורו רק תרנגול (ולא דגים וכדו'), כי: "על פי קבלה, ענין הכפרות הוא דווקא בתרנגול". ולכן מסתבר לכאורה, שעדיף לעשות באופן המתאים על פי קבלה, והרי ממילא העושה בכסף, מפסיד את הטעם השני דלעיל - לחשוב, שכך היה ראוי לעשות לו וכו'). ולמעשה: יעשה על כסף, וישתדל שיעשו עבורו ועבור משפחתו על תרנגול.

ה. **כמה תרנגולים: יש אומרים, שמספיק תרנגול אחד לכל הזכרים שבבית, ותרגולת אחת לכל הנקבות** ('לבוש', הובא ב'מגן אברהם', ושו"ע אדמו"ר הזקן, 'מקור חיים', וקיצור שו"ע. וטעם דעה זו: שהרי יכולים כמה להשתתף בקרבן נדבה אחד⁶). **ויש אומרים שצריך תרנגול לכל זכר בבית, ותרגולת לכל נקבה, וכך המנהג הפשוט בחב"ד** ("של"ה, ב"ח בשם המרדכי, 'אליה זוטא', וכן הוא על פי האריז"ל ב'פרי עץ חיים', וכך סתם אדמו"ר הזקן בסידור, שהביא רק דעה זו. טעם דעה זו: שאין שני אנשים מתכפרים בקרבן אחד)⁷. **ואם אין ידו משגת, לקנות 'כפרות' לכל אחד מבני המשפחה (או שאין אפשרות להשיג די תרנגולים, וכיוצא**

6 והקשה האליה רבה, הרי דין זה נכון בקרבן נדבה דווקא? ותירץ המחצית השקל', שאכן מנהג הכפרות אינו חיוב, אלא רק מנהג, ולא גרע מקרבן נדבה.

7 וכך המנהג, וכפי שכותב הרבי בליקוטי שיחות (כב, עמ' 59) "וכך הוא המנהג, כמנהג האריז"ל, שמעוברת לוקחת שלש עופות", וכוונתו לדעה זו, שצריך תרנגול לכל אחד, ולכן צריכים שלש למעוברת (אחד לה, אחד אם העובר נקבה, ואחד אם העובר זכר. אבל לפי הדעה הראשונה, מספיקים שניים: אחד לה ואם העובר נקבה, ועוד אחד אם העובר זכר). וכפי שכתוב שם בפירוש בהע' 34: "דעת האריז"ל הובא ב'מגן אברהם' שם... דיעה הב' בשו"ע אדמו"ר הזקן שם...".

בזה), יכול לסמוך על הדעה שדי בתרנגול לכל הזכרים, ותרנגולת לכל הנקבות (משנה ברורה, תרה, ג, קיצור שו"ע, קלא, א. 'דעת תורה')

ו. כמה תרנגולים למעוברת:

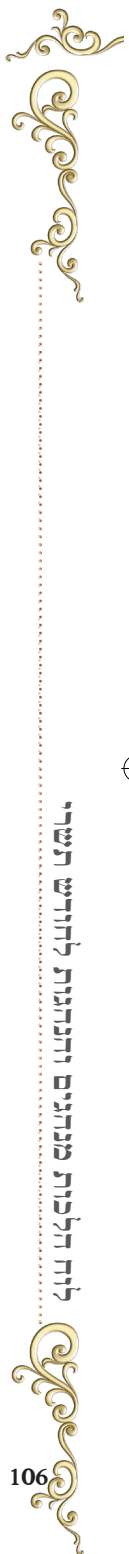
- **לאחר 40 יום:** מעוברת, לאחר 40 יום של הריון (אבל לפני זה, אפילו אם יש לה הוכחות שהיא בהיריון, לא צריכה כפרה נוספת לעובר - הגר"ש וואנזר, 'מבית לוי' ב יז), לוקחת שלשה תרנגולים - שתי תרנגולות, ותרנגול. (לדעה הראשונה באדמו"ר הזקן: מספיק שתיים, זכר ונקבה (נקבה אחת בשבילה ובשביל העובר, אם העובר נקבה. וזכר אחד, שמא העובר זכר). אבל לדעה השניה - וכך המנהג לכתחילה - צריכה שלש, שתי נקבות, ואחד זכר. (נקבה נוספת, שמא העובר נקבה).

- **תאומים:** לא חוששים שיש לה תאומים, כי אינו מצוי, ולא חוששים 'למיעוט' במנהג (ב"ח, פרי מגדים). אך אם יודעת בבירור שיש לה 'תאומים בבטנה', צריך עיון, איך תנהג, ואפשר להקל (הרבי, בליקוטי שיחות כב, עמ' 59, הע' 36. ונראה שדעתו נוטה להקל, בצירוף הדעה שבכל מקרה מספיק תרנגול אחד לכמה אנשים⁸).

- **ידיעת מין העובר:** אם יודעים על ידי בדיקת 'אולטרה סאונד', שהעובר הינו בן או בת, נחלקו בזה פוסקי זמננו, יש אומרים שיכולה לסמוך על זה, ותיקח כפי מה שהראתה הבדיקה (קנה בושם), ויש אומרים שאי אפשר לסמוך בבירור על בדיקות אלו, לגבי קביעת מין העובר, ולכן בכל אופן תיקח שלש. (מנחת יצחק). והמיקל, יש לו על מי לסמוך.

ז. **נוסח הכפרות:** אומרים: "בני אדם... מצאתי כופר", פעם אחת. אחר כך אומרים: 'זה חליפתי... ולשלום'. ובשעה שאומרים זאת, מסובבים שלוש פעמים את התרנגול מעל הראש. עושים כסדר הזה, ג' פעמים. נמצא סך הכל: אמירת 'בני אדם' וכו', ג' פעמים, וט' סיבובים של התרנגול. (ספר המנהגים חב"ד - עמ' 58). חליפתי, תמורת כפרתי - ראשי תיבות חת"ך, הוא שמו של המלאך, הממונה על החיים,

(8) "לא חיישינן לתאומים (כמו שכתב הב"ח שם מ'מרדכי קטן', פמ"ג שם) - כיון דמיעוטא הוא, והמדובר הוא במנהג. וצריך עיון בזמננו, דפעמים רבות יודעים ברור אשר 'תאומים בבטנה', ועל בירור זה סומכים בנוגע לפיקוח נפש בשבת ויוהכ"פ וכיוצא בזה - איך תנהג ב'כפרות', או שנאמר כיון דלא שכיחא כו', ובפרט בנדון דידן, דבלאו הכי יש אומרים לפטור כמה זכרים בתרנגול אחד". וכו'.

הנהגות להורש תשרי

י. מצות כיסוי הדם: מצות 'כיסוי הדם', היא מצוה מן התורה, ומצוה לחזור אחר מצוה זו, ולכן מהדרים לעשות את המצוה כראוי, לברך, ולכסות את הדם (החיד"א ב'מחזיק ברכה', יו"ד כח, ב. 'דרכי חיים ושלום' תשמב). וצריך לבקש רשות מהשוחט, כי המצוה מוטלת עליו, אלא שהוא יכול לעשות כל אחד ל'שלוחו', שיקיים המצוה בשליחותו¹¹.

י"א. אופן הכיסוי: מכינים מראש מקום שיש בו 'עפר תיחוח' (גרגירים נפרדים, ולא גוש), כדי שישפך עליו הדם של השחיטה. לוקחים עפר ביד, וממתינים שהשוחט יבדוק שה'סימנים' של העוף, נשחטו כראוי [וראוי שהשוחט יבדוק גם את הסכין, כדברי השו"ע (יו"ד, כח, יט)], כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. ויברך מעומד¹²: "אשר קדשנו במצותיו וציוונו, על כיסוי הדם בעפר". ומכסה את הדם, עד שלא ישאר רושם של לחלוחית דם (שו"ע יו"ד כח, דע"ק, ג. וכלשון 'ספר החינוך': "וכן ראוי לכסות דם הנפש, ולהסתירו מעין רואיו").

י"ב. פדיון כפרות: כתבו הפוסקים (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרה, ד. על פי מהרי"ל, רמ"א, ו'מגן אברהם'), שנכון לתת את 'פדיון הכפרות' (הערך הכספי של התרנגול/ת), לצדקה לעניים. וכאשר העופות עצמם הולכים למוסדות תורה וכדומה, אין צורך לתת בנוסף, גם את ערך העופות לצדקה (על פי שו"ע אדמו"ר הזקן שם, שהמנהג היה לתת את העופות עצמם לעניים, ורק כדי שלא יתביישו, עדיף לתת לעניים את 'דמי הכפרות'. הרי שגם נתינת העוף לצדקה, מספיקה). ומסתבר, שהוא הדין, כאשר הרווחים ממכירת העופות מגיעים למוסד תורה וכדומה.

11 'תבואות שור' (יו"ד כח, יד). 'פרי מגדים' (שם, כח, ח). ואף שיש חולקים, וסוברים שאסור לשוחט לבטל את מצוותו ('חכמת אדם' (ביני"א שער או"ה כלל ח, י). ספר 'המקנה' (קידושין כט), ועוד, בכל זאת הכרעת המ"טה אפרים' (תרד, ח), כה'תבואות שור', וכן המנהג בכמה קהילות, שה' מתכפר, מבקש רשות מהשוחט, ומקיים את מצות 'כיסוי הדם'. כדברי ה'דרכי חיים ושלום', וכן מנהג חב"ד, בעלז, ספינקא, גור (נטעי גבריאל, יב, הע' טו). וכך נהג הרבי מידי שנה, לכסות על ידי נוצה, בחמש תנועות (אוצר מנהגי חב"ד, עמ' קעז).

12 כשאר 'ברכת המצוות' שצריכה להיות מעומד (שו"ע אדמו"ר הזקן, ח, ג. ובפירוש לענין ברכת כיסוי הדם, ב'דעת תורה', יו"ד כח, י).

ב. דינים והנהגות המיוחדות ליום זה

טבילה במקוה, שינויים בשחרית, חלוקת לעקאח, מצות אכילה (מקורה, טעמה, שיעורה, נשים וחולים), פיוס חבירו, מאכלים מיוחדים, בגדי שבת, גוללות להקלת הצום, עבודת היום

א. טבילה במקוה: משתדלים לטבול במקוה ג' פעמים ביום זה (ראה 'ספר השיחות' תשה, עמ' 21. תשב עמ' 88). א. לפני שחרית כמו בכל יום (ראה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' קעח. אמנם, יש שנוהגים לטבול לפני הכפרות, 'הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 40). ב. לפני מנחה, והיא טבילה לשם טהרה ותשובה וכדלקמן. ג. אם אפשר טובלים פעם שלישית, אחרי 'סעודה מפסקת'.

ב. שינויים בשחרית: לא אומרים 'מזמור לתודה', 'אבינו מלכנו', 'למנצח'. יענך ה' ביום צרה'. ומהיום - עד ר"ח חשוון, לא אומרים תחנון. גם ב'קריאת שמע שעל המיטה' של אתמול - ליל ערב יום כיפור - לא אומרים תחנון. (מזמור לתודה: רמ"א, ושו"ע אדמו"ר הזקן, סימן תרד. והטעם: כי לא היו מקריבים קרבן תודה בערב יום כיפור, מכיון שאין להקריב קרבן שזמן אכילתו יתמעט, והרי הקרבנות נאכלים ליום ולילה שאחריו, וביום כיפור אי אפשר לאכול¹³. למנצח: שם, כי אינו 'יום צרה'. מהיום לא אומרים תחנון: 'לוח כולל חב"ד'. אבל במנחה של ח' תשרי, אומרים תחנון, שו"ע אדמו"ר הזקן, תרד, ה. גם בק"ש שעל המיטה: 'הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 40. כי למנהגנו שאין סליחות בערב יו"כ, היום טוב' של ערב יו"כ מתחיל מהלילה. על פי המבואר בשו"ע אדמו"ר הזקן, תרד, ה. שהממעטים באמירת סליחות בערב יום כיפור, סוברים שהיום טוב' של ערב יום כיפור, מתחיל מ'צאת הכוכבים' של ליל ט').

ג. חלוקת 'לעקאח': מבקשים עוגת דבש (לעקאח), ואוכלים ממנה. והטעם¹⁴: שאם נגזר עליו שיצטרך להזדקק לבריות, יצא ידי חובתו בבקשת וקבלת ה'לעקאח' (ספר המנהגים חב"ד, עמ' 58. 'אלף המגן', תרד, לח. 'אוצר יד החיים' תצ בשם מדרש איכה. הרבי נהג לומר לכל אחד, בזמן נתינת ה'לעקאח': 'שנה טובה ומתוקה'¹⁵).

13) ולהעיר, שהצמצום צדק (שער המילואים חידושים טז, ב) תמה על המנהג שאין אומרים 'מוד' מור לתודה'. והתבאר דבריו בליקוטי שיחות (יז, עמ' 426 - 427).

14) ובמקום אחר ביאר הרבי, שכיון שהכוונה בבקשת 'לעקאח', היא כדי לשלול את הענין של 'מתנת בשר ודם', מסתבר שגם הנתינה היא באופן שאין זו מתנת בשר ודם, אלא נתינה מידי של הקב"ה. ולפי זה, אפשר לומר, שעיקרו של המנהג, הוא כדי לתקן את ענייני השנה שעברה. הן אצל מי שנזקק למתנת בשר ודם, והן זה שנתן את המתנה, אם היה חסר אצלם בהכרה והרגשה שלא הייתה זאת אלא נתינה מידי הקב"ה. (באריכות, ב'ספר השיחות' תש"נ, עמ' 23).

15) "כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר: הבעל שם טוב, היה אומר, שנתנית ה'לעקאח' בערב יו"כ הוא מנהג עתיק. ובעת נתינת ה'לעקאח' היה נוהג לומר: אני נותן לך 'לעקאח', והקב"ה יתן לך שנה

ד. מצות אכילה:

- מקור וחשיבות המצוה: מצוה (מדרבנן - שו"ע אדמו"ר הזקן, תרח, א' 16) לאכול ולשתות בערב יום הכיפורים, ולמדו זאת חכמים מהפסוק (ויקרא, כג): "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש" וגו', והרי התענית היא בעשירי ולא בתשיעי? אלא כך אמרו חכמים (ברכות, ח, ב): "כל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב, כאילו מתענה תשיעי ועשירי". כוונת הדברים היא: תכינו את עצמכם בתשעה לחודש (על ידי התחזקות באכילה ושתיה), כדי שתוכלו לצום בעשירי, וכאשר תעשו זאת, הרי הוא בעיני כאילו צמתם גם בתשיעי, שהמתענה מחמת מצות הקב"ה, שכרו הרבה יותר מהאוכל מחמת מצות הקב"ה. (על פי רש"י בברכות שם, רא"ש, יומא פא, ושו"ע אדמו"ר הזקן, תרד, א).

- טעם המצוה: "מאהבת הקב"ה לישראל, שלא ציווים להתענות אלא יום אחד בשנה, ולטובתם לכפר עוונותיהם, וציווים שיאכלו וישתו תחלה שלא יזיק להם העינוי" (לשון אדמו"ר הזקן, תרד, א. על פי הרא"ש ביומא שם"). טעם נוסף מביא אדמו"ר הזקן, שם, שאינו רק 'אמצעי' לעבור את הצום, אלא

טובה. ואדמו"ר (הרשב"ב) היה מוסיף: 'א זיס יאר' (שנה מתוקה)". (תורת מנחם, תשי"א עמ' 9).
 16) מצות האכילה, מן התורה או מדרבנן: הנה, השלחן ערוך (או"ח, תקע, ג), פוסק, שמי שנשבע להתענות ביום שיש בו חיוב מן התורה לאכול, לא חלה שבועתו, כי אין שבועה חלה על מצוה. ולכן הנשבע להתענות בחנוכה ופורים, חלה השבועה כיון שאינו אלא מדרבנן, ומסיים השו"ע: "ונראה לי דהוא הדין לראש חודש, וערב יום הכפורים שאינם אלא מדרבנן".
 וחולק ה'מגן אברהם' שם על דברי השו"ע, וטוען שחיוב האכילה בערב יום כיפור הוא מדאורייתא, שהרי הגמרא לומדת זאת מפסוקים! [אמנם ה'בית יוסף' מפרש, שהלימוד מהפוסקים הוא רק 'אסכמתא'].

ועל פי דברי ה'מגן אברהם', כותב ה'משנה ברורה' בהלכות יום כיפור (תרד, א), שהמצוה לאכול בערב יום כיפור היא מן התורה. ואמנם, גם מדברי אדמו"ר הזקן בסימן תרד, נראה שהוא לימוד ממש מן הפסוקים, והיא מצוה מן התורה. אבל בסימן תרח (בסוגריים) כותב אדמו"ר הזקן שאינו חיוב מן התורה, ומהפסוק שצריך לצום בתשיעי, לומדים דבר אחר [שצריך להתחיל להתענות מבעוד יום, כי מצוה מן התורה 'להוסיף מחול על הקודש']. וזה לשונו שם: "מצות חכמים היא להרבות בסעודה בערב יום כיפור. . ומצאו להם סמך מן התורה, שנאמר ועניתם וגו' בתשעה לחודש, ופירשו בו חכמים, שיכין את עצמו באכילת תשיעי, לעינוי של עשירי".

17) זה לשון הרא"ש: "להראות חיבתו של מקום ברוך הוא לישראל, כאדם שיש לו ילד שעשור-עים וגזר עליו להתענות יום אחד, וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיכול לסבול, כך הקב"ה מכל ימות השנה לא צוה לישראל להתענות אלא יום אחד לטובתו לכפר על עוונותם, והזהירם לאכול ולשתות ערב התענית".

ומסופר על גדולי ישראל, שהיו נוהגים לאכול בכל רגע פנוי במשך היום²². ובלבד שלא תהיה 'אכילה גסה' (סדר היום, 'אליה רבה' תרח, ט בשם השל"ה). ועל אדמו"ר הזקן (בית רבי עמ' קעה) ועל אביו של הרבי, מסופר, שאף שבכל השנה השתמשו רק ביד אחת כדי לאכול, בערב יו"כ השתמשו בשתי הידיים (ספר השיחות תשי"ג, א, עמ' 22).

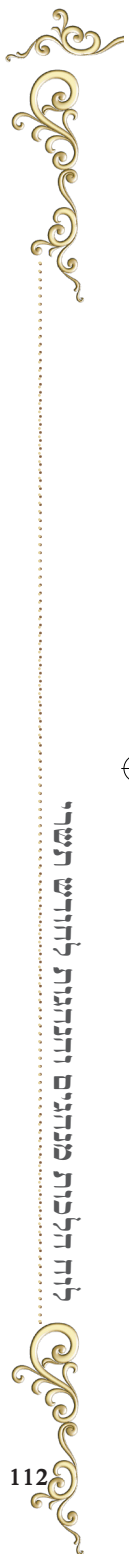
יש אומרים, שהשיעור המינימלי כדי לקיים את חיוב האכילה, הוא 'כותבת בכדי אכילת פרס', שהוא השיעור שלא יהיה נחשב 'עינוי', לאוכל ביום כיפור. (מנחת חינוך מצוה שיג. כי המצוה לאכול ביום זה, נאמרה בלשון 'עינוי', נמצא ששיעור האכילה הוא כל שיוצא מגדר 'עינוי', וכן ב'שדי חמד', מע' יו"כ א, ג. שו"ת משנה שכיר, ב, קסח).

נשים, וחולים שאינם מתענים: יש שהסתפקו האם נשים חייבות במצוה זו (שו"ת רעק"א, א טז. הרש"ש סוכה כח, א), כי מצד אחד זו מצוה 'שהזמן גרמא' ונשים פטורות, ומצד שני, מצוה זו נלמדת מהחיוב לצום ביום כיפור, והרי נשים חייבות בתענית. ובכמה פוסקים הכריעו שחייבות, כי עיקר טעם האכילה, הוא הכנה לצום (שו"ת כתב סופר, או"ח קיב, 'חכמת שלמה' בהגהות שו"ע תרד, 'מנחת חינוך' מצוה שיג, שו"ת חסד לאברהם תנינא, או"ח, סה, שו"ת 'התעוררות תשובה' שצו. וב'נטעי גבריאלי', יו"כ עמ' קח מציון, שמפורש במהרי"ל, שנשים חייבות). וכן נראה לומר בדעת אדמו"ר הזקן, שהרי לדעתו עיקר כוונת האכילה, היא לכבוד הצום. (העו"ב, תתד, עמ' 65). ולגבי חולה שלא צם ביו"כ, כותב ה'שדי חמד', שחייבים באכילה בערב יו"כ, כי אולי ירחם ה', ויתרפא, ו'אין ספק מוציא מידי ודאי' - חיוב היום לאכול.

ה. פיוס חבירו:

כאשר פגע אדם בחבירו, צריך לפייסו ולבקש שימחל לו. ואם כך בכל הזמנים, נכון הדבר שבעתיים בערב יום כיפור, שהרי אמרו חכמים (משנה, יומא, פה, ב) שאין יום הכיפור מכפר על עבירות ש'בין אדם לחבירו', עד שימחל לו חבירו. ולמדו זאת מן הפסוק (ויקרא, טז): 'כי ביום הזה יכפר

22 בספר 'כל הכתוב לחיים' מסופר, שהרב שלמה זלמן, אחיו של ר' חיים מוולאז'ין, היה אוכל בערב יו"כ כל היום ממש בלי גוזמא. וגם אחיו היה אוכל אז פירות הרבה יותר מכדי מדתו. ובא רחות רבינו (ב, עמ' קצט), שמהרי"ל דיסקין היה נוהג לאכול צימוקים וכדומה כל היום. וב'כרם חב"ד' (א, עמ' לא) מובא שכ"ק אדמו"ר הרש"ב, צוה לבנו שבסעודה מפסקת יאכל בג' קערות עם רוטב כדי להוסיף באכילתו.

יום הלכות מנהגים והנהגות לחודש תשרי

ערב יום הכיפורים

עליכם, מכל חטאתיכם לפני ה' וגו', יום הכיפורים מכפר, רק על החטאים שהם לפני ה', אבל אינו מכפר על אלו ש'בין אדם לחבירו'. ולכן כתבו הפוסקים (רא"ש שם, טור ושו"ע תרו), שישתדל אדם בערב יום כיפור, לפייס את כל מי שפשע כנגדו, ואפילו ציערו רק בדיבור.

סיבה נוספת לפייס את חבירו בערב יום כיפור, מבוארת בדברי אדמו"ר הזקן (תרו, ח. על פי הרא"ש, טור, לבוש): "אע"פ שבכל השנה ראוי לכל אחד לפייס תיכף למי שפשע כנגדו, מכל מקום, בערב יו"כ, צריך לזהר בזה ביותר, כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה, ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם". ובשם המקובלים מובא (מטה אפרים), שמי שלא העביר שנאה ממנו, אין תפילתו נשמעת.

ליתר דיני 'פיוס' ראה בשו"ע, ובשו"ע אדמו"ר הזקן סימן תרו, ובנושאי הכלים. (האם צריך לפייס כאשר השני ציערו גם כן? האם צריך לבקש מחילה גם מאדם שמקפיד עליו שלא בצדק? כמה פעמים צריך לחזור ולפייס, אם לא התפייס? האם צריך לפרט מה שעשה לו? המבזה את חבירו בפני רבים, איך מפייסו? כאשר כבר מת אותו האדם שביזה, איך מפייסו? אם אפשר לבקש מחילה על ידי שליח? האם חייב לפייס, כאשר יודע שוודאי כבר מחל לו? ועוד).

ו. מאכלים שאוכלים ביום זה: במשך היום, אוכלים רק מאכלים קלים לעיכול, כדי שלא יהיה שבע ומתגאה, כשיתפלל ביום כיפור. ולכן לא אוכלים בשר בהמה. אלא מאכלי חלב, או עופות ודגים, שהם מאכלים קלים לעיכול (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרח, ח. וכן הוא בב"ח ושו"ע תרח, ד. וב'מטה אפרים', תרח, א. וראה לקמן, לגבי סעודה מפסקת).

ז. בגדי שבת: הרבה נוהגים ללבוש בגדי שבת ביום זה, וכן נהגו רבותינו נשיאנו ללבוש 'בגדי משי' (כמו בשבת ויו"ט), בשחרית אחרי הכפרות²³.

ח. גולות להקלת הצום: מותר לקחת גולות או אמצעי אחר, בערב יום כיפור, כדי להקל על הצום. (אגרות קודש, יח, עמ' תע. 'חלקת יעקב', ב, נח. 'ציץ אליעזר', ז, לב. ועוד. ואין

23) בגדי יום טוב משחרית: כן הוא גם מנהג קרלין, ובית אליק. ומנהג סקוריא לומר גם סליחות (למנהגים שאומרים סליחות בערב יו"כ), באשמורת, בבגדי יו"ט. (נטעי גבריאלי, יד, הע' ד). בס' עודות: הרבה נוהגים לאכול את הסעודה בבגדי שבת (קצה המטה, תרה, לט: 'ויש נוהגים ללבוש לסעודה בגדי שבת'. וכן מנהג זידיטשוב, צאנז, וויזניץ, וכן הובא ב'דרכי חיים ושלום' (נטעי גב-ריאל, טז, הע' ג). לפני תפלת מנחה: מטה אפרים, תרו, א. קיצור שו"ע, קלא, ח.

ערב יום הכיפורים

לחשוש שמבטל בכך את מצות 'ועיניתם את נפשתיכם' (כדעת גאון אחד שהביא ב'שדי חמד'), שהרי רואים שהתורה צייתה לאכול, בערב יו"כ, כדי להקל על על הצום).

ט. עבודת היום: "ערב יום הכיפורים - העבודה היא 'חרטה על העבר'. ביום הכיפורים - קבלה על להבא" (היום יום, ט תשרי). "ביום הכפורים . . העבודה כל ה'מעת לעת' בתשובה, היינו חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא. דהחרטה על העבר היא בתפילת מנחה, והיודוי קודם יום הכיפורים . . הנה באמירת השני פעמים ויודוי קודם יום הכפורים, הוא 'החרטה על העבר', והסדר דיום הכפורים, הוא בה'קבלה טובה על להבא' (אדמו"ר הרי"ף, ב'ספר המאמרים - קונטרסים, א' עמ' קלז).

ג. סעודה ראשונה

המוציא בדבש, סוגי המאכלים (עופות, דגים, שום, ביצים, 'קרעפלאך'), סיפור החייט והדגים.

א. המוציא בדבש: טובלים המוציא בדבש, שהרי הוא נחשב 'יום טוב' (מטה אפרים, תרה, יח, 'כף החיים', תרח, ל. 'היום יום - חלק ב', קטע 21)

ב. סוגי מאכלים:

- **עופות ודגים:** נוהגים לאכול עופות ודגים בסעודה זו ('מגן אברהם', תרח, ז. 'מטה אפרים', תרה, יח. 'ערוך השלחן', תרח ט). ובפרט דגים, כמסופר במדרש (שם. ה).

סיפור החייט והדגים: כך מסופר במדרש (הביאו ה'טור', סימן תרד): "מעשה בשוטר העיר, שאמר לעבדו קנה לי דגים, ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב. והיה שם יהודי חייט, והוסיף עליו, עד שהעלוהו לחמשה ונשאר לחייט. בא העבד אל אדוניו, וסיפר לו כל המאורע. שלח השוטר אחר החייט ואמר לו: 'מה מלאכתך?' אמר לו חייט. אמר לו: 'ולמה קנית דג שווה זהוב בחמשה זהובים' ? ולא עוד, אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנות לי ? השיב לו: 'והיאך לא אקננו אפילו בעשרה, כדי לאכלו ביום כזה, שצינונו הקב"ה לאכול ולשתות. ושאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עוונותינו' ! אמר לו: 'אם כן, יפה עשית, ופטרו, והלך לשלום'²⁴.

24) ומענין שה'בית יוסף' מפלפל במעשה זה, ושואל כמה שאלות: "ואם תאמר: א) מה לו ול-

הלשון שלחן ערוך ח"א סי' תר"ד

- **שום, ביצים: לא אוכלים שום וביצים**²⁵. (מהרי"ל, אדמו"ר הזקן, תרח, ח. כי הם דברים שמרבים זרע. ולהעיר, שב'אלף המגן' כותב, שהבעיה היא רק בביצים חמות או לא מבושלות, אבל בביצה קשה וקרה, אין חשש. מאכלים נוספים שמרבים זרע: בשר שמן, יין ישן (רמב"ם, הל' עבודת יו"כ), תמרים (פתחי תשובה, תרח, ד).

- **קרעפלאך: נוהגים לאכול ביום זה, כיסני בצק ממולאים בבשר ('קרעפכין')** ('ספר המנהגים' - חב"ד, עמ' 58. הטעם: הבשר רומז לדינים, והבצק לרחמים, והרחמים מכסים על הדין. טעמים נוספים, ראה בהערה²⁶. ולמרות שלא אוכלים בשר בקר ביום זה, כיון שהבשר הוא בכמות קטנה אין לחשוש 'הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 43, בשם הרב פרידמן).

ד. סדר תפילת מנחה

סדר הדברים, מלקות (הטעם, הרצועה, אופן ההלקאה), טבילה (טומאת קרי, תשובה), צדקה, מנחה, אמירת וידוי (המצוה להתודות, מדיני הוידוי, היכן מכים, וידוי במנחה).

א. סדר הדברים: מלקות, טבילה, צדקה, מנחה, וידוי. אין אומרים 'אבינו מלכנו'. (מלקות לפני הטבילה: סידור אדמו"ר הזקן. בסוד הפסוק (תהילים סו, יב): 'באנו באש - ובמים' ('שער הכולל').

אש: מלקות, מים: מקוה). מלקות לפני מנחה: ראה הטעם בהערה²⁷. טבילה לפני מנחה: כדי להתוודות מלאכתו? (ב) ועוד, למה היה קובל עליו שקנאו בחמשה זהובים, והלא אדם רשאי ליזוק בנכסיו, ולתת מאה בדבר שאינו שוה אלא אחד? (ג) ועוד, שהוא קבל עליו למה לקחו מיד עבדו שהיה הולך לקנותו בשליחותו, והחייט לא השיבו על זה? וראה מה שעונה על כך בכמה אופנים.

25 בפשטות ההימנעות ממאכלים אלו שייכת בגברים בלבד, וכן כותב ב'נטעי גבריאל' מסברא. וכן כותב בפשיטות, הרב גינזבורג ב'הלכות ומנהגי חב"ד'. אבל יש לציין, שכל הפוסקים שהביאו דינים אלו, לא חילקו בין גברים לנשים, ואולי מרוב פשיטות לא הרגישו צורך להדגיש זאת. אבל יתכן מאוד, שלא רצו לעשות חילוק כזה, כי קשה לשים לב, שאלו תאכלנה ואלה לא יאכלו, ולב-סוף יצא שכולם יאכלו. ולכן לא כתבנו זאת בפנים. והבוחר יבחר.

26 מנהג זה מובא בכמה ספרים: 'ליקוטי מהרי"ח' בשם ספר 'גאולת ישראל' (בשם רבי פנחס מקוריין), 'מאה שערים' (מד, ב). והוא ליקוט מדברי אדמו"ר הזקן, האמצעי, והצ"צ). 'פרי צדיק', 'דרכי חיים ושלום', ועוד. טעם המנהג: (א) זכר ל'שתי הלחם' שהיו על גבי 'שתי כבשים' שהיו מביאים בחג השבועות, ויום כיפור הוא מתן לוחות אחרונות ('מאה שערים', שם). (ב) ביו"ט אוכ-לים בשר כי 'אין שמחה אלא בבשר', וערב יו"כ הוא יו"ט מכוסה, לכן גם הבשר מכוסה (ליקוטי מהרי"ח). (ג) הבשר רומז ל'דין', והבצק ל'רחמים', והבצק הוא מלמעלה ומלמטה כדי לחבר חסד וגבורה, למזג ולהמתיק הגבורות, כי האכילה הזו היא הכנה ליו"כ ('זרע קודש').

27 למרות שמקובל ללקות אחרי מנחה, כנפסק בשו"ע (תרז, ו). שו"ע אדמו"ר הזקן (תרז, יא), 'מטה אפרים' ועוד. הרי שעל פי האריז"ל, יש ללקות לפני מנחה ולפני הטבילה. ('סידור אדמו"ר הזקן', 'פרי עץ חיים', 'משנת חסידים', 'סידור רב שבת'י ועוד). טעם הדבר: כי כל יום אומרים 'והוא

בטהרה, שו"ע אדמו"ר הזקן תרו, יג. מהרי"ל, ט"ז. ושאר הדברים מוסברים כל אחד במקומו).

ב. מלקות:

- **הטעם:** נוהגים ללקות בערב יום כיפור, "שמתוך כך יתן אל לבו, לשוב מעבירות שבידו. ועוד, כדי להכניע את לבבו, ולהכינה לעבוד השם הנכבד והנורא, באימה וביראה" (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרו, יא. על פי טור, בית יוסף, כל בו).

- **הרצועה:** נוהגים להלקות עם רצועה מעור של עגל, כדי לעורר לתשובה, שעל ידי זה יזכור שגם עגל יודע מי הוא בעליו כמו שכתוב: "ידע שור קונהו". (שם. והמנהג, שאם אין חגורה מעור של עגל, משתמשים בכל רצועת עור. ואם אין מעור, משתמשים בכל חגורה שהיא).

- **אופן ההלקאה:** מקבל המלקות עומד כפוף, אחוריו לדרום ופניו לצפון (שו"ע אדמו"ר הזקן תרו, טז. ומבאר: כי עיקר חטא האדם הוא בגלל הכסף, וכתוב: 'מצפון זהב יאתה', ולכן מתכופף ומכניע את עצמו לאותו כיוון, כדי שיתבונן וידע שבגלל הכסף חטא). המלקה מכה קלות, על כתף ימין, כתף שמאל, ותחתיהם באמצע, ובכל פעם שמכה אומרים שניהם - המלקה והנלקה - מילה אחת מהפסוק 'והוא רחום יכפר עוון' וגו'. וכאשר מסתיים הפסוק, מתחיל שוב מהתחלה: כתף ימין, כתף שמאל וכו'. וכך ג' פעמים, כך שלבסוף חזרו ג' פעמים על הפסוק 'והוא רחום' וגו', והכה 39 פעמים ('ספר המנהגים' עמ' 58). הבן אינו מלקה את אביו, אבל אם אין אחר שיעשה זאת, יכול. ('מקור חיים' תרו, 'שבט הקהתי' ד, קסו).

ג. טבילה:

- נוהגים לטבול במקוה בערב יום כיפור (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרו, יא. ע"פ 'רב עמרם גאון', רא"ש, שו"ע. וראה שם, שגם נשים (נשואות) נוהגות במנהג זה - לטבול בערב יום כיפור²⁸).

רחום יכפר עוון' לפני תפלת ערבית, כי היו מלקים בין מנחה לערבית, ואחרי המלקות, מבקשים רחמים על הנלקה, ובפסוק 'והוא רחום' יש יג מילים, והרי היו מלקים יג מלקות לפניו, ופעמיים יג לאחריו (טור, סימן רלז), אבל ערב יו"כ הוא יו"ט, ולא היו מלקין אחרי מנחה, לכן גם אנחנו נוהגים ללקות לפני מנחה ('שער הכולל').

28 מנהג הטבילה במקורו הוא גם לרווקות, כדברי אדמו"ר הזקן וה'משנה ברורה': אבל בזמן הזה (ברוב המקומות), אין הפנויות טובלות. וכפי שהאריך ה'שדי חמד' (יוה"כ, א, ו, הובאו דבריו

ובטעם טבילה זו מצינו שתי שיטותוכמה נפקא מינות, ביניהן:

- **טומאת קרי:** כדי שיהיה האדם נקי וטהור ביום כיפור, מ'טומאת קרי', ולכן מספיקה טבילה פעם אחת במים, ובדיעבד מספיקה טבילה ב'מים שאובים' (מי ברז, שעברו דרך 'כלי', ולא 'מי גשמים' ישירים, או מעיין), ובלבד שלא יהיה בתוך 'כלי' (כבריכה מתנפחת וכדומה, שזה פסול גם לטבילת 'בעל קרי'), ואם אין לו אפשרות באלו, יכול להסתפק בשפיכת ט' קבין על גופו, או מקלחת. (רמ"א, על פי מהר"ם מרוטנבורג, שו"ע אדמו"ר הזקן שם, לדעה ראשונה. מקלחת מועילה לט' קבין: כמבואר בפוסקי זמננו, 'מנחת יצחק', 'שבט הלוי', 'דברי יציב' 'תשובות והנהגות' ועוד).

- **תשובה:** כשם שגר שמתגייר, בכדי להשתנות מגוי ליהודי, צריך טבילה. כך האדם שחוזר בתשובה, הוא כאדם חדש, שהופך מרשע לצדיק, וצריך טבילה. ולפי טעם זה, צריך לטבול ג' פעמים במים (כמו גר), וגם אלה שלא שייך אצלם ראיית קרי, צריכים לטבול (מהרי"ל, 'מגן אברהם', ואדמו"ר הזקן, בשם 'יש אומרים'). ולכאורה לטעם זה מועיל רק מקוה כשרה, ולא 'מים שאובים' או מקלחת²⁹. ויש שחוששים לפי טעם זה, שלא

בהרבה אחרונים), שישינה תקנה קדומה של הריב"ש סימן תכה בשם הרמב"ן, שבתולות עד נ"י שואינה לא תטבולנה, מחשש מכשול ותקלה, מאחר שהסתלק ממנה איסור נדה החמורה. הובא ב'באר היטב' או"ח סימן שג. ואכן כבר תמה השד"ח מדוע הביא ה'מגן אברהם' בסימן תרו שר" ווקות טבולנה, שהוא נגד תקנה זו? ולכן השמיט ה'באר היטב' בסימן תרו (הלכות ערב יום כיפור) את דברי ה'מגן אברהם'. ולמעשה, התקבלה טענתו של השד"ח, וברוב המקומות לא נהגו שפנויות טבולנה. [ולהעיר מדברי אדמו"ר הזקן, תרו, יא, שגם אצל אשה נשואה, יש מקרים שאינה טובלת, עיין שם. ויש לעיין אם דבריו שם הם רק לשיטה הראשונה ודו"ק].

29) כך מדויק לכאורה בלשון אדמו"ר הזקן שבנוגע לטעם הראשון (משום קרי) כותב: "וטבילה זו שהוא משום קרי, כשירה אפילו בארבעים סאה שאובים. . ומי שהוא מצטער בטבילה יכול לשפוך עליו ט' קבין ..". אבל בסעיף הבא, כאשר מביא את הטעם השני (תשובה), לא כותב זאת. [לאידך, אפשר היה לדייק גם להיפך, שלאחר שמביא את הטעם השני (תשובה), כותב: 'ולפי זה יש לטבול ג' פעמים, ואפילו נערים. . שאין קרי שייך בהן. .'. ולא הוסיף שלא מהני 'מים שאובים!']. על כל פנים, כך היא הפשטות לכאורה, שהרי טבילת הגר כשרה רק במקוה ממש, וטבילה זו היא דוגמת טבילת גר [עד שיש המקפידים גם בדיני חציצה], ודווקא לגבי טבילת 'בעל קרי', מבואר (במשנה וכו') שמועילים 'מים שאובים', כי טבילה זו היא רק תקנה של חכמים כדי שלא יהיו מצויים וכו'. ואכן כך מבואר בשל"ה, וכדברי ה'מנחת יצחק' (ג, סד): "איתא בשל"ה (יומא עמוד התשובה, רכת, א) דט' קבין לא מהני אלא משום טהרה, אבל משום 'תשובה' אינו יוצא בט' קבין .. מוכח מדבריו, דל'תשובה', אף במקוה של שאובין לא מהני. ו'אך מעיין ובור מקוה מים, יהיה טהור' (שרק במקוה מים או מעיין, מטהרים באמת)."

תהיה שום חציצה בטבילה, כגר המתגייר, ולכן למעשה: צריך לגזוז את הצפרניים, ולנקות את השיניים, ולהפריד את השערות (של"ה יומא עמ' רח, מט"ה אפרים' תרו, ח)

ד. **צדקה:** לפני תפלת מנחה צריך להרבות בצדקה (מט"ה אפרים' תרו, ג, 30). וכך אמר הבעל שם טוב: "מקול קשקוש המטבעות בקערות, מתפרדים הקליפות" (לוח כולל חב"ד'. והובאו הדברים בספר 'בעש"ט על התורה', ר"ה ויו"כ אות מח) 31.

ה. **מנחה:** מתפללים את תפלה מנחה של יום כיפור, במתינות ובכוונה, וכדברי כ"ק אדמו"ר הריי"ץ: "בערב יום הכיפורים, יאריכו בתפילת המנחה בהתעוררות תשובה, מעומק הלב" (אג"ק מוהריי"ץ, ד, עמ' טז - מכתב לתלמידי הישיבות) 32.

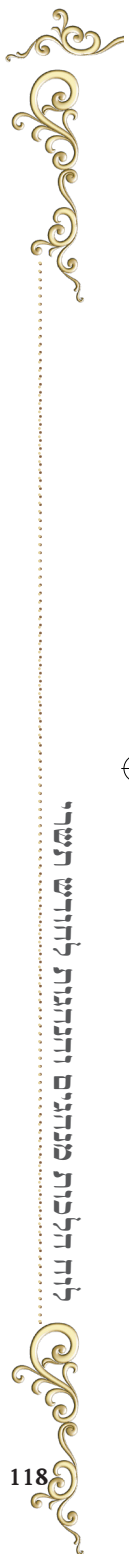
אמנם יש לציין שה'פרי מגדים' (תרו, אשל אברהם, ז) כותב: "אף למאן דאמר 'משום תשובה', אם מצטער בכך, די בתשעה קבין". ולא ביאר מדוע. אבל רואים שלדעתו גם לטעם השני (תשובה), מועילים 'מים שאובים', ואפילו ט' קבין.

30) ב'עשרת ימי תשובה' בכלל, מרבים בנתינת צדקה (רמב"ם הל' תשובה, ג, ד), ובפרט בערב יום כיפור, כדברי אדמו"ר הזקן (תרה, ה) בנוגע לערב יום כיפור: "ויש מקומות שנהגו לילך על הקברות, להרבות שם בצדקה, ומנהג יפה הוא".

ובדבר נתינת הצדקה לפני מנחה, כך נהוג מימי קדם [ראה הסיפור בהערה הבאה], וכדברי ה'מט"ה אפרים' תרו, ג: "ברוב המקומות שבמדינות אלו, נוהגים שמחלקים צדקה לעניים בדרך הליכה לבית הכנסת לתפלת המנחה, גם בעזרה שלפני בית הכנסת, יושבין גבאי צדקה של בית הכנסת ושאר צדקות שבעיה, ושם יתנו צדקות, איש כמסת ידו". וכך נהג הרבי, בכניסתו לתפילת לה עם שקית מלאה מטבעות, ודייק לשלשל מטבעות בכל קופה וקופה שהייתה שם. וכך כותב ב'אוצר מנהגי חב"ד": "פעם אחת ראיתי שאזל הכסף מתוך השקיות שהיו מזומנות לכך, והרבי הוציא מכיסו את כל הכסף שמצא שם, והטילו לקערות". "וכן נתן לאביונים שפשוט ידיהם לצדקה, ולילדים על מנת שיתנו גם הם לצדקה".

31) כך מסופר: פעם אחת רצו אנשי ק"ק מעזיבוז לבטל המנהג שיושבים עם הקערות בערב יום כיפור, כי מבבלים את התפילה וכו'. ושמע זאת הבעל שם טוב, ולא הניח לבטל את המנהג. וסיפר להם מעשה, שבשנה אחת, קודם יום הכיפורים, נתקשרו הקליפות יחד, לבל יניחו תפילות ישראל לעלות למעלה, וכיון שהתחילו לקשקש בקעות ערב יו"כ, שמשמיע קול בהשלכת המעות, מאותו קול נתפרדו הקליפות כולם". (ספר גזני נסתרות, אור ישראל עמ' לד. אמרי פנחס השלם, עמ' צג) וב'קצה המטה' שם, מציין לדברי הגמרא בכתובת (סז, ב), המספרת, שמר עוקבא היה שולח בכל ערב יום כיפור, 400 זוז לצדקה לאיזה עני, וכאשר ראה שהוא 'מזלף יין' (דבר שעושים רק אנשים מעודנים), אמר אם כך הוא צריך יותר, ושלח לו עוד פעם 400 זוז. וכותב שם המהרש"א: "דקדק ליתן צדקה הגדולה ערב יום כיפור, שזכות זו היא מכריע לטובה".

32) "בשעה 12.00 היה אאמו"ר (מוהרש"ב) כבר אחר סעודת יום טוב (של ערב יו"כ). עד השעה 1.00 אמר תהילים, ואז התפלל מנחה". (אדמו"ר הריי"ץ, ספר השיחות הש"ת, עמ' 10). "אחר הסעודה, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק (מוהרש"ב), הולך בחדרו אנה ואנה כס דקות, ואז החל באמירת תהילים. אחר חצות היום מתחיל להכין עצמו לתפילת המנחה, שהיו מתפללים מיד אחר

ערב יום הכיפורים

וראה לעיל (ג, ז) שעיקר העבודה בתפלת מנחה זו, היא 'חרטה על העבר'.
עיצה טובה: כדאי לזכור להביא את הנרות, שמדליק כל אחד בבית הכנסת לכבוד
יום כיפור [כדלקמן], כי כשבאים לקראת ערב, יש לחץ, ואין פנאי לסדר להם
מקום וכו' (מטה אפרים, תרו, ב²³).

ו. אמירת וידוי:

- הקדמה, המצות להתוודות: מכיון שיום כיפור הוא יום של סליחה
וכפרה, צריך כל אדם 'להתוודות' (להודות בפיו שחטא), כי כן מצינו
בכל הקרבנות המכפרים, שמלבד הקרבן, צריך האדם להתוודות על
החטא. שנאמר (במדבר, ה, ז): 'והתודו את חטאתם אשר עשו' (שו"ע אדמו"ר
הזקן, תרו, א). ה'וידוי' הוא 'מצות עשה', וקשור בקשר הדוק ל'תשובה',
שהמתודה ולא שב, הרי הוא כ'טובל ושרץ בידו', אלא צריך לשוב ואחר
כך להתוודות, וה'וידוי' הוא גמר התשובה. (רמב"ם ספר המצוות, מצות עשה עג,
ההלכות תשובה, ב. ב. ו'קריית ספר' על הרמב"ם שם²⁴).

- מדיני הוידוי: הוידוי צריך להאמר בעמידה, ולכן אין להישען על איזה
דבר, באופן שאם ינטל אותו דבר, היה נופל. וטוב להיות כפוף קצת
בשעת הוידוי, כדי להתוודות בהכנעה גדולה. בשעת הוידוי מכים על
החזה כנגד הלב, כאומר לו: 'אתה גרמת לי את החטא', וישנו גם טעם על
פי קבלה (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרו, ז²⁵). גם אם לא פירט את כל החטאים, אלא

חצות היום. תפילת המנחה של אאמו"ר נמשכה כשעתיים, עד שעתיים ומחצה" (שם).

33 זה לשונו: "נוהגים שבעת הליכה לתפלת מנחה לבית הכנסת, כל אחד נושא עמו הנרות, של
שעוה אשר נעשו לכבוד היום, אע"פ שאין מדליקין אותן אלא קודם הלילה, מכל מקום מביאין
אותן עכשיו מפני שיש שהות לתחבם בחול ולהעמידם כראוי שלא יפלו, לא כן אחר המנחה,
שזמנו בהול, שאפשר שמחמת המהירות והעירוב יהיו מטין ליפול, ויבוא מזה בלבול התפילה
ביום הקדוש". וכן כתב בקיצור שלחן ערוך, קלא. ואף שבזמננו אין צורך בתחיבת הנרות וכו', בכל
זאת כתבנו זאת כ'עיצה טובה', שהרי כשבאים לקראת הלילה הזמן קצר, וצריך להתעטף בטלית,
ולומר וידוי נוסף וכו', ואפשר לשכוח מהנרות או להניחם בצורה לא טובה וכדומה.

34 רמב"ם הלכות תשובה (ב, ב): "ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ששיעזוב
החוטא חטאו, ויסירו ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יעשה עוד . . וכן יתנחם על שעבר . . וצריך
להתוודות בשפתיו, ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. כל המתודה בדברים, ולא גמר בלבו לעזוב, הרי
זה דומה ל'טובל ושרץ בידו', שאין הטבילה מועלת לו . . וצריך לפרוט את החטא . .".

35 בעמידה: יומא, פז, ב. שלחן ערוך, תרו, ג. לא להישען: מגן אברהם. טוב להיות כפוף: לבוש.
מכים על החזה וכו': מגן אברהם. ומביא גם שב'שער הכוונות', יש טעם על פי קבלה.

אמר: 'חטאתי! יצא ידי מצות וידוי (יומא פז, ב. רמב"ם, רמ"א תרו, ג. אדמו"ר הזקן תרו, ד), אבל לכתחילה נכון לפרט את החטאים, שיאמר עשיתי כך וכך, שעל ידי כך הוא מתבייש יותר, ומתחרט מעומק הלב (אדמו"ר הזקן, תרו, ד. על פי שו"ע תרו, ג. שהלכה כרבי עקיבא, שנכון לפרט. שכך מתחרט, של"ה).

- היכן 'מכים': נהוג להכות על החזה, באותיות 'א"ב' של 'אשמנו, בגדנו' .. באמירת 'ואנחנו הרשענו'. באמירת כל אחד מ'על חטא ..'. באמירת 'ועל חטאים ..', סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו' (אוצר מנהגי חב"ד עמ' רא³⁶).

- וידוי במנחה: בתפילת מנחה של ערב יום כיפור, תקנו חכמים לומר וידוי (אחרי 'יהיו לרצון', הראשון), שמא יארע ח"ו תקלה ב'סעודה המפסקת', ולא יוכל לומר וידוי ביום כיפור. אבל אומרים רק בתפלת לחש, ולא ב'חזרת הש"ץ'. (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרו, ג. על פי ה'בית יוסף' ולבוש. הטעם שאומרים רק בתפילת לחש: עיקר מצות הוידוי, הוא בתחילת זמן הכפרה - בליל יום כיפור, אלא שתקנו להתוודות במנחה של ערב יו"כ, 'שמא יארע תקלה', כנ"ל. ומכיון ש'חזרת הש"ץ' היא רק כדי להוציא את מי שאינו יודע להתפלל, לא מצוי שדווקא לו, תארע תקלה בסעודה, לכן לא תקנו ב'חזרה' של מנחה (שם). הפסק בוידוי: בשעת הוידוי, יכול לענות, על כל מה שאפשר לענות אחרי 'יהיו לרצון: אמן' על 'האל הקדוש', ו'שומע תפילה'. 'קדוש', 'ברוך' ו'ימלוך' בקדושה. 'מודים אנחנו לך' ב'מודים דרבנן', 'אמן יהא שמיה רבה', ו'אמן' של 'דאמירן בעלמא', בקדיש).

ה. סעדה המפסקת

עריכת סעודה, ההנהגה בסעודה, סוגי המאכלים, סיום הסעודה ואכילה לאחריה, טבילה אחרי הסעודה.

א. עריכת סעודה: לפני תחילת הצום, עורכים סעודה נוספת, ונקראת: 'סעודה המפסקת'. נוטלים ידיים וטובלים את הלחם בדבש. (ה'שדי חמד' (מערכת יו"כ) מבאר, שנהגו לאכול לחם, כי האכילה ביום זה היא הכנה לצום, ולכן צריך לאכול דבר המשביע. טובלים בדבש: 'מטה אפרים', תרח, א. 'היום יום - חלק שני').

36) כ"ק אדמו"ר הריי"ץ כותב בספר השיחות תשא, עמ' 151, שכ"ק אדמו"ר מוהר"ש, אמר פעם, כמה פעמים מכים בחזה ב'על חטא', ומזה למדו שמכים גם כשאומרים 'סלח לנו מחל לנו' וכו'. וראה דברי הרבי ב'המלך במסיבו' א' עמ' רמח, שמעולם לא היה לו ספק, שצריכים להכות גם ב'ועל חטאים'. והנהגת הרבי לעשות ההכאה ב'ואנחנו הרשענו', 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' רא.

ערב יום הכיפורים

ב. ההנהגה בסעודה: רבות נכתב על ההנהגה בסעודה זו, האריז"ל (סידור האריז"ל) אומר: שבאכילה בסעודה זו בקדושה ולשם שמים, מתקנים את כל האכילות שנכשלו בהם כל השנה. ובשל"ה (יומא): שיש לעסוק בתורה ויראת שמים בסעודה זו. ובזוהר הקדוש (פנחס, ריד, ב): שיש לאכול אותה בשמחה. וב'מטה אפרים': שיש לומר את 'שיר המעלות' שלפני ברכת המזון, בכוונה ובכיה עצומה, בהעלותו על לבו כי עבר קיץ, ואנחנו לא נושענו, ועדיין לא 'שבנו שיבת ציון'.

ג. סוגי מאכלים: גם בסעודה זו כמו בשאר היום, לא אוכלים מאכלים שקשים לעיכול כבשר בהמה. וכן לא אוכלים שום, ביצים, ומאכלי חלב, ונוהגים שלא לאכול דגים בסעודה זו. ואין אוכלים מאכלים עם (הרבה) מלח, או חריפים. (מאכלי חלב: שו"ע אדמו"ר הזקן, תרח, ח. 'מטה אפרים', תרח, ח. דגים: 'מטה אפרים', שם. כי מבואר ב'מגן אברהם', 'מחצית השקל' ועוד, שדגים מרבים זרע. מלח: 'ספר השיחות' תרצ"ז, עמ' 157, בשם אדמו"ר הרשב"ב. והטעם מבואר שם, כדי שלא יהיה צמא ביו"כ. ולכן הוספנו את המילה 'הרבה', כי מליחה רגילה לא מצמיאה במיוחד. אמנם יש להעיר, שמובא שם טעם נוסף: "אאמו"ר (הרשב"ב) אמר: 'אכילת ערב יו"כ היא מדריגת תענוג הפשוט הבלתי מורכב, ולכן אין צריכים להוסיף מלח", ולפי זה, ללא מלח כלל).

ד. סיום הסעודה, ואכילה לאחריה: צריך לסיים את הסעודה 'מבעוד יום' (זמן מה לפני השקיעה), ונוהגים לסיימה בזמן 'הדלקת נרות' (18 דקות לפני השקיעה)³⁷.

³⁷ מבואר בגמרא (בריייתא יומא, פא, ב): "וענינתם את נפשותיכם בתשעה לחודש . . . הא כיצד ? מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפין מחול על הקודש". ונפסק בשו"ע, ושו"ע אדמו"ר הזקן תרח, א, שמצוה מן התורה, 'להוסיף מחול על הקודש', בערב יום כיפור. כלומר: להוסיף מהזמן שהוא 'חול', ולעשותו קודש (יום כיפור). והוספה זו היא הן בנוגע למלאכות ותענית, הן בנוגע לשאר ה'עינויים' שביום כיפור (רחיצה, סיכה וכו'). ולכן אסור לאכול עד השקיעה ממש, כי מהשקיעה מתחיל 'בין השמשות' שהוא ספק לילה (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרח, ב: 'ו'תוספת' זו, צריך שיהא קודם 'בין השמשות', דאלו בין השמשות עצמו ספק לילה הוא, ואינו נקרא 'תוספת'), וזמן 'תוספת' זו אין לה שיעור (אדמו"ר הזקן, תרח, ג), ולכן מן הדין צריך להפסיק לאכול וכו', כמה דקות לפני השקיעה (2 דקות לשו"ת ארץ צבי, א ס. שו"ת אגרות משה, ד, צו. 4 דקות לשו"ת אבני נזר, א, תצח. קצות השלחן, צג, ב).

אמנם המנהג להפסיק, מזמן הדלקת נרות, שהם 18 דקות לפני השקיעה. וקשור כנראה למנהג העולם בכל שבת, שמדליקים 18 דקות לפני השקיעה, והונהג כך בין השאר, לחוש לדעת ה'יראים' (ר' אלעזר ממין), ש'בין השמשות' לדעתו מתחיל ג' רבעי מיל לפני השקיעה שלנו [18 דקות. כי זמן 'בין השמשות' הוא, ג' רבעי מיל, ו'הילוך מיל' הוא 24 דקות. אמנם יש אומרים ש'הילוך מיל' הוא 18 דקות, ולפי זה, ג' רבעי מיל, הוא 13.5 דקות].

וציין לדעה זו בשו"ע אדמו"ר הזקן רסא, ה [אבל לא אומר לחוש לדעה זו, ולא כמו שכתב ב'פסקי תשובות', רסא, הע' 69]. ובב"ח (רסא) כותב, שהמחמיר כדעת היראים תבא עליו ברכה. וכן כתב ה'משנה ברורה' (רסא, כג): "ומי שמחמיר על עצמו, ופורש עצמו ממלאכה . . . על כל פנים

אם סיים לפני זמן זה, ורוצה להמשיך לאכול אחר כך, טוב שיעשה תנאי לפני

שליש שעה קודם שקיעה, אשרי לו, שהוא יוצא בזה ידי שיטות כל הראשונים". (וב'שער הצינון' שם: 'היינו לשיטת ר"א ממיץ (היראים), ואפילו אם נסבור ד'מיל' הוא כ"ד מינוט, יוצא בזה מדינא גם ה'תוספת שבת' להרבה אחרונים'. כלומר: גם אם זמן 'הילוך מיל' הוא 24 דקות (ולא 18), יוצא שג' רבעי מיל הם 18 דקות, וכיון שמוסיף 20 דקות, יוצא שהוסיף 2 דקות ל'תוספת שבת').

[ולמעשה, די לנו 18 דקות. וזאת מכמה סיבות: א) גם אם נחוש ל'יראים', שבין השמשות מת-חיל 18 דקות לפני השקיעה, הרי השקיעה האמיתית לפי אדמו"ר הזקן, היא 4 דקות אחר כך, ואם כן, בהמתנת 18 דקות לפני השקיעה 'הנראית' (זמן שקיעה כפי שמופיע בלוחות) קיימו מצות תו-ספת שבת, גם לפי היראים. ב) ועוד, אף שיש החוששים לשיטתו לענין איסור מלאכה, אין הכרח שיחושו לשיטתו גם לענין מצות תוספת שבת, אע"פ שהיא מן התורה (הערת ידידי הרב מיכאל אבישיד). ג) אדמו"ר הזקן, לא הביא שצריך לחשוש ל'יראים', אפילו לא בתור 'תבא עליו ברכה'. ד) גם החוששים ל'יראים', יכולים לסמוך על השיטה ש'הילוך מיל' הוא 18 דקות, ואם כן, די לקבל את השבת/חג, 13.5 דקות לפני השקיעה. (זמן בין השמשות הם ג' רבעי מיל, וג' רבעים של 18 הם 13.5), ואם כן בהמתנת 18 דקות, כלול גם זמן של 'תוספת שבת']

סיבה נוספת לסיים את הסעודה מוקדם, הוא המנהג הטוב, לטבול אחרי סעודה מפסקת (כד-לקמן), וזה חייב להיות לפני השקיעה, שהרי יש איסור רחיצה ביום כיפור, ומלבד זאת, כדי שיכול לברך על הטלית גדול, יש להתעטף לפני השקיעה.

הערה כללית בנוגע למצות 'תוספת שבת' - האם צריך לקבל זאת על עצמו, או שנעשה ממילא: הנה, לכמה פוסקים צריך לקבל על עצמו 'תוספת' זו, ואם רק נמנע מעשיית מלאכה ושאר עי-נויים, אבל לא 'קיבל על עצמו' את היום, לא קיים את המצוה. ('תוספת שבת' (רסא, יג), ובספר 'מקראי קודש (לח) מוכיח שכן הוא דעת כמה ראשונים). ולכאורה כך משמע מדברי אדמו"ר הזקן (רסא, קונטרס אחרון, ג): "שקיבל עליו תוספת שבת, כמו שמצות התורה היא, להוסיף מחול על הקודש, ודומיא דתוספת יו"כ, שהיא בקבלה בלבד". וכן הבין הרב אלאשוילי מדברים אלו: "ולפי זה משמע, שאם האדם לא קיבל על עצמו 'תוספת שבת', אלא נמנע מעשיית מלאכה בלא שחשב כלל על תוספת שבת (או שישן באותו זמן), לא קיים בזה את מצות עשה של תוספת שבת, שהרי כל ענין התוספת היא, שהאדם עושה במחשבתו ובדעתו את הזמן הזה לקודש, ואם לא קבל זאת על עצמו, אינה חלה מאליו" (הערות וביאורים, תתרט, עמ' 55).

ובפרט שקיי"ל, ש'מצות צריכות כונה' (שו"ע, ושו"ע אדמו"ר הזקן, סימן ס), ואם מקיים מצוה, ולא מודע כלל לכך שבמעשה זה שעושה הרי הוא מקיים מצוה, לא יוצא ידי חובה (כדמוכח מד-ברי השו"ע ושו"ע אדמו"ר הזקן, סימן תעה, שאם אוכל מצה ואינו יודע שהיום פסח, או שזו מצה, לא קיים המצוה, אפילו למ"ד מצוות אין צריכות כונה).

אמנם, מבואר בכמה פוסקים, שיש לחלק בין זמן החיוב המינימלי, שלגביו בכל מקרה מקיים את המצוה ממילא, גם אם לא קיבל על עצמו, לבין זמן נוסף על החיוב המינימלי של תוספת, ולגביו אכן צריך לקבל על עצמו. כך כותב החפץ חיים ב'נדחי ישראל' (ה.ה. שלגבי הזמן המינימלי ההכרחי מקיים את המצוה ממילא. ואינו סותר למה שכותב הוא עצמו במשנה ברורה (רסא, כא), כשצריך 'לקבל על עצמו', כי שם מיייר ברוצה להוסיף על הזמן המינימלי, ולכן צריך לקבל על עצמו), וכך כותב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי, ד, כז): "הנה תוספת שבת מתחלקת לג' גדרים לענ"ד. מן התורה, די בכל שהוא תוספת, ותוספת מיעוט זה, אין צריך לקבל על עצמו בפירוש כי החוב חל ממילא. אמנם כשרוצה לקבל על עצמו יותר מזה, מקבלו בפה מלא, או בתפלה וכיו"ב...". ויתכן שגם אדמו"ר הזקן מסכים ליסוד זה, ואם כן, בכל אופן מקיים את המצוה, גם אם לא מקבל על עצמו בפירוש. ויש עוד להאריך בזה, ואכמ"ל.

יום הכיפורים והתענית להורש תשרי

ברכת המזון, שעדיין אינו מקבל עליו את התענית³⁸.

ה. טבילה אחרי הסעודה: יש נוהגים לטבול אחרי 'סעודה המפסקת' (מבעוד יום), כדי להיטהר סמוך ממש ליום כיפור (מהרי"ל, 'מגן אברהם', שו"ע אדמו"ר הזקן, תרו, יג. "ויש טובלין אחר סעודה המפסקת, כדי שיהא סמוך ליום הכיפורים". 'מטה אפרים', תריט ג, שמנהג זה הוא כדי לקבל קדושת היום בטהרה³⁹. אבל צריך להיוהר שיהיה זמן מה לפני השקיעה, כי אחד העינויים ביום כיפור, הוא איסור הרחיצה).

1. הכנות לפני כניסת החג

ברכת הבנים, נר חיים ונר נשמה, נר להבדלה, הדלקת נרות (הברכות, קדושת היום בהדלקה, תנאי, הנאה מהנרות, אור בחדר), קיטל, טלית, קבלת תוספת שבת, וידוי, תהילים

א. ברכת הבנים: לאחר 'סעודה המפסקת', האב מברך את בניו ובנותיו ('ספר המנהגים' - 'חב"ד, עמ' 58), ונהוג לברכם בלשון 'ברכת כהנים': "יברכך . . ואני אברכם", ובהנחת הידיים מעל ראש המתברך⁴⁰. ("יברכך": כך נהג הרבי בברכו את 'תלמידי התמימים'.

38 ביאור הדין: ישנם ג' מצבים, ובביאור הדין בכל אחד מהם, יתבאר הדין במקרה שלנו. [א] אם קיבל על עצמו בפיו, שלא לאכול עוד, או שמקבל עליו את הצום, אז לכל הדעות חייב להתחיל לצום. לא רק מדין יום כיפור אלא מדין נדר (שו"ע תקנג, א. מג"א שם, אדמו"ר הזקן כאן, תרח, ז).

[ב] אם מקבל על עצמו כנ"ל, אבל רק במחשבה בלי להוציא בפיו, לדעת השו"ע והרמ"א שם, אינה קבלה, ויכול להמשיך לאכול, אבל לדעת הב"ח, נחשבת קבלה, ואסור לאכול. [ג] אם לא קיבל על עצמו את הצום, אפילו במחשבה, אלא רק החליט שסיים לאכול, לא נחשב 'קבלה', ומותר להמשיך לאכול. ומכל מקום גם במקרה כזה 'טוב להתנות', כי כותב המגן אברהם (תרח, ד, בשם מהרי"ל, ומהרש"ל, וב"ח), שנהגו העם לקבל תענית בסיום סעודה המפסקת, ואם כן, הרי זה כאילו קבל על עצמו, וכן צריך לעשות תנאי להיפך, שלא מקבל על ידי כך שסיים את הסעודה. (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרח, ז. 'מגן אברהם' שם. 'משנה ברורה', תקנג, ב. בתוספת ביאור 'מחצית השקל').

39 ומעניין המסופר, בספר 'תולדות לוי יצחק', עמ' 334, שכאשר סגרו השלטונות את המקוה ביקטרינוסלב, היו נוהגים לטבול בנהר דנייפר, ושרר אז כפור של ממש, וטבל הרה"ח ר' לוי יצחק, אביו של הרבי כמה פעמים בנהר, יצא והתלבש, אחר כך פשט שוב את בגדיו, טבל והתלבש, וחוזר חלילה, בפעם השלישית. כך עשה במקום שלש פעמים נפרדות במשך אותו יום.

40 יש שפקפקו בהיתר הברכה בהנחת הידיים על הראש, מהמבואר ברמ"א (קכח, א), ש'זר' (אינו כהן) שנשא כפיו, עובר ב'עשה'. וכך כותב ב'ביאור הלכה' שם: "יש לתמוה על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או 'זר' . . בלשון 'יברכך' . . ואולי יש לומר, דטעם המנהג, משום דסבירא ליה כהב"ח, דדווקא בפריסת ידים עובר הזר ב'עשה'. אי נמי: דכיון דתקנו רבנן שלא לישא כפים בלא תפלה, שוב מי שאומרים פסוקים אלו בלא תפלה, הוי כמכוין בפירוש שלא

ערב יום הכיפורים

ומתחיל בתחילת העניין: "וידבר . . אמור להם": "ברכך . . אברכם"⁴¹. בהנחת הידיים: כך נהג אדמו"ר הרשב"ב, 'אשכבתא דרבי' עמ' 93. וכך המנהג הנפוץ, כפי שהובא ב'מעבר יבק', סידור 'יעב"ץ', ושכן נהג אביו ה'חכם צבי'⁴², ויש מקדימים לומר: 'שימך אלוקים כאפרים וכמנשה'. ולבת: 'שימך אלוקים, כשרה רבקה, רחל ולאה' (סידור 'עמודי השמים' ליעב"ץ, קיצור שו"ע, קלא, טז. וכל אחד יכול להאריך בברכות, כפי צחות לשונו. והרבי נהג לברך על פי סדר הא"ב⁴³).

ב. נר חיים ונר נשמה:

- **נר חיים:** כל איש נשוי, מדליק 'נר חיים', ומניחים אותו בבית הכנסת, במקום שאין לחשוש שיכבה מהרוח וכדומה (נר חיים: מגן אברהם, שו"ע אדמו"ר הזקן, תרי, ד. ועוד. במקום שלא יכבה: אדמו"ר הרי"ץ (אגרות קודש, ד, קנב). כנראה בעקבות דברי אדמו"ר הזקן (תרי, ח), שמי שנכבה נרו, סימן רע לו. ותקנתו שיחזור וידליקה במוצאי כיפור. ויש שהציעו לתתו לגבאי שיניחו בין הנרות, וכך לא ידע אם כבה נרו ('חיי אדם', משנה ברורה). **טעם 'נר החיים':** א) כי ביו"כ ניתנו לוחות שניות, והתורה נקראת 'נר' (מגן אברהם). ב) כנגד רמ"ח אברים, ו'רוח' ו'נשמה', סך הכל 250, בגימטריה נ"ר. (מהרי"ל). וטעמים אלו לא שייכים בנשים. וראה עוד, ב'מחצית השקל', ו'לבושי שרד' (שם).

- **נר נשמה:** איש או אשה, שאחד מהוריהם נפטר, מדליקים 'נר נשמה' בביתם. (מגן אברהם, שו"ע אדמו"ר הזקן, תרי, ה. וב'שבח המועדים', עמ' 44, מדויק מלשון אדמו"ר הזקן, שאת 'נר הנשמה' מדליקים בבית. הטעם: כדי לכפר על נשמות המתים (משנה

לקיים בזה המצוה ד'ברכת כהנים', ולכן שרי").

הרי שלפי תירוצו הראשון של ה'ביאור הלכה', אין לברך בפריסת הידיים, ויש שאכן חששו לא לברך כך, אלא רק בפה, או ביד אחת (חומש תורה תמימה, במדבר ו, כג, שתלמידי הגר"א חששו לכך, וכן ב'מעשה רב' עמ' רכ), אבל לא התפשט המנהג להחמיר בזה ('דעת סופר', א, יד. 'באר משה', ד, כה. 'ציץ אליעזר' יא, ח, 'יחזקאל דעת', ה, יד). ויש גם טעם על פי קבלה להנחת הידיים (סי' דור יעב"ץ סדר ליל שבת). וכנראה סומכים על הסברו השני של ה'ביאור הלכה', שהמברך סתם - לא בתפלה - הרי הוא ככוונה מפורשת שלא לקיים מצוה.

41) וכך הוא המנהג הנפוץ לברך את הבנים והבנות, כמבואר במקורות שבהערות הבאות.

42) וראה שיחת ליל שמח"ת, ושבת בראשית, התשד"מ, שמאז החורבן, ניתן לכל ישראל, הכח לברך ולא רק לכהנים.

43) 'שימך אלוקים וגו'', כך הנוסח הנפוץ, ומופיע לראשונה בסידור 'עמודי השמים' להיעב"ץ ('אלטונה', תק"ה), והעתיקהו בהרבה ספרים, קיצור שו"ע קלא, טז. ועוד. נוסח נפרד לבת - מופיע בסידור 'עבודת ישראל', ועוד, וכך נהוג. וכל אחד יכול להוסיף ולברכם כפי צחות לשונו, וכך נהג הרבי בברכות, לברך יריבו ברכות, ועל פי סדר הא"ב. וב'חיי אדם' קמד, יט, ו'מטה אפרים', תריט, ב. הביאו נוסח שלם לברכה).

ערב יום הכיפורים

ברורה, תרי, יב), שגם הם נדונים היום (ראה 'בית יוסף', תרכא).

ג. **נר להבדלה:** צריך להדליק נר בבית, שידלוק עד מוצאי יום כיפור, כדי שיוכל להשתמש בו כדי לברך על הנר בהבדלה של מוצאי כיפור (כי את ברכת 'בורא מאורי האש', במוצאי יו"כ, מברכים דווקא על אש שדלקה ביו"כ, ואין להשתמש ב'נר נשמה' לזה, כי לא הודלקה כדי להאיר. אמנם, אם יש לו רק 'נר נשמה', יכול להדליק אש אחרת מה'נר נשמה', ולצרף יחד את שני הלהבות, ולברך. כך יוצא על פי ביאור אדמו"ר הזקן תרכד, ח, וכן כתב באגרות משה' ד, קכב, ולא כדברי ה'ביאור הלכה' שם, וראה פסקי תשובות, תרכד, הע' 29).

ד. הדלקת נרות:

- **הברכות:** מצוה להדליק נרות כמו בכל שבת ויום טוב⁴⁴, ומברכים: 'ברוך אתה... להדליק נר של יום הכיפורים', ו'שהחיינו' (לוח כולל חב"ד). ולכן אשה לא מברכת 'שהחיינו' בבית הכנסת, אלא כששומעים מהחזן עונים אמן. 'שער הציון', תריט, ז).

- **קדושת היום בהדלקה:** נשים מקבלות על עצמן את קדושת היום בהדלקת הנרות, ולכן החל משעת ההדלקה, אסורות בכל חמשת העניינים של יום כיפור (שו"ע אדמו"ר הזקן, רסג, ז. ותרח, א). ולכן צריכות להסיר את נעלי העור, לפני ההדלקה. ('שמירת שבת כהלכתה', מד, זד). וכן, אשה שמדליקה 'נר נשמה', צריכה לעשות זאת לפני 'הדלקת נרות'.

- **תנאי:** בשעת הצורך (כגון, לנסוע לבית הכנסת המרוחק מביתה), ניתן לעשות תנאי, שאינה מקבלת את קדושת היום בהדלקת נרות (שו"ע אדמו"ר הזקן רסג, יא), אך במקרה כזה, לא תברך 'שהחיינו' בהדלקת נרות (ותברך אחר כך, יחד עם הקהל אחרי 'כל נדרי'). שאם תברך 'שהחיינו', הרי זה כקבלת קדושת היום בפירוש, ושוב אין משמעות לתנאה (כף החיים, תקיד, קיב. הגרש"ז אויערבאך (שש"כ, מד, יד), 'ציץ אליעזר', י, יט)⁴⁵.

44 נאמר בפסוק (ישעיה, נח): "לקדוש ה' מכובד", אומרת הגמרא (שבת, קיט): "זה יום הכפורים, שאין בו אכילה ושתייה, אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה ובנרות". ויש שנהגו שלא להדליק נרות כדי שלא ישלשו באיסור עיין שם, ומובא בשולחן ערוך תרי, א, שיש נוהגים כך ויש כן, וכן בשו"ע אדמו"ר הזקן. אבל המנהג המקובל למעשה, הוא להדליק.

45 ראה שו"ע אדמו"ר הזקן (תריט, ז): "אומר הש"ץ 'שהחיינו' בלי כוס... צריך לברך שהחיינו... אלא שאי אפשר לברך על הכוס מבעוד יום, משום שכיון שברך 'שהגענו לזמן הזה', הרי קיבל עליו יום כיפור, ואסור לשנות מן היין". הרי שבברכת 'שהחיינו', מקבלים קדושת היום. ואפילו תנאי לא יועיל כדברי ה'כף החיים' (תקיד, קיב): "אם הדליקה מבעוד יום, וברכה זמן, לא תוכל

- הנאה מהנרות: צריך שתהיה איזה הנאה מהנרות, וכיון שמצוי שהנשים הולכות לבית הכנסת מיד לאחר הדלקת הנרות, יש להקפיד שיהיו הנרות מספיק גדולים כדי שידלקו כשחוזרים מבית הכנסת, ויוכלו ליהנות מאורם. [וראה הערה⁴⁶, מה שיש להעיר על הדלקת הנרות שביום כיפור,

לעשות מלאכה האסורים ביו"ט, דכיון שברכה 'זמן', על יו"ט, הרי קיבלה עליה קדושת יו"ט".
 (46) הדלקת נרות ממשמת לפני דברים: א. שלום בית (הסרת חושך): שכאשר חשוך נכשלים בדברים ובאים לידי מחלוקת, ולכן מדליקים אור. ב. ענג שבת (הוספת אור): כאשר יש אור במקום האכילה, הרי זה מוסיף עונג, ולכן מדליקים אור במקום האכילה כדי לקיים מצות עונג שבת. אלא שבימינו שיש את אור החשמל, אין צורך בנרות כדי לא להיכשל בדברים (אלא אם כן, אין אור החשמל דלוק, או שהנרות ממשיכות לדלוק לאחר שהחשמל כבה), אבל בכל זאת, מדליקים נרות בכל שבת, על סמך דברי הרמ"א רסג, ח, שאפשר להדליק ולברך גם על 'תוספת אורה', והרי כשמדליקים נרות, 'מוסיפים' אור.

אמנם מדברי אדמו"ר הזקן רסג, יד מבואר, שדברי הרמ"א אלו, הם רק לגבי העניין השני שבהדלקת נרות (ענג שבת), שמדליקים במקום האכילה, שכל תוספת של אור במקום האכילה מוסיפה תענוג מתוספת האורה. אבל אי אפשר להדליק במקום אחר שלא אוכלים שם, במטרה שלא ישלבו בדברים, כאשר יש שם כבר את אור החשמל, כי אין דין של 'תוספת אורה' בזה, שהרי כל המטרה היא שלא יהיה חושך, והרי כבר אין חושך! וכן כותב הגר"ח נאה בקצות השלחן ע"ד, הע' כב, ובעוד הרבה פוסקים. ראה שו"ת באר משה ה', קיג. שו"ת ישועת משה ג, כד. תשובות והנהגות ב, קנד. ורשימת פוסקים בפסקי תשובות רסג, ל.

וביום כיפור, שהנרות אינן במקום 'האכילה' (שהרי לא אוכלים), הרי שהסיבה היחידה לכאורה, להדלקת הנרות, היא 'הסרת החושך' - כדי 'שלא ישלבו' בדברים [וזו לכאורה כוונת דברי המשנ"ב תרי, ו], וסיבה זו שייכת רק במקום שאין אור אחר! ומכיון שבדרך כלל יש כבר את אור החשמל, נמצא שההדלקה היא לחינם?

ויש לומר, בדרך אפשר: שביום כיפור הדין שונה, שאין צורך בתוספת אורה במקום האכילה דווקא, שהרי אין דין 'ענג' באכילה ביום כיפור אלא בדברים אחרים (כסות נקיה, ונרות), ולכן עצם תוספת האור נחשבת עונג, ומקיימים מצוה בזה. וכדברי הגמ' בשבת קיט, יום הכפורים, שאין בו אכילה ושתיה, אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה - ובנרות. הרי שהנרות הם חלק עיקרי בכבוד (ועונג) כיפור.

אמנם למעשה, אף על פי שההסבר הנ"ל מסתבר, בכל זאת הוא חידוש, שהרי סוף סוף, מהמבואר בשו"ע אדמו"ר הזקן (רסג, יד) והרבה פוסקים, אין דין של 'תוספת אורה' אלא במקום האכילה. ולכן העיצה לצאת מספק היא, להדליק יחד עם הנרות גם את אור החשמל, כי לפי הרבה פוסקים אפשר לקיים את המצוה גם באור החשמל, ונמצא שבירך על הנרות ועל אור החשמל, וקיים בזה את מצות הדלקת נרות, כי 'אורות' אלו הסירו את החושך. עיצה נוספת: להדליק את הנרות, במקום שאין אור החשמל, או במקום שהחשמל יכבה (שעון שבת), והנרות ימשיכו לדלוק, ונמצא שיהנה (עכ"פ יוכל להנות) מהנרות. ובמקום שחולים או ילדים יאכלו שם בלילה, אין בעיה, כי מדליק במקום האכילה. [להעיר, שגם על פי עיצה זו, עדיין לא מיושב איך בנות מדליקות בנוסף לאמן, שהרי כבר יש אור. ומוכרחים ליישב כפי שהובא לעיל, שביום כיפור הדין שונה. וצ"ע עדיין. והמעיר בכל זאת, תבא עליו ברכה].

לוח הלכות מנהלים והנהגות לחודש תשרי

בזמנינו שיש אור חשמל].

ה. נר (אור), בחדר שינה: מבואר בפוסקים (רמ"א תרי, א. שו"ע אדמו"ר הזקן, תרי, ב, 'מטה אפרים', 'משנה ברורה'⁴⁷) שצריך שיהיה אור בחדר שבעל ואשה ישנים שם. וכל אור מועיל לענין זה, נר, פנס, מנורת לילה, וכיוצא באלו.

ו. מפה: כמו בכל שבת ויום טוב, פורסים מפה יפה ונקיה על השולחן, כדי לכבד את היום הקדוש (רמ"א, שו"ע אדמו"ר הזקן, תרי, ד. על פי דברי הגמ' שבת קיט: יום הכפורים, שאין בו אכילה ושתייה, אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה).

ז. קיטל: נוהגים ללבוש 'קיטל', והוא בגד עליון לבן, בכדי להדמות למלאכים, ומפני שבגד זה דומה לתכריכים, ואדם נזכר על ידי כך ביום המיתה ונכנע לבו לעשות תשובה שלימה (רמ"א, תרי, ד. שו"ע אדמו"ר הזקן תרי ט. והמנהג הוא ללבוש את הקיטל מעל הסירטוק, ומעליהם חוגרים את הגארטל). חתן בשנתו הראשונה, אינו לובש 'קיטל', כיון שכבר לבשו פעם אחת השנה, בחופה ('ספר המנהגים' - חב"ד עמ' 58. 'אגרות קודש' ו, קעב: "כיון שכבר לבש קיטל בעת החופה, אין ללבוש קיטל ביו"כ שבתוך שנה זו" (ומובן שהוא הדין, מי שלא לבש 'קיטל' אלא 'חולצה' של הרבי). וכן מובא בפוסקים: שו"ת מהר"ם שיק (או"ח כח), 'קצה המטה', תריט, ה. ה. טעם: ב'שלחן העזר' ביאר שב'שנה ראשונה', חייב להיות שמח עם אשתו, ולא שייך טעם בבישת הקיטל שהיא להכניע הלב, להזכיר יום המיתה. ו'בטעמי המנהגים': מכיון שכבר היה עליו באותה השנה לעוררו בתשובה, אין צורך ללבושו שוב באותה שנה) אין להיכנס עם ה'קיטל' לשירותים, כי הוא בגד שמיוחד לתפילה (שו"ע אדמו"ר הזקן כא, ג: "ההולך לפנות ביו"כ, צריך לפשוט את הקיטל, כיון שאינו מיוחד רק להתפלל")

ח. טלית: נוהגים להתפלל את תפילת ערבית של ליל יום כיפור מעוטפים בטלית, כדי להיות דומים למלאכים, ולכן לובשים בגדים לבנים [קיטל], ומתעטפים לבנים [טלית] ונוהגים ללבושו לפני השקיעה כדי שיוכל לברך עליו. אם לא הספיק לפני

*שוב הראני ידידי הרב מיכאל אבישיד, לספר 'שבות יצחק' (ח, עמ' פ), בשם הגרי"ש אלישיב, שנשים נהגו להדליק גם כשאין חשש מכשול, (דהיינו כשיש כבר אור חשמל וכדומה), ואפילו כמה נשים במקום אחד, ודוקא בערב יו"כ שההדלקה אינה במקום הסעודה נהגו כן. אמנם לא ביאר שם, מדוע נהגו כך, ויש לבאר, כפי שהתבאר לעיל.

47) ואף שמבואר מדברי המגן אברהם' שלא ראה שנוהגים כך, ומיישב את המנהג, שאכן למ' עשה לא חוששים לדברי המהרי"ל והרמ"א, הרי גם הוא מסיים: 'ומכל מקום, יש להחמיר'. ועוד, והוא העיקר: אדמו"ר הזקן (תרי, ב) מביא את פסק הדין של הרמ"א שצריך שיהיה נר דלוק בחדר השינה, ואם כן, חשש לדברי הרמ"א ולא סמך על ה'שוב' של המגן אברהם. ודייק אדמו"ר הזקן לומר 'צריך' להדליק נר, ולא כתב 'יש להחמיר' כלשון המגן אברהם. ודו"ק.

השקיעה, יתעטף בו אחרי השקיעה - בלי ברכה (טלית בערבית: שו"ע אדמו"ר הזקן, יח, ג. על פי הרמ"א שם ומגן אברהם: אחרי השקיעה אין לברך: אדמו"ר הזקן בפסקי הסיידור, הלכות ציצית: "אין לברך על הציצית... בערב אחרי תחילת השקיעה, שאז הוא תחילת בין השמשות". והטעם פשוט, שזמן זה הוא ספק לילה, ולכן אי אפשר לברך, שהוא ספק ברכה לבטלה, שהרי לילה לאו זמן ציצית⁴⁸).

ט. וידוי, לפני השקיעה: ראוי לכל אדם להחמיר, ולומר 'וידוי' נוסף, לפני השקיעה, כי יש אומרים (רמב"ן), שעיקר מצות הוידוי ביום כיפור, היא לפני תחילת היום, וכך כאשר מגיע זמן הכפרה (יום כיפור), הוא כבר במצב של תשובה, ויכול יום הכיפורים לכפר עליו (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרז, ב. לחוש לשיטת הרמב"ן. 'לוח כולל חב"ד'. וכן כתבו האריז"ל והשל"ה, 'חיי אדם' ומשנה ברורה, שראוי להחמיר כרמב"ן. וחיבר לשם כך 'חיי אדם', תפלה מיוחדת לאמרה לפני כניסת יו"כ, הנקראת: 'תפלה זכה'. והספרדים נהגו לומר פיוט 'לך אלי תשוקתי', שחיבר האבן עזרא, לחוש לדעת הרמב"ן. וכן כתבו לומר וידוי לפני השקיעה, ב'לקוטי מהרי"ח', 'דרכי חיים ושלום', ועוד⁴⁹).

48) ואף שבשו"ע (סימן יח) כותב אדמו"ר הזקן, שאפשר לברך על הציצית, עד 'צאת הכוכבים', ההלכה למעשה היא, כפי שכותב ב'סיידור', שאפשר לברך רק עד השקיעה. ביאור שינוי הדין בשו"ע ובסיידור: בשו"ע שלו, סובר אדמו"ר הזקן שאף ש'ספק ברכות להקל', אבל 'ספק ספיקא' בברכות להחמיר, כלומר: אם יש ספק ספיקא צריך לברך, אז מברכים. ולגבי ציצית יש ספק ספיקא. א) שמא הוא עדיין יום. ב) שמא לילה זמן ציצית, ואפשר לברך אפילו בלילה. אמנם ב'סיידור', סובר אדמו"ר הזקן שאין לברך גם ב'ספק ספיקא'. (כך ביאר הגר"ח נאה ב'פסקי הסיידור' אות מב, וכן ביאר בשו"ת דברי נחמיה, סימן תפט. ומה שכותב ב'שער הכולל' טז, ג, שהשינוי בדין זה, הוא מכיון שבשו"ע פסק אדמו"ר הזקן כר"ת, שאחרי השקיעה עדיין אינו 'בין השמשות' (ולכן אפשר לברך). וב'סיידור' פסק כדעת הגאונים, שאחרי השקיעה מתחיל בין השמשות (ולכן אי אפשר לברך). אינו מובן כלל, שאם כן, למה כותב בשו"ע שאפשר לברך 'עד צאת הכוכבים', הרי גם לפי ר"ת, יש זה לפני 'צאת הכוכבים' שנחשב 'בין השמשות', והיה אסור לברך, ומדוע כתב שאפשר לברך עד צאת הכוכבים? וכן תמה עליו בפסקי הסיידור שם. ואכמ"ל].

49) ישנן שתי דעות, מתי צריך לקיים את מצות 'וידוי'. דיעה אחת סוברת, צריך להתוודות בתחילת הכפרה (רי"ף, רמב"ם, רא"ש, שולחן ערוך). ולשיטתם נראה שהוידוי הוא חלק מתהליך הכפרה. ודיעה שניה סוברת, שזמן הוידוי הוא לפני הכפרה (רמב"ן), כי הוידוי לדיעה זו הוא כדי שיכנס לזמן הכפרה ללא חטא. ולכן לדיעה הראשונה, צריך לומר 'על חטא' בערבית של יום כיפור שאז תחילת הכפרה, ודיעה זו היא העיקר למעשה. ולדיעה השנייה צריך לומר וידוי, קצת לפני תחילת יום כיפור (ומה שיותר סמוך יותר טוב, שלא יספיק לחטוא לפני יום כיפור). וטוב לחשוש לדיעה זו ולומר 'על חטא' סמוך לשקיעה. [אבל הוידוי שאומרים לפני הסעודה (אחרי מנחה), אינו זמן הוידוי לאף דעה, אלא רק מפני שחששו שתקרה תקלה בסעודה, ולא יוכל לומר וידוי אחר כך, תקנו לומר וידוי לפני הסעודה].

הסיבה שאומרים וידוי כמה פעמים ביום כיפור: לפי הדעה הראשונה - צריך לומר וידוי בתחילת הכפרה, אומרים וידוי בכל תפילה, שמא חטא בין תפילה לתפילה, ולכן אומר שוב וידוי, כי לגבי זהו תחילת זמן הכפרה של חטא זה, שהרי יום הכפורים מכפר כל היום (שו"ע אדמו"ר הזקן,

לוח הלקות מנהלים והתנהגות ליהודים

ערב יום הכיפורים

לוח הלכות מנהגים והנהגות לחודש תשרי

תרז, א). אבל לפי הדעה השניה - שהיודוי הוא לפני הכפרה, כדי שיגיע לזמן הכפרה כשהוא נקי ובמצב של תשובה, מדוע חוזרים ואומרים וידוי בכל תפילה ותפילה ביום כיפור, הרי הוא כבר לא 'לפני' הכפרה ? ונראה, שלדעת הרמב"ן ישנם שתי 'דינים' ב'יודוי', יש דין וידוי בערב יום כיפור - כדי שיוכל יום הכפורים לכפר. ויש דין וידוי ביו"כ עצמו, כחלק ממצות התשובה, שכך הוא הדרך של התשובה, להתוודות ולחזור בתשובה (כך מובן ברמב"ן, וכך דייק בשו"ע אדמו"ר הזקן בהביאו את דעת הרמב"ן: "ואע"פ שהתוודה עם חשיכה, חוזר ומתוודה בתפלת ערבית, ובכל תפלה של היום, לפי שבוודאי גם ביום הכיפורים עצמו, חייב להתוודות, ולשוב בתשובה שלמה").

הקדמה: התשובה והכפרה של יום הכיפורים

ידועים דברי המשנה בתענית (כו, ב) 'לא היו ימים טובים לישראל . . וכיום הכיפורים' אחת הסיבות לכך היא, שביום זה מתכפרים עוונותיו של אדם, וכדברי אדמו"ר הזקן (שו"ע תרד, א): "מאהבת הקב"ה לישראל, נתן להם יום מיוחד בשנה לכפרת עוונות'.

ומלבד התשובה ביום זה, צריך להאמין באמונה שלמה שיום הכיפורים מכפר, וכדברי אדמו"ר הזקן (שו"ע, תרז, ט): "יום הכפורים, אינו מכפר אלא על השבים, המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו, ומחשב בלבו, מה מועיל לו יום כיפורים זה, אין יום הכיפורים מכפר לו".

ואכן מצות עשה, לשוב בתשובה ביום זה, כמבואר ברמב"ם הלכות תשובה: "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים . . והוא קץ מחילה . . לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים". וב'שערי תשובה' לרבינו יונה: "מצות עשה מן התורה, להעיר אדם את רוחו, לחזור בתשובה ביום הכיפורים שנאמר 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו' (עוד אודות גדר חיוב התשובה ביום זה, ראה ליקוטי שיחות, כט עמ' 203 ואילך. ואודות גדר הכפרה של יום זה, ליקוטי שיחות, כז, עמ' 124 ואילך).

א. 'כל נדרי'

א. עניינו של 'כל נדרי': נאמר בגמ' (נדריים כג, ב) 'הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה, יעמוד בראש השנה (כלומר: בתחילת השנה), ויאמר: 'כל נדר שאני עתיד לידור, יהא בטל'. ובמיוחד ביום הכיפורים, מתוך חשיבות היום, יגמור בליבו לבטלם באמת ('שיטה מקובצת' שם, בשם 'רבינו נתנאל הקדוש').

אמירת 'כל נדרי' אינה 'התרת נדרי העבר', אלא 'מסירת מודעא', שאנו מבטלים מכאן ולהבא את כל הנדרים שנדור. ולכן צריך כל אחד להקפיד לומר את נוסח 'כל נדרי' בעצמו, כי אי אפשר לבטל נדרים בשמיעה. ובפרט הנשים, שלא עושות 'התרת נדרים' בערב ר"ה. כמו כן יש להפקיד לומר בקול קצת (באופן שיוכל העומד קרוב אליו לשמוע), כי רק באופן זה, אפשר לבטל את הנדרים מראש

יום הכיפורים

(שו"ע אדמו"ר הזקן, שם).

ומה נפלא הסברו של כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' (אור התורה, מטות) לאמירת 'כל נדרי', בתחילת היום הקדוש: "יש לומר, דענין מנהג אמירת 'כל נדרי' שייך לענין המחילה וסליחה. כמו שאנו מתירים הנדרים, דהיינו ע"י ביטול אליו יתברך. על ידי זה, נמשך מדה טובה מרובה הימנה, שימחול הקב"ה על כל החטאים והעונות, כו' ונסלח לכל עדת בני ישראל' וכו'".

נמצא, שהוא 'מדה כנגד מדה', והסליחה מלמעלה, היא תוצאה ישירה של ביטול הנדרים: אנחנו מתבטלים אליו, ובכח זה מבטלים את הנדרים שלנו, ועל ידי כך, אנו גורמים שגם הוא יבטל ויוותר על החטאים והעונות, ולכן בסיום 'כל נדרי', אומרים מיד: 'ונסלח לכל עדת בני ישראל'.

ב. זמן 'כל נדרי': אין מקפידים לומר 'כל נדרי' מבעוד יום לפני השקיעה ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' רב').

ג. הכנה ל'כל נדרי': לפני 'כל נדרי', אומרים את מזמורי התהילים קטז - קכג. לפעמים הורה הרבי, לנגן לפני התהילים, את הניגון 'אבינו מלכנו' (תהילים: ספר המנהגים, על פי דברי הבעש"ט, בשם 'מורו הידוע'². לנגן: הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 46, אוצר מנהגי חב"ד).

1) בשו"ע אדמו"ר הזקן תרי"ט, ד, (וכן במהרי"ל, רמ"א, ב"ח, מגן אברהם) מובא, שנוהגים לאמרו 'מבעוד יום'. והטעם: כי אין התרת נדרים בשבת ויום טוב, ואע"פ שאנחנו תופסים להלכה, כפי השיטות (רבינו תם וכו'), ש'כל נדרי' אינו 'התרת נדרים', אלא ביטול הנדרים שלהבא, ואין מניעה לבטל נדרים דלהבא בשבת ויו"ט, מכל מקום, מכיון שדומה קצת להתרת נדרים, יש לחוש שיטעו לומר שמותר להתיר נדרים בשבת ויו"ט. אמנם גם המהרי"ל כתב רק ש'טוב' לעשות כך, וכן הב"ח שכן יותר נכון. ולכן כותב ה'מטה אפרים', תרי"ט יא, שאין קפידא אם נמשכה האמירה לתוך הלילה. ויש שכתבו שגם לכתחילה אין מניעה לומר בלילה (קרוב נתנאל, יומא כח. ביאור הגר"א תרי"ט א). והעיר הרלו"י רסקין ב'סידור רבינו הזקן', שאדמו"ר הזקן בסידור, הביא את לשון האריז"ל בקשר לספרים שמוציאים (לאמירת 'כל נדרי') בליל יום הכפורים. שאולי יש לדייק מלשון זו, שיש סמך למנהגנו שלא להקפיד לומר 'כל נדרי' מבעוד יום.

2) כך מובא בספר המנהגים: "מיום שני דר"ח אלול עד יו"כ, אומרים בכל יום ויום במשך היום, שלשה קאפיטלאך (פרקים) תהילים על הסדר. . . וביום הכיפורים - שלושים ושישה קאפיטלאך: קודם כל נדרי - קטו עד קכג. קודם השינה - קכד עד קלב. אחר מוסף - קלג עד קמא. אחר נעילה - קמב עד קנ". וברשימת אדמו"ר הריי"ץ שנדפסה ב'קובץ מכתבים' שבתהילים אהל יוסף יצחק מובא שהוראה זו היא בשם אדמו"ר הזקן, שקיבל ממורו הרב המגיד ממעזריטש, שקיבל ממורו הבעש"ט, שקיבל ממורו הידוע' ('כנראה הכוונה לאחילה השילוני' - שם בהערה), ונתקן גם ב'היום יום'.

ד. סדר אמירת 'כל נדרי':

- פתיחת הארון, החזקת ספר ראשון: פותחים את הארון, ומוציאים לפחות ג' ספרי תורה (לפחות ג': הרבי ב'המלך במסיבו', ב, כא. ב'שער הכולל' מביא בשם האריז"ל ב'פרי עץ חיים' שמוציאים ג' ספרי תורה, אבל הסביר הרבי, שהכוונה שמוציאים 'לפחות' שלשה. גם במקום שאין ספר תורה, אומרים 'כל נדרי'). ומצוה גדולה לקנות את החזקת הספר הראשון (סידור אדמו"ר הזקן, ומקורו באריז"ל³. ונהג הרבי להחזיק את הספר הראשון. אפשר למכור גם את החזקת שאר הספרים, 'המלך במסיבו' שם. 'אלף המגן', תריט, יח: "אם לא השיג לקנות ספר תורה הראשון, יקנה ספר אחר").

- 'בית דין' עם החזן: האנשים שעם ספרי התורה [לפחות שניים], נעמדים סמוך לשליח ציבור, ויחד הם מהווים 'בית דין'. ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' רג. הטעם: כי אין מתירין נדרים אלא בשלשה. והגם ש'כל נדרי' אינו 'התרת נדרים' כנ"ל, מ"מ מכיון שזה נראה כמו 'התרת נדרים', יש לחשוש שיטעו לומר, שאין צורך ג' דיינים כדי להתיר. שו"ע אדמו"ר הזקן, תריט, ד).

- פסוקים, ו'על דעת המקום': אומרים את מזמור צז בתהילים: 'ה' מלך תגל הארץ' וגו', ולאחר מכן, אומר השליח ציבור פעם אחת בקול את הפסוקים: "אור זרוע . . שמחו צדיקים . . קדשו", והקהל עונה אחריו פעם אחת ('אוצר מנהגי חב"ד', עמ' רה). לאחר מכן, אומר החזן בלבד: 'על דעת המקום . . בישיבה של מעלה'. האמירה בקול נמוך, אבל באופן שלפחות שניים מהעומדים לידו עם ספרי התורה, יוכלו לשמוע, כי הם ה'בית דין' ('גדיל תורה', ב, עמ' נב, בשם הרבי. הטעם לאמירת 'על דעת המקום' וכו': מבארים הטור וה'לבוש' על פי הגמ' (כריתות, ו, ב) שכל תענית ציבור שאין בה מפושעי ישראל, אינה תענית, שהרי אחד מסממני הקטורת הוא ה'חלבנה', שריחה רע, ובלעדה הקטורת אינה כשרה').

3) האריז"ל, ותלמידיו - סידור ר' קאפיל, ר' שבתאי, ועוד, הפליגו מאוד בחשיבות הוצאת הספרים ונתנו טעמים לדבר על דרך הסוד. ולא עוד אלא שמצוה גדולה ליקח אותו ספר ראשון בממונן כל מה שפוסקים עליו - סידור האריז"ל. ועל יסוד דבריו נהגו בקהילות שונות למכור את הוצאת הספר לאמירת כל נדרי.

לקנות דוקא: ביאר הרבי (המלך במסיבו, ב עמ' כב): "לקנות, פירושו שצריך להיות בזה איזה הכנה, ולא חנינם, ובפשטות יש לומר טעם המכירה, כדי שלא תתעורר מחלוקת את מי לכבד ויערערו כו', ולכן מוטב שיקנו".

4) ומעניין, שהעבודה העיקרית ביו"כ ב'קודש הקודשים' היא הקטרת הקטורת! הדבר מורה על

יום הכיפורים

- **אמירת 'כל נדרי':** שליח הציבור מתחיל לומר 'כל נדרי', ואומרו ג' פעמים, ובכל פעם מגביר את קולו יותר, כי באופן זה מעורר הדבר אימה ויראה (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריט, ה'). גם הקהל צריך לאמרו, בקול קצת באופן שהעומד לידו יוכל לשמוע (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריט). גם הנשים צריכות לומר כך בקול קצת. טוב להבין מה שאומרים ב'כל נדרי', וראה בהערה⁶ תרגום קל של המילים.

- **ונסלח - סלחתי כדבריך:** בסיום ג' הפעמים, אומר החזן ג' פעמים רצוף 'ונסלח לכל עדת וכו', ואחר כך הקהל אומרים זאת, ג' פעמים רצוף. החזן אומר 'סלח נא וכו', ואחר כך אומרים הקהל ג' פעמים רצוף: 'ויאמר ה' סלחתי כדבריך', ואחריהם אומר זאת החזן ג' פעמים (מחזור, ספר המנהגים, עמ' 63. וראה לעיל בסעיף א', את הסברו של הצמח צדק, לאמירת 'סלחתי כדבריך' לאחר 'כל נדרי').

ה. ברכת שהחיינו:

- **מדוע עכשיו ?** כמו בכל חג הבא מזמן לזמן, מברכים 'שהחיינו'. אמנם, בשאר החגים מברכים אותו על כוס של יין, אבל ביו"כ אי אפשר, כי גם אם יברך על הכוס מ'בעוד יום', הרי ברגע שיאמר: 'הגיענו לזמן הזה'

מעלת האחדות, שלכן הייתה הקטורת בלולה 'היטב היטב הדק', ולכך מחזירה למכתשת בערב יום הכיפורים, כי על ידי אחדות זו, מתכפרים כל העוונות (נט"ג, יו"כ, עמ' כב).

5) וב'מחזור ויטרי' כותב: 'פעם ראשונה יאמר נמוך יותר מדאי, כאדם שמשותמם ליכנס בהיכל מלך, ולבקש פרס מאת המלך, וירא מתקרב אליו ומדבר בחשאי דרך המאויים, ובפעם השניה יגביה קולו מעט מפעם א', וכן בפעם הג' יגביה יותר ויותר, כאדם בן בית, שהורגל להיות מבני בית המלך, ולבו גס בהתקרבותו אליו, ונכון לשמוע דבריו'.

6) על פי המחזור עם פירוש משולב: "כל הנדרים שמוציאים מהפה בלשון נדר, או בלשון 'איסור', או בלשון 'שבועה', או בלשון 'חרם' (שדבר זה יהיה אסור עלי כמו 'חרם' של בית המקדש) או שאומרים שיהיה דבר זה אסור עליו כמו קרבן (הקדש), או שקונסים על עצמם דבר שאינם מחוייבים בו, או נדרים הנאמרים בשינויי לשון, בכינויים שונים הנהוגים כתחליף לבטויים הנזכרים לעיל (שבועה, נדר וכו'), באותו המקום ובאותו הזמן. שאדור, או שאשבע, או שאעשה על עצמי כ'חרם', או שאקבל כאיסור על עצמי, מיום כיפורים בשנה זו, עד יום כפורים הבא בשנה הבאה, עלינו לטובה: הנני מתחרט מעתה על כולם, כולם יהיו מותרים, עזובים ומחולים, מושבתים, בטלין ומבוטלים לגמרי, לא יהיו תקפים, ולא יהיו מקוימים. נדרינו אינם נדרים. והדברים שאנו אסורים על עצמו אינם אסורים, והשבועות שאנו עושים אינם שבועות.

יום הכיפורים

- קיבל עליו את יום הכיפורים, ואסור לשתות! לכן מברכים זאת לפני תחילת התפילה, וללא כוס (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריט, ז. הכוונה בברכה: א. כ"ק אדמו"ר הריי"ץ (ספר המאמרים' תשה, עמ' 69): "ברכת שהחיינו היא על הצום ועל הסליחה דלפני ה' תטהרו". ב. 'ספר החיים' (עמ' רז), 'רזא דעבדא' (עמ' עח), 'ביתו נאוה קודש' ועוד: "ברכת 'שהחיינו' היא על כך שזכינו למחילת העוונות, ולכן צריך לברך בשמחה עצומה". וכוונה זו, מועילה לכפרה עצמה, וכדברי אדמו"ר הזקן (שו"ע, תרו, טז): "יום הכיפורים, אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו, ומחשב בלבו מה מועיל לו יו"כ זה, אין יו"כ מכפר לו".

- הכרזה לנשים: יש להכריז בבית הכנסת, שאשה שכבר ברכה שהחיינו בהדלקת נרות, לא תברך עכשיו, ורק תענה 'אמן' (הרבי, ב'המלך במסיבו', ב. כא. ומצוה לפרסם זאת, כי הרבה נכשלות בזה, 'ספר המנהגים' עמ' 63. 'מטה אפרים' תריט, יב. שיש להזהיר את הנשים).

- מי מברך? החזן מברך בקול רם את ברכת שהחיינו, והקהל מברך בלחש יחד אתו, אבל מסיימים את הברכה לפניו, כדי שיכולו לענות 'אמן' על ברכתו (סידור אדמו"ר הזקן, וכן בשו"ע שלו, תריט, ג. הביאור: באמת היה עדיף שהחזן יברך, וכולם יצאו ידי חובתם בשמיעה ממנו, ובכך היינו מרוויחים את הענין של 'ברוב עם הדרת מלך' (רבים, שמשתתפים בברכה אחת), אבל מכיון שחוששים שהחזן לא יכין להוציא, עדיף לוותר על מעלת 'רוב עם', וכל אחד מברך לעצמו. ובכדי שיוכלו לענות 'אמן' (והרי אסור לענות אמן על ברכת עצמו), ממהירים לסיים את הברכה, לפני החזן, וכך יכולים גם לענות אמן).

- לאחר ברכת 'שהחיינו', מחזירים את ספרי התורה למקומם, וסוגרים את הארון (ספר המנהגים. ואכן, מלשון הרא"ש (יומא פ"ח) והאריז"ל שמוציאים את הספרי תורה לכל נדרי', משמע, שמחזירים רק אחרי 'כל נדרי'. וכן כתב ב'אבודרהם', ובי'לבוש'. ולא כדעת ה'מטה אפרים' (תריט, י), שמחזירים אותם לפני 'כל נדרי').

ב. תפילת ערבית

א. ברוך שם - בקול: ב'קריאת שמע', אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בקול רם (כלומר: בקול כמו 'שמע ישראל', ולא בלחש, כמו שאומרים בכל השנה), וכן הוא בכל פעם שקוראים קריאת שמע ביום זה, כולל ב'קריאת שמע שעל המיטה' (שלחן ערוך תריט, ב, ושו"ע אדמו"ר הזקן, תריט, ט, וכן בקר"ש שעל המיטה, 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ריד, שאין סיבה לחלק. טעם הדבר: מבואר במדרש (דברים רבה, הובא בטור, ומגן אברהם), שכאשר עלה משה למרום, שמע את המלאכים שהיו מקלסים כך את הקב"ה ואומרים 'ברוך שם...'. והוריד משה ברכה זו לישראל, וציוה להם שיאמרוהו בחשאי: "משל לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך, ונתנה לאשתו ואמר לה, אל תתקשטי בו, אלא בצנעא בתוך ביתך", לכן כל השנה אומרים אותו בלחש, אבל ביו"כ, שאנחנו דומים למלאכים, אומרים אותו בקול רם בפרהסיא, שו"ע אדמו"ר הזקן, תריט, ט).

ב. תהילים אחרי ערבית:

- ד' מזמורים ראשונים: אחרי 'עלינו לשבח', אומרים את ארבעת המזמורים הראשונים בתהילים, ובסיומם קדיש יתום (סידור אדמו"ר הזקן, על פי האריז"ל כדי להינצל מקרי"ט).
- כל התהילים בציבור: אחרי התפילה, נוהגים לומר כל הקהל יחד, את כל התהילים ('אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ריב. וכך נהג הרבי. ואומרים את הי"ה רצון' של שבת

7) להעיר שבמקום אחר (שו"ע אדמו"ר הזקן, סא, יג. על פי הגמ' בפסחים נו, א) מבואר טעם אחר לאמירתו בלחש, ולטעם זה, אכן לא הייתה סיבה לשנות בין כל השנה ליו"כ, ולכן הביא אדמו"ר הזקן טעם זה.

כך מבואר שם: "לפי שבשעה שביקש יעקב לגלות הקץ לבניו, נסתלקה ממנו שכניה, אמר: 'שמא יש בכם אחד שאינו הגון? פתחו כולם ואמרו: 'שמע ישראל, ה' אלוקינו, ה' אחד'. כלומר: שמע ממנו אתה ישראל אבינו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. מיד פתח הזקן ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. אמרו חכמים: היאך נעשה? נאמר - 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' - לא כתבו משה בתורה. לא נאמר - אמרו יעקב! התקינו לומר בחשאי".

8) בסידור כותב: "וטוב שלא לישן לביל יום הכיפורים אלא לעסוק בתורה". אחר ערבית, יש לומר ד' המזמורים, הראשונים שבתהילים כי יש ש"י תיבות כמנין 'קרי', וראשי תיבות וסופי תיבות מהמזמורים מנין 'קלא', כמנין סמא"ל כדי להינצל מקרי. וגם יכוין יהו-ה בנקוד בברית". אמנם בשו"ע שלו (תריט, יח) כותב אדמו"ר הזקן: "כל אדם טוב לו שלא יעור כל הלילה (כדי שיוכלו להתפלל ביום בכוונה, ולא יתנמנו בתפילתם). וטוב לומר קודם השינה, ארבעה מזמורים הראשונים של תהילים שהם שמירה לקרי".

הרי שבשלחן ערוך, מקשר את אמירת המזמורים לשינה, אבל ב'סידור', כותב שלא לישן, וללא קשר לשינה, יש לומר את המזמורים. (הערת 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ריא).

ויו"ט. וכבר מובא מנהג זה - לומר את כל התהילים - בגדולי הפוסקים: ה'לבוש' (תריט, ד): "ויש אומרים כל התילים כולו באותו הלילה". השל"ה (יומא, רכט, א): "מנהג בהרבה גלילות בישראל, לומר כל ספר תהילים בליל יום כיפורים, והוא מנהג ותיקין, כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהילים, שכלול מן הכל". ויש לאמרו במתינות, כמסופר ברשימות משנת תשי"ב (מובא ב'אוצר מנהגי חב"ד', שם) שבביל יו"כ תשי"ב, אחרי שכמה בחורים אמרו תהילים במהירות לפני התיבה, ניגש הרבי בעצמו אל העמוד וסיים כל קאפיטל בקול רם, וגם את הייה רצון אמר בקול.

תהילים לפני השינה: לפני השינה אומרים עוד תשעה מזמורי תהילים - קכד - קלב ('ספר המנהגים' עמ' 54, על פי דברי הבעש"ט, בשם 'מורו הידוע').

ג. מה מאחלים: הרבי לא נהג לאחל מאומה, בצאתו מבית המדרש, לא לציבור ולא ליחידים שעמדו בדרכו (אוצר מנהגי חב"ד עמ' ריב).

ג. תענית לילדים, ודיני האוכל

א. תענית לילדים: מגיל 9/10 מחנכים את הילדים, בנים ובנות, להתענות כמה שעות ביום כיפור, כל אחד לפי כחו, ואין מדקדקים שבנים בני 11 ובנות בנות 10 יצומו עד סוף הצום (ה'חינוך לשעות', מתחיל מגיל 9/10, ולפני גיל זה אין לחנך ילדים לצום, כדי שלא יסתכנו - רמב"ם, שו"ע, רמ"א, שו"ע אדמו"ר הזקן, משנ"ב, סימן תרטז. ובכל זאת מנהג העולם לחנך גם לילדים קטנים יותר מגיל 9 לצום בלילה על כל פנים, 'אשל אברהם - בוטשאטש', ספר 'תוספת יוה"כ'. אבל אם הם רוצים לאכול או לשתות בליל יו"כ, אין למנוע בעדם, והעושים כן, טעות בידם, 'אלף המגן' תרטז, ה. צום שלם, לבני 11/12: שו"ע אדמו"ר הזקן, תרטז, יא, שירדה חולשה לעולם).

ב. דיני האוכל ביום הכיפורים:

קידוש, לחם משנה: האוכל ביום הכיפורים (ילד, חולה וכו') לא עושה 'קידוש', ולא בוצע על 'לחם משנה', כי לא תקנו חכמים קידוש, ולחם משנה, ביום הכיפורים (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריח, ח).

יעלה ויבא: אם אכל כזית לחם (בד דקות), מברך ברכת המזון, וכיון שאכל בהיתר, הרי זה ככל יום טוב, שמזכירים את היום באמירת 'יעלה ויבא'. ואומר כך: "ביום הכיפורים הזה, ביום מקרא קודש הזה, ביום סליחת

(9) על פי הערת הרבי בספר המנהגים עמ' 64: "נוסח רבינו הזקן בתפילת יום הכיפורים (בשמונה

יום הכיפורים

העוון הזה" (ש"ע אדמו"ר הזקן, תריח, יח, וכדעת הגר"ח נאה, ב'פסקי הסיידור' קפה¹⁰).

- מעין שלש: גם בברכת 'מעין שלש', מזכירים את יום הכיפורים: "וזכרנו לטובה, ביום הכיפורים הזה" (כשם שתיקנו להזכיר בברכת המזון, כך מזכירים ב'מעין שלש'. סיידור יעב"ץ, שמירת שבת כהלכתה, לט, הע' קו, בשם הגרש"ז אויערבאך, ולא דומה לחנוכה ופורים, שלא מזכירים ב'מעין שלש', וכן כותב ב'שער הכולל', שלאותם הדעות שתיקנו יעלה ויבא, בברכת המזון, יש להזכיר את היום, גם ב'מעין שלש').

- נטילת ידיים לסעודה: הנטילה לסעודה היא כמו בכל השנה, על כל כף היד, ולא רק עד סוף קשרי האצבעות. כי 'נטילה' זו היא מעיקר הדין על כל היד (שו"ת לבושי מרדכי, שו"ת שבת הלוי, ח, קלט, שמירת שבת כהלכתה, לט, לא, בשם הגרש"ז אויערבאך, ועוד).

ד. דיני נטילת ידיים ביום כיפור

א. הקדמה - 'איסור רחיצה': אחד מחמשת ה'עיניי' האסורים מן התורה ביום הכיפורים, הוא ה'רחיצה'. ואין לדבר שיעור, ורחיצה כל שהיא אסרה - אפילו הושטת אצבע קטנה במים. ולכן: אסור לשטוף את הפנים ביום הכיפורים (ש"ע אדמו"ר הזקן, תריא, ב, תריג, ב, ג. ונוהגים לאסור זאת אפילו ל'איסטניס' שקשה לו ללא שטיפת הפנים. אמנם מותר לקחת את המגבת שבה ניגב את הידיים בנטילת ידיים, ולהעבירה על גבי עיניו, כדי להעביר את ה'חבלי שינה', ש"ע אדמו"ר הזקן, שם). אמנם, 'רחיצה' שאינה לשם 'תענוג', אלא לסיבה

עשרה, ובמוסף) ובברכת הפטורה, כשמזכירים 'יום הכיפורים הזה' - להוסיף את יום סליחת העון הזה, את יום מקרא קודש הזה. ומזה יש ללמוד אשר בפיוטים צריך לומר כנ"ל. כי אין טעם לחלק בזה. ועל פי זה, יש להוסיף את הנ"ל, במקומות המתאימים כו' (במחזור השלם - הוצאת קה"ת). ומה שלא נמצא זה במחזורים הוא, מפני שנעתקו הפיוטים ממחזורים נוסח אשכנז וכו', אשר גם בתפילה ובברכת הפטורה אין מוסיפים את הנ"ל, ולא שמו לב לתקן זה". הוספה זו נמצאת גם ב'אבודרהם', ובהגהות העטרת צבי מזידיטשוב לסיידור האריז"ל, לר' שבתאי, כותב שהוספה זו היא על פי האריז"ל.

10) ישנה מחלוקת בפוסקים האם מזכירים את יום הכיפורים בברכת המזון, הרא"ש הטור וה'מגן אברהם', פוסקים שאומרים יעלה ויבא, וכך פוסק אדמו"ר הזקן בשו"ע תריח, יח. אבל דעת 'רבנו אביגדור', שהובא ב'שבלי הלקט', שאין צריך לומר יעלה ויבא ביו"כ, וכן דעת ה'ט"ז. והנה אדמו"ר הזקן בסיידור, לא הזכיר לומר יעלה ויבא, ומכך למד ב'שער הכולל' (לה, ט) שלמעשה דעת אדמו"ר הזקן שלא לומר. אבל הגר"ח נאה ב'פסקי הסיידור' קפה, האריך לדחות את ראייתו, ופסק שצריך לומר יעלה ויבא בברכת המזון. וכן פסק המשנה ברורה, וכך נהוג.

אחרת, כגון להעברת לכלוך, מותרת. דוגמא: מותר לרחוץ 'לפלוף' שעל גבי עיניו, או מי שהתלכלכו ידיו בצואה, וכדומה (שו"ע אדמו"ר הזקן, שם).

ב. דין 'רחיצה' ב'נטילת ידיים': ולפי זה מובן, שאין איסור ב'נטילת ידיים' ביום הכיפורים, כי אינה לשם תענוג, אלא הוא דבר הנצרך. ואמנם גם בנטילה המותרת, אין לכוין להנאה שברחיצה (שו"ע אדמו"ר הזקן, שם). אכן: לא כל ה'נטילות' שוות, יש מהן שחובה ליטול את כל כף היד, ויש שדי להן בנטילה עד סוף קשרי האצבעות. ומכיון שרחיצה מיותרת אסורה, מובן שכאשר די ב'נטילה' עד סוף קשרי האצבעות, אין ליטול את כל כף היד (אבל לא חייבים לדקדק שיהיה בדיוק עד סוף קשרי האצבעות, וגם אם נשפך קצת יותר, לא עבר על איסור, כי סוף סוף לא עושה זאת לשם תענוג, 'ארחות רבינו' ב, עמ' רז). ונפרט להלן את סוגי הנטילות.

ג. נטילה עד סוף קשרי האצבעות:

- נטילת ידיים הראשונה של הבוקר - שמשום 'רוח רעה' (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריג, ב. ספר המנהגים - חב"ד, עמ' 47. וראה מה שהוסיף הרבי, בהערה 1).

- הנוגע במקומות המכוסים בגוף, או חוכך (מגרד) בשערותיו, והנוגע בנעליים (גם מבד), נוטל עד סוף קשרי אצבעותיו. (משנ"ב תריג, ו, ומשמעותנו"כ השו"ע בסימן ד. וצריך ליטול את כל היד [עד קשרי האצבעות], גם אם נגע רק באצבע אחת (דרך החיים, משנ"ב, אלף המגן). אבל רק את אותה היד שאיתה נגע (משנ"ב, תריג, ה שכתב 'ידו'. וכן יוצא מדברי אדמו"ר הזקן, ב'סדר נטילת ידיים לסעודה', סעיף יז, שמי שנגע במקומות המכוסים באמצע הסעודה, צריך ליטול את אותה היד שאיתה נגע 12).

- היה בשירותים בליל כיפור אחרי התפילה והתפנה, נוגע בגופו במקומות

11) ואף שלדעת אדמו"ר הזקן ב'סידור', חייבים מן הדין, ליטול את כל היד בנט"י של הבוקר, כי הטומאה מתפשטת על כל היד (וכיון שהלכה כנפסק ב'סידור', יוצא שלמעשה צריך ליטול על כל היד). ואם כן, צריך להיות הדין לכאורה, ליטול את כל היד ביום הכיפורים? אלא שכותב המ'קדש מלך' על הזהה, שביו"כ, אין שליטה כל כך לרוח הטומאה, ומה שנשאר אחרי השינה, הוא רק עד קשרי האצבעות, ולכן מספיקה נטילה עד שם. הרבי באג"ק, ג' עמ' קמז. ומובא ב'אוצר מנהגי חב"ד', עמ' ריז, ששמע מרמ"א ליב הכהן ע"ה, שהורה לו הרבי, לנהוג כדעת הקיצור שו"ע (קלג), שכהנים נוטלים ידיהם כרגיל, גם בנט"י של הבוקר. (ולא כדעת ה'מסגרת השלחן').

12) אמנם בכ"פ החיים' ד, פו, בשם השל"ה שיש ליטול את שתי הידיים, גם אם חיכך בשערו או נגע בגופו במקומות המכוסים, רק ביד אחת, וכותב שכך נהוג עלמא. וצ"ע למעשה. (להעיר שאדמו"ר זקן מייירי לענין נט"י לסעודה).

יום הכיפורים והנהגות להורש תשרי

יום הכיפורים

המכוסים, ונוטל ידיו, עד סוף קשרי אצבעותיו (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריג, ה. אמנם גם אם מתפנה, בלא שנגע או שליכלך את ידיו, מותר לברך 'אשר יצר' כך, ללא נטילה. אבל טוב לגעת במקומות המכוסים, וכך יוכל ליטול ידיו, ויוכל לברך 'אשר יצר' לכל הדעות¹³)

- היה בשירותים, במשך היום, גם אם לא נגע במקומות המכוסים, ולא התלכלכו ידיו, נוטל ידיו עד קצת האצבעות, כי מצוה לרחוץ ידיו בשביל להתפלל, שנאמר 'הכון לקראת אלוקיך ישראל' (שו"ע אדמו"ר הזקן, תריג, ה. ודווקא בצירוף שני הדברים - שירותים, ותפילה - נוטלים ידיים, אבל לתפילה בלבד (למשל - כדי להתפלל מנחה), לא נוטלים ידיים (משנה ברורה, שם).

ד. נטילה רגילה (כל כף היד):

- נטילת ידיים לברכת כהנים, נוטלים את כל היד. (משמעות דברי הרבי בליקוטי שיחות, ט, עמ' 386, וכן מנהג חב"ד, 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ריז)¹⁴.

- נטילת ידיים לאכילת לחם, נוטלים את כל היד. (שו"ת לבושי מרדכי, שו"ת שבט הלוי, ח. קלט, שמירת שבת כהלכתה, לט, לא, בשם הגרש"ז אויערבאך, ועוד. כי 'נטילה' זו,

13) מצד סיבה נוספת צריך ליטול את ידיו, והוא מפני שהיה בתוך 'בית הכיסא קבוע' [ואדמו"ר הזקן (תריג, ד), שכותב שאם: 'הטיל מי רגלים ושפשף בידי'. או שעשה צרכיו וקינח בידו, מותר לו לרחוץ. אבל אם לא נגע כלל, לא ירחץ'. מדבר בפשטות, בהתפנה וכו' בלי להיכנס לבית הכיסא קבוע] אמנם בזה גופא נחלקו, שהמגן אברהם (רכז, ב) ועוד, הוכיחו מהזוהר שאין צורך ליטול ידיו אם רק נכנס לבית הכיסא, אבל ב'ארצות החיים' הביא כמה פוסקים שצריך, וכן דעת ה'תהלה לדוד' וכותב שכן הוא גם לפי הזוהר, וכן כתב החיד"א, מגדל עוז, יעב"ץ, וכף החיים תריג, יב. ונח-לקו פוסקי זמננו בנוגע לבית הכיסא של ימינו שאולי אין בו רוח רעה, כי הצואה לא נשארת, ולכן למעשה: הנכנס סתם לשירותים, לא יטול ידיו, אלא יגע גם במקומות המכוסים בגופו, וכך יוכל ליטול ידיו עד קצת האצבעות. וראה נט"ג, מג, י.

14) אכן נחלקו בזה הפוסקים, יש אומרים שנוטל את כל היד (מהרי"ל, אליה רבה, מטה אפרים, משנה ברורה ועוד) ויש אומרים שנוטל רק עד סוף קשרי אצבעותיו (פרי מגדים, דגול מרובה, וכף החיים בדעת הרמ"א). אבל מדברי הרבי שם, מוכח שנוטלים את כל היד, שהרי מבאר מדוע גם הכהנים צריכים ליטול ידיהם שוב אחרי יום הכיפורים, ומסביר שרוח הטומאה חוזרת בסוף היום לאחר שקדושת היום הלכה, ואם כן לא מועיל מה שכבר נטלו ידיהם במשך היום (שלא הייתה הטומאה חזקה כל כך). הרי שפשוט לרבי, שנטל הכהן את כל היד, ולכן טורח לבאר מדוע גם כהן, צריך ליטול שוב את כל היד במוצאי היום. אבל אם גם הכהן נוטל רק עד סוף קשרי האצבעות, הרי הוא ככל אדם שצריך ליטול שוב את ידיו, כי לא הסיר את הטומאה בשאר היד. ובנטעי גבריאל הוכיח מדברי אדמו"ר הזקן, בהלכות נשיאת כפיים (קכח): "כל כהן שלא נטל ידיו, לא ישכר את כפיו. . . ושיעור נטילה זו, עד הפרק". הרי שאם לא רחץ ידיו 'עד הפרק', לא ישא את כפיו. והוא הדין ביום הכיפורים.

יום הכיפורים

צריכה להיות על כל היד גם מעיקר הדין).

ה. נטילת ידיים, אחרי יום הכיפורים: בצאת החג, נוטלים ידיים שוב, כי רוח הטומאה אינה חזקה כל כך ביום הכיפורים בגלל קדושת היום, אבל כשנגמר היום והקדושה עוזבת, חוזרת הטומאה על הידיים, ולכן צריך ליטול שוב ג' פעמים לסירוגין, עם כלי וכו', כמו בבוקר. (ליקוטי שיחות, ט, עמ' 386).

יום הכיפורים

א. כמה דינים הנצרכים, מהקימה עד מוסף

א. נט"י, שטיפת הפה, והפנים: נטילת ידיים בבוקר, עד סוף קשורי אצבעותיו (כנ"ל, אדמו"ר הזקן תריג, ב). ומותר לנגב את הידיים במגבת, ולהעביר את המגבת על העיניים (שו"ע אדמו"ר הזקן תריג, ג). אסור לשטוף את הפה (שו"ע אדמו"ר הזקן תריג, ז על פי רמ"א, שמא יבלע קצת). אסור לשטוף את הפנים (שו"ע אדמו"ר הזקן תריג, ג).

ב. ברכות השחר: לא מברכים את ברכת: 'שעשה לי כל צרכי', עד למחרת (סידור אדמו"ר הזקן, ב'ברכות השחר'. והטעם: כי אסורים בנעילת הסנדל (האריז"ל, ב'פרי עץ חיים' שער הברכות)¹⁵. לגבי חשיבות הכוונה ב'אדון עולם', ראה יום א' דר"ה.

ג. מאה ברכות: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, וביום הכיפורים חסרות הרבה ברכות (הברכות האמצעיות בתפילת שמונה עשרה של חול וכו', וברכות האכילה, וכו'), ויש למצוא דרכים להשלים את המאה ברכות, ולכן טוב להריח בשמים שמברכים עליהם. אמנם בדרך כלל זה לא מספיק, אך ישנה דרך נוספת להשלים את המאה ברכות, והיא: לשמוע את הברכות של העולים לתורה, ושל 'חזרת הש"ץ', ולענות אמן (שו"ע אדמו"ר הזקן, מו, א, תריב, ז).

ד. תענית או מנין: מצוה וחובה מן התורה לצום ביום זה, ולכן מי שההליכה לבית הכנסת, תגרום לו חולשה ויתכן שבעקבות זאת לא יצליח לצום, אין לו ללכת לבית הכנסת, ויצום בביתו, ויתפלל ביחידות. (שו"ת חתם סופר, ו, כג... הובא בפסקי תשובות, תריח, יג. ונטעי גבריאל, לט, יט. והדברים אמורים גם במקרה שאם ישאר בביתו, יאכל רק 'לשיעורים', ואם ילך לבית הכנסת, יצטרך לאכול כרגיל. כי גם 'אכילה לשיעורים', אסורה מן התורה, אלא שאין בה חיוב כרת). כמו כן, מי שאשתו מתקשה לשמור על הילדים ולצום, והפתרון היחיד הוא, שהבעל ישאר בביתו לשמור עליהם, כדי שאשתו תוכל לנוח ותצליח לצום, עדיף לעשות זאת, ולהתפלל ביחידות בביתו, מאשר ללכת לבית הכנסת, ותצטרך לאכול. (שמעתי ממורי הוראה, בשם הגר"ש וואזנר).

ה. קריאת התורה: בפתחת הארון, אומרים כל הציבור יחד, ג' פעמים את היג

15) הסבר זה מובא גם ב'לבוש' תקנד, יז, ותריד, ד בשם 'יש מי שאומר', אך דעתו שיש לברך, וכך דעת ה'משנה ברורה' (תקנד, לא) ועוד פוסקים. וכפי שציין בהערה ב'ספר המנהגים' - חב"ד עמ' 47 ששקו"ט בזה הפוסקים. אך דעת אדמו"ר הזקן ברורה, כמו שכותב ב'סידור' שאין מברכים, וכך נהגו ההולכים בעקבות האריז"ל (כדברי כף החיים, מו, יז. ותקנד, עח), שאין מברכים את הברכה במוצאי הצום, אלא רק למחרת. וכך הורה הצמח צדק בשם סבו אדמו"ר הזקן, 'ספר המנהגים' שם, ובארוכה ב'רשימות' ד, עמ' 18. וכן כתב ה'בן איש חי', וישב, יב.

יום הכיפורים

מדות', ואחר כך 'רבונו של עולם' וכו' ככתוב במחזור¹⁶. ויש לכוין לברכות העולים לתורה וההפטרה, כדי לצאת ידי חובה של 'מאה ברכות', כנ"ל. (וראה עוד ביום א' דר"ה).

1. הזכרת נשמות:

- **הטעם:** אחרי קריאת התורה, מזכירים את נשמות הקרובים שנפטרו ומתפללים עליהם, כי יום הכיפורים מכפר גם עליהם (ולכן הוא בלשון רבים: 'כיפורים', כי מכפר לחיים ולמתים), ומקבל כל אחד על עצמו (בלי נדר) לתת צדקה בעד כפרתם, ומועיל להם, כי הקב"ה יודע שאילו היו בחיים, היו נותנים צדקה (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכא, יד).
- **יציאה מביהכ"נ:** נוהגים, שמי שהוריו בחיים, יוצא מבית הכנסת בשעת אמירת 'יזכור', ונוהגים גם לסגור את הדלתות (כדי למנוע 'עין הרע', 'שערי אפרים').
- **שם האם:** מזכירים את שם הנפטר/ת ושם אמו/ה (סידור תורה אור עמ' 259. הרבי ב'המלך במסיבו' ב, עמ' קסו. שהוא נוהג לומר כפי שכתוב בסידור, ומן הסתם גם אדמו"ר הרי"ץ, נהג כך. 'כף החיים' רפד, לו, על פי הזהר).
- **הזכרת שם הרבי:** אומר הרבי: "כידוע, מנהג החסידים, להזכיר גם את גם את כ"ק מו"ח אדמו"ר . . שזה ענין שפעולתו היא עבור האומר . . (שיחת אחרון של פסח, תשכ"ו. ולכאורה הכוונה היא כך. לפני שמזכיר את נשמת הוריו אומר: יזכור אלוקים, את נשמת אדמו"ר פלוני בן פלונית, ואחר כך את שם קרובו. 'הלכות ומנהגי חב"ד', עמ' 52. והוא על דרך 'הרחמן הוא יברך את אדמו"ר' בברכת המזון, ובפסוקים שלפני סיום שמונה עשרה).
- **'אבל' בשנה ראשונה:** אבל (רח"ל) בשנה הראשונה למות אביו או אמו, נשאר בבית הכנסת בזמן 'הזכרת הנשמות' אבל לא מזכיר את נשמתם (אוצר מנהגי חב"ד עמ' רכא).

16) נוסח 'מי שברך': 'מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, הוא יברך את . . בעבור שעלה לתורה, לכבוד המקום, ולכבוד התורה, ולכבוד יום הכיפורים, בשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצלהו מכל צורה וצוקה, ומכל נגע ומחלה, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו, עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמין' (שער הכולל' כו, ה. אוצר מנהגי חב"ד).

יום הכיפורים

- עץ החיים: רבותינו נשיאנו הקפידו לאחוז ב'עץ החיים' של הספר תורה בעת אמירת 'יזכור' (ליקוטי שיחות, יד, עמ' 233. 'המלך במסיבו' א, עמ' שט).
- **אב הרחמים: אחרי "יזכור" אומרים כל הקהל 'אב הרחמים' (המלך מסיבו, ב, עמ' נח).**

ב. תפילת מוסף

א. ונתנה תוקף: ראה, יום א' דראש השנה.

ב. נטילת ידיים לכהנים: כרגיל עד סוף פרק הזרוע (לקו"ש ט עמ' 386. ובמוצאי יו"כ יטלו את ידיהם שוב, שם). נוהגים שהלויים אשר נוטלים את ידי הכהנים, נוטלים את ידיהם תחילה (מגן אברהם, ושו"ע אדמו"ר הזקן, תריג, ו), אבל בנטילה זו, יטלו רק עד סוף קשרי האצבעות (מטה אפרים, תרכא, יז, כי אינו 'חייב' ללוי, אלא רק מנהג').

ג. ברכת כהנים: ראה יום א' דראש השנה.

ד. אופן הכריעות: ראה יום א' דראש השנה. (היכן משתחוים: ב'עלינו לשבח', כשאומרים 'אנחנו כורעים', יש לכרוע, וכשאומרים 'ומשתחוים', יש להשתחוות. ב'הכהנים והעם' - במילה 'היו כורעים', יש לכרוע, במילה 'ומשתחוים' יש להשתחוות).

ה. תהילים: אחרי התפילה אומרים את שיעור תהילים היומי, ואת המזמורים קלג - קמא (תהילים היומי, כתקנת אדמו"ר הרי"ף, ואת המזמורים קלג וכו', כדברי הבעש"ט בשם 'מורו הידוע').

ו. הפסקה: נוהגים לעשות הפסקה בין מוסף למנחה, ורצוי שתהיה של ג' רבעי שעה, לפחות (ספר המנהגים, עמ' 59).

ג. תפילת מנחה

א. ברכת הטלית: כשחוזרים ולובשים את הטלית במנחה, לא מברכים עליה. (אם

17) בספר 'שבח המועדים' עמ' 51 כותב, שלא בירר מנהג הלויים בזה. ומכיון שמפורש ב'מטה אפרים' שיש ליטול עד סוף קשרי האצבעות, ומילתא בטעמא, השארנו את הדברים כך.

לא עברו ארבע שעות מאז שהורידה, 'ציצית הלכה למעשה' עמ' קעז. על פי דברי הרבי בנדון, ראה ליקוטי שיחות, ד, עמ' 1363).

ב. קריאת התורה: בטעמים הרגילים (אוצר מנהגי חב"ד עמ' רלג).

ג. מפטיר יונה: העולה השלישי לתורה, קורא 'מפטיר יונה' - שבו רואים את כח התשובה, ושאינן אפשרות לברוח מפני הקב"ה (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכב, ד, על פי ה'לבוש' וה'אבודרהם'. ובשם אדמו"ר הרי"ף מובא, ש'מפטיר יונה' נותן כח לתשובה, והוא גם סגולה לעשירות, 'המלך במסיבו', א, עמ' עג).

ד. 'יג מדות', בחזרת הש"ץ: לקראת סיום חזרת הש"ץ של מנחה, בקטע המתחיל 'יום קוראי בשמך', מופיעים 'יג מדות' באותיות רגילות, ויש להיזהר לאמרם עשרה יחד, כדין 'יג מדות', שאין לאמרם אלא בעשרה. לאחר סיום חזרת הש"ץ: קדיש תקבל, לדוד ה' אורי, קדיש יתום, ולא אומרים 'עלינו לשבח'.

ד. תפילת נעילה

א. תפילה בכוונה: יש להיזהר מאוד בתפלה זו, שתכלית כל עשרת ימי תשובה הוא יום הכיפורים, ותכלית יום הכיפורים הוא בתפילת הנעילה, ש'הכל הולך אחר החיתום', ואם לא עכשיו אימתי יגיע עת רצון להענות. וצריך לקבל על עצמו תשובה באמת, והבא להיטהר מסייעין בידו, ויחתם בספר חיים טובים (מטה אפרים, תרכג, ומשנה ברורה שם). ועל פי חסידות מבואר, שבתפילה זו במיוחד (שהיא התפילה החמישית), מתגלית הבחינה החמישית של הנשמה - בחינת 'יחידה', אותו חלק בנשמה, שלעולם לא נפגם. ו'נעילה' פירושה, שנועלים את כל השערים, ונשארים רק ישראל והקב"ה לבדם (ראה ספר השיחות תש"נ, א, עמ' 90. תורת מנחם תשמ"ז א, עמ' 74. ליקוטי שיחות, ד עמ' 1154 ועוד).¹⁸

ב. שינויים והערות בנוסח התפילה ב'נעילה':

- לעילא ולעילא, חתמנו: בקדיש אומרים, 'לעילא ולעילא מכל' (במקום לעילא

18) הסברים נוספים בפירוש המילה 'נעילה': א) כנגד נעילת שערי ההיכל שבמקדש. וכעבד היוצא מבית המלך, שלפי יציאתו, מנצל את ההזדמנות כדי לבקש דבר מהמלך, לפני שינעל את השער (לבוש, ושו"ע אדמו"ר הזקן, תרכג). ב) כנגד נעילת שערי השמים.

יום הכיפורים

מן כל, 'ספר המנהגים' עמ' 64¹⁹. 'חתמנו' - במקום 'כתבנו'. 'זחתום' - במקום 'כתוב'. 'נזכר ונחתם' - במקום 'נזכר ונכתב'.

- **היום יפנה:** אומרים את הפיוט 'היום יפנה', גם אם כבר העריב היום (ספר המנהגים עמ' 59. 'היום יום', י' תשרי²⁰).

- **יג מדות:** יש לשים לב בחזרת הש"ץ, לכל הפיוטים שמוזכרים בהם הי"ג מדות, לאמרם כולם יחד, שהרי אסור לאמרם ביחיד.

ג. **ברכת כהנים:** אין ברכת כהנים בנעילה, גם אם הוא לפני השקיעה, אבל אומרים 'אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', גם אם כבר לילה (רמ"א, שו"ע אדמו"ר הזקן, ומשנה ברורה סימן תרכג. ספר המנהגים, עמ' 59. וראה אגרות קודש, יח, עמ' ע: "בנוגע לנשיאת כפים בנעילה (שלא לעשותה גם לפני השקיעה) - בפירוש שמעתי הוראה ברורה מכ"ק מו"ח אדמו"ר (הרי"ץ), על מנת להדפיסה בליקוטי מנהיג חב"ד". הטעם: נשיאת כפים דומה ל'עבודה' בבית המקדש, שאינה אלא ביום, ולכן כתב הרמ"א, שאין נוהגים הכהנים לעלות לדוכן לברך בנעילה, כי מאריכים בסליחות וכו' עד הלילה. ובגלל זה נהגו שלא לעשות כלל, גם אם הוא עדיין יום (ב"ח, 'פרי מגדים', משנה ברורה). אלוקינו ואלוקי אבותינו בלילה: שו"ע אדמו"ר הזקן, שם).

ד. תקיעת שופר:

- **באמצע קדיש תתקבל'** (אחרי 'דאמירן בעלמא', לפני אמירת 'תתקבל'), שלאחר תפילת הנעילה, מנגנים את 'מארש נפוליון'²¹, ואחר כך תוקעים

19) כדי שלא יהיה שינוי במספר המילים בקדיש, כשמוסיפים את המילה 'ולעילא', מורידים את המילה 'מן', ואומרים: 'מכל ברכתא', במקום 'מן כל ברכתא' (מטה אפרים, תקפב, א). כי מ'הא שמייה רבה', עד 'ונחמתא', יש 28 מילים, כמנין 'כח מעשיו הגיד לעמו', ורוצים שישארו 28 מילים. ובטור סימן נו, מקשר זאת לתפילת משה רבינו 'ועתה יגדל נא כח ה', שהוא לשון 'יתגדל'.

20) החידוש בדין זה הוא, שבשו"ע אדמו"ר הזקן תרכג, ד כותב: "יזוהרו לומר חרוז 'היום יפנה' כו', קודם הערב שמש, דאם לא כן, הוא דובר שקרים לפני ה'". וכן הוא בב"ח: "בקשתו פלסותה ומחזי כשיקרא באמרו דברים שאינו כן לפני המקום ברוך הוא", וכן במגן אברהם שם, ובקיצור שו"ע, קלג, כד, אלא כתוב לומר 'היום יפנה'. ומסופר (רשימות, יד): "פעם דקדק הש"ץ ואמר (במ" קום היום יפנה ..) היום פנה ובא - כיון שהייתה השעה מאוחר ביותר, והקפיד עליו אדמו"ר נ"ע (הרש"ב), והוכיחו - בשמחת תורה - על זה". וצריך ביאור בטעם הדבר ולהעיר שלדעת ה'אליה רבה', יכולים לאמרו עד 'צאת הכוכבים' (כי עדיין אפשר לומר שהיום לא 'פנה' לגמרי).

21) ראה בספר 'לשמע אוזן', שמנהג השירה, לפני 'תתקבל', הוא מנהג חסידים ישן. וכן נהגו בכמה קהילות, 'דרכי חיים ושלום', וכן מנהג קרלין, ובאבאב, לנגן ניגון של שמחה וניצחון. וב'מטה אפרים' כותב שאת הקדיש עצמו אומרים בניגון של שמחה.

תקיעה אחת (ספר המנהגים, עמ' 59. טעם התקיעה: א) סימן לסילוק השכינה למעלה, וכמו אחרי מתן תורה, שנאמר 'במשוך היובל' וגו'. (ב) כדי לפרסם שמוצאי יו"כ הוא 'יום טוב', ושצריך להרבות בסעודה. שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכג, יב).

- מעיקר הדין מותר לתקוע ב'בין השמשות' (אחרי השקיעה) (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכג, יא). אבל למעשה, אירע כמה פעמים בבית חיינו, שסיימו לפני 'צאת הכוכבים', והאריך הרבי בניגון 'אבינו מלכנו', ו'מארש נפוליאון', עד 'צאת הכוכבים'. (אוצר מנהגי חב"ד, עמ' רמב), וכן יש לנהוג בכל מקום, כי הרבה אנשים סומכים על תקיעת השופר כדי לסיים את הצום ולעשות מלאכות, ולכן אין לתקוע לפני 'צאת הכוכבים'. (הלכות ומנהגי חב"ד, 55. 'עתים לבינה', עמ' קט, וכן במנהגים וורמיישא, עמ' קצה, נטעי גבריאל, עמ' תכד).

ה. מוצאי יום הכיפורים

א. ערבית - ב'קִיטל' טלית וכובע: מתפללים את תפילת ערבית עם ה'קִיטל' ו'הטלית', אבל הטלית אינה מכסה את הראש, אלא לובשים את הכובע (ספר המנהגים עמ' 59. וכן הוא ב'מטה אפרים'. הטעם שהטלית לא על הראש, הוא על פי האריז"ל שנוהר שלא תהיה הטלית על ראשו בלילה, שערי תשובה, יח, ב. והכובע הוא בכדי שיהיו ב' כיסויים על הראש).

ב. טעות בתפילה: מי שאמר בטעות 'המלך הקדוש', או 'המלך המשפט', לא חוזר. ('פרי חדש', ו'מחזיק ברכה' להחיד"א, תקפב. 'שערי תשובה' קיח א, קיצור שו"ע, קכט, חיי אדם). אם אמר 'זוכרנו לחיים' ומיד נזכר, ממשיך משם כרגיל: 'מלך עוזר ומושיע', אבל אם המשיך ואמר: 'מלך חפץ בחיים, וכתבנו ..' מסיים את כל העמידה, ומתפלל שוב בתורת נדבה (הגר"ח נאה, ב'קצות השלחן' כא, ד, ו'בדי השלחן' ט).

ג. האיחול: 'גוט יום טוב' ! ובליובאוויטש הכריזו זאת בקול (ספר השיחות תרצז עמ' 55 והוא מ'המנהגים המקובלים שיש להם יסוד'. ומבוסס כנראה על דברי אדמו"ר הזקן (תרכג, יב), שצריך לפרסם שמוצאי יו"כ הוא 'יום טוב': 'ולכן, יפקדו איש את רעהו בצאתו מבית הכנסת, כדרך שאומרים בשבת ויו"ט").

ד. הבדלה:

- נטילת ידיים: לפני הבדלה צריך ליטול ידיים ג' פעמים לסירוגין עד סוף

יום הכיפורים

פרק הזרוע, כמו בכל בוקר (לוח כולל חב"ד, וכן הוא ביבן איש חי, דברים, כח. והטעם: בבוקר נטל רק עד סוף קשרי האצבעות, כי הקדושה של היום. לא נתנה לטומאה לשרות על שאר היד, אבל עכשיו שהקדושה של היום הלכה, שוב יש כח לטומאה לשרות על שאר היד, ליקוטי שיחות, ט, עמ' 386)²². **גם הכהנים שכבר נטלו ידיהם כדבעי לפני ברכת כהנים, צריכים לעשות זאת** (ליקוטי שיחות, שם. מאותו טעם, שאף אם נטלו על כל היד ביו"כ, אינו מועיל כעת, כי אז לא היה כח לטומאה, אבל עכשיו שהקדושה עזבה, יש לה כח לשרות על כל היד).

- **ביקטל וטלית': בהבדלה כמו בערבית - לובשים 'קטל', הטלית על הכתפיים, וכובע** (ספר המנהגים, עמ' 59. וב'המלך במסיבו' (ב, קפא) מספר הרבי, שכך נהג אדמו"ר הרי"ץ. ומבאר שם הטעם: ה'הבדלה' שייכת למה שלפניה ולמה שאחריה, ומבדילה ביניהם, ולכן עושים פעולה להמשיך את יום הכיפורים, למוצאי יום הכיפורים)²³.

- **סדר הבדלה: אומרים את הפסוקים 'הנה אל ישועתי' וכו', כמו בכל במוצאי שבת ויו"ט** (אוצר מנהגי חב"ד, עמ' רמז. וכך נהג הרבי, נטעי גבריאל, עמ' תלו)²⁴,

22) הטעם שעושים זאת רק עכשיו, ולא לפני התפילה: כי רוצים להמתין שיעברו 26 'שעות' של הצום (למעשה, קצת יותר מ25). כמו שכותב אדמו"ר הרי"ץ בספר השיחות תשה, עמ' 21. שצום יום הכיפורים הוא כ"ו שעות, ומוסיף שם 'הטעם ידוע'. ומעיר הרבי שם: "כנגד שם הוי' - מרשימות כ"ק מו"ח אדמו"ר". (וכן הוא ברשימות 'ד' עמ' 18). אכן, באגרות קודש י, עמ' רצז, מבואר שיש להקל בזה שיהיה קצת יותר מ25 שעות.

שטיפת הפה: אף שבבוקר צריך לשטוף את הפה מפני ה'יריין', זהו דווקא בבוקר, אבל לא שייך עכשיו. (הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 56). ויש לציין שב'לוח כולל חב"ד' כותב לשטוף את הפה במוצאי תשעה באב, אך לא כותב זאת במוצאי יום כיפור! ובנטעי גבריאל (סח, הע' ה) הביא מה'בית ישראל', שהתרעם על השוטפים פיהם במוצאי יום הכיפורים, באמרו: 'פה שהתפלל כל היום בקדושה, יישטף?'

23) ומסופר ברשימות 'ד' עמ' 10, שכך נהג אדמו"ר הרי"ץ במוצאי יו"כ תרצ"א, בריגא. וברשימות דברים, א, עמ' קפו, מסופר, שנהג כך, בתרפ"ב. וכן הוא במעבר יבק': במוצאי יו"כ טוב להבדיל בקיטל קודם שיפשיטנו מעליו, והוא על פי סוד", וכן כתב בסידור היעב"ץ, 'דרכי חיים ושלוש', ועוד.

24) במטה אפרים, תרכד, ה, וקיצור שו"ע, מובא שאת הפסוקים 'הנה אל ישועתי' וכו', אומרים רק אם חל יום הכיפורים בשבת, והטעם פשוט, כיון שפסוקים אלו נתקנו לאומרים בתחילת הש"ב, לסימן טוב. כי פסוקים אלו נאמרים לסימן טוב לאותו שבוע (כמבואר ברמ"א ושו"ע אדמו"ר הזקן סימן רצז). אבל לא שייך לכאורה למוצאי יום טוב, או מוצאי יו"כ. אבל כך נהג הרבי, ומסופר בספר מגדל עז (הרב יהושע מונדשיין, כפר חב"ד, תשמ"מ. הקטע דלהלן הוא מתוך סיפורים שנמ"צאו באמתחתו של הרע"ז סלונים): "סיפר הגרש"ד זלסין שהזדמן להבדיל אצל אדמו"ר הרשב"ב במוצאי יום טוב ראשון של פסח, וכשלקח את הכוס בידו שאל מהיכן להתחיל, והשיב הרבי, ודאי

ברכת הגפן, ברכת מאורי האש על 'נר ששבת', וברכת הבדלה (המבדיל בין קודש לחול וכו'). אבל לא מברכים על בשמים (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכד, ג. כי תקנו חכמים לברך על הבשמים רק במוצאי שבת, כדי להשיב את הנפש, שהיא עצובה על הנשמה יתירה שהייתה בשבת והלכה²⁵).

ברכת הנר: בכדי לברך על הנר במוצאי יו"כ, צריכים 'נר ששבת', כלומר: נר שהודלק בערב יו"כ, ודלק במשך היום. ונוהגים להדליק ממנו נר אחר, ומחברים אותם יחד, ומברכים (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכד, ח. וראה ההסבר בהערה)²⁶. ואם לא מצא 'נר ששבת', צריך לחפש ולחזור אחריו, כי הברכה על הנר במוצאי יו"כ, היא חלק ממצות ההבדלה, שבכך מראים שנגמר

מ'הנה אל ישועתי, כבכל פעם, והיה ניכר תמיהתו הגדולה, על עצם השאלה והספק".
 (25) ולא רק שאין צורך לברך, אלא אין לעשות זאת, כי אם יברך על הבשמים, יעשה בכך 'הפסק' בין ברכת הגפן שעל היין, לשתיה. שו"ע אדמו"ר הזקן, רצט, ט.

(26) הסיבה לכך, שמברכים על הנר במוצאי יו"כ (שלא כבשאר ימים טובים) היא, כדי להראות שיום כיפור הוא יום קדוש, שאסור להדליק בו אש, ועכשיו הותר לנו. ולכן אפשר לברך רק על 'נר ששבת', כלומר נר שהיה דלוק מערב יו"כ, ו'שבת' כל היום: שלא יכלו להשתמש בו, ועכשיו התחדש שיכולים.

הרי שהברכה על הנר במוצאי יו"כ, היא חלק מה'הבדלה', שבכדי להבדיל בין קודש לחול, עושים שני דברים: א) מברכים (ברכת הבדלה), ב) מדליקים 'נר ששבת' ובפעולה זו מראים, ששוב אינו יום קדוש. ולכן חייבים להשתדל ולחפש אחר נר (ששבת), כדי לברך את ברכת הנר במוצאי יו"כ, שלא כבכל שבת, שאם אין לו נר, אין מצוה לחזור אחריו, כי אינו חלק מההבדלה, אלא רק 'זכר' לכך, שבמוצאי שבת נברא האש כאילו מחדש, ש'אדם הראשון', לקח שני אבנים, והקישן זו בזו, ויצא מהן אש (שו"ע אדמו"ר הזקן, רחצ, א, ב).

ולכן: בכדי לברך על הנר במוצאי יו"כ, צריכים 'נר ששבת'. אבל במוצ"ש, אפשר לברך גם על נר שהודלק עכשיו, שעל זה גופא מברכים - ש'נברא האש'.

והנה: יש אומרים, שאפשר לברך רק על הנר עצמו ש'שבת', ויש אומרים שאפשר לברך גם על נר שהודלק מנר זה ששבת. וטוב להחמיר, ולברך על הנר עצמו ששבת, ולא על נר שהודלק ממנו (שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכד, ז).

ישנם שני דינים נוספים בנר של הבדלה: א) אין לברך על נר שלא הודלק כדי להאיר אלא לשם כבוד וכדומה. ב) מצוה מן המובחר, לברך על 'אבוקה' (חיבור של כמה נרות). ולפי זה, יש בעיה לברך על נר שמדליקים בבית הכנסת, אף שהודלק מערב יו"כ, כי הוא הודלק בשביל כבוד היום, וכבוד ביהכ"ס (וגם נר שהודלק בבית, לא מיועד להאיר בימינו, שיש אור החשמל), ולכן הדרך המובחרת היא, לקחת 'נר ששבת', ולהדליק ממנו נר נוסף, ולחברם יחד, ולברך. וכך יש את כל המעלות: א) נר ששבת, ואע"פ שיש לו חיסרון שאינו להאיר, הרי יש גם, ב) נר שהודלק להאיר (בהבדלה), שהודלק מנר ששבת. ג) מחבר את שני הנרות, כך יש לו אבוקה. (על פי, שו"ע אדמו"ר הזקן, תרכד, ח. ורחצ, ד. וראה אגרות משה, ד, קכב).

יום הכיפורים

היום הקדוש ולכן מותר להדליק אש (שו"ע אדמו"ר הזקן, רחצ, א, ב). אם לא השיג 'נר ששבת', לא יברך את ברכת הנר (מגן אברהם, ושו"ע אדמו"ר הזקן, תרכד, ה, ומשנה ברורה שם. ולא כדעת ה'יש אומרים' בשו"ע סעיף ד, וסמכו עליו 'חיי אדם', 'ערוך השלחן', וכף החיים' בשעת הדחק, שאפשר לברך על אש, שהודלקה עכשיו, מאש שהודלקה אחרי יו"כ).

הבדלה לנשים: איש שכבר יצא ידי חובת הבדלה, יכול להבדיל שוב - רק לאיש אחר, או קטן (זכר). אבל אינו יכול להבדיל שוב בשביל אשה, או קטנה, כי חוששים לדעה שנשים פטורות מהבדלה, ונמצא שמבדיל שוב לחינם (שו"ע אדמו"ר הזקן, רצו, יט). ולכן, אם שמע הבדלה בביהכ"נ ויצא ידי חובה, ואשתו או בתו, לא שמעו, צריכות להבדיל בעצמן (ואשה שלא הבדילה, יכולה להבדיל גם בשביל אשה אחרת. כמשמעות דברי אדמו"ר הזקן שם, שכתב שאיש לא יכול לצאת ידי חובה מאשה. משמע שאשה מאשה, כן). ואם יודע שיקשה עליהן להבדיל בעצמן, או לשמוע הבדלה במקום אחר, יכוין שלא לצאת ידי חובתו בהבדלה שבביהכ"נ, כדי שיוכל להבדיל בביתו.

ה. קידוש לבנה:

זמנה: מקדשים את הלבנה במוצאי יום הכיפורים (ספר המנהגים, עמ' 59, כדעת המהר"ל ורמ"א, תרב, ותכב)²⁷.

הטעם: הטעם לכך שממתינים לקדש את הלבנה עד מוצאי יום הכיפורים (הוא: א) שעד אז היו שרויים בצער, כי עומדים תלויים בדין, וחוששים למחילת העוונות, אבל עכשיו שעבר היום, ונמחלו העוונות, אנו שרויים בשמחה (לבוש, מגן אברהם). (ב) כי במוצאי יו"כ דומים למלאכים, וראויים להקביל פני השכינה ('סדר היום'). (ג) נראה שיש לכך טעם, גם על פי סוד (ראה 'משמרת שלום', מא, י, שהביא שכך משמע בסידור האריז"ל, לר' שבת).

27) וכפסק הרמ"א תרב, שאין לקדש לפני זה. ואף שאדמו"ר הזקן לא הביא זאת בסימן תרב, בכל זאת נוהגים כרמ"א. ולא כדעת ה'לבוש', 'בית מאיר', וגר"א, שאדרבה עדיף לקדש לפני יו"כ, כדי שתהיה זכות נוספת לפני יו"כ. ומעניין מה שכותב ה'לבוש', ששמע שיש אומרים שאדרבה עדיף לעשותה לפני יו"כ כדי שזכות מצוה זו תוסיף על זכויותינו, ואולי תכריע לכף זכות ביום הדין. וכותב, שאכן היא סברא נכונה, אבל אפשר לומר, שכיון שממתינים לקיים את המצוה, כדי לקיימה בשמחת הלב, הרי שההמתנה הזו גופא, היא גם כן מצוה, והיא תעמוד לזכותנו ביום הדין.

- **טלית ו'קיסל':** ב'ספר המנהגים', מובא, שאת 'קידוש לבנה' אומרים 'בחגירת אבנט, ובסידור'. משמע שלא מקפידים שיהיה עם הטלית וה'קיסל' (הלכות ומנהגי חב"ד, עמ' 57). ואכן היו שנים שהרבי קידש את הלבנה עם ה'קיסל' והטלית והיו שנים שהיה בלי²⁸.

- **רחיצת הפנים, טעימה, והחלפת הנעליים:** מכיון ש'קידוש לבנה' הוא קבלת פני המלך, לכן יש אומרים שצריך לעשותה לאחר רחיצת הפנים, וטעימת דבר מה, והחלפת הנעליים. אמנם, אם בשביל אלו יפסיד את המנין, יאמר כך, ואל יפרוש מן הציבור (לוח כולל חב"ד, מטה אפרים. ובלבישת הנעליים מעור, לא יברך 'שעשה לי כל צרכי, כנ"ל)²⁹.

ו. **סעודה חשובה:** מוצאי יו"כ הוא קצת יו"ט, ולכן אוכלים ושמחים, ובת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת: 'לך אכול בשמחה' (מהרי"ל, רמ"א, ושו"ע אדמו"ר הזקן תרכ"ט). השמחה היא על כך שנתן לנו הקב"ה את יום הכיפורים, שבו נמחלו כל עוונותינו, ומכאן והלאה, נשמור על עצמנו מכל שגיאה ועוון. (סדר היום). רבותינו נשיאנו היו מדייקים לאכול סעודה ממש, ולא במיני מזונות בלבד אלא בלחם,

28) ולא נראה שהנאמר ב'ספר המנהגים', 'קידוש לבנה בחגירת אבנט ובסידור', הכוונה: שבנוי סף לקיסל ולטלית, צריך גם לחגור אבנט. ובפשטות נראה: שההקפדה היא ש'הבדלה' תהיה עם הטלית וכו', וכפי שהסביר הרבי, ש'הבדלה' מחברת בין יו"כ למוצאי היום. אבל ב'קידוש לבנה' אין ענין של טלית וקיסל. ומה שהרבי שהיה מקדש את הלבנה עם טלית וקיסל, זהו רק משנת תשל"א, שהתחיל לאכול בביתו, והיה עושה הבדלה בביתו אחר קידוש לבנה, ולכן לא הסיר אותם, כדי שיבדיל עם הטלית והקיסל. אבל עד תשל"א, היה מקדש את הלבנה אחרי הסעודה, וממילא גם אחרי הבדלה, ולכן היה בלי טלית וקיסל. [וגם אחרי תשמ"ח, המשיך לומר קידוש לבנה עם הקיסל והטלית, כי קידש את הלבנה לפני עשיית הבדלה - תשובת הרב לייבל גרונו, על שאלתי מדוע המשיך הרבי לעשות כך, גם אחרי תשמ"ח].

ולהעיר שבכמה פוסקים מובא, שעושים קידוש לבנה בטלית וקיסל, ראה סידור יעב"ץ, מטה אפרים, ו'יוסף אומץ'. אמנם, למנהגם מקדשים את הלבנה מיד אחרי מעריב, לפני הבדלה, ולכן אולי אינו ראייה, כי זה שלא הורידו הוא משום שרוצים לעשות תיכף מצוה, וגם כדי לעשות איתם את הבדלה, לכן לא הסירו את הטלית והקיסל.

29) לגבי קידוש לבנה במוצאי תשעה באב, מבואר בפוסקים שיש לטעום דבר מה, וכן צריך להלביש את הנעליים הרגילות. משנ"ב תכו, יא, בשם 'אליה רבה', וחיי אדם, ורק אם לא יהיה לו מנין, אם יטעום, אז יקדש את הלבנה בלי לטעום (שער הציון, שם). ולגבי החלפת הנעליים, כן כותב ה'פרי מגדים', תקנ"ד, א, ומשנ"ב בשם ה'פרי חדש'. [ואם נעלי הבד מכובדים, יש אומרים שאין צורך להחליף, 'ט' באב שחל בשבת', י, הע' כ]. אבל לגבי מוצאי יום כיפור, אינו מוסכם לכל הפוסקים ולכן כתבנו בלשון 'יש אומרים'. ולדוגמא, המשנ"ב תכו, י, כותב שבמוצאי יו"כ מתוך ששמחים שיצאו זכאים בדין, אפשר לקדש את הלבנה לפני שטועמים. וכן בסידור יעב"ץ כותב שנהגו לקדש את הלבנה מיד כשיוצאין מבית הכנסת, וכן במטה אפרים, וכדי להתחיל במצוה מיד.

יום הכיפורים

באופן של 'ואכלת ושבעת וברכת', עם ניגונים ודברי תורה וכו' (תורת מנחם, תשמ"ו, עמ' 446. וראה גם 'כף החיים', תרכד, כו, ו'שער הציון', שם טז, בשם 'תוספת שבת')³⁰. וטובלים את המוציא בדבש (היום יום חלק שני. אבל על השולחן מניחים מלח, כנ"ל). ואמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב: כאשר עושים סעודה זו בהרחבה, ממשיכים גשמיות על כל השנה (כך מסופר בספר 'לשמע אזן', עמ' 145. אמנם בספר השיחות, תרפ"ז עמ' 112: "כ"ק אדמו"ר (הרש"ב) אמר, שהכלי להשפעות גשמיות על כל השנה הוא הכוונה בליל ראש אשנה באמירת 'לדוד מזמור', ושמחה יתירה על התורה, בשמחת תורה'. ולפי זה, לא הזכיר את הסעודה במוצאי יו"כ).

ז. התעסקות בסוכה: המדקדקים במצוות, מתחילים מיד במוצאי יו"כ, בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה למצוה (רמ"א תרכד, ה), ומצוה לסיים לבנותה למחרת יום הכיפורים, כי 'מצוה הבאה לידך - אל תחמיצנה' (רמ"א, ושו"ע אדמו"ר הזקן, תרכה³¹). אבל אמר הרבי: "רוב ישראל - אני בתוכם - אינם נזהרים בזה במעשה בפועל, ויוצאים ידי חובת הענין על ידי דיבור בזה" (ספה"ש תש"נ, א, עמ' 41). וכן מובא ב'ספר המנהגים' (עמ' 59): "במוצאי יו"כ, מתעסקים או על כל פנים, מדברים, על דבר עשיית הסוכה". וכך הוא למעשה בשאר פוסקים (מטה אפרים, ערוך השלחן, החיד"א ב'מורה באצבע', כף החיים ועוד).

ח. ה'תשובה' שאחרי יום הכיפורים: במוצאי יום הכיפורים, מתחיל כבר הענין של 'ויעקב הלך לדרכו', וידוע הסיפור שאדמו"ר הרי"ף נכנס פעם, למחרת יו"כ אל אביו, אדמו"ר הרש"ב, ושאלו: "נו, ומה עתה?", וענה לו אביו: "הנה עתה במיוחד, יש לעשות תשובה" (ליקוטי שיחות, יד, עמ' 400. ועוד). "היינו, שבבוקר היום, דסיום וחותם יום הכיפורים, צריכה להיות תשובה באופן נעלה יותר, אפילו מאשר ביו"כ עצמו" (תורת מנחם, תשנ, א, עמ' 106). שמיום הכיפורים ואילך הם ימי שמחה, וצריכה להיות תשובה מתוך שמחה (לקו"ש, שם).

30) כך מובא שם: "להעיר מהנהגת רבותינו נשיאנו, שבמוצאי יום הכיפורים, היו מדייקים בא-כילת סעודה ממש, כלומר, לא רק מיני מזונות (על דרך שיוצאים ידי חובה סעודה שלישית), אלא היו נוטלים ידיהם לסעודה, באופן ד'ואכלת ושבעת וברכת', וכל זה - גם במצב של חלישות הגוף (כתוצאה מריבוי היגיעה בעבודה דיום הקדוש). כך שהיו זקוקים לעידוד וחזיון על ידי מנוחה כו', מכל מקום, לא התחשבו בזה, והיו מדייקים בעריכת סעודה כפשוטה, כולל - ניגונים ודברי תורה וכו'".

31) המדקדקים במצוות, מתחילים במוצאי יום כיפור, אבל הבניה למחרת, היא לא רק ל'מדקדקים' (משנה ברורה, תרכה, ב). וההבדל ביניהם בפשטות הוא: שהתחלת הבניה מיד, היא כדי לעבור ממצוה למצוה, שאינו חובה כלל, אלא רק 'דקדוק במצוות', אבל הבניה למחרת יו"כ, מבוססת על ה'דין' ש'מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה', כמדויק בלשון הרמ"א ואדמו"ר הזקן בסימן תרכה.

ביאור 'על חטא'

נפסק להלכה, שצריך לפרט את החטא, ולכן חשוב להבין את מה שאומרים ב'על חטא' ביום הכיפורים. על כן, מובא להלן, ביאור על ה'על חטא' בלשון קלה, ויתן לחכם - ויחכם עוד'. הביאורים מבוססים על פירושי: עץ יוסף, עיון תפילה, תיקון תפילה, ודובר שלום, המופיעים בסידור 'אוצר התפילות'. מומלץ לעיין בחיי אדם, כלל קמ"ג, שמסביר את הוידוי: אשמנו, בגדנו... וכו'

על חטא שחטאנו לפניך - באונס וברצון :

מדוע צריך להתוודות על חטא שחטא באונס ? הביאור: מדובר בחטאים אלו שהדין בהם הוא 'יהרג ואל יעבור' והוא עבר ולא נהרג³² א"כ הוא חטא ב'אונס'. עוד אפשר לפרש: דמתוודה על ההנאה הבאה לו בעל כרחו (כשהיה יכול שלא להנות) ה"ז אסור. [עיון תפילה]

ועל חטא שחטאנו לפניך - באימוץ הלב :

'אימוץ הלב' - פירושו סגירת הלב, כמ"ש (דברים ט"ו ז'): 'לא תאמץ את לבבך' וקאי על מצות צדקה, שסגר לבבו לבלתי רחם על הדל, וכן הוא בכל מצוה ומצוה שאמצנו את לבבנו לא לשמוע לקול ה', הורים, או מורים. (עיון תפילה). ויש פירשו באופן אחר: שהוא אימוץ לבבו מחומרת החטא, שאומר בלבבו שלא חטא כ"כ, ולכן גם לא עושה תשובה. (דובר שלום).

על חטא שחטאנו לפניך - בבלי דעת :

אין הכוונה על חטא בשוגג (שזה נזכיר אח"כ), אלא - שלא השתמשנו מספיק בכח הדעת כדי לעסוק בתורה, או כדי לדעת את ה' (כמ"ש 'וידעת היום וגו'). וכשאדם מואס את הדעת, ה"ה כבהמה, והסכלות והטיפשות הם הרי 'אם כל חטאת' כמ"ש בגמ' סוטה 'אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות'. (עיון תפילה).

ועל חטא שחטאנו לפניך - בביטוי שפתיים :

הוא כולל כל הדברים הבלתי רצויים שאפשר לעשות בדיבור. המפרשים מאריכים

32. 1. בג' עבירות - ג"ע שפיכות דמים, וע"ז. 2. או בכל העבירות כשהוא שעת השמד. 3. או בכל העבירות ובכל הזמנים, כשהוא בפרהסיא (עשרה יהודים) ע"פ הגמ' בסנהדרין ע"ד ע"א, וכנפסק בשו"ע יו"ד סי' קנ"ז א'.

בהבאת דוגמאות. ראה הערה כמה דוגמאות³³.

על חטא שחטאנו לפניך – בגלוי ובסתר :

בגלוי ובסתר כפשוטו. אלא שמדגישים בזה, שמתוודים אנו על דבר נוסף על החטא עצמו. שמלבד גוף החטא, אם נעשה הוא 'בגלוי', הרי מלבד החטא עצמו, עשה הוא גם 'חילול ה'.' וכן כשעושה החטא בסתר, הרי מלבד החטא עצמו, חטא עוד בזה שהראה איך שמכחיש את השגחת ה' בארץ, כאילו שאם יעשה בסתר, לא יראהו ולא ידע ה'. אם החטא בגלוי חמור מהחטא בסתר – ראה בהערה³⁴.

ועל חטא שחטאנו לפניך - בגלוי עריות :

כולל את כל סוגי העברות הקשורות לענייני אישות. כלומר: נדה, מוציא ז"ל, מרבה שיחה עם האשה, מהלך אחר האשה, או מרצה מעות מידו לידה (ברכות ס"א), ולדעת כמה פוס' גם המגלח זקנו ה"ז מכלל 'לא ילבש' (עי' צ"צ), הרהור עבירה (כתובות מ"ו ע"א), הסתכלות בנשים, יחוד, וכיו"ב בזה הרבה. (עיון תפילה).

33 - נדרים ושבועות לשוא, שנא' בהם 'לבטא בשפתיים' - בטויים קשים נגד חבריו - הטחת דברים קשים כלפי מעלה (ומצינו שמרע"ה נענש על זה, וכן יהושע, ואלהיו ורבה ועוד) - פתיחת הפה לשטן (עי' כתובות ח' ע"ב לעולם אל יפתח אדם פה לשטן, ובסנהדרין ג' ע"א 'ברית כרותה לשפתיים') - ולהוציא דבר מגונה מפיו (עי' פסחים ג' ע"א). ויש אשר החטא הוא מצד המקום והזמן, כמו - אמירת דברי תורה במבואות המטונפים, או - המדבר באמצע התפילה או באמצע לימודו - המדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין - המדבר בבית הכנסת - הלומד בת"ב - המרבה שיחה עם האשה - המספר שבח חבריו בפני מי ששונאו - ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה - מפרסם חטאיו שבצנעה - אומר דבר שלא בשם אומרו - אומר 'מחר אעשה כדבר הזה'. ואינו מזכיר שם שמים לומר 'ברצות ה' - מברך ומתפלל בלי כוונה - האומר 'כמה נאה גוי זה' (שעובר על 'לא תחנם', אלא צריך לומר, כמה גדול ה' שברא גוי נאה). (ע"פ עיון תפילה, ודובר שלום).

34 (או"ח סי' תר"ז סק"ג) הקשה דע"פ הכלל הידוע המבואר ביומא ל"ו, שמבקשין על הקל תחילה, היה צריך לכאורה להתוודות תחילה על החטא שהוא בסתר, ורק אח"כ על החטא שבגלוי. אלא שלפ"ז לא יהיה מסודר ע"פ האי"ב (אנס, אמוץ, בבלי דעת, בביטוי שפתיים, בגלוי ובסתר, וכן הלאה). ומסיים המג"א, שי"ל שכוין שמבקשים על שתייהם בחדא מחתא, לא נחשב שלא ביקש על הקל תחילה. עיי"ש. ועי' גם מש"כ בנימוקי הגר"ב (מודפס בסידור 'אוצר התפילות', דשמא החטא בסתר אינו נחשב החטא ה'קל', והוכיח ממה דאי' בב"ק ע"ט, 'שאלו תלמידיו של ר"י בן זכאי מפני מה החמירה התורה בגנב (שמשלם כפל, וד' וה') יותר מגזול, אמר להם, זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו. (פי' רש"י: הגזול - לא ירא מבני אדם כדרך שלא ירא מהקב"ה אבל גנב לא השוה עבד לקונו, אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר').

על חטא שחטאנו לפניך – בדבור פה :

שע"י שדיבר יותר מדאי הביא הדבר לחטא. כמ"ש (משלי י"ח י') 'רוב דברים לא יחדל פשע'. (עץ יוסף). [ובפירוש 'עיון תפילה', מבאר שמיירי בעבירות התלויות בדיבור, כדברים בטלים, מחלוקת, שקר ועוד. ולפי דבריו צ"ע מה הוספנו על 'ביטוי שפתיים' שאמרנו לעיל ?]

ועל חטא שחטאנו לפניך – בדעת ובמרמה :

- **בדעת :** שמשתמש ב'דיעת' התורה שלו, כדי להעמיד דבריו על הדין, ולא להתנהג 'לפנים משורת הדין', וידוע חומרת הדבר, כמובא בבבא מציעא (ל' ע"ב): "לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דברים על דין תורה, ולא עבדו בה לפנים משורת הדין".

- **ובמרמה:** שמרמה כדי להפקיע את עצמו מחיוב ומצוה. כגון זה שנעשה שותף עם כהן בבהמתו, כדי להיפטר מנתינת 'מתנות כהונה', או העושה הערמת רבית וכיו"ב. (עיון תפילה).

- **סוּיֵשׁ מַפְרָשִׁים:** בדעת ובמרמה – שהיצר מפתה את האדם בשתי אופנים. פעמים מפתהו לומר שאף ש'יודע' הוא שדבר זה אסור, בכל זאת מפתהו לעשותו, כדי למלאות את תאוותו. ופעמים ש"מרמהו" לפתותו שאין איסור בדבר. (דובר שלום).

על חטא שחטאנו לפניך - בהרהור הלב :

הגמ' בברכות (דף י"ב) אומרת ש'ולא תתורו אחרי עיניכם', אלו הרהורי עבירה. ובמסכת יומא (דף כ"ט) אמרו: 'הרהורי עבירה קשים מעבירה'³⁵. (עץ יוסף).

וב'דובר שלום' פירש - שאע"פ שמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, מ"מ יש מחשבה שנענשים עליה, כמחשבת ע"ז, או המהרהר אחר רבו. [או

35) ויש להעמיק בדבר, מדוע יהיו ה'הרהורים' של העבירה קשים מן העבירה עצמה. ואכ"מ. ולהעיר מדברי התניא שמחשבת לשון הרע, קשה מלשון הרע עצמה. וז"ל באגה"ק סי' כ"ב: "נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בליבו. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, ולא תעלה על לב לעולם. ואם תעלה - יהדפנה מליבו כהנדוף עשן, וכמו מחשבת עבודה זרה ממש. כי גדולה לשון הרע כנגד עבודה זרה וג"ע ושפיכות דמים, ואם בדיבור כך - במחשבה על אחת כמה וכמה! וכבר נודע לכל חכם-לב יתרון המחשבה על הדיבור, הן לטוב והן למוטב".

יום הכיפורים
הוא יום
המחשבה

יום הכיפורים

הרהור ד"ת במקומות המטונפות]. ועוד: דגם בהרהורים שאינם מביאים למעשה, עם כל זה יש בהם חטא, שהיה יכול להרהר בדברי תורה וכיו"ב.

ויש להוסיף, דע"פ מש"כ בתניא (הובא בהערה 15) מתבאר, שמכיון שהמחשבה היא דבר יותר עמוק ופנימי באדם, הרי הקלקול הנעשה ע"י, הוא קלקול עמוק יותר.

ועל חטא שחטאנו לפניך – בהונאת רע :

כמ"ש (ויקרא כ"ה י"ז): "ולא תונו איש את עמיתו" והוא האיסור להונות (לצער) את חבירו בין בממון בין בדברים. וכדברי הגמ' ב"מ (דף נ"ח ע"ב), שכשם שיש איסור אונאה בממון, כך יש איסור אונאת דברים. וכדברי החינוך (מצוה של"ח) "שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו"

דוגמאות: נפסק בשו"ע (חו"מ רכ"ח ד') כיצד הוא אונאת דברים - לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה ? והוא אינו רוצה לקנותו. היו חמרים מבקשים לקנות תבואה - לא יאמר להם: 'לכו אצל פלוני', והוא יודע שאין לו מה למכור. אם היה חבירו בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך. אם היו יסורין באים עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב: 'הלא יראתך כסלתך זכר נא מי הוא נקי אבד'. אם נשאלה שאלה על דבר חכמה - לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה, 'מה תשיב בדבר זה', וכן כל כיוצא בדברים אלו.

והוא לאו שאפשר להיכשל בו בקל, כמ"ש הח"ח בספרו (ל"ת י"ג) שכל שאומר לחבירו איזה פגם שיש בו או במשפחתו, בהוה או בעבר, לשומע נגרם צער והוא אינו יכול לשנות את המצב. ואיסור זה הוא בין אם הוא בפנים אנשים אחרים, בין אם הוא רק בפניו בלבד.

על חטא שחטאנו לפניך – בוידוי פה :

הוא וידוי על הוידוי עצמו שלא נעשה כמו שצריך. שמתודה בפיו, ולבו בל עמו. (עיון תפילה). וכבר הובא לעיל ב'הקדמה' שוידוי בלי תשובה, ה"ה כטובל - ושרץ בידו. (עיון תפילה, עץ יוסף, ודובר שלום).

ויש להסתפק, באדם המתודה, ואיננו מבין את פירוש המילות שאומר, האם

נחשב הדבר לוידי כלל ? ובפשטות, ע"פ מה שהתבאר לעיל, שכל שאמר 'חטאתי' יצא יד"ח, מספיק שידע עכ"פ את פירוש המילה "חטאתי". ושוא גם אם איננו יודע את פי' המילה, כיון שיודע שעומד הוא עכשיו ומתודה לה' על חטאיו, יצא בזה יד"ח. [אמנם ודאי שלא יצא בזה יד"ח 'פירוט החטא', ושוא שייך גם על זה לומר: 'על חטא שחטאנו לפניך, בוידוי פה' ודו"ק].

ועל חטא שחטאנו לפניך - בועידת זנות :

- 'ועידה' מלשון 'הסכמה' ו'עצה', שלא עשה את מעשה הזנות במקרה, אלא תכנן את הדבר מראש. (דובר שלום).
- ויש שפירשו 'ועידה' לשון 'סתר', שעשה מעשהו בסתר (עץ יוסף).
- ויש שפירשו שהוא לשון, התוועדות (התאספות יחד) של אנשים ונשים לשחוק וקלות ראש (עיון תפילה).

על חטא שחטאנו לפניך - בזדון ובשגגה³⁶ :

כפשוטו. ולהעיר שגם החוטא בשגגה, נחשב לחטא, כדמוכח מכך שמביא קרבן לכפרתו. ויעיין ברש"י שבועות דף ב' ע"ב. [ועיין גם בהערה 17, שאין אדם בא לשגגה אלא בגלל שחטא במזיד]

על חטא שחטאנו לפניך - בזלזול הורים ומורים :

מורים - אלו תלמידי חכמים, ואמרו חז"ל 'המבזה ת"ח הוא בוזה דבר ה', ואין לו חלק לעוה"ב. עוד אמרו חז"ל 'המבזה ת"ח אין רפואה למכתו'. ובפרט כשהוא רבו. עוד אמרו 'כל העושה מריבה עם רבו, כאלו עושה מריבה עם השכינה'. כל המתרעם על רבו, כאילו מתרעם על השכינה'. (עץ יוסף). ובפי' 'עיון תפילה' כתב רק זאת: **שחטא זה, הוא "אבי אבות כל החטאים"**.

36 ראה לעיל מש"כ לענין בגלוי ובסתה, שהעיר המג"א על כך שמתודים על הדבר הקל רק בסוף, ותירץ מה שתירץ. ובי'ענף יוסף' תירץ, ע"פ מה שתמהו המפרשים, איך זה שבא אדם לידי עבירה בשוגג, והלא כתיב: רגיל חסידיו ישמור' ? ותירצו שכיון שעבר אדם עבירה במזיד יצא מכלל 'חסידיו' ובא לידי עבירה בשוגג. אם כן: זוהי הכוונה כאן - שכיון שעשה עוון בזדון, לכן בא לידי חטא גם בשגגה.

וב'דובר שלום' פירש: שכיון שזדונות נעשים כשגגות, הרי כיון שהתוודה על הזדונות, והוידוי עלה מיד לרצון לפני ה', ונעשה מהזדונות שגגות, חוזר תיכף ומבקש על השגגות.

על חטא שחטאנו לפניך – בחזק יד :

'חזק יד': זה המכריח את האחרים, לעשות כרצונו, בכח הזרוע והגבורה. וע"ז נאמר באיוב: "וזרוע רמה - תשבר". ובגמ' ר"ה (יז ע"א): "הנותן חתינו (מפחיד) בארץ חיים - זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים - יורד לגיהנם ונידון שם לדורי דורות". וכן כתב ה'אבודרהם' שמדובר באדם שנתחזק על חבריו, וחטא לו.

ועל חטא שחטאנו לפניך - בחילול השם:

אמור חז"ל (יומא פו ע"א): 'מי שיש בידו חילול השם, תשובה ויוה"כ ויסורין תולין, ומיתה ממרקת. שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון. כלומר: לא תשובה, ולא יו"כ, ולא יסורין, יכולים לכפר על זה, אלא המיתה עצמה בלבד. (ע"פ עץ יוסף).

והנה - מה נחשב ל'חילול ה' ומה לא, וכן 'חומרת' וגודל החילול ה', תלוי מאוד באדם העושה, כל אחד באשר הוא. שאם הוא אדם חשוב, הרי גם דבר שרוב בני האדם אינם נזהרים בו, לגביו יחשב הדבר חלול ה', כמו שאומרת הגמ' שם, שאביי אם הוא קונה בשר ולא משלם מיד, ה"ז חלול ה' (שנראה שלא משלם, וגם אם יודעים שישלם אח"כ, חושבים אנשים שאולי לא יעיז המוכר לדרוש ממנו את הכסף וסוף ישכח לשלם וכדו'), או כגון ר' יוחנן אם הולך ד' אמות בלא תורה או בלי תפילין. ועי' עוד ברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ה הי"א. (עיון תפילה).

* אכן, פעמים יש אדם, אשר למרות שמכיר את ערך עצמו, אעפ"כ אינו מחשיב את מעלתו (בין אם כך הוא האמת, בין אם לא, אלא שמוריד הוא מערכו לחינם), ואינו מקפיד על דברים מסויימים, אשר אינם 'מתאימים' לאיש במעמדו. טועה הוא טעות מרה, שהרי פשוט הדבר, שצריך כל אחד להתנהג ע"פ מה שמחשיבים אותו שאר האנשים, ואם ע"פ מה שנחשב הוא בעיני האחרים, יהיה דבר זה 'לא ראוי', יחשב הדבר לחילול ה'. ופשוט³⁷.

על חטא שחטאנו לפניך – בטפשות פה :

(37) פעם שמעתי שבזה מפרשים, מדוע א' מהג' דברים שמותר 'לשנות' (לא לומר את כל האמת) הוא, שעל מסכת שלמד אומר שלא למד. כי בכך יכשל פחות בעוון חילול ה', שהרי ככל שחושבים שלמד יותר, יהיו מעשיו (הלא טובים) חילול ה' גדול יותר.

הם השיחות הבטלות³⁸, שאין בהם לא דעת ולא חכמה, לא תורה ולא מוסר. ומראה בהם טפשותו שמאבד זמנו לריק. ובגמ' יומא (יט ע"ב) "השח שיחת חולין עובר בעשה – שנאמר: ודברת בם ולא בדברים אחרים ... ובלאו – שנאמר כל הדברים יגיעם לא יוכל איש לדבר". (עיון תפילה).

ועל חטא שחטאנו לפניך – בטומאת שפתיים :

שטימא את שפתיו, ע"י שהוציא דבר מגונה מפיו, או דברי נבלה. שעיקר שלמות האדם היא בשפתיו, כמו שתרגם אונקלוס: 'נפש חיה' - 'רוח ממלא'. וכמו ה'נפש' היא טהורה, כך השפתיים צריכים להיות טהורות. ולכן עיקם הכתוב ט"ז אותיות שלא יוצא דבר מגונה. (דובר שלום). ואמרו בגמ' (שבת לו ע"א) בנוגע ל'ניבול פה': 'כל המנבל פיו, מעמיקין לו גהינם'. ובעוון נבלות הפה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, ובחורים מתים ויתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין. (עיון תפילה). גם האבודרהם ביאר ש'טומאת שפתיים' קאי על ניבול הפה.

על חטא שחטאנו לפנים – ביצר הרע :

תמוה הרי כל החטאים הם ביצר הרע ? ונאמרו בזה כמה ביאורים:

- מי שמגרה יצר הרע בעצמו, ומביא את עצמו לידי הרהורים, כדי שיתאוה לעבירה.
- יש שפירשו: שהחטא הוא בזה שלא השתמשנו מספיק בכוחו של היצר הרע לעבודת ה', כמו שאומרת הגמ' בברכות (נד ע"א) 'בכל לבבך – בשני יצריך'³⁹.
- ויש שפירשו: ע"פ דברי הגמ' בסוכה (נב ע"ב) שהיצר הרע בתחילה, הוא קטן ודומה לחוט של בוכיא, ולבסוף כעבותות העגלה. והחטא הוא בזה שנתננו לו לגדול כ"כ, ועכשיו קשה להתגבר עליו. (עיון תפילה).
- יש אשר האדם אומר לעצמו, אינני יכול להתגבר, היצר הרע שלי חזק מדי, וכיו"ב. והרי הוא חוטא 'ביצר הרע'. ולפי האמת הרי 'אין אני מבקש אלא לפי

38) לכאורה כבר נזכר לעיל בעל חטא ...! ביטוי שפתיים' ? וי"ל שרוצים להתודות על דברים בטלים בפני עצמם.

39) דוגמאות: כעס – לכעוס על עושה הרשעה. קנאה – לקנא ביראי ה' ובתלמידי חכמים. ערמומיות – להיות "ערום ביראה", כדברי הגמ' (ברכות יז ע"א) ופירש"י: "להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו".

כחם', ויש לו הכח להתגבר.

- או שעשה כמעשיו של היצה"ר. כלומר: כשם שהיצה"ר מסית את הבריות לעבור על דברי ה', כך הוא הלך והסית אחרים לעבור על דבריו, והרי חטא ב'יצר הרע', שחטא והתנהג כמו יצה"ר. (עץ יוסף).

ועל חטא שחטאנו לפניך – ביודעים ובלא יודעים :

- זהו חטא, שחטאנו לבני אדם, מדעתם – שיודעים מה שעשינו להם. ושלא מדעתם - שאינם יודעים. (כך פירש החסיד יעב"ץ, מובא ב'עיון תפילה').

- ובעץ יוסף פירש: ש"ביודעים" - הוא זה שהגיע להוראה, ואינו מורה. ובלא יודעים, הוא זה שלא הגיע, ומורה⁴⁰.

ועל כולם אלוה סליחות, סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו :

- **סלח לנו** – היא לשון נשיאה והרמה (כמ"ש 'תשא את עוון העם הזה' ותרגמו 'תסלח') שיש עוונות שעברו מעל ראשינו ומכסות אותנו ומבקשים מהש"ת שיגיבה אותם מעל ראשנו. (פירוש רבינו ארנ"ן תלמיד הרמ"ע מפאנו).
- **מחל לנו** – שנמצא חן בעיניך, ותמתיק לנו, ולא תתבע עוד על העוונות. (מלשון 'ויחל משה' ואחז"ל שעשה המר מתוק). (שם)
- **כפר לנו** – שתקנח העוונות עד שלא יהיה רשומם ניכר. (מלשון 'ונכפר להם הדם'). (שם).

על חטא שחטאנו לפניך – בכחש ובכזב :

- **כחש** - שמכחיש מה שעשה, או מה שהיה. [וכן הכופר בה' או בפקדון, או שהלך לדין תורה ושיקר (ואם זכה בדיון עי"ז עבר גם על גזל)].
- **וכזב** - הוא זה שמבטיח דבר ואינו עושה. כגון זה שמבטיח ומתחייב לתת תרומה, ואינו מקיים (וכ"ש אם עי"ז גרם רעה לחבירו).

ועל חטא שחטאנו לפניך – בכפת שוחד:

(40) ע"פ מה דאי' בגמ' (סוטה כב וע"ז יט): מאי דכתיב (משלי ז'): 'כי רבים חללים הפילה' – זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. 'ועצומים כל הרוגיה' – זה תלמיד שהגיע להוראה, ואינו מורה.

שכפה לקחת או לקבל שוחד. (בין שהוא דיין, וכפה לתת לו שוחד, בין שהוא הנדון, וכפה את הדיין לקחת את השוחד). והשוחד הוא בין בממון, בין בהטבה אחרת.

על חטא שחטאנו לפניך - בלצון:

שהתלוצץ על אדם, או על דברי תורה, או על איזה מצוה, או על עושה המצוה, או יש במושב לצימ'⁴¹.

ועל חטא שחטאנו לפניך - בלשון הרע:

שאמר איזה גנות על אדם, בין בפניו, בין שלא בפניו, ואפילו היה זה אמת. ואפילו היה זה רק להפחידו, או בדרך שחוק בלי שנאה. וכולל גם את מקבל הלשון הרע, וכן את עושה המעשה ע"פ הלשה"ר, וכ"ש המלשין.

[וכן 'אבק לשון הרע' - שהוא לשה"ר ברמז, או המספר שבחו של אדם יותר מדאי, שמביא לכך שבאים לגנותו]

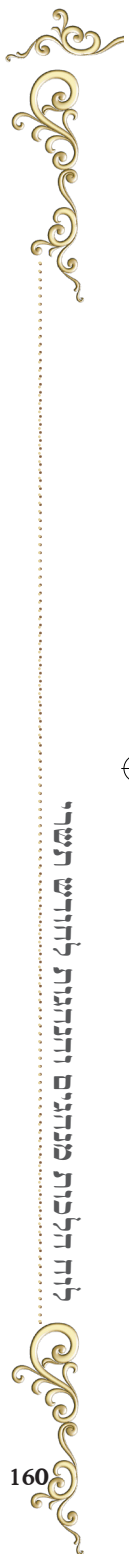
על חטא שחטאנו לפניך - במשא ובמתן:

זה כולל: המשבח סחורה שלו ומגנה סחורת חברו, לקח יותר מהמחיר, התווכח על המחיר בזמן שיודע שאין לו כסף לשלם, שלא דקדק במידה (כשמוכר), לא נזהר בהשגת גבול, שהחניף את הקונה בדברים, כשכעס על הקונה כשלא נתן לו כרצונו.

וזה כולל גם כל ההונאות: כגון המכסה על מומי סחורתו, או שניקה בצורה שיראו חדשים, או עירוב פירות בפירות שיראו חדשים, המשתמש במשכון שלא כדין, השואל שלא מדעת, או שאר חטאים בעינייני ממונות שאדם מורה היתר לעצמו. וע"פ פנימיות העיניינים: במשא - שע"י החטאים, נטל כוחות מהקדושה. ובמתן - שנתן כוחות לטומאה. (תפארת עוזיאל).

ועל חטא שחטאנו לפניך - במאכל ובמשתה:

41 'מושב ליצימ', אין הכוונה שעושים ליצנות אלא הם אלה הנקראים 'יושבי קרנות', ואלו אנשים שאין בהם תורה ומצוות, וללא שום צורך מצוה, ולא ישובו של עולם, אלא דברים בטלים - זהו מושב ליצימ.

יום הכיפורים והתענות להורש תשרי

יום הכיפורים

שלא נזהר כראוי ב: נטילת ידיים, ברכות (לפניה האכילה, וברכה אחרונה, וברהמ"ז, וכולל המברך שלא בכוונה) מאכלות אסורות, דרך ארץ בעת האכילה ושתיה, תענית, נתינת מאכל לעניים.

או כשלא נזהר לשאול כראוי על כל דבר בעיני אסור והיתר שבאכילה, כולל שלא נזהר בעיני תולעים.

וכולל גם הנהנה מסעודה שאינה מספקת לבעליה, והאוכל חוץ לסוכה.

על חטא שחטאנו לפניך - בנשך ובמרבית :

איסור הלואה ברבית כולל הרבה דינים ואופנים, ולפעמים כלל לא עולה על הדעת שיש בזה איסור. ודע שאיסור רבית הוא גם במאכל ושאר דברים (כמ"ש 'נשך אוכל, נשך כל דבר אשר ישך'). ודע עוד: שבהרבה דברים לא עוזר כלל ה'היתר עיסקא', וצריך ללמוד ולהתענין בנושא זה.

ונפרט כמה מהאיסורים שיש (בלי לבאר אותם שאכ"מ): רבית קצוצה, אבק רבית, הערמת רבית, רבית מוקדמת או מאוחרת, מסייע, סרסור, רבית דברים.

ע"פ פנימיות: נשך - שנשך והמעית את הקדושה. מרבית - שהרבה את כח הקליפות. (תפארת עוזיאל).

עד כאן לעת עתה, ועוד חזון למועד !